

PART II

For Classes IX & X

ALLIED PUBLISHERS LIMITED

A SANSKRIT MANUAL

Part II

BY

R. ANTOINE, SJ., M.A.

Fourth Revised Edition

1970 XAVIER PUBLICATIONS CALCUTTA 700016

Published by J. Brouir, S.J. Xavier Publications 30 Park Street, Calcutta 700016

Fourth Revised Edition Reprinted 1982, 1986, 1989, 1990, 1994, 1995, 1996, 1997, 2001

PREFACE

The Second Part of the SANSKRIT MANUAL is meant as an immediate preparation for the School Final Examination. The method is similar to that of the First Part.

The order followed in this Second Part can be modified and adapted according to the needs of the students and the better judgment of the teachers. The lessons dealing with the Compounds, in particular, can usefully be taught at an earlier stage than their position in the MANUAL would seem to indicate. They have been grouped together towards the end of the book for the sake of a more synthetical treatment.

The Sanskrit-English and English-Sanskrit glossaries contain a vocabulary which extends beyond the scope of the Exercises. They will prove useful to the students who have to read classical texts and train themselves in unseen translation.

The Systematic Index given at the end of the book will help both teachers and students to find easily the references which they need.

I must express my thanks to the Nirnaya Sāgar Press Bombay, for the permission to quote a number of stanzas from the Kāvya-mālā.

CONTENTS

LES	SSON			PAGI
1.	IRREGULAR NOUNS IN 84 AND 811			
	Introduction to the other Conjugat	TONS	•••	1
2.	IRREGULAR MASC. NOUNS IN \$ AND \$			
	The Fifth Conjugation (सादि)	•••	•••	8
3.	IRREGULAR MASC. NOUNS IN 3 AND 3			
	The Eighth Conjugation (तनादि)			
	Numerals from 19 to 99	•••	•••	13
4.	IRREGULAR FEM. NOUNS IN § AND 35			
	The Ninth Conjugation (क्रवादि)			
	Numerals from 100 to 1,000		•••	20
5 .	IRRECULAR NEUTER NOUNS IN §			
	THE SECOND CONJUGATION (SIGIRE)	•••	• • •	26
6.	Nouns in ओ and औ			
	THE SECOND CONJUGATION (cont.)	•••		35
7 .	IRREGULAR NOUNS IN 847			
	THE THIRD CONJUGATION (हारि)		•••	40
8.	IRREGULAR NOUNS-MISCELLANEOUS			
	The Seventh Conjugation (ह्यादि)		•••	47
9.	THE ACCUSATIVE CASE			
	AGREEMENT OF THE ADJECTIVE	•••		52
10.	PRIMARY AND SECONDARY SUFFIXES			
	POTENTIAL PASS. PART	•••		55
11.	THE INSTRUMENTAL CASE			
	Present Participles			63
12.	THE PERFECT TENSE (Total)			68
	THE PERIPHRASTIC PERFECT		***	
	Perfect Participles			77

Les	SON				PAGE
14.	THE DATIVE CASE				
	PRIMARY SUFFIXES (cont.)			•••	81
15.	THE FUTURE TENSE	•••	•••		86
16.	THE FUTURE TENSE (cont.)				
	THE CONDITIONAL—THE BEI	NEDICTIVE			92
17.	The Causative (जिच्)				
	THE ABLATIVE CASE				97
18.	THE DESIDERATIVE (सन्)				
	THE GENITIVE CASE	•••	•••		104
19.	THE FREQUENTATIVE (45)				
	THE LOCATIVE CASE—PRONG	UNS	•••	•••	110
20.	COMPOUNDS				
	THE DVANDVA COMPOUND	•••		•••	117
21.	THE TATPURUSA COMPOUND	•••		•••	123
22.	THE KARMADHARAYA, DVIGU AND	PRADI COM	1POUND	•	127
23.	DENOMINATIVES				
	THE GATI AND UPAPADA COL	MPOUNDS	• , •		131
24.	THE BAHUVRIHI COMPOUND			•••	136
25.	PRIMARY SUFFIXES (cont.)				
	SECONDARY SUFFIXES	•••	•••		142
26.	THE AVYAYIBHAVA COMPOUND				148
	THE AORIST	•••	•••	•••	153
	VERBAL ROOTS WITH THEIR PRINC	CIPAL PARTS		•••	162
	SANSKRIT-ENGLISH GLOSSARY			•••	010
	ENGLISH-SANSKRIT GLOSSARY		•••		264
	SYSTEMATIC INDEX OF PARTS I &	· II			297
					-

LESSON 1

IRREGULAR NOUNS IN SI AND SII INTRODUCTION TO THE OTHER CONJUGATIONS

1. Revise the declension of and oan (see Part I, Nos. 11 & 38).

Some masculine nouns in 37, besides their regular deciension, have, from the acc. pl. onward, optional forms borrowed from a stem ending with a consonant.

Thus: पाद m. (foot) — optional stem: पद्

P. S. D. पादौ Nom. पादाः पादः पादी Acc. पादम पादान पदः पादेन पदा पादैः पद्भिः पादाभ्याम् पद्भ्याम् Instr. पादाय पदे पादेभ्मः पद्भ्यः Dat. पादाभ्याम् पद्भ्याम् पादेभ्यः पद्भ्यः पादाभ्याम् पद्भ्याम् Abl. पादात पदः पादयोः पदोः Gen. पादस्य पदः पादानाम पदाम पादयोः पदोः पादे पदि पादेष पत्स Loc. पादौ Voc. पादाः पादः

2. Similarly: इन्त m. (tooth) — optional stem: इत् मास m. (month) — optional stem: मास्

Acc. plur. Instr. sing Instr. dual Loc. plur.

दन्तान् इतः दन्तेन इता इन्ताभ्याम् इद्भ्याम् इन्तेषु इत्सु

मासान् मासः मसिन मासा मासाभ्याम् माभ्याम् मासेषु माःषु

3. There are a few maculine nouns in επ. They are declined as follows:

गोपा m. (cowherd)

wnerd)	S.	D.	P.
Nom.	गोपा	गोपौ	गोपाः
Acc.	गोपाम्	गोपौ	गोपः
Instr.	गोपा	गोपाभ्याम्	गोपाभिः
Dat.	गोपे	गोपाभ्याम्	गोपाभ्यः
Abl.	गोपः	गोपाभ्याम्	गोपाभ्यः
Gen.	गोपः	गोपोः	गोपाम्
Loc.	गोपि	गोपोः	गोपासु
Voc.	गोपा	गोपौ	गोपाः

4. Some feminine nouns in st, besides their regular declension, have, from the acc. plur. onward, optional forms borrowed from a stem ending with a consonant.

Thus: निया f. (night) — optional stem : निया

S. D. P. निञी निशा निशाः Non. निजाः निजः निजे निशाम Acc. निशाभ्याम् निड्भ्याम् निशाभिः निहिभः निशया निशा Instr. निजाये निजे निशाभ्याम निहभ्याम निशाभ्यः निष्टभ्यः Dat. निशायाः निशः निशाभ्याम् निडभ्याम् निशाभ्यः निस्भयः Abl. निशायाः निशः निरायोः निर्धाः निशानाम निशाम Gen. निशायाम् निशि निज्ञयोः निज्ञोः निशासु निटसु Loc. निझे निञे निशाः Voc.

5. Similarly: नासिका f. (nose)—optional stem: नस् जरा f. (old age)—optional stem: जरस्

জ্যা, however, takes its optional forms only before terminations beginning with a vowel, from the nom. dual onward.

	Acc. sing.	Acc. plur.	Instr. dual	Loc. Plur.
	जराम् जरसम्	जराः जरसः	जराभ्याम्	जरा सु
1	नासिकाम्	नासिकाः नसः	नासिकाभ्याम् नोभ्याम्	नासिकासु नःसु

N.B. अम्बा (mother) is regular except in the voc. sing. which is अम्ब.

6. In Part I, we have seen four conjugations: the first, the fourth, the sixth and the tenth. Six more remain to be learnt: the second, the third, the fifth, the seventh, the eighth and the ninth.

The division of verbs into ten conjugations does not apply to all the tenses and moods. It applies exclusively to the active voice, both parasmaipada and atmanepada, of the present, imperfect, imperative and potential. In the passive voice and in other tenses of the active voice like the perfect and the future, all verbs are treated alike without distinction of conjugations.

The four tenses and moods to which the division of verbs into ten conjugations applies are called the conjugational tenses and moods. They are the present, imperfect, imperative and potential of the active voice, both parasmaipada and atmanepada.

- 7. The verbs of the 1st, 4th, 6th and 10th conjugations have one common feature: they insert \(\mathbf{e}\) before the terminations of the conjugational tenses and moods (see Part 1, No. 34). The verbs of the other six conjugations do not insert \(\mathbf{e}\) before the terminations.
- 8. As in the case of nouns with two or three stems, so also in the case of verbs of the 2nd, 3rd, 5th, 7th, 8th and 9th conjugations, there are strong and weak forms which must be carefully remembered.

The strong forms occur:

in the 1st, 2nd and 3rd pers. sing. of the present parasm. in the 1st, 2nd and 3rd pers. sing. of the imperfect parasm. in the 1st pers. sing., dual and plur. and in the 3rd pers. sing. of the imperative parasm.

in the 1st pers. sing., dual and plur. of the imperative ātm.

All the other forms are weak.

The following scheme gives a clear idea of the distribution of strong and weak forms (the strong forms are marked with $\times$):

PARASMAIPADA ATMANEPADA

		S.	D.	P.	S.	D.	P.
PRESENT	1	×					
	2	×					
	3	×					
IMPERFECT	1	×					
	2	×					
	3	×					
IMPERATIVE	1,	×	×	×	×	×	×
	2						
	3	×					
POTENTIAL	1						
	2						
	3						

The difference between strong and weak forms will be shown separately for each conjugation.

9. The terminations of the Parasmaipada are the same as those given in Part I, except those of the potential and that of the second person sing, of the imperative which is §. The terminations of the Atmanepada show the following differences:

The 3rd person plural of the present, imperfect and imperative drop the न; instead of -अन्ते, -अन्त and -अन्ताम्, we have -अते, -अत and -अताम्।

The 2nd and 3rd persons dual of the present, imperfect and imperative replace the initial by at 1

PARASMAIPADA

	Present			Imperfect			Imperative			Potential		
1	-िम	-व :	-#:	-अम्	-4	-म	-ঞাৰি	-आव	-भाम	-याम्	-याव	-याम
2	-सि	-पः	*	-स ्र	-तम्	-त	-हि	-तम्	-त	-याः	-यातम्	-यात
3	-ति	-ਰ;	-अन्ति	-त्	-ताम्	-अन्	-ব্র	-ताम्	-अन्तु	-यात्	-याताम्	युः

ATMANEPADA

	Present			Imperfe	ct		Imperative			Potential		
1	-ए	-बहे	-महे	-इ	-वहि	-महि	-ऐ	-भावहै	-आमहै	-ईय	-ईविद	- ईमहि
2	-से	-भाधे	-ध्वे	-धाः	-आधाम्	-ध्वम्	-ख	-आथाम्	-ध्वम्	-ईथाः	-ईयाथाम्	-ईध्वम्
3	न्ते	-आते	-भवे	-त	-आताम्	-अत	-साम्	-आताम्	-अताम्	-इंत	-ईयाताम्	-ईरन्

N.B. The terminations within heavy lines are strong.

EXERCISE 1

I. Vocabulary

दन्तः tooth जरा old age अतल: fire फला art क्रपा favour भमात्यः नासिका nose पादः foot प्रीवा neck minister मासः month निशा night केशः hair चुणा hatred अम्बा mother गोपाः cowherd घर्मः heat विता funeral जम्बुकः jackal विश्वपाः protector pyre अङ्गालिः f. finger ध्रमः smoke जटा matted of the world उन्नतिः f. prosperity विडाल: cat hair अकस्मात् suddenly वृत्तिः f. occupation अन्यत्र द्राक्षा grape elsewhere दिष्या fortunately कमशः gradually ईषत् a little

वप-लप् (उपलपति) to deny,
to refuse
उप-बद् (उपनदति-ते) to revile,
to censure
उप-कम् (उपक्रमते) to approach,
to begin
उप-पद् (उपपद्यते) to occur,
to be possible

अप-स (अपसरति) to go away,
to retreat
अप-इ (अपहरति) to remove,
to avert
उप-जीव (जीवति) to live upon
(+ acc.)
उप-जम (उपलमते) to perceive

II. Translate the following into English and change the voice:

(१) हे अम्ब, ईषदुष्णं जलमानीय शिशोर्मुखं प्रक्षालय। (२) अपसरतापसरतेत्युक्त्वामात्यो राज्ञः पदोरपतत्। (३) त्रिभिर्माभिगौपः केशः श्वेतोऽभवत्। (४) विश्वपः
कृपयाकस्मादुन्नतिरुपापद्यतः। (५) जरसा मुनेर्जटा क्षीणा तस्य च दन्ता जीर्णाः। (६) निश्चा
अमन् जम्बूको विडालमुपलभ्यापसर्तुमुपाकमतः। (७) यस्य दीर्घा नासिका स्थूला प्रीवा तीक्ष्णा
अनुलयः कृष्णः केशस्तं दुर्जनमपहरः। (८) कां वृत्तिमुपजीवसि १ (९) यान् घृणयापवदते
भवास्तेभ्यः कृपयाहारो दीयेतः।

III. Translate:

- (१) वैद्यो गुरुश्व मन्त्री च यस्य राज्ञः प्रियः सदा । शरीरधर्मकोशेभ्यः क्षित्रं स परिहीयते ॥
- (२) जलनिन्दुनिपातेन क्रमशः पूर्यते घटः । स हेतुः सर्वविद्यानां धर्मस्य च धनस्य च ॥
- (३) राजानं प्रथमं विन्देत्ततो भार्यां ततो धनम् । राजन्यसति लोकेऽस्मिन् कृतो भार्या कृतो धनम ॥

IV. Translate the following into Sanskrit:

- (1) When I was learning the arts, I sat at the feet of a learned master. (2) As smoke arises from fire, so quarrel arises from hate. (3) When that wicked man is angry with his friends, his hair shakes, his feet strike the ground, his fingers threaten and his neck becomes blue. (4) Owing to the heat of the fire, the cowherds withdrew to the nearby trees. (5) The jackal looked at the grapes and said: "Those grapes are high. Let me go elsewhere." (6) Roaming at night, two cats saw a rat. They ran to catch him and began to fight. Seeing them fighting, the rat ran away. (7) By his matted hair I know him to be a holy man. (8) Near the funeral pyre of her husband, the woman stood for two days and two nights. (9) Fortunately the minister arrived and censured the man who had refused the request (प्राथमा) of the poor. (10) My brother was playing with his friends when suddenly the chariot of the king arrived.
- V. (1) What are the conjugational tenses and moods and why are they so called?
  - (2) What are the strong forms in the 2nd, 3rd, 5th, 7th, 8th and 9th conjugations?

LESSON 2

IRREGULAR MASCULINE NOUNS IN इ AND ई THE FIFTH CONJUGATION (स्वादि)

10. The noun पति m. (husband, master) is declined like मुनि (see Part I, No. 28) except in the singular from the instr. downward: instr. पत्या; dat.: पत्ये; abl.: पत्यु:; gen.: पत्यु:; loc.: पत्यो।

11. The noun सिंख m. (companion) has the same irregularity as पति।

Besides, it is also irregular in the nom. sing., dual and plural
and in the accus. sing. and dual:

Nom.	सखा	ससायौ	सस्रायः
Acc.	सखायम्	सखायौ	सखीन्

Sing. instr.: संख्या ; dat.: संख्ये ; abl.: संख्युः ; gen.: संख्युः ; loc.: संख्यो ।

12. There are some masculine nouns in ई. They are declined, before terminations beginning with a vowel, like nouns ending

in consonants. सुधी m. -stem : सुधिय् ; सेनानी m. (general) -stem : सेनान्य्। S. D. P. S. D. P.

Nom.	सुधीः	सुधियौ	सुधियः	सेनानीः	सेनान्यौ	सेनान्यः
Acc.	सुधियम्	सुधियौ	सुधियः	सेनान्यम्	सेनान्यौ	सेनान्यः
Instr.	सुधिया	मुधीभ्याम्	सुधीभिः	सेनान्या	सेनानीभ्याम्	सेनानीभिः
Dat.	सुधिये	सुधीभ्याम्	सुधीभ्यः	सेनान्ये	सेनानीभ्याम्	सेनानीभ्यः
Abl.	सुधियः	सुधीभ्याम्	सुधीभ्यः	सेनान्यः	सेनानीभ्याम्	सेनानीभ्यः
Gen.	सुधियः	सुधियोः	सुधियाम्	सेनान्यः	सेनान्योः	सेनान्याम्
Loc.	सुधियि	सुधियोः	सुधीषु	सेनान्याम्	सेनान्यौ	सेनानीषु
Voc.	सुधीः	सुधियौ	सुधियः	सेनानीः	सेनान्यौ	सेनान्यः

13. The fifth Conjugation (स्वादि)

- (1) The verbal base is formed by adding 3 to the root, eg.: 4-31
- (2) न becomes नो in the strong forms (see No. 8), e.g.: सुनो।
- (3) When the verbal root ends with a vowel:
  the final उ of त is changed to ष् before weak terminations
  beginning with a vowel, e.g.: यु-तु-अन्ति = सुन्वन्ति ।
  the final उ of त is optionally dropped before ष् and प्,
  e.g.: सन्दः or सन्दः।

the & of the 2nd pers. sing. imperative parasm. is dropped.

ĀTMANEPADA

(4) When the verbal root ends with a consonant:
the final उ of 3 is changed to उष् before weak terminations
beginning with a vowel, e.g.: अश्-तु-१य=अञ्जीय।
the final उ of 3 is not dropped before ष and म: शक्तुनः।
the द्वि of the 2nd pers. sing, imperative parasm. is not dropped.

14. सु (to press out) : strong base सुनी-; weak base सुनु-।

PARASMAIPADA

_	S.	D.	Р.	S	D.	P.
Present 1	सुनो मि	सुनुबः सुन्बः	सुनुमः सुन्मः	सुन्धे	सुनुवहे सुन् <mark>वहे</mark>	सुनुमहे सुन्महे
2	सुनोषि	सुनुधः	सुनुथ	सुनुषे	सुन्वाथे	यु नुध्वे
3	सुनोति	सुनुतः	सुन्दन्ति	सुनुते	सुन्वाते	सुन्वते
Imperf.	असुनवम्	असुनुव असुन्य	असुनु म असुन्म	असुन् व	असुनुवहि असुन्वहि	असुनुमहि असुन्महि
2	असुनोः	असुनु तम्	अप्रु तुत	अमुनु थाः	असुन्याथाम्	असुनुष्यम्
3	असुनोत्	<u> असुनुताम्</u>	असुन्बन्	~~भ~~ युनुत	असुन्वाताम्	अ सुन्व त

	P	ARASMAIP	ADA	ATMANEPADA				
	S.	D.	Р.	S.	D.	P.		
Imperat.	सुनवानि	सुनवाव	सुनवाम	सुनवै 🚙	सुनवावहै .	सुनकामहै		
2	सुनु	सुनुतम्	मुनुत	सुनुष्व	~~बु~~ न्वाथाम्	सुनुभ्वम्		
3	सुनोतु	सुनु ताम्	मुन्वन्तु	सुनुताम्	सुन्वाताम्	सुन्वताम्		
Potent.	सुनुयाम्	सुनुयाव	सुनुयाम	सुन्वीय	सुन्वीवहि	सुन्वीमहि		
2	सुनुयाः	सुनुयातम्	सुनुयात	सुन्वीथाः	सुन्वीयाथाम्	सुन्वीध्वम्		
3	सन्यात	सन्याताम	सन्यः	सन्वीत	सन्वीयाताम	सन्वीरन		

15. आप् (to obtain) :
strong base आप्नोweak base आप्नु-

DADAGMATRADA

भरा (to pervade):
strong base भरनीweak base भरन-

TTM ANDDADA

	r	AKASMAII	ADA	AIMANEPADA			
	S.	D.	P.	S.	D.	P.	
Present 1	आप्नोमि	आप्नुवः	आप्नुमः	अरुनुवे	अस् <u>न</u> ुवहे	अर्तुमहे	
2	आप्नोषि	भाप्नुथः	भाष्नुथ	अ ३नुषे	भरनुवाथे	अर्नुष्वे	
3	आप्नोति	आप्नुतः	आप्नुवन्ति	भर्नुते	भरनुवाते	अ श्नुवते	
Imperf.	आप्नवम्	आप्नुव	आप्नुम	आर्नुवि	आ इनुवहि	भार्नुमहि	
2	आप्नोः	आप्नुतम्	भाप्नुत	भारनुथाः	आ ३नुवाथाम्	आर् नुध्वम्	
3	आप्नोत्	आप्नुताम्	आप्नुवन्	आश्नुत	भारनुनाताम्	भारनुवत	

	PARASMAIPADA			ATMANEPADA		
	S.	D.	Р.	S.	D.	Р.
Imperat 1	आप्रवानि	भाप्नवाव	आप्नवाम	अर्नवै	अर्नवावहै	अ श्नवामहै
2	भाप्नुहि	आप्नुत म्	भाष्नुत	भरनुष्व	अरनुवाथाम्	अरनुव्वम्
3	आप्नोतु	आप्नुताम्	आप्नुवन्तु	अ श्नुताम्	अरनुवासाम्	अनुवताम्
Potent 1	आप्नुयाम्	भाप्नुयाव	भाप्नुयाम	अञ्जुवीय	अ ३नुवी व हि	अर्गुवीमहि
2	आप्नुयाः	आप्नुयातम्	भाप्नुयात	अर्जुवीथाः	अरनुवीयाथाम्	अ रनुवीध्वम्
3	भाप्नुयात्	भाप्नुयाताम्	आप् नु युः	अइनवीत	अस्नुवीयाताम्	अ श्जुवीरन्

16. Irregular verb of the fifth Conjugation

The root श्रु (to hear) is changed to স্থ before inserting दु। Present: প্ৰদামি প্ৰাৰ: প্ৰদান, etc., like ধ্ৰু (see No. 14).

EXERCISE 2

I. Vocabulary

पतिः m. husband सिंख (संखा) m. friend सुधीः m. wise हुधीः m. foolish सेनानीः m. generai अप्रणीः m. leader ग्रामणीः m. village-chief परत्र in the next world तृषा thirst, desire

क्षि (क्षिणोति) to destroy
ढु (दुनोति) to give pain
शक् (शकोति) to be able
श्रु (श्र्णोति) to hear
साध् (साध्नोति)
to accomplish
आप् (आप्नोति) to obtain
ढि (हिनोति) to send
ः (सिनोति-सिन्दते) to tie
स्त्रु (स्त्रुणोति-स्त्रुणुते)
to spread, to scatter

अश् (अर्जुते)
to pervade
वि (चिनोति-चिनुते)
to collect
धु (धुनोति-धुनुते)
to shake
वृ (वृणोति-वृणुते)
to choose
धु (धुनोति-सुनुते)
to sprinkle
जनय् (जनयते)
to produce

- II. Translate the following into English:
  - (१) लोभेन बुद्धिश्वलित लोभो जनयते तृषाम् ।तृषातौ दुःखमाष्नोति परत्रेह् च मानवः ॥
- (२) प्रामणीः सुधियं पुत्रमाप्नोतु । (३) सेनान्ये द्वतमहिने। द्वाचा (४) पत्युराज्ञां सेवितुं शक्तुयाः । (५) अप्रण्यो वचांसि न श्रण्यन्ति दुधियः । (६) पवनो वृक्षान् धुनोति । (७) यानि कुसुमानि सखायावशृण्यातां तानि त्वं किमक्षिणोः ? (८) यदा भेषा आकाश-मञ्ज्ञवते तदा पक्षिणस्तरूणां शाखासु तिष्ठन्ति । (९) पराजितं शत्रुमि न दुनुयुर्जेतारः । (१०) वनं गत्वा वयं भूमौ पर्णान्यस्त्रृणुमिह । (११) स्वकर्म साध्नुहि । (१२) अनले कलं सुनुष्वेति प्रामण्योक्तः सखा तथाकरोत् ।
- III. Conjugate . মাৰু in the pres. 3rd pers. dual; বি in the imperfect ātm. 1st pers. sing.; আপু in the potential, 2nd pers. plur.; বি in the imperative parasm., 3rd pers. sing.; অব্ in the pres., 1st pers. dual; বু in the imperfect ātm. 3rd pers. plur.; বু in the imperative ātm. 1st pers. plur.; বু in the potential, 2nd pers. sing.; বাৰ্ in the pres., 3rd pers. sing.; বি in the imperative, 2nd pers. sing.

VI. Translate the following into Sanskrit:

(1) Tie the horse and do not torment (3) him. (2) O foolish boy! you are not even able to collect a little wood! (3) Those who hear the words of the wicked destroy their own happiness. (4) A wise village-chief chooses wise companions. (5) May you all obtain long life! (6) Were you to finish (आप) this work within five days, you might collect much money. (7) There is no saying (= one cannot say) how and when the thief came and went. (8) A leader should always send messengers to the kings whom he wishes to see. (9) Among those jewels choose that which you like. (10) As the wind shakes the leaves of trees, so anger shakes the body of the wicked. (11) Why did the girls sprinkle so much water on the flowers? (12) The fragrance of the flowers which the girl has scattered pervades the house.

p

LESSON 3

IRREGULAR MASCULINE NOUNS IN उ AND ऊ THE EIGHTH CONJUGATION (तनादि) NUMERALS FROM 19 TO 99

17. The noun क्रोन्ड m. (jackal) is declined like नेतृ (see Part I, No. 52) in the nom. sing., dual and plural and in the acc. sing. and dual; before terminations beginning with a vowel, except the acc. plur. and the gen. plur., it is optionally declined like नेतृ।

n

S

	٥.	D.	
Nom.	क्रोष्टा	कोष्टारी	कोष्टारः
Acc.	क्रोष्टारम्	कोष्टारौ	क्रोध्द्रन्
Instr.	कोच्टुना कोच्ट्रा	कोष्टुभ्याम्	क्रोच्ट्रभिः
Dat.	कोष्टवे कोष्ट्रे	कोष्टुभ्याम्	क्रोच्टुभ्यः
Abl.	कोष्टोः कोष्टुः	कोन्दुभ्याम्	कोष्टुभ्यः
Gen.	कोष्टोः कोच्दुः	कोष्ट्वोः कोष्ट्रोः	क्रोब्द्रनाम्
Loc.	कोष्टी कोष्टरि	कोष्ट्वोः कोष्ट्रोः	कोष्टुषु
Voc.	क्रीष्टो	कोष्टारौ	कोष्टारः

18. Masculine nouns in 35 are declined, before all terminations beginning with a vowel, like nouns ending with a consonant:

प्रतिभू m. (bail, guarantee) -stem : प्रतिभुव

	S.	D.	Р.
Nom.	प्रतिभृः	प्रतिभुवौ	प्रतिभुवः
Acc.	प्रतिभुवम्	प्रतिभुवौ	प्रतिभुवः
Instr.	त्रतिभुवा	प्रतिभूभ्याम्	प्रतिभूभिः
Dat.	प्रतिभुवे	प्रतिभूभ्याम्	प्रतिभूभ्यः
Abl.	प्रतिभुवः	प्रतिभूभ्या म्	प्रतिभूभ्य:
Gen.	प्रतिभुवः	प्रतिभुवोः	प्रतिभुवाम्
Loc.	प्रतिभुवि	प्रतिभुवोः	प्रतिभृषु
Voc.	प्रतिभूः	प्रतिभुवौ	प्रतिभुवः

19. The eighth Conjugation (तनादि)

- (1) The verbal base is formed by adding **হ** to the root, e.g.: নন্ত=নন্ত-
- (2) ड becomes ओ in the strong forms (see No. 8), e.g.: तनो-
- (3) The final ৰ of the base is optionally dropped before ৰ and ম is changed to ৰ before weak terminations beginning with a vowel.
- (4) The to of the 2nd pers. sing. of the imperative parasm. is dropped.

20. तन् (to stretch): strong base तनो-; weak base तनु-

Present 1	तनोमि	तनुवः तन्वः	तनुमः तन्मः	तन्वे	तनुवहे तज्वहे	तनुमहे तन्महे
2	तनो षि	तनुथः	तनुथ	तनुषे	तन्वाथे	तनुष्वे
3	तनोति	तनुतः	तन्वन्ति	तनुते	तन्वाते	तन्वते
Imperf.	अतनवम्	अतनुव अतन्व	अतनुम अतन्म	अतन्वि	अतन्त्वहि अतन्वहि	धतनुमहि अतन्महि
2	अतनोः	अतनुतम्	भतनुत	अतनुथाः	अतन्वाथाम्	अ तनु ^५ वम्
3	अतनोत्	अतनुताम्	अतन्वन्	अतनुत	अतन्वाताम्	अतन्बत
Imperat.	तनवानि	तनवाव	तनवाम	तनवै	तनत्रावहै	तनवामहे
2	तनु	तनुतम्	तनुत	तनुष्व	तन्त्राथाम्	तनुष्वम्
3	तनोतु	तनुताम्	तन्बन्तु	तनुताम्	तन्वाताम्	तन्वताम्
Potent.	तनुयाम्	तनुयाव	तनुयाम	तन्वीय	तःवीवहि	तन्वीमहि
2	तनुयाः	तनुयातम्	तन्यात	तन्वीथाः	तन्वीथाथाम्	तन्वीष्वम्
3	तनुयात्	तनुयाताम्	तन्युः	तन्दीत	तन्वीयाताम्	तन्वीरन्

21. Irregular verb of the eigth Conjugation.

The root क (to do, to make) forms its weak base in कुर and its strong base in करो।

The final उ of the weak base is always dropped before व्, म्, and य।

The parasmaipada is given in Part I, Nos. 51 & 62.

The	ātmanepad	a is a	s follows:
-----	-----------	--------	------------

Present	कुर्वे	कुर्वहे	कुर्महे	Imperat.	करवै	करवावहै	करवामहै
2	कुरुषे	कुर्वाथे	कुरुध्वे	2	कुरुष्व	कुर्वाथाम्	कुरुव्वम्
3	कुरुते	कुर्वाते	कुर्वते	3	कुरुताम्	कुर्वाताम्	कुर्वताम्
Imperf. 1	अकु वि	अकुर्व हि	अकुर्महि	Potent.	कुर्वीय	कुर्वीवहि	कुर्वीमहि
2	अकुरुथाः	अकुर्वाथाम्	अकुरुध्यम्	2	कुर्वीथाः	कुर्वीयाथाम्	कुर्वीध्वम्
3	~~পকুত্ব~~ ন	अकुर्वाताम्	अकुर्वत	3	कुर्वीत	कुर्वीयाताम्	कुवीरन्

22. Numerals from 19 to 99

The cardinals from 19 to 99 are formed as follows:

- (1) The numbers from एक to नवन् are prefixed to the multiples of 10.
  - (2) দ্ধি, সি and পাতন are changed to ব্লা, স্ব and পাতা necessarily before 20 and 30. optionally before 40, 50, 60, 70 and 90.
  - (3) Before 80, ব্লি, ন্নি and অন্তন্ remain unchanged.
- (4) The multiples of ten are: विंशति, त्रिंशत्, चत्वारिंशत्, पश्चाशत्, षष्टि, सप्तति, अशीति, नवति।
- (5) Instead of নবন্ prefixed to the lower multiple of ten. एकोन, জন or एकाল may be prefixed to the higher. Thus: 19: নবহুবান্ or एकोनविश्चाति, एकालविश्चिति, एकालविश्चिति, 49: নবহুবানিয়েন or एकोनपद्याशत्, जनपद्याशत्, एकालपद्याशत्, etc.
- (6) Cardinals from उन्नविंशति to नवनवित (from 19 to 99) are feminine nouns declined like मति (see Part I, No. 50), used in the singular. The plural noun which follows is either in the same case or in the genitive, e.g.: by 38 men—अधात्रिंशता नरें: or नराणाम्।

23. The ordinals from 19th to 99th are formed as follows:

- (1) From 19th to 29th: -विश्वति is changed either to -विश or to -विश्वतितम।
- (2) From 29th to 59th: त्रिंशत्, -चलारिशत् and पद्याशत् are changed respectively either to त्रिंश, -चलारिश and -पद्याश or to त्रिंशत्तम, चलारिशत्तम and -पद्याशत्तम।
  - (3) From 59th to 99th:
    - (a) The compound ordinals have two optional forms: -षष्टि is changed either to षष्ट or to षष्टितम; -सप्तति, either to सप्तत or to सप्तिततम; अशीति, either to अशीत or to -अशीतितम; नवित, either to नवित or to नवितिनम।
    - (b) The simple ordinals (multiples of 10th) have only one form; षष्टितम, सप्ततितम, अशीतितम, नवतितम।

सम्-चि (संचिनोति-संचिन्ते) to amass

(4) The ordinals from 19th to 99th form their feminine in §1

EXERCISE 3

1. Vocabulary

कोष्टु (कोष्टा) jackal प्रतिभूः m. bail, security खयंभूः m. the Supreme मनोभूः m. god of love ऋतुः m. season जन्तुः m. animal पांशः m. dust

अप-चि (अपचिनोति-अपचिनुते) to waste
अव-चि (अवचिनोति-अवचिनुते) to pluck
निस्-चि (निश्चिनोति-निश्चिनुते) to decide, to
ascertain
आ-वृ (आवृणोति-आवृणुते) to cover, to conceal
अपा-वृ (अपावृणोति-अपावृणुते) to open, to capose
वि-वृ (विवृणोति-विवृणुते) to reveal, to explain
सम-वृ (संवृणोति-संवृण्यते) to cover, to restrain

तन् (तनोति-तजुते)
to spread
वन् (वनुते) to beg
क्षण् (क्षणोति क्षणुते)
to destroy, to ki!l
कृ (करोति-कुरुते) to do
भारमसात् कृ

to appropriate

भप-कृ to do harm (+ gen,;) उप-कृ to help (+ gen.) आविस् कृ (आविष्करोति) to discover परि-कृ (परिष्करोति) to cleanse प्रति-कृ (प्रतिकरोति) to remedy तिरस्-कृ (तिरस्करोति) to rebuke, to eclipse अलम्-कृ (अलंकरोति) to decorate सम्-कृ (संस्करोति) to repair, to polish, to prepare

II. Translate the following into English:

- (१) ये परेषामुपकुर्वन्ति ते पुण्यं संचिन्वन्ति । (२) यदि ममापराधो नास्ति त्वं किमर्थं ममापकरोषि ? (३) ख्यंभुवः प्रभावं विवृणुते विक्तम् । (४) कोष्टारं दृष्ट्वा वनस्य जन्तवस्तं हृन्तुं निरिचन्वन् । (५) वर्त्मनः पांशौ कन्ये मातुर्हारमाविष्कृतवत्यौ । (६) अतिथीनामागमनात् पूर्वं वधूर्ण्यं परिष्कुर्यात् । (७) यथा व्योम ताराभिरलंकियते तथा मानवः शरीरं भूषणेबुद्धं ज्ञानेन हृदयं च गुणेरलंकरोतु । (८) यदि त्वं व्याधि न विवृणुयास्तर्ह्या हं कथं प्रतिकुर्याम् । (९) क्षतानां शत्रूणां शरीराण्यावृत्याप्रणीस्तेषामस्त्राण्यात्मसादकरोत् । (१०) द्वादश सखायो प्रामण्यः समीपमगच्छन् । (१९) एष शिष्यो ज्ञानेन गुरुमपि तिरस्करोति । (१२) त्वयापचितं धनं दरिद्रेभ्यो दातुं शक्येत । (१३) पश्चमस्य मासोऽघ्टाविशे दिवसे फलानि संचीयेरन् । (१४) ये पश्चसप्ततिर्वालकानाममात्यस्य गृहे वृत्तिमात्रुमगच्छंस्तेषामूनविशतिरेव वृत्ति लब्धवन्तः । (१५) व्यवीत्या मृत्यैः सेवितो राजा प्रासादं प्राविशत् ।
- III. Conjugate: सम्-क in the imperative ātm.; तन in the potential parasm.; अपा-मृ in the imperfect parasm.; क्षण in the present ātm.
- IV. Give the nom. sing. of the following cardinals: 21, 32, 43, 54, 65, 76, 87, 98,
- V. Give the nom. sing. fem. of the following ordinals: 23rd, 34th, 45th, 50th, 67th, 78th, 81st, 90th.

VI. Translate the following into Sanskrit:

(1) Twenty-two soldiers ran to the palace and not one of them was able to open the door. (2) I have many friends. (3) A man has two hands, two feet, two eyes, two ears, one nose. one mouth and thirty-two teeth. (4) The fame of the son enhances (=spreads तन) the glory of the father. (5) Those who waste their fortune never do any good to their friends. (6) Decorate your mind with virtue; a virtuous man is like a light in the night. (7) Where have you plucked those flowers? (8) The rogue conceals his fickle mind under (by) sweet words. (9) Were you to give me 36 rupees, I would yet refuse the work. (10) Happy men should not do harm to the unfortunate. (11) When I am depressed I rebuke everybody. (12) Out of the 47 horses which I saw yesterday I have chosen the two white ones. (13) In a year there are six seasons, twelve monhts and fifty-two weeks. (14) We decided to leave our home and to roam about the wide world. (15) Do your work and do not listen to those who rebuke vou.

LESSONS 4

IRREGULAR FEMININE NOUNS IN ई AND ऊ THE NINTH CONJUGATION (क्रयादि) NUMERALS FROM 100 TO 1,000

25. Monosyllabic feminine stems in है and क are declined, before terminations beginning with a vowel, like stems ending with a consonant. They may, however, take optionally the terminations of नदी and बधु (see Part I, Nos. 38 & 58) from the dat. sing. onward.

धी f. (thought) -stem : धिय

भू f. (earth) -stem : भुव

	S.	D.	Р.	S•	D.	Р.
Nom.	धीः	धियौ	धियः	भूः	भुवी	भुवः
Acc.	धियम्	धियौ	धियः	भुवम्	भुवौ	भुवः
Instr.	धिया	धीभ्याम्	धीभिः	भुवा	भूभ्याम्	મૂમિઃ
Dat.	धिये धियै	घीभ्याम्	धीभ्यः	भुवे भुवे	भूभ्याम्	भूभ्यः
Abl.	धियः धियाः	धीभ्याम्	धीभ्यः	भुवः भुवाः	भूभ्याम्	भूभ्यः
Gen.	धियः धियाः	धियोः	धियाम् धीनाम्	भुवः भुवाः	भुवोः	भुवाम् भूनाम्
Loc.	धियि धियाम्	धियोः	धीषु	भुवि भुवाम्	भुवोः	भूबु
Voc.	धी ः	धियौ	धियः	भूः	भुवौ	भुवः

25. The feminine noun स्त्री (woman) (stem स्त्रिय्) has no visarga in the nom. sing., and takes the terminations of नदी. It has optional forms in the acc. sing. and plural.

Nom.	स्त्री	स्त्रियौ	स्त्रियः
Acc.	स्त्रियम् स्त्रीम्	स्त्रियौ	स्त्रियः, स्त्रीः
Instr.	स्त्रिया	स्त्रीम्याम्	स्रीभिः
Dat.	स्त्रिये	स्त्रीभ्याम्	स्रीभ्यः
Abl.	स्त्रियाः	स्त्रीम्याम्	स्त्रीभ्यः
Gen.	स्त्रियाः	स्त्रियोः	स्रीणाम्
Loc.	स्त्रियाम्	स्त्रियोः	स्त्रीषु
Voc.	स्त्रि	स्त्रियौ	स्त्रियः

26. The feminine nouns लक्ष्मी (goddess of wealth), तन्त्री (lute) and तरी (boat) are declined like नदी but have visarga in the nom. sing.:

Nom. sing.	Acc. plur.	Instr, sing.	Instr. plur.	Gen. plur.
लक्ष्मीः	लक्ष्मीः	लक्ष्म्या	लक्ष्मीभिः	लक्ष्मीणाम्
तन्त्रीः	तन्त्रीः	तन्त्र्या	तन्त्रीभिः	तन्त्रीषाम्
तरीः	तरीः	तर्या	तरीभिः	तरीणाम्

- 27. The ninth Conjugation (क्रवादि)
- (1) The verbal base is formed by adding नी to the root, e.g. अश्-नी।
  - (2) नी becomes ना in the strong forms, e.g.: अश्-ना।

- (3) Roots having a penultimate nasal drop it before taking नी and ना, e.g.: श्रन्थ प्रथनी-प्रथना-।
- (4) नी becomes न before weak terminations beginning with a vowel.
- (5) Roots ending with a consonant form their 2nd pers. sing. imperat. parasm. in आन instead of हि, without the addition of नी, e.g.: गहाण।
- 28. की (to buy): strong base क्रीणा-; weak base कीणी-

	PARASMAIPADA				ĀTMANEPADA		
	S.	D.	Р.	S.	D.	P.	
Present 1	क्रीणामि	क्रीणीवः	क्रीणीमः	क्रीणे	क्रीणीवहे	क्रीणीमहे	
2	क्रीणासि	कीणीथः	क्रीणीथ	क्रीणीषे	क्रीणाथे	क्रीणीध्वे	
3	क्रीणाति	क्रीणीतः	क्रीणन्ति	कीणीते	कीणाते	क्रीणते	
Imperf. 1	अक्रीणाम्	अक्रीणीव	अक्रीणीम	अक्रीणि	अक्रीणीवहि	अक्रीणीमहि	
2	सक्रीणाः	अक्रीणीतम्	अक्रीणीत	अक्रीणीथाः	अकीणाथाम्	अक्रीणीध्वम्	
3	अ कीणात्	अक्रीणीताम्	अक्रीणन्	अक्रीणीत	अक्रीणाताम्	अक्रीणत	
Imperat.	क्रीणानि	कीणाव	क्रीणाम	क्रीणै	क्रीणावहै	कीणामहै	
2	क्रीणीहि	क्रीणीतम्	क्रीणीत	कीणीष्य	क्रीणाथाम्	कीणीध्वम्	
3	क्रीणातु	क्रीणीताम्	क्रीणन्तु	क्रीणीताम्	क्रीणाताम्	क्रीणताम्	
Potent.	क्रीणीयाम्	क्रीणीयाव	कीणीयाम	क्रीणीय	क्रीणीवहि	क्रीणीमहि	
2	कीणीयाः	क्रीणीयातम्	कीणीयात	क्रीणीथाः	कीणीयाथाम्	क्रीणीध्वम्	
3	कीणीयात्	कीणीयाताम्	कीणीयुः	क्रीणीत	क्रीणीयाताम्	क्रीणीरन्	

29. Irregular verbs of the ninth Conjugation

झा (to know) changes to जा—जानामि जानीवः जानीमः, etc. ज्या (to grow old) changes to जि—जिनामि जिनीवः जिनीमः, etc. एह् (to seize) changes to गृह्—गृह्वामि गृह्वीवः गृह्वीमः, etc.

2nd pers. sing. imperat. parasm. : गृह्वाण [see No. 27(5)].
खुन (to tremble) does not follow the rule ordering the change

of न to ण (see Part I, No. 17) श्वंभनामि श्वभनीवः श्वभनीमः, etc.

Several roots ending with long vowels shorten their final vowel: ली (to adhere) लिनाति; धू (to sake) धुनाति; पू (to purify) पुनाति; ख (to cut) छुनाति; द् (to tear) हणाति; स्वृ (to hurt) श्रणाति; स्तृ (to spread) स्तणाति।

30. Numerals from 100 to 1,000

The cardinals from 100 to 1.000 are formed as follows:

- (a) The multiples of 100 are: शतम्, द्विशतम् or द्वे शते, त्रिशतम् or त्रीणि शतानि, चतुःशतम् or चत्वारि शतानि, पश्चशतम् or पश्च शतानि; पट्शतम् or पट्शतम् or पर्श्यतानि; सप्तशतम् or सप्त शतानि; अष्टशतम् or अष्ट शतानि; नवशतम् or नव शतानि; सहस्रम्, दशशतम् or दश शतानि।
- (b) The intermediary cardinals are formed with the help of अधिक, e.g. 121: एकविंशत्यधिकं शतम ा एकविंशत्यधिकशतम ।

343: त्रिचत्वारिंशद्धिकं त्रिशतम् or त्रिचत्वारिंशद्धिकत्रिशतम् ।

785 : पष्टाशीत्यधिकं सप्तशतम् or पद्याशीत्यधिकसप्तशतम् ।

- (c) The cardinals from 100 to 1,000 are neuter nouns. The plural noun which follows is either in the same case or in the genitive, e.g.: in 526 villages=षड्विंशत्यधिके पश्चराते त्रामेषु or त्रामाणाम्।
- 31. The ordinals from 100th to 1,000th are formed with शततम and सहस्रतम । The feminine is in है,
  - e.g.: the 356th day=षद्पश्चाशदधिकत्रिशततमो दिवसः। the 291st night=एकनवत्यधिकद्विशततमी रात्रिः।

EXERCISE 4

I. Vocabulary

सखी female
companion

गुवती young woman

पत्नी wife

श्री (श्री:) beauty,
prosperity

ही (ही:) shame

स्त्री woman

धो (धी:) thought

रूक्ष्मी: goddess of
wealth

तन्त्री: lute

तरीः boat

भ (भः) earth সু (সু:) eyebrow अश (अश्राति) to eat क्रिश् (क्रिश्नाति) to torment धुभ (धुभ्नाति) to disturb पुष् (पुष्णाति) to nourish पू (प्रणाति) to fill बन्ध (बध्नाति) to bind मन्थ् (मध्नाति) to churn मुष् (मुष्णाति) to steal धू (धुनाति) to shake ली (लिनाति) to adhere

छ (छुनाति-छुनीते) to cut to purify दु (हणाति) to tear शृ (शृणाति) to tear, to injure स्त् (स्तृणाति स्तृणीते) to strew ज्ञा (जानाति-जानीते) to know प्रह् (गृह्णाति गृह्णीते) to seize ज्या (जिनाति) to grow old केवलम only पुरा formerly शनैः शनैः slowly मृषा falsely, in vain वरम् rather

The twelve months and the six seasons:

वैशाखः (April-May))	प्रीष्मः	कार्तिकः (OctNov.)	हिमः हेमन्तः
ज्येष्ठः (May-June)	summer	अप्रहायणः (NovDec.)	cold season
आषाढः (June-July) }	वर्षाः f. pl.	पौष: (DecJan.)	शिशिरः
श्रावणः (July-Aug.)	monsoon	माघः (JanFeb.)	winte r
भाद्रः (AugSept.))	शरत् f $\cdot$	फाल्गुनः (FebMarch)	वसन्तः
आश्वनः (SeptOct.)	autumn	चैत्रः (March-April)	spring

- II. Translate the following into English:
  - (१) शिशिरश्व वसन्तश्च प्रीष्मो वर्षाः शरद्धिमः। इति वरसरस्यर्तुनां षण्णां नामानि ज्ञायन्ते॥
- (२) घटं जलेन प्रणीहि। (३) यो घेनुममुष्णात्तं बधान। (४) हे साधो, भनानस्माकं गृहे प्रविशक्षेव सर्वेषां धियः पुनाति। (५) लक्ष्मीः श्रियं युष्मभ्यं यच्छतु। (६) व्याघ्री निशि प्रामे श्रमम्ती त्रयोदश घेन्रपाहरत् पश्च च स्त्रियोऽहणात्। (७) येषां हृदयं भोगे लिनाति तेषां मनांसि शान्ति नानुभवन्ति। (८) येषां हृदयं भगवति लिनाति तान् दुःखं न क्षिश्राति। (९) यथा समुद्रस्योम्यस्तरीं धुनन्ति तथा संसारस्य विपदो जनानां चेतः श्रुभनन्ति।
  - (१०) कोऽर्थः पुत्रेण जातेन यो न विद्वान धार्मिकः। काणेन चक्षुषा किं वा चक्षुः पीडैव केवलम्॥
  - (११) शोकस्थानसहस्राणि भयस्थानशतानि च। दिवसे दिवसे मूर्खमाविशन्ति न पण्डितम॥

(स्थान=cause; आ-विश=to assail)

- III. Conjugate: ন্থ in the pres. parasm.; বু in the potential; ক্লিয় in the imperfect; স্থা in the imperative atm.; সহু in the present parasm.
- IV. Give the nom. of the following cardinals: 235, 348, 579, 888, 777.
- V. Give the nom. sing. masc. of the following ordinals: 467th, 600th, 915th, 521st, 793rd.
- VI. Translate the following into Sanskrit:
- (1) I did not know that the guests had arrived. (2) Seize the rascal by the hair and bind him with a rope. (3) A man had two sons. One day, the younger son told his father: "I want to seek prosperity in another country. I know that you have amassed much money. Give me my share (भागः) so that (येन) I may be able to see the world." The father gave him his share and the boy went away. While leaving the house, he thought: "With the 500 rupees which my father gave me, I can live for many months." As the months passed (गम्), he slowly squandered (अप-चि) his wealth. Then, overwhelmed with shame, he decided (निस्-चि) to go back

home. His old father was on the road. As soon as (यदेव-तदेव) he saw him, he seized him in his arms and said: "My son! sorrow filled my heart when you left me. I knew that your path was strewn with dangers. Seeking prosperity you found misery and shame. Come, open the door of your father's house and let us all rejoice! For my son was dead and he lives again."

LESSON 5

IRREGULAR NEUTER NOUNS IN इ THE SECOND CONJUGATION (अदादि)

32. Four neuter nouns in इ borrow a stem in -अन् (like नामन्) before terminations beginning with a vowel from the instrumental sing. onward. For the rest, they are declined like नारि (see Part I, No. 64).

अस्थ (bone) दिध (curd) अक्षि (eve) सक्थि (thigh) अस्थि अक्षि दधि सक्थि Nom. sing. अक्षीणि अस्थीनि दर्धानि Acc. plur. सक्थीनि Instr. sing. अक्ष्मा अस्ध्ना दध्ना सक्धना अक्ष्णे Dat. sing. अस्थ्ने दध्ने सक्थ्ने Abl. sing. अहण: अस्थनः दध्नः सक्धनः Gen. sing. अक्ष्णः अस्धनः दध्नः सक्धनः अक्ष्णो: अस्थ्नोः दध्नोः Gen. dual. सक्थनोः Gen. plur. अक्ष्णाम अस्थ्नाम दध्नाम सक्थनाम अक्ष्ण अक्षणि अस्थिन अस्थनि दिध्न दधनि सविधन सक्थति Loc. sing. अक्ष्णोः Loc. dual **अस्**थ्नोः दध्नोः सक्थनोः

33. The second Conjugation. (अदादि) Preliminary remarks.

In the fifth, eighth and ninth conjugations the terminations are easily added because the verbal base ends with a vowel. In the second, third and seventh Conjugations difficulties arise because, in many cases, the terminations are added to a verbal base ending in a consonant.

- 34. In the second, third and seventh conjugations, the हि of the 2nd pers, sing. imperat. parasm. is changed to घि when the verbal base ends with a consonant except a nasal or a semi-vowel.
- 35. Besides the sandhi rules given in Part I, No. 72 special attention should be paid to the following:

e.g.: वी
$$+$$
अन्ति=वियन्ति; अस्तु $+$ इ=अस्तुवि।

- 37. Before terminations beginning with a nasal or a semi-vowel, the consonant sandhi offers no special difficulty.
- 38. The terminations $\overline{q}$ and $\overline{q}$ of the 2nd and 3rd pers. sing. imperf. parasm. are dropped after a verbal base ending with a consonant. The final consonant of the base is then treated according to the rule given in Part I, No. 72(3).

e.g.: अलेह्
$$+$$
 स् $=$ अलेह् $=$ अलेट् ; अहन् $+$ त् $=$ अहन्।

The final $\mathbf{z}$ of a verbal root is optionally changed to visarga in the 2nd pers. sing. imperf. parasm.

e.g.: अवेद्+स्=अवेत् or अवेः; अरुणध्+स्=अरुणद्+स्=अरुणत् or अरुणः। The final स् of a verbal root is always changed to त् in the 3rd pers. sing. imperf. parasm. and is optionally changed to त् in the 2nd pers.

e.g.: अशास्
$$+$$
त्=अशात्; अशास् $+$ स् $=$ अशाः or अशात्।

39. Before terminations beginning with a consonant except a nasal or a semi-vowel:

- (1) The final aspirate of a verbal base loses its aspiration, e.g.: रुणध+सि= रुणद-सि=रुणितस ।
- (2) A soft aspirate, after losing its aspiration, throws it back, if possible, on the previous syllable,
  - e.g.: अदोह +स्=अदोष्=अदोक्=अधोक् ; दुह +ध्वे=दुष् ध्वे=दुग्ध्वे=धुग्ध्वे।
- (3) The previous rule does not apply before the termination a of the 2nd pers. sing. imperat. parasm.,

(4) It does not apply either before terminations beginning with ব or য, in which case the lost aspiration is thrown forward on the following ব or য which are softened,

- 40. Before terminations beginning with a consonant except a nasal or a semi-vowel. the final \ g of a verbal base is changed to \ g. When, however, the verbal root begins with \ g, the final \ g is changed to \ q.
- 41. Before terminations beginning with स् (i.e. before सि, से, and ख) द and ष are changed to क्,

42. Before terminations beginning with त, थ् and ध्, the final इ of a verbal root is dropped, while the following त, थ् and ध् are changed to इ and a preceding short vowel is lengthened,

$$e.g.:$$
 लिह् $+$ तः $=$ लिह्तः $=$ लिहः $=$ लीहः $;$ लिह् $_+$ धि $=$ लिह्धि $=$ लिहि $=$ लीहि $_{
m I}$

43. The final $\mathbf{H}$ of a verbal base is dropped before soft dentals,

44. When a verbal root ends with a conjunct consonant having 東 or
for its first member, it drops that 氧 and ң before a termination beginning with a consonant except a nasal or a semi-vowel,

45. In the second Conjugation (अदादि)

- (1) The terminations are added directly to the verbal root.
- (2) Final and short medial vowels takes guna in the strong forms.
- (3) fix replaces fix in the 2nd sing, imperat, parasm, when the verbal root ends with a consonant.

46. दुइ (to milk): strong base दोह ; weak base दुइ ।

	PARASMAIPADA			ĀTMANEP AD A		
	S.	D.	P.	S.	D•	P.
Present 1	दोह्यि	दुह:	दुह्मः	दुहे	दुह्रहे	दुह्महे
2	धोक्षि	दुग्धः	दुग्ध	धुक्षे	दुहाथे	धुग्ध्वे
3	दोग्धि	दुग्धः	दुइन्ति	दुग्धे	दुहाते	दुहते
Imperf.	अदोहम्	अदुह्व	भदुह्म	अदुहि	अदुह्वहि	भदुद्वाहि
2	अधोक्	अदुग्धम्	अदुग्ध	अदुग्धाः	अदुहाथाम्	अधुग्वम्
3	अधोक्	अदुग्धाम्	अदुहृन्	अदुग्ध	अदुहाताम्	भदुहत
Imperat.	दोहानि	दोहाव	दोहाम	दोहै	दोहावहै	दोहामहै
2	दुगिध	दुग्धम	दुग्ध	भुक्ष्द	दुहाधाम्	धुग्चम्
3	दोग्धु	दुग्धाम्	दुहन्तु	दुग्धाम्	दुहाताम्	दुहताम्
Potent.	दुश्चाम्	दह्याव	दुह्याम	दुहीय	दुहीवहि	दुहीमहि
2	दुह्याः	दुश्चातम्	दुह्यात	दुहीथाः	दुहीयाथाम्	दुहीष्वम्
3	दुद्यात्	दुह्याताम्	दुह्युः	दुहीत	दुहीयाताम्	दुर्हारन्

- 47. लिह (to lick) strong base लेह ; weak base लिह, gives a good illustration of the sandhi rules explained above (see Nos. 34-42)
- (1) Before terminations beginning with a vowel, a nasal or a semi-vowel, no difficulty: लिहन्ति, लेहानि, लिहान, अलिहाथाम्, लिहाम्, लिहाय, etc.
  - (2) In the 2nd & 3rd pers. sing. imperf. parasm. : अलेह् + स्=अलेट्; अलेह् +त्=अलेट्;
- (3) Before terminations beginning with a consonant except a nasal or a semi-vowel:
  - (a) Before सि, से and ख—लेह् + सि=लेह् + सि=लेक्ष ; similarly : लिक्षे, लिक्ष ।
  - (b) Before terminations beginning with त्, थ् and ध्ः लेड्+ति=ले+डि=लेडि; लिड्+थ=लि+ड=लीड; अलिड्+ ध्वम्=अलि+ड्वम्=अलीड्वम्।

48. Irregular verbs of the second Conjugation

The second conjugation counts many irregular verbs. The most important are given here below and in the next lesson.

Verbs ending in -आ

They keep आ all through; the termination of the 3rd pers. plur. imperf. is optionally उस्, before which the आ is dropped. या (to go)

PRES	EN	L
------	----	---

IMPERFECT

1	यासि	यावः	यामः	अयाम्	अयाव	अयाम
2	यासि	याथः	याथ	अयाः	अयातम्	भयात
3	याति	यातः	यान्ति	अयात्	अयाताम्	अयान् अयुः

IMPERATIVE

POTENTIAL.

1	यानि	याव	याम	यायाम्	यायाव	याया म
2	याहि	यातम्	यात	यायाः	यायातम्	यायात
2	यातु	याताम	यान्तु	यायात्	यायाताम्	यायुः

49. इ (to go) is regular except for the 3rd pers. plur. of the present and imperat., which are respectively यन्ति and यन्तु।

Remember that the augment of the imperf. forms vriddhi with the vowel इ [see Part I, No. 47(3)] अ + ए + अम् = अ + अयम् = आयम्।

Imperat.: ए + आनि=अयानि।

50. अधि-इ atm. (अधी) (to study) is regular—Remember the sandhi rule given in No. 36: The final इ of a base is changed to इय before a termination beginning with a vowel.

Present : अधि + इ + ए=अधि + इये=अधीये ।

Imperf. : अधि+अ+इ+इ=अधि+अ+इयि=अधि+ऐयि=अधैिय।

Imperat. : अधि+ए+ऐ=अधि+अयै=अध्ययै।

Potential: अधि + इ + ईय = अधि + इयीय = अधीरीय।

51. Verbs ending in -3

The final 3 takes vrddhi before a strong termination beginning with a consonant.

नु (to praise) strong base before consonant: नौ strong base before vowel: नो

weak base : नु

Present : नौमि नुवः नुमः, etc.

Imperf. : अ+नो+अम्=अनवम् ; अ+नो+स्=अनोः ; etc.

Imperat. : नो +आनि = नवानि ; नो + तु = नौतु ; नु + अन्तु = नुवन्तु ।

Potential : तुराम्, etc.

The 3 verbs & (to praise), & (to grow) and & (to sound) are conjugated like & but they optionally insert & before all terminations beginning with a consonant.

Present : स्तौमि or स्तवीमि ; स्त्रथ स्त्रवीथ ।

Imperf. : अस्तौत् or अस्तवीत् ; अस्तुत or अस्तुवीत ।

Imperat. : स्त्रौतु or स्तवीतु ; स्तुतम् or स्तुवीतम् ।

Potential: स्तुयाम् or स्तुवीयाम्।

52. शी atm. (to lie down) takes guna all through. The 3rd pers. plur. of the pres., imperf. and imperat. are respectively: शेरते, भशेरत, शेरताम्।

Present : शे+ए=शये ; शेवहे, etc.

Imperf. : भ+शे+इ=अशिय ; अशेवहि, etc.

Imperat. : शे+ऐ=शयै ; शयावहै, etc.

Potential : शे+ईय=शयीय, etc.

53. সু (to speak) inserts ই before strong terminations beginning with a consonant.

Present : जो + ई + मि = जवीमि ; ज्वः ; ज्रमः, etc.

Imperf. : अन्नो + अम् = अन्नवम् ; अन्न + इ = अन्नवि ; अन्नो + ई + त् = अन्नवीत् ।

Imperat. : नो + ऐ = नवे ; नो + ई + तु = नवीतु ।

Potential: त्रयाम्, etc.; ब्रवीय, etc. (see No. 36).

EXERCISE 5

I. Vocabulary

अक्षि eye अस्थि bone दिध curds सक्य thigh समुन्नतिः f. prosperity प्र-भाप (प्राप्नोति) to obtain वि-आप् (व्याप्नोति) to pervade भव-जा (अवजानाति) to despise इस्तिन् (इस्ती) elephant दुह् (दोग्धि-दुग्धे)

लिह् (लेडि-लिडे) to lick ख्या (ख्याति) to tell दा (दाति) to cut भा (भाति) to shine सा (माति) to measure या (याति) to go बा (बाति) to blow ज्ञा (ज्ञाति) to bathe अनु-ज्ञा (अनुजानाति-अनु-जानीते) to allow बनवासिन् (बनवासी) forest-dweller इ (एति) to go

ज़ (नौति) to praise स्त्र (स्तौति-स्त्रवीते) to praise र (रौति) to cry, to yell, to sound त्र (तौति) to increase, to grow शी (शेते) to lie down ब्र् (ब्रबीति-ब्रुते) to tell अंस (अस्ति) to be प्रति-शा (प्रतिजातीते) to promise वश्वकः cheat युक्त proper to milk अधि-इ (अधीते) to read प्रस्थः belief, trust

II. Translate the following into English:

अस्ति ब्रह्मारण्ये कपूरतिलको नाम इस्ती। तमवलोक्य सर्वे श्रुगाला अचिन्तयन् यद्ययं केनाप्युपायेन मियेत तदस्माकमेतस्य देहेन महद् भोजनं भवेत्। तत्रैको वृद्धश्रुगालः प्रत्यजानीत - अहं बुद्धिप्रभावेन तस्य इस्तिनो मृत्युं साध्नोमीति । अनन्तरं स वश्कः कर्पूर-तिलकसमीपं यात्वा प्रणम्याववीत् -देव दृष्टिप्रसादं कुर्विति । इस्ती ब्रूते - कस्त्वम् ? कुतः समायात इति । सोऽवदत् – जम्बूकोऽहम् । सर्वेवनवासिभिः पशुभिर्मिलित्वा भवन्तं निकषा प्रस्थापितः (deputed) । विना राजानं वयं जीवितुं न शक्नुमः । एतस्यारण्यस्य भवन्तं राजानमञ्ज्याहि । मया सह शीघ्रमागम्यतां देवेनेति । ततः कपूरतिलकः श्वालवर्त्यना धावन् महापद्धे निमग्नः। ततः स इस्त्यरौत् पद्धे निपतितोऽहं म्रिये। पत्र्य पत्र्य मां रक्षेति। तं परिहस्यावदच्छ्गालः – भवान् मम लाङ्गूलं गृह्णातु । मम वचित त्वया प्रत्ययः कृतस्तसमादनु-भुमदामशरणं दुःखम । ततो महापङ्के निममो हस्ती श्रुगालैर्भक्षितः । सर्वे जम्बुका बृद्धस्य वधकस्य बुद्धिप्रभावमस्तुवन्।

- III. Conjugate: दुद्ध in the pres. parasm.; लिंह in the imperf. atm.; भा in the imperative; अधि-इ in the potential; शी in the present; ज़ in the imperfect parasm.
- IV. Translate the following into Sanskrit:
- (1) We read the whole day and our eyes were giving us pain.
  (2) Collect those scattered bones. (3) We should lie down in the grass. (4) A sweet fragrance pervaded the forest as the traveller began to roam among the trees. (5) May prosperity shine in your life! (6) It is not proper to put your trust (प्रत्यां ह) in the words of a cheat. (7) When you told me that you despised me, my eyes quivered. (8) While the cowherd was milking the cows, we sat down and ate curds. (9) You should measure the place where the well is to be dug. (10) Standing at the gate of the city, the hero with his powerful thighs and his strong arms did not allow the enemy to enter. (11) While the sweet breeze of spring is blowing, let us bathe in the river. (12) We praise thee, O Lord, for thy splendour pervades the universe. (13) A woman cried in the night and we ran outside the house to see where she lay.

LESSON 6

NOUNS IN ओ AND ओ—SECOND CONJUGATION (cont.)

54. गो m. & f. (bull, cow)

नौ f. (ship)

	S.	D.	P.	S.	D.	Р.
Nom.	गौः	गावौ	गावः	नौः	नावौ	नावः
Acc.	गाम्	गावौ	गाः	नावम्	नावौ	नावः
Instr.	गवा	गोभ्याम्	गोभिः	नावा	नौभ्याम्	नौभिः
Dat.	गवे	गोभ्याम्	गोभ्यः	नावे	नौभ्याम्	नौभ्यः
Abl.	गोः	गोभ्याम्	गोभ्यः	नावः	नौभ्याम्	नौभ्यः
Gen.	गोः	गवोः	गवाम्	नावः	नावोः	नावाम्_
Loc.	गवि	गवोः	गोषु	नावि	नावोः	नौषु
Voc.	गौः	गावौ	गावः	नौः	नावौ	नावः

55. Irregular verbs of the second Conjugation (cont.)

अद् (to eat) is regular except in the 2nd and 3rd pers. sing. imperf. where it inserts अ before the terminations स् and त्।

Imperf.: आदम् आदः आदत्।

- 56. अस् (to be) drops अ before weak terminations and drops स् before terminations beginning with स् and च्. It inserts है before the स् and त् of the 2nd and 3rd pers. sing. imperf., and its 2nd pers, sing. imperat. is एपि. For the conjugation of अस् (see Part I, No. 63).
- 57. आस् ātm. (to sit) drops its final स् before च (see No. 43).

58. दिष् (to hate) optionally takes the termination उस् in the 3rd pers. plur. imperf. parasm.

Present : द्रेष्+सि=द्रेक्षि=(see No. 37) ; द्रेष्+ति=द्रेष्टि ; द्रिष्+थ=द्विष्ठ ।

Imperf. : अद्वेष् +स् = अद्वेष् = अद्वेट् ; अद्विषन् or अद्विषु:।

Imperat. : द्विष्+िष=द्विट्+िढ=द्विड्ढि। Potential : द्विष्याम्, etc.; द्विषीय, etc.

59. मृज् (to cleanse) takes **vr**ddhi in its strong forms.—Strong stem: मार्ज ।

It optionally takes vrddhi before weak terminations beginning with a vowel, i.e. in the 3rd pers. plur. pres., imperf. and imperat.

Present : मार्जिम मृज्यः मृज्यः ; मृजन्ति or मार्जन्ति । Imperf. : अमार्ज् +स् =अमार्ट् ; अमृजन् or अमार्जन् ।

Imperat. : मृज् + घि - मृद् + ढि = मृद् ढि ; मार्ज ् + तु = मार्छ् ; मृजन्तु or मार्जन्तु ।

60. हन् (to kill) drops its न before weak terminations beginning with त and य; it drops its अ and changes its ह to घ in the 3rd pers. plur. pres. imperf. and imperat. Its 2nd per. sing. imperat is जहि।

		PRESENT	r	IMPERFECT			
1	इन्सि	हन्वः	इन्मः	अहनम्	अहन्ब	अहन्म	
2	हंसि	हथः	इतः	अहन्	भहतम्	अहत	
3	इन्ति	इतः	घ्नन्ति	अहन्	अहताम्	अप्नन्	
		IM PERA	TIVE		POTENTIA	L	
1	हनानि	हनाव	हनाभ	हन्याम्	हन्याव	इन्या म	

1	हनानि	हनाव	हनाम	हन्याम्	हन्याव	इन्या म
2	जहि	इतम्	हत	हन्याः	इन्यातम्	हन्यात
3	हन्दु	हताम्	घन्तु	हन्यात्	हन्याताम्	हन्युः

61. अन् (to breathe), ज्ञस् (to sigh), ज्ञप् (to sleep) and उद् (to weep) insert इ before all terminations beginning with a consonant except य; they insert ई or अ before the स and त of the 2nd and 3rd pers. sing. imperfect.

अन् PRESENT				श्वत् IMPERFECT			
1	अनिमि	अनिवः	अनिमः	अञ्बसम्	अर्वसिव	अश्वसिम	
2	अनिषि	अनिथः	अनिथ	अर् वसः अर् वसीः	अक्वसितम्	अस्वसित	
3	अनिति	अनितः	अनन्ति	अञ्चसत् अञ्चसीत्	श्रवसितः म्	अश्वसन्	
,		МРЕВАТ		au p∩1	FNTIAI		

रुद् IMPERATIVE				खप् РО	TENTIAL	
1	रोदानि	रोदाव	रोदाम	स्वप्याम्	स्वप्याव	स्बप्याम
2	रुदिहि	रुदितम्	रुदित	स्वप्याः	स्वप्यातम्	स्वप्यात
3	रोदितु	रु दिताम्	रुदन्तु	स्वप्यात्	स्वप्याताम्	स्वप्युः

62. Five verbs belonging to the second conjugation have some characteristics of the third conjugation: चकास् (to shine), जार (to be awake), जञ्च (to eat), दरिद्रा (to be poor) and शास् (to order) drop the न of the terminations अन्ति and अन्तु and take the termination उस् in the 3rd. pers. plur. imperf.

चकास् Pres.: 3rd pers. plur.: चकासित ।

Imperf.: 2nd pers. sing.: अवकाः or अवकात् (see No. 34); 3rd pers. plur.: अवकासः।

Imperat.: 2nd pers. sing. चकाधि or चकाद्धि; 3rd. pers. plur.: चकासत्।

जार The final ऋ take guna before the उस् of the 3rd pers. plur. imperf.: अजागरः।

बक्ष inserts ह before all terminations beginning with a consonant except य and है or अ in the 2nd and 3rd pers. sing. imperf. It is, therefore, conjugated like अन् (see No. 58) except for the 3rd pers. plus. pers., imperf. and imperat.: जक्षति, अजञ्जः, जक्षतु ।

दिहा drops its final आ before weak terminations beginning with a vowel, and changes it to इ before weak terminations beginning with a consonant.

Pres.: 3rd pers.: दरिद्राति दरिद्रितः दरिद्रिति ।

शास changes its आ to इ before weak terminations beginning with a consonant. The second pers. sing. imperat. is शाधि।

Pres.: 3rd pers.: शास्ति शिष्टः शासति।

EXERCISE 6

I. Vocabulary

गो (गौः) m. f.
bull, cow
नौ (नोः) f. boat
प्रः flood, current
कला digit of the
moon
देहिन् (देही) man
यौवनम् youth
भुजः arm
अन्द्रधारा shower
अन्दरम् sky

जागृ (जागति) to wake
जञ्ज (जिक्षिति) to eat
दिरद्रा (दरिद्राति)
to be poor
शास् (शास्ति) to rule;
to instruct
वि-श्वस् (विश्वसिति) to
confide in, to rely on
(+loc.)
किंशुकः tree with red
flowers
विहः fire
अवनम्र bowed, bent
भंश्कम garment

चकास (चकास्ति) to shine

- II. Translate the following into English:
  - (१) पूरा नदीनां पुष्णाणि वृक्षाणां शशिनः कलाः । क्षीणानि पुनरायान्ति यौवनानि न देहिनाम् ॥
  - (२) The sky during the rainy season : हसतीव बलाकाभिन् त्यतीव तिंडद्भुषेः । रोदितीवाभ्वधाराभिरुन्मत्तकमिवाम्बरम् ॥
  - (३) न परस्यापराधेन परेषां दण्डमाचरेत् । शात्मनावगतं कृत्वा बध्नीयात्पृजयेच वा ॥
- (४) त्विय विश्वसिति मे हृदयम्। (५) यदा विडालः खिपिति तदा मूषका रृत्यन्ति। (६) स मां द्वेष्टीति जानाम्यहम्। (७) भुजवलेन राजा रात्रूणां रातानि हन्तु। (८) शिष्यस्तेऽहं शाधि माम्। (९) वृक्षाणां पत्रेषु यदा वायुरवात्तदा सर्वे पक्षिणोऽजागरुः।
  - (१०) आदीप्तविद्वसदशैरपयातपत्रैः सर्वत्र किंशुक्रवनैः कुसुमावनम्रैः । सद्यो वसन्तसमयेन समागतेयं रक्तांशुका नववधूरिव भाति भूमिः ॥
- III. Conjugate अद् in the present; आस् in the imperfect; द्विष् in imperative; मृज् in the potential; इन् in the present; उद् in the imperfect; चकास् in the imperative; दिशा in the potential.
- IV. Translate the following in the Sanskrit:
- (1) Three cows were eating grass near the well. (2) Do not kill those innocent people. (3) While the sun was shining, we sat and talked. (4) Those poor children are asleep and yet they sigh. (5) Why should you weep? Nobody here hates you. (6) The showers have wiped the dust away. (7) Wake up, boys, eat your food and go to the teacher's house. (8) Those who rely on the words of the wicked are like fools who sleep when the house is on fire. (9) As soon as the sound of the lute was heard, the boats began to move. (10) There is no peace for those (of those) who sleep when they should be awake. (11) How can that man abandoned by all rule (over) the country? (12) Four hundred and thirty-six enemies were seized. (13) Although the wicked may hate you, do not torment anybody. (14) The cold season has come: let us sit at home while the cold wind is blowing. (15) Those are poor who long for greater riches.

LESSON 7

IRREGULAR NOUNS IN अन् THIRD CONJUGATION (हाहि)

63. पन्थन् m. (path) strong stem : पन्थान् ; the nom. sing. is पन्थाः middle stem : पथि-

weak stem : पथ्

Nom. sing.	Acc. sing.	Acc. plur.	Intr. sing.	Instr. plur,
पन्थाः	पन्थानम्	पथः	पथा	पथिभिः

64. अहन् n. (day) is declined like नामन् (see Part I, No. 102) except that the nom. sing. is अहः and the middle stem is अहस्।

Nom. sing. Nom. dual Nom. plur. Instr. sing. Instr plur. Loc. plur.
अह: अही अहानि अहानि अहाभिः अहःसु

65. श्वन् m. (dog) is declined like राजन (see Part I, No. 102) except that the weak stem is ज्ञन-।

Nom. sing. Acc. sing. Acc. plur. Instr. sing. Instr. plur. Voc. sing.
भा श्वानम् शुनः शुना श्वभिः श्वन्

66. युवन m. (young man) is declined like राजन except that the weak stem is यून-।

Nom. sing. Acc. sing. Acc. plur. Instr. sing. Instr. plur. Voc. sing.
युवा युवानम् यूनः यूना युविभः युवन्

67. मघवन् m. (Indra) is declined like राजन् except that the weak stem is मघोन्।

Nom sing.	Acc. sing.	Instr. sing,	Instr. plur.	Voc. sing.	
मघवा	मघवानम्	मघोना	मघवभिः	मघवन्	

68. Compounds ending in - हन् take आ in the nom. sing. only. Their strong stem ends in - हन्; their middle stem in - ह; their weak stem in - হ। शृत्रहन् m. (Indra).

Nom. sing.	Nom. sing. Acc. sing.		Instr. plur.	Voc. sing.	
वृत्रहा	वृत्रहणम्	वृत्रघ्ना	वुत्रहभिः	वृत्रहन्	

69. The third Conjugation (हादि)

- (1) The verbal root is formed by reduplication.
- (2) In the strong forms (see No. 8) the final vowel and the short medial vowel of a root take guna.
- (3) The 3rd pers. plur. pres. and imperat. parasm. drop the न of their termination: -अति instead of -अन्ति: -अत instead of -अन्त ।
- (4) The 3rd pers. plur. imperf. parasm. takes the termination -उस् before which a final आ is dropped and final इ, उ and आ, short or long take guna.
- (5) The sandhi rule given in No. 36 does not apply when the final इ or उ of a polysillabic verbal base are preceded by a single consonant, e.g.: जुहु +अति=जुह्वति; विभी +अति=विभ्यति; but जिही + अति= जिह्नयति।

70. Rules of Reduplication

Reduplication consist in repeating before a verbal root that initial portion of it which ends with its first vowel. Reduplication is subject to special rules.

(!) An initial aspirate loses its aspiration in reduplication, e.g : भिद्-विभिद्-।

- (2) An initial guttural is changed to the corresponding palatal in reduplication, e.g.: কম্-ৰকম্-; initial হু is changed to জ্
- (3) When a root begins with a conjunct consonant, its first consonant alone appears in reduplication. e.g.: क्षिप्-किक्षिप्-चिक्षिप्।
- (4) But when a root begins with a sibilant followed by a hard consonant, it is the latter which appears in reduplication, e.g.: स्तु-तु स्तु=तुष्द् . But : स्म-सस्म ।
  - (5) A long vowel becomes short in reduplication, e.g. : नी-निनी ।
- (6) Medial ए becomes इ in reduplication; medial ओ and ओ become उ in reduplication.
  - (7) Final ए, ऐ and ओ become अ in reduplication, e.g. : गै-जमै ।
  - (8) ऋ and ऋ become इ in reduplication, e.g. : मृ-बिम्।

71. हु (to sacrifice): strong base जुहो; weak base जुहु।

This root is conjugated regularly except in the 2nd pers. sing. imperat. : जुहुंचि ।

PRESE	NT
-------	----

IMPERFECT

1	जुहोमि	जुहुवः	जुहु मः	अजुहवम्	अ जुहुव	अजुहुम
2	जुहोषि	जु हुथः	जुहुथ	अजुहोः	भजुहुतम्	अजुहुत
3	जुहोति	जुहुतः	जुह्वति	भजुहोत्	अजुहुताम्	अजुह्वुः

IMPERATIVE

POTENTIAL

1	जुहवानि	जुहवाव	जुहवाम	जुहुयाम्	जुहुयाव	जुहुयाम
2	जुहुधि	जुहुतम्	जुहुत	जुहुयाः	जुहुयातम्	जुहुयात
3	जुहोतु	जुहुताम्	ন্ত ৰুব্ৰ	जुहुयात्	जुहुयाताम्	जुहुयुः

72. Irregular verbs of the third Conjugation

दा (to give) and घा (to put) form their weak base in दद् and दध्।

Their 2nd pers. sing. imperat. parasm. are देहि and घेहि respectively.

The weak base of धा, i.e. दध्, does not conform to the sandhi rule given in No. 39(4), but follows the rule given in No. 39(2). In other words, before weak terminations beginning with a consonant, दध् is changed to धद्, e.g.: दध्+तः=धद्+तः=धतः।

दा : strong base ददा ; weak base दद्

PARASMAIPADA ATMANEPADA Present ददामि 1 ददे दद्वहे दद्महे दद्धः दद्मः ददाथे ददासि दत्से ददुध्वे दत्थः दत्थ दत्ते 3 द्दाति ददाते ददते ददति दत्तः

धा : strong base दथा ; weak base दथ्

Imperf.	अद्धाम्	अद्ध्व	अद्ध्म	अद्ध	अदध्वहि	अ द ध्महि
2	अद्धाः	अधत्तम्	अधत्त	अधत्थाः	अद्धाथाम्	अधद्ध्वम्
3	अद्धात्	अधर्ताम्	अ द् धुः	अधत्त	अद्धाताम्	अद्धत

73. भी (to fear) optionally changes its final ई to ई before weak terminations beginning with a consonant.

Strong base बिभे-; weak base बिभी-।

Present: बिभेमि: बिभीवः or बिभिवः; बिभी + अति = बिभ्यति

[see No. 69(5)].

Imper :: अविभे +अम् = अविभयम् ; अविभी + उः = अविभयुः

[see No. 69(4)].

74. हा (to depart) and मा (to measure) form their base into जिहीand मिमी-; they drop the final है before terminations beginning with a vowel.

Present : मिमे, मिमीषे ; जिहे, जिहीषे, etc.

Imperfect : श्रीमिम, श्रीमिमीथाः : श्रीजहीबहि, श्रीजहाथाम् , etc. Imperative : मिमै, मिमावहै ; जिहीताम् , जिह्नाथाम् , जिह्नताम् । Potential : मिमीय, मिसीथाः ; जिहीत, जिह्नीयाताम् , जिहीरन् ।

75. हा (to abandon): strong base जहा-; weak base जही-, or जहि-, the final है or ह being dropped before weak terminations beginning with a vowel or with य. The 2nd pers. sing. imperat. has three optional forms: जहाहि, जहिहि।

Present : जहामि, जहीवः or जहिवः ; 3rd pers. plur.: जहित। Imperfect : अजहाम् , अजहीव or अजहिव ; 3rd pers. pl. : अजहार।

Imperative: जहातु, जहीताम् or जहिताम्, जहतु।

Potential : जहाम्, etc

76. निज् (to cleanse) and विज् (to separate) take guna in reduplication; the radical vowel does not take guna before strong terminations beginning with a vowel.

Present : नेनेज्मि, नेनेक्षि, नेनेक्ति ; वेविज्मः, वेविक्थ, वेविजति । Imperfect : अनेनिजम्, अनेनेक् ; अवेविज्म, अवेविज्त, अवेविजुः। Imperative: नेनिजानि, नेनिश्धि, नेनेक्तु ; वेविजाम, वेविज्त, वेविज्तु ।

Potential : नेनिज्याम , etc.

77. Roots ending in 写 and 泵 [see No. 70(8)]

मृ (to carry) पू (to fill): strong base बिभर्-, पिपर्weak base बिम्-, पिप्र् [see Part 1, No. 68(7)]

Present : बिभर्ति, बिमृतः, बिभ्रति ; पिपर्ति, पिपूर्तः, पिपुरति ।

Imperfect : अविभः, अविभृताम्, अविभरः ; अपिपरम् , अपिपूर्ताम् , अपिपरः ।

Imperative: बिमृद्धि, बिभर्तु; पिपूर्दि, पिपर्तु। Potential : बिमृयाम्, etc.; पिपूर्याम्, etc.

EXERCISE 7

I. Vocabulary

ह (जुहोति) to offer, पन्थन् (पन्थाः) m. to sacrifice path प (पिपति) to fill अहन् (अहः) n. day श्वन् (श्वा) m. dog भी (बिभेति) to fear युवन् (युवा) m. हा (जहाति) young man to abandon मघवन (मघवा) m. ही (जिहें ति) Indra to be ashamed वत्रहन् (वृत्रहा) m. मा (मिमीते) Indra to measure पात्रता पात्रत्वम् worthiness हा (जिहीते) काचः glass to depart काश्चनम् gold वीतराग one without संसर्गः contact passion अधरोत्तर मही earth topsy-turvy

दा (ददाति दत्ते) to give धा (द्धाति धत्ते) to put निज (नेने कि नेनिक) to wash विज (वेवेक्ति वेविक्ते) to seperate म् (बिभर्ति विभृते) to support मारकत (ती) of emerald द्यतिः f. lustre संजिधानम् vicinity, contact प्रवीणता proficiency नभस् (नभः) n. sky हानिः f. loss, damage

II. Translate the following into English:

- (१) काचः काश्चनसंसर्गांद्वते मारकतीं युतिम्। तथा सत्सन्निधानेन मूखी याति प्रवीणताम्॥
- (२) विद्या ददाति विनयं विनयाद्याति पात्रताम् । पात्रत्वाद्धनमाप्नोति धनाद्धमं ततः सुखम् ॥
- (३) पततु नभः रफुटन्तु गिरयो मिलन्तु वारिधयः। अधोत्तरमस्तु जगत् का हानिवीतरागस्य॥ (K.M.I., p. 92,6)

- (४) पिथ युवानी शुना सह चलन्तौ गृहे प्रविशन्तं स्तेनमपश्यताम्। (५) येभ्यो भगवान् शक्ति ददाति ते कस्माद् विभ्यति ? (६) वृत्रघ्ने कि जुहुयाम ? (७) द्वाभ्यामहोभ्यां सर्वे जना ग्राममजहुः। (८) या माता पुत्रान् जहाति सा जिह्नीयात्। (९) यथा पिता पुत्रान् पुण्णाति तथा भगवान् नरान् विभित्ते। (१०) यानि पात्राण्यनेनिजं तानि त्वं कुत्रादधाः ?
- III. Conjugate द्या in the pres. ātm.; पू in the imperative; हु in the imperfect; भो in the potential; विज् in the pres. par.; हा (to abandon) in the imperfect; हा (to depart) in the imperative; धा in the potential ātm.
- IV. Translate the following into Sanskrit:
- (1) Those dogs do not bite; do not be afraid of them (abl.). (2) The jars which we two have filled with water can be put in the house. (3) Why should I be ashamed? I have not abandoned my friends. (4) Three young men support all the people of the village. (5) For five days the priests have sacrificed goats. (6) Go and measure the tank which was dug by the twenty-five men chosen by my father. (7) One without passion fears nothing (abl.). (8) If both of you were to give fifty rupees, we could buy many books and the children could read. (9) Nobody knows how to wash these clothes which were left on the sea-shore by the rich merchants. (10) As long as (यावत ..तावत) the king supported us, we feared nobody and everybody feared us. (11) On the path by which the wounded soldiers departed many people were crying. (12) At the sight of those afflicted people, my eyes were filled with tears. (13) Young men are attracted by the lustre of gold. (14) Everybody knows that those who are ashamed of their conduct (instr.) never attain worthiness.

LESSON 8

IRREGULAR NOUNS MISCELLANEOUS SEVENTH CONJUGATION (रुपाहि)

78. दोस् m. (arm) is optionally declined like दोषन् from the accus. plur. onward.

Nom. sing. Nom. plur. Acc. plur. Inst. plur. Loc. sing. Loc. plur. दोषः दोः दोषः दोभिः दोषि दोःष दोषभिः दोष्णः दोष्णि दोषस दौषणि

79. आशिस् f. (blessing) lengthens its इ in the nom. sing. and before terminations beginning with a consonant.

Nom. sing.	Nom. plur.	Instr, sing.	Instr. plur.	Loc. plur.
आशीः	आशिषः	आशिषा	आशीर्भः	आशीःषु

80. दिन् f. (sky) has यो: in the nom. sing.; its stem remains दिन् before terminations beginning with a vowel; it becomes य before terminations beginning with a consonant; its accus. sing. is optionally दाम्।

Nom. sing.	Nom. plur.	Acc. sing.	Instr. plur.	Loc. sing.
द्यौः	दिवः	दिवम् द्याम्	द्युभः	च_बु

81. पुंस् m. (man) strong stem: पुनांस्; middle stem: पुन; weak stem: पुंस्।

Nom. sing. Acc. sing. Acc. plur. Instr. plur. Loc. plur. Voc. sing.

पुमान्	पुमां सम्	पुंसः	पुम्भिः	पुंसु	पुमन्
1					

82. अनड्बह m. (ox) strong stem: अनड्बाह्; middle stem: अनड्बत्; weak stem: अनड्डह्. The nom. and voc. sing. are respectively: अनडबान and अनडबन।

Nom. sing.	Acc. sing.	Acc. plur.	Instr. plur.	Loc. plur.
अनद्वान्	अनड्वाहम्	अ नडु द ः	धनडुद्धिः	अन डुत् यु

- 83. अप् f. (water) is declined only in the plural. It lengthens its अ in the nom. and voc. and changes प् to त् before भिः and भ्यः। आपः, अपः, अपः, अपः, अपः, अपः, अपः, आपः।
- 84. The seventh Conjugation (हथादि)
- (1) All the verbs of the seventh conjugation end with a consonant.
- (2) Before the formation of the verval base, a penultimate nasal is dropped.
- (3) In the strong forms (see No. 8), न is inserted between the radical vowel and the final consonant, e.g.: हथ becomes হৃण्य।
- (4) In the weak forms, न is inserted between the radical vowel and the final consonant, e.g.: रुष् becomes रुख्।
- 85. ह्यू (to obstruct) : strong base रणधु : weak base रूध्।

	PAR	ASMATPAD	A	ATMANEPADA			
	S.	D.	P.	S.	D.	P.	
Present 1	रुणधिम	रुन्ध्वः	रु न्ध्मः	रुन्धे	रुम्बहे	रुम्भहे	
2	रुणदिस	रुन्द्रः	হ ন্দ্ৰ	र न्त्से	रुन्धाथे	रुन्द्ध्वे	
3	रुणद्धि	रु न्द्रः	रुन्धन्ति	रुद्धे	रुन्धाते	रुन्धते	
Imperf.	अरुणधम्	अरुन्ध्व	अरुन्धा	अरुन्धि	अरुन्चहि	अरुग्धाहि	
2	अरुणत् अरुगः	अरुन्द्रम्	अरुन्द	अरुन्द्राः	अरु न्धाथाम्	अरुन्द्धम्	
3	अरुणत्	अर न्द्राम्	अरुन्धन्	अरुन्द	अरुन्धाताम्	अरुन्धत	

irregular nouns miscellaneous-seventh conjugation (हवादि) 49

IKKEG	سدن	K NOON	S MINGELLA		~00		.,,,,,,,,,,,,,,,,,,,,,,,,,,,,,,,,,,,,,,	٠,٠	JUNION (	144	114) 13
	PARASMAIPADA						ΑΊ	MANEP	AD		
		S.	D.	_	Р.		S.		D.		P.
Imperat.		रुणधानि	रुणधाव		रु णधा	म	रुष धे	₹	गधावहै	₽,	प धामहै
2		रुन्द्धि	रुन्द्रम्		रुन्द		रुन्त्स्व	₹	भाषाम्	হ	न्द्वम्
3		र णदु	रुद्धाम्		रुन्धन्तु	5	रुद्धाम्	ক	न्धाताम्	ক	धताम्
Potential 1	- 1	रुन्धाम्	रुन्ध्याव		रुन्धाः	म	रुन्धीय	₹	म्बीव हि	ক	न्धीमहि
2		रुन्थाः	रुम्थातः	₹	रुधात	1	रुषीथाः	ö	धीयाथाम्	ক	धीष्वम्
3		रुध्यात्	रुन्थाता	म्	रु ध्युः		रुन्धीत	ঠ	धीयाताम्	ফ	धीरन्
86. भिद् (to split) Pres. Parasm. युज् (to join) Pres. atm.							ātm.				
1		भिनद्मि	भिन्द्वः	भन्द्वः भिन्द्यः			युञ्जे		युञ्ज्बहे		युञ्ज्सहे
2		भिनत्सि	भिन्त्थः	ाः भिन्त्			युङ्क्षे		युञ्जाथे		युक्रध्वे
3		भिनत्ति	भिन्तः		भिन्दन्ति	1	युङ्क्ते		युञ्जाते		युञ्जते
	भ	জ্ (to b	reak) Imp	er	f. par.	f	रेच् (to e	va	cuate) I	mp	erf. atm.
1		धभनजम्	अभञ्ज्व	8	भञ्जम	8	रिश्वि	84	रिञ्चहि	अ	रिञ्चिहि
2		अभनक्	अम ~~ङ्क~~ ्रम्	8	। भ~~ङ्~~क	ð	रिङ्क्थाः	63	रिश्वाथाम्	84	रिङ्ग्खम्
3		अभनक्	अभङ्काम्	8	ाभजन्	æ	ारि ~~ङ~~ ्क	8	रिश्वाताम्	8	रिश्वत
	पि	ष् (to gr	ind) Impe	rat	par.		श्चद् (to	ро	und) Im	pe	rat. ātm.
1		पिनषाणि	। पिनषाव		पिनषा	म	श्चुणदै	89	, णदावहै	89	, णदामहै
2		पिण् ड्वि	पिंष्टम्		ৰ্বিছ		श्चन्त्व	8	ुन्दाथाम्	89	ग्द् चम्
3	֓֞֞֓֓֓֓֓֓֓֓֓֟֟֓֓֓֓֓֓֓֓֓֓֓֓֓֟֓֓֓֓֓֓֓֓֓֓	पिनष्टु	पिंष्टाम्		पिषन्तु	[	श्चन्ताम	8	,-दा ताम्	897	प्ट ताम्

हिंस (to kill) potential par. : हिंस्याम् हिंस्यान हिंस्याम, etc. भुज् (to eat) potential atm. : भुजीय भुजीवहि भुजीमहि, etc.

87. Irregular verb of the seventh Conjugation

तृह् (to kill) inserts ने instead of न before strong terminations beginning with a consonant : तृणेह्मि तृंह्वः तृंह्यः ; but अतृणहम् ; तृणहानि, etc.

For the treatment of final grevise the sandhi rules under Nos. 40, 41 and 42.

EXERCISE 8

I. Vocabulary

दोः m. arm
आशिस् f. blessing
दिव् (द्यौः) f. sky
पुंस् (पुनान्) m. man
अनड्वह् (अनड्वान्) m. ox
अप् (आपः) f. water
मनाक् a little
करुणा compassion
भङ्गिः f. wave, current
तरिज्ञत overflowing
दश् (दक्) f. glance
राज्यम् kingdom

अझ (अनक्ति) to anoint इन्ध (इन्द्धे) to kindle श्दु (क्षणत्ति क्षन्ते) to pound छिद (छिनत्ति छिन्ते) to cut पिष् (पिनष्टि) to grind भञ्ज (भनिक्त) to break भिद् (भिनत्ति भिन्ते) to split भुज (भुनिक) to protect भजं (भड़क्ते) to eat. to enjoy युज् (युनक्ति युष्क्ते) to join नि गुज to appoint रुध (रुणद्धि रुन्द्धे) to obstruct

হািष (হািনছি) to leave वि-शिष to distinguish हिंस (हिनस्ति) to injure अञ्जलिः m. folded hands अञ्जलिं बन्ध् to fold hands प्रतिदिनम् daily सुकृतम् good action दुष्कृतम् evil deed स्नानम् bath, bathing तैलम oil निलकर्म daily duties मेलनम् gathering

II. Translate into English:

- (१) न धनं न च राज्यसंपदं न हि विद्यामिदमेकमर्थये। मिथ धेहि मनागिप प्रभो करुणाभिङ्गतरिङ्गतां दशम्॥ (K.M.II. p. 56, 16)
- (२) अग्निमिन्त्व शाखा दिछन्दि गां दुग्धि धान्यं पिण्ह्वीति शिष्यो गुरुणोक्तः।
  (३) योऽस्मानस्जत् तं ध्यात्वा प्रतिदिनं वयमञ्जलि वध्नीमः। (४) हिमवांस्तुङ्गैः शिखरैर्मरुतां गिति रुणद्धि। (५) साधवः सुकृतानां फलं खगें भुञ्जते दुर्जना दुष्कृतानां फलं नरकेऽनुभवन्ति।
  (६) स्नानात् पूर्वं देहं तैलेनाञ्ज्याः। (७) अनुदुहां पादा भूमौ स्तीर्णानि कुसुमान्यक्षुन्दन्।
  (८) यान् भुञ्जन्ति राजानस्तानुचपदे नियुज्जन्ति। (९) एतौ पुमासौ विज्ञानेन विशिष्येते।
  (१०) दोभ्यां शत्रुं गृहीत्वा बली वीरस्तस्य शिरोऽभिनत्। (११) त्वं भोजनं न भुष्ट्तवा
  किमेतावदशिनट १ (१२) यदि त्वं मम कर्मण्याशिषं युजीधा न कोऽपि ममोस्यमं भञ्ज्यात्।
  - (93) The hypocrit:

तावद् दीर्घ नित्यकर्म यावत्स्याद् द्रष्टृमेलनम् । तावत् संक्षिप्यते सर्वे यावद् द्रष्टा न विद्यते ॥ (K.M.V., p. 123, 92)

III. Conjugate পদ্ধ in the present; ভিব্ in the imperfect atm.; পিছ্ in the imperative; সাজ্ in the imperfect; সূজ্ in the potential atm.; হঘু in the present parasm.; হিন্ in the imperative.

IV. Translate into Sanskrit:

(1) Those who injure their friends do not enjoy the happiness of life. (2) His knowledge distinguishes him from all his companions. (3) Two elephants led by the prince have crushed (अद्) the flowers of the garden. (4) Let the rogues break the houses and obstruct the paths: their evil deeds are not forgotten by him who protects us. (5) Hundreds of oxen have been killed by the waters of the river. (6) Having obtained my father's blessing, I kindled the fire and folded my hands. (7) While in the sky the stars were shining (loc. abs.), we felt the compassion of the Lord coming down upon us. (8) If you cut this rope, the boat will be carried away (potential) by the waves. (9) The poets praised the king thus:

May you enjoy your kingdom for a hundred years: may you break the strength of your enemies; may you appoint good ministers: may you daily protect the life of your subjects and check (रुप्) the course of the wicked. (10) The charioteer yoked (युज्) two horses to the chariot. (11) When you eat food at a friend's house, you should not leave anything untouched. (12) The lightning split two big trees and killed five oxen.

LESSON 9

THE ACCUSATIVE CASE AGREEMENT OF THE ADJECTIVE

- 88. The general rules governing the use of the Accusative were given in Part 1, No. 14.
- (1) The accusative case is used to denote the direct object of transitive verbs and the objective complement: सम श्रातरं नेतारं न्ययुनक्।
- (2) Verbs denoting a movement govern the accusative of the place towards which the movement is directed : शामं गच्छामि ।
- (3) A very idiomatic use of No. (2) is the following: the accusative of an abstract noun governed by a verb meaning 'to go': स कीर्ति याति—He goes to fame=he becomes famous; अमरलोकता त्रवति—He goes to immortality=he becomes immortal.
- 89. Some intransitive verbs govern the accusative:
- (1) The time during which an action lasts is put in the accusative.
  - स बने त्रीन् दिवसानश्रमत्—He roamed about the forest for three days.
- (2) The distance during which an action lasts is put in the accusative:

अश्वी योजनं घावेत...The horse should run for one yojana.

- (3) The following verbs govern the accusative instead of the locative:
  - अधि-शी to sleep upon. to dwell. शिलापट्टमधिशेते—He reclines on a stone-slab.

अधि-हा to occupy, to dwell. पातालमधितिष्ठति – He dwells in hell.

अधि-आस to lie down, to dwell. पर्णशालामध्यास्ते - He dwells in a hut.

अभि-नि-विश् to resort to. सन्मार्गमभिनिविशते—He resorts to the good path.

अधि-वस to reside. गिरिमधिवसति—He resides in the mountain.

अनु-वस to dwell near to. नदीमनुवसामि—I dwell near the river.

आ-वस to dwell. प्रीमिमामावसति—He dwells in this town.

उप-वस् to dwell. वनमुपवसन्ति—They dwell in the forest.

N.B. When 34-44 means 'to fast' it does not govern the accu-

90. Double accusative

(1) Transitive verbs denoting a movement govern a double accusative, viz. the accusative of their direct object and the accusative of the place towards which the movement is directed. Such are:

कृष् to draw, to pull. वेनुं गृहं कर्षति—He pulls the cow to the house. नी to lead, to carry. अतिथि गामं नय—Lead the guest to the village.

वह to carry. वधूर्घटं कूपं वहति—The young woman carries the jar to the well.

इ to take away. पुरतकानि गृहं इरतु—Let him take his books home.

(2) Twelve transitive verbs, with their synonyms, govern a double accusative, viz. the accusative of their direct or primary object and the accusative of a secondary object which normally would be put in some other case.

Primary	Secondary
object	object

वि to collect	फलानि	बृक्षं	चिनोति	He collects fruits from the tree.
जि to win	'शतं	भ्रातरं	जयति	He wins one hundred from
				his brother.
दण्ड् to fine	स्तेनं	शतं	दण्डयति	He fines the thief with one
i				hundred.
दुह्to milk	पयो	गां	दोग्धि	He milks milk from the cow.
पच् to cook	तण्डुलान्	ओदनं	पचित	He cooks rice into boiled rice.
प्रच्छ to ask	पन्थानं	बन्धुं	पृच्छति	He asks the path from his
		•		friend.
নু to speak	नीतिं	शिष्यान्	ब्रुते	He explains morality to the
6				pupils.
मध्to churn	सुधां	समुद्रं	मध्नाति	Hechurns nectar from the sea.
मुष् to steal	हार	राजानं	मुष्णाति	He steals a necklace from the
				king.
याच् to beg	दयां	पितरं	याचते	He begs pity from his father.
रुध् to obstruct	शत्रुं	कारागारं	रुणद्धि	He confines the enemy in jail.
शास्toinstruct		जनान्	शास्ति	He teaches duty to the people.

The secondary object of the above 12 verbs will, however, be put in its normal case whenever special stress is laid on its special relation with the action, e.g.: (It is not from a goat), it is from a cow that he milks milk. धेनोः पयो दोग्धि।

91. The change of voice of verbs governing a double accusative :

(1) For the four verbs given under No. 90(1), the primary object becomes the subject in the passive voice, the secondary object remaining unchanged.

Active: अतिथि ग्रामं नय। Passive: अतिथिर्गामं नीयताम्।

(2) For the verbs given under No. 90(2), the secondary object becomes the subject in the passive voice, the primary object remaining unchanged.

Active: सुधां समुद्रं मध्नाति। Passive: सुधां समुद्रो मध्यते।

- 92. The double accusative governed by the causative will be treated latter (see No. 147).
- 93. Prepositions governing the accusative

अन्तरा between	उभयतः on both sides of	अनु after, towards
अन्तरेण without	सर्वतः on all sides	अभि towards
concerning	अभितः, परितः around	डप near, below
विना without	समया, निकषा near	उपर्युपरि above
धिक् fie on	परि, प्रति towards	अधोधः, अध्यधि below

94. Agreement of Adjective

(1) In Part I, No. 66, the general rule of the agreement of the adjective was given as follows: The adjective, whether it be used as an epithet or as a predicate, agrees with the noun it qualifies in gender, number and case. The same rule is expressed in the following Sanskrit verse:

विशेष्यस्य हि यिष्ठङ्गं विभक्तिवचने च ये। तानि सर्वानि योज्यानि विशेषणपदेखपि॥

- (2) When several nouns are qualified by the same adjective.
  - (a) the gender of the adjective will be feminine, if all nouns are feminine.

It will be masculine if at least one of the nouns is masculine.

It will be neuter if at least one of the nouns is neuter.

(b) the number of the adjective will be dual or plural according to the total number of the nouns.

- e.g.: सुन्दरे (fem. dual) लता माला च ; सुन्दरौ (masc. dual) लता बृक्षश्च : सुन्दरे (neut. dual) पुष्पं बृक्षश्च ; सुन्दराः (masc. plur.) लते बृक्षश्च ; सुन्दराणि (neut. plur.) बृक्षो लता पुष्पं च ।
- (3) In many cases, the previous rule is not observed. The adjective often agrees with the closest noun, e.g., पुष्पं कता कुशक्ष सुन्दरः।

EXERCISE 9

I. Vocabulary

अधि-शी (2A) to recline अधि-हा (1P) to occupy अभि-नि-विश् (6A) to resort to अधि-वस (1P) to reside अन-वस (1P) to dwell near आ-वस (1P) to dwell डप-वस (1P) to dwell, to fast कुलम् family श्रुतम् fame रूपम् form, beauty शौर्यम् bravery प्राधान्येन generally उज्बल bright

मदः pride
दोग्जी milk-cow
उद्भवः birth, origin
वन्ध्य barren
उप-युज् (7A) to use
passive: to be of
use
अक्षय imperishable
अकळडू spotless
विवेकः judgment,
conscience
अमळ pure, sinless
निर्धन poor
सुविन happy
राजनीतिः f. politics

सधन rich

उदयः rise, prosperity

जन्तुः m. living being
अधीन subject to,
depending on

रोगादित sick

विफल useless
वि-रु (2P) to cry
धान्यम् grain, rice
तीव्रव्यथ one who
suffers acutely
अमरता immortality
शोकः sorrow

II. Translate into English:

(१) कुलं वित्तं श्रुतं रूपं शौर्यं दानं तपस्तथा। प्राधान्येन मनुष्याणां सप्तेते मदहेतवः॥ (K.M. VI. p. 66.4)

- (२) गुणवत्कुलजातोऽपि निर्गुषः केन पूज्यते। द्रोग्धीकुलोद्भवा धेनुर्वन्थ्या कस्योपयुज्यते॥ (K.M. VI, p.67, 13)
- (३) दयेव विदिता विद्या सत्यमेवाक्षयं धनम्। अकलङ्कविवेकानां शीलमेवामलं कुलम्॥ (K.M. VI, p.68, 30)
- (४) निर्धनाः सुखिनो दृष्टाः सधनाश्चातिदुःखिताः। सुखदुःखोदये जन्तोदैवाधीने धनेन किम्॥ (K.M. VI, 78, 57)
- (५) रोगार्दितः स्पृशिति नैव दशापि भोज्यं तीव्रव्यथः स्पृद्दयते मरणाय जन्तुः। सवौषधेषु विफलेषु यदा विरौति धान्येर्धनेन च तदा वद किं करोति॥ (K.M. VI, p. 79. 63)
- (६) दोग्झीं नय क्षेत्रं तां च दुग्धं दुग्धि। (७) यद् वनमुपवसन्ति मुनयस्तन्तिकषा बहवो जन्तवो रोगार्दिताः शेरते। (८) ये सन्मार्गमिभिनिविशन्ते तेऽमरतौ यान्ति। (९) द्वादश वर्षाणि रामोऽरण्यमध्यवसत्। (१०) नदीमनुवसन्तः प्रतिदिनं वृक्षान् मधुराणि फलानि संचिन्वन्ति। (११) अमलमाकाशं सर्वत उज्ज्वलास्ताराश्वाकासति। (१२) ये राजनीति शिष्यान् शासति तेषु देशस्य कल्याणमधीनम्।
- III. Change the voice in the following:
- (१) मामुपदेशमप्रुच्कताम्। (२) शिश्चत् कथामत्रवम्। (३) धान्यं गृहं वहाम। (४) शोको मम हृद्यं शान्तिं मध्नाति। (५) अलयः कुद्युमानि रेणुं मुष्णन्ति।
- IV. Translate into Sanskrit:
- (1) Pride leads men to destruction. (2) Even fame cannot rob a spotless mind of its beauty. (3) In the forest where we dwelt for two years, the trees, the creepers and the flowers were beautiful. (4) You shoud not recline on the earth in a cold night. (5) Just as a barren cow is of no use, so also a worthless son is a burden to his family. (6) Let those who suffer acutely beg peace and happiness from God. (7) People were taught their duty by men whose conscience was spotless. (8) Let us pluck those sweet fruits from those high trees. (9) Around the fire which shone in the dark, people were sitting. (10) Without judgment man is unable to resort to good conduct. (11) When the gods were churning nectar from the ocean, Garuda begged for some nectar.

LESSON 10

PRIMARY AND SECONDARY SUFFIXES POTENTIAL PASS. PART.

98. All Sanskrit words are supposed to be derived from the original verbal roots. The first process of derivation operates on the verbal root itself. Its field of operation extends to all forms directly derived from the verbal roots, excepting the conjugation of finite tenses and moods. The suffixes used are called primary suffixes (কুন্ স্বেথ).

The second process of derivation operates on words already formed by the addition of primary suffixes. The suffixes used are called secondary suffixes (तिह्नत प्रस्थ).

96. In representing the various suffixes, Sanskrit grammarians use the following device. Before or after the suffix proper, they add one or two letters which are meant to indicate the changes which the original root or word must undergo before it takes the suffix. Those extra letters are called the anubandha or indicatory sign. The anubandha may indicate some change in the accent of the word; with that we are not concerned. It may also indicate the change of some vowels to guna or viddhi, and that is what will retain our attention, e.g.: the root $\mathbf{E} + \mathbf{E} + \mathbf$

97. Meaning of anubandha in primary suffixes

(1) General rule: Before primary suffixes, the final vowel and the short medial vowel of a root take guna.

- (2) When the anubandha is 看 or 要 there is no guna, e.g.: জ+ল=কুর. The suffix of the past pass. part. is ব; it is preceded by the anubandha of which debars the application of the general rule.
- (3) When the anubandha is ज or ण the final vowel and the medial short अ of a root take vrddhi, while a final आ becomes आय, e.g.: भू + उक्ज = भावक ; धा + णक = धायक।
- (4) When the anubandha is प्, the final च् of a root is changed to क् and the final ज् is changed to ग्, e.g. शुन् + घन्=शोक।
- (5) When the anubandha is 4, 7 is added to a root ending with a short vowel, e.g. : अनु-कृ + ल्यप = अनुकृत्य ।
- The Participles. All participles are formed by primary suffixes. 98. The five forms of the potential passive participle are formed by five primary suffixes called the ऋत्य-प्रत्यय ।
- (1) -तव्य, before which a final vowel (except आ) and a short medial vowel take guna. श्र-श्रोतव्य=which should be heard

आप-आप्तव्य=which should be obtained

छिद्-छेत्तव्य = which should be cut

गम-गन्तव्य = which should be gone to

Note the following: হয়-ইছুল্য=which should be seen

वह-बोढव्य = which should be carried

मह-महीतव्य=which should be seized

(2) -अनीय, before which a final vowel and a short medial vowel take guna. स्म-स्मरणीय=to be remembered, worth remembering

दश-दर्शनीय=to be seen, worth seeing

पूज्-पूजनीय =to be worshipped, worthy of worship

(3) -ण्यत् (n) ya (t). This suffix is reserved to roots ending with ऋ or with a consonant. The anubandha ण orders the vrddhi of a final vowel and of a penultimate अ; त is also anubandha.

कु-कार्य =to be done पठ्-पाठ्य =to be read वच्-वाच्य=to be said इस्-हास्य =to be laughed at छिद्-केदा =to be cut सिच्-सेच्य=to be sprinkled

(4) यत् ya (t). This suffix is reserved to roots ending with a vowel, to those ending with a labial and to शक् and सह . Before -यत् a final vowel takes guna, and a final आ is changed to ए.

जि-जेय =conquerable पा-पेय =drinkable श्रु-श्रव्य =audible शक्-श्रव्य=possible लभ्-लभ्य=obtainable सह्-सह्य =bearable

(5) क्यप् (k) ya (p). This suffix is reserved to a few roots only.

The anubandha क् debars all guna; the anubandha प्
ordains the addition of त to roots ending with a short vowel.

इ-इत्य = to be gone to जास्-शिप्य = to be taught, pupil स्तु-स्तुत्य = to be praised ह-इत्य = to be respected मृ-मृत्य = to be supported, servant क्र-कत्य = to be done

99. The potential passive participle is used

either impersonally, in the neuter singular:

मया गन्तव्यम् —(it has to be gone by me)—I have to go.

or as an adjective qualifying a noun or a pronoun:

राजा मन्त्रिभः स्तुत्यः -The king is to be praised by the ministers.

the participle शक्य, used as an adjective, either agrees with the noun it qualifies or remains in the neuter singular:

ते मया रक्षितुं शक्याः or ते मया रक्षितुं शक्यम्—They can be saved by me.

The potential passive participle conveys the meaning of obligation, of fitness or of the future:

मया गन्तव्यम्—I must go एतद् दर्शनीयम्—This is worth seeing त्वया दृष्टव्यम्—You will see

EXERCISE 10

I. Vocabulary

भी (भीः) f. fear सत् good त्रै (1A) (त्रायते) असत् evil to protect कृतान्त Yama, god of death 邓 bowing humbly विञ्चल perturbed. alarmed विह्नलता distress नटः actor वारः day, time प्रहः planet नुक्षम् star, lunar mansion त्रितयम् group of three वाचस्पतिः preceptor of the gods मृशम् greatly मुहः often

असत् evil
वादिन् (वादी)
opponent
विजीगीषु desirous
to win
प्र-दा (3PA)
to grant, to bestow
नटः actor
नटी actress
दम्भः deceit,
hypocrisy, pride
दाम्भिकः (की)
deceitful, proud
श्रोत्रियः learned
brahmin

सत्यवादिन् truthful

शा-काङ्श् (1PA)

to desire

नाटकम् play, drama

सकृत् once
द्विः twice
त्रिः thrice
चतुः four times
पशकृत्वः five times

परकृत्वः six times

सप्तकृत्वः seven times

एकथा in one way
द्विधा द्वेधा in two ways
त्रिधा त्रेधा in three

ways

षोढा in six ways

II. The nine planets : सूर्यश्रन्द्रो मङ्गलश्च बुधश्वापि बृहस्पतिः गुक्कः शनैश्वरो राहः केतुरचेति प्रहा नव ॥

The sun, the moon, Mars, Mercury, Jupiter, Venus, Saturn, $R\bar{a}hu$ and Ketu are the nine planets.

From the seven first planets the names of the days are derived: रविवारः, सोमवारः, मङ्गलवारः, बुधवारः, बृहस्पतिवारः, शुक्रवारः, शिववारः।

III. Translate into Engish:

- (१) श्रष्टोऽस्मि यद्यपि सतां चरितात्तथापि

  मां त्रातुमईसि कृतान्तभिया श्रयन्तम् ।

  प्रह्लेषु विह्नलतया शरणागतेषु

  नो साधवो विदधते सदसद्विवेकम् ॥ (K.M. VI, p. 24, 19)
- (२) स्तोतन्यैः स्त्यते नित्यं सेवनीयैश्व सेव्यते । न बिभेति न जिहेति तथापि धनिको जनः॥ (К.М. V, p. 120, 63)
- (३) वारान् केचिद् प्रहान् केचित् केचिहक्षाणि जानते। त्रितयं ये विजानन्ति ते वाचस्पतयः स्वयम्॥ (K.M. V. p. 117, 21)
- (४) न भेतन्यं न बोद्धन्यं न श्रान्यं वादिनो वचः। महिति प्रतिवक्तन्यं सभामु विजिगीषुभिः॥ (K.M. V, p. 115, 1)
- (५) प्रदीयते विदुष्येकं कवौ दश नटे शतम्। सहस्रं दाम्भिकं लोके श्रोत्रिये तु न किश्चन॥ (K.M. V, p. 122, 82)
- (६) यदि मम वनः कर्तव्यं त्वयात्र स्थातव्यम् । (७) कियन्मया देयम् १ (८) अस्माभिः सदा सत्यवादिभिर्भवितव्यम् । (९) विफला वृक्षाक्रेद्याः । (१०) यदलभ्यं तन्नाकाङ्क्षणीयम् ।
- IV. Give the resulting forms of the following:

वह् + तन्य ; दा + तन्य ; पा + अनीय ; हृ + अनीय ; धृ + ण्यत् ; वि + यत् ; अनु-मा + यत् ; कृ + क्यप् ; शास् + क्यप् ।

V. Translate into Sanskrit:

(1) All the fruits should be counted. (2) Here are two poets worthy of praise. (3) Say what you have to say. (4) All those who should have come have not arrived. (5) If you want to see some-

thing worth seeing, go and see the new play. (6) One should never be deceitful. (7) If you have to stand in a big assembly, remember that modesty is better than pride. (8) This water should not be drunk. (9) The country should never be abandoned. (10) If the voice of the speaker is to be heard, you all should sit in silence.

LESSON 11

THE INSTRUMENTAL CASE PRESENT PARTICIPLES

100. The general rules governing the use of the Instrumental were given in Part I, No. 21.

The Instrumental conveys the notion:

- (1) of the agent of a passive verb: मया श्रुतम्—It was heard by me.
- (2) of the instrument: हस्तेन पाषाणं क्षिप—Throw the stone with your hand.
- (3) of that which accompanies the action (with or without the preposition सह): मित्रेण (सह) कोडामि—I play with my friend.
- (4) of cause or reason: तेनापराधेन कुप्यति पिता—Owing to this offence my father is angry.

101. The Instrumental is used also:

(1) to express the time and the space within which the action is performed: द्वादश्भिनंष व्यक्तिणं श्र्यते—Grammar is learnt within twelve years. त्रिभियोजनैश्वत्वारि नगराण्यपर्यम्—Within the distance of three yojanas I saw four towns.

- (2) to express the price: पुस्तकं पद्यभी रूपकें: क्रीणामि---I huy the book for five rupees.
- (3) to express the manner: সম্ভূলা ব্যান্ত:—Compassionate by nature.
- (4) to express the way or the vehicle by which a motion is performed : केन मार्गेण गतः ?—By what road has he gone ? अश्वेन प्रासादम-चलत्—He left for the palace on horseback.
- (5) with adjectives denoting similarity or identity: मया अहरा:—Similar to me. राज्ञा तुल्य:—Like a king.
- (6) to express the limb of the body affected by some defect: ভাইলা কাল:—Blind of one eye.
- (7) with the prepositions सह, सार्थम्, समम्, साकम् (all meaning 'with') and विना (without).
- (8) with words meaning 'possessed of', 'endowed with', 'deprived of': सर्वेगुंणैः समायुक्तः—Endowed with all virtues. भिन्नेहीनः—Deprived of friends
- (9) with expressions meaning 'what is the use?', 'there is no use'. etc. such as: कि धनेन ? or धनेन कि क्रियते ?—What is the use of wealth?—को ते धनेनार्थः ?—What is the use of wealth to you? सस तथोपदेशेन न प्रयोजनम्—I have no need of your advice.
- (10) with अलम् and इतम् meaning 'enough with': अलं जिलापेन— Enough with your lamentation.
- 102. The present participle active (parasmaipada), the present participle active (ātmanepada), and the present participle passive are formed by the addition of the primary suffixes:
- शतु (s) at (r) and शानच् (s) ana (c) (see Part I, No. 83). Present participle active parasmaipada

The termination भन्ति or भति of the 3rd pers. plur. of the present ctive is replaced by भत्।

The declension of the present part in each has been given in Part I, No. 83.

The verbs of the 3rd conjugation and those of the 2nd conjugation which have अति in the 3rd pers. sing. (see No. 62) do not insert न in their strong forms and are, therefore declined like मस्त् (see Part I, No. 76).

The same applies optionally to verbs of the sixth conjugation.

Verbal root 3rd pers. plur.		Pres. Part.			
जागृ	जाव्रति	जाग्रत्	जाप्रती	जाप्रतः	
दा	ददित	ददत्	ददती	दद तः	
ह	जुह्वति	<u>ज</u> ुहृत्	जुह्नतौ	जुह्नतः	

The feminine of the present participles which do not insert न् in their strong forms is also formed without न् (see Part I, No. 111), e.g.: masc.: दस्त; fem.: दस्ती।

103. Present participle active atmanepada

- (1) The verbs which have अन्ते in the 3rd pers. plur. present, i.e. the verbs of the 1st, 4th, 6th and 10th conjugations add मान to the verbal base (see Part I, No. 83), e.g.: लभ लभनते लभमान।
- (2) The verbs which have अते in the 3rd pers. plur. present, i.e. the verbs of the 2nd, 3rd, 5th, 7th, 8th and 9th conjugations replace अते by आन, e.g.:

द्विष्	द्विषते	द्विषाण	रुध्	रु न्धते	रुन्धान
		ददान			
सु	सुन्वते	सुन्वान	की	क्रीणते	कीणान

The pers. part. of आस् (to sit) is आसीन of शी (to lie down) is शयान

104. All verbs form their present participle passive in मान [see Part I, No. 83(2)].

EXERCISE 11

I. Vocabulary

मनोभवः god of love नर्भेदा the Narmada बाध (1A) to oppress, सनोभवपकः the to resist River course of passion | farmer big व्याधः hunter शाल्मली silk-cotton tree अनु-धान to pursue प्रभातम dawn नि-वस (1P) to dwell त्यागः renunciation मध्याहः noon नीडः नीडम् nest त्यागिन् one who gives दिनेशः sun खगः bird up, donor **अस्तः** sunset नभस (तभः) n. sky कुलीनः of a good family अस्तग setting पापिन् sinner स्थविर old वृष्टिः f. rain कदर्थ miserly काललीला the whim संयुक्त fitted with श्रुतम् the Vedas of time निर्वात protected from the wind वृत्तम् conduct, custom नाम indeed प्र-शत (1A) to **इत्यम्** thus **अव-स्था** (1A) to stay engage in | बानरः monkey उपशमः cessation

II. Translate into English:

- (१) त्यागिना किं दिरिहेण किं कुलीनेन पापिना। तुष्टेन किं कदयेंण दर्पान्धेन बुधेन किम्॥ (K.M. VI, p. 69, 33)
- (२) न श्रुतेन न वित्तेन न वृत्तेन न कर्मणा। प्रश्तं शक्यते रोढुं मनोभवपथे मनः॥
- (३) बालः प्रभाते मध्याह्ने तरुणः स्थिविरोऽस्तगः।दिने दिने दिनेशोऽपि क्रियते काललीलया॥
- (४) क्व कीडित क्व चरित क्व करोति वृत्ति वारि क्व नाम पिबति खिपिति क्व नाम । इत्यं मृगं निरपराधमबाधमानं व्याषोऽनुधावति वधाय धनुर्दधानः॥
- (५) विद्वानेवोपदेष्टच्यो नाविद्वास्तु कदाचन। वानरानुपदिस्याय स्थानश्रष्टा ययुः खगाः॥ (ययुः perfect—they went)

अस्ति नर्मदातीरे विशालः शाल्मलीतरः । तत्र तरोविलेषु नीडेषु पक्षिणो निवसन्ति सुखेन । अथकदा वर्षांसु <u>नीलमेधे</u>राष्ट्रते नभसि महती वृष्टिरभवत् । ततो वानरांख तरुतरंध-ऽवस्थिताञ् शीताकुलान् कम्पमानानवलोक्य कृपया <u>पक्षिभिर</u>ुकम् । भो भो वानराः शृणुत ।

अस्माभिर्निर्मिता नीडाश्चञ्चमात्राह्तैस्तृणैः। हस्तपादादिसंयुक्ता यूयं किमिति सीदथ॥

नच्छु त्वा वानरैक्षिन्तितम् । अहो निर्वातनीडेष्ववस्थिताः सुखिनः पक्षिणोऽस्माषिन्दन्ति । भवतु तावद् वृष्टेरुपशमः । अनन्तरं शान्तायां वृष्ट्यां <u>तैर्वानर</u>ेवृक्षमारुह्य सर्वे नीडा भग्न-स्तेषामण्डानि चाधः क्षिप्तानि ।

- III. Justify the instrumental case in the words underlined in Exercise II.
- IV. Give the nom. sing. masc. of the pres. part. active of ब्रा, की, इन, आप्, मृ, कृ, बन्ध्।

Give the nom. sing. fem. of the pres. part. active of स्था, अद् जागृ, मन्, प्रह्, खप्, छिद्।

Give the pres. part. passive of दा, बच् स्तु, प्रह्, मुच्, श्वा।

- V. Translate into Sanskrit:
- (1) I saw the two girls collecting wood in the forest.
  (2) While the rain was falling (loc. abs.) the weary traveller sat under a big tree. (3) There is no one like him. (4) The path by which you came is being obstructed by the enemies. (5) Those who stay in their houses (=those staying in their houses) when their friends are in danger are to be blamed. (6) For how much did you buy these beautiful books? (7) What is the use of learning to one who follows the wrong path? (8) The house ought to be built within five weeks. (9) That man blind of one eye goes by the name of Devadatta (=is Devadatta by name). (10) It is said by many that the leader has left the country with 500 soldiers (11) Due to your offence, we are all unable to go home (12) Enough with that singing i

LESSON 12

THE PERFECT TENSE (लिट्)

105. The perfect tense expresses an action of the remote past which was not witnessed by the speaker. That is why it is never used in the first person except when the speaker wants to express a state of mind or an action of which he was not conscious, e.g., I spoke during my sleep.

106. There are two kinds of perfect:

- (1) The reduplicative perfect which is common to all monosyllabic roots beginning with a consonant or with आ, आ and short 美, 禹, 寒.
- (2) The periphrastic perfect used with roots beginning with a long vowel except and with the roots of the 10th conjugation and other derivative roots (see No. 114.)

Exceptions: दय (to pity), कास् (to cough), आस् (to sit) take the periphrastic perfect.

-ऊणु (to cover) and श्रद्ध (to go) take the reduplicative perfect.
-उष् (to burn), विद् (to know), भी (to fear), मृ (to support), हु
(to take away), ही (to blush), जागृ (to awake) and दरिद्रा
(to be poor) take both forms of the perfect.

107. The reduplicative perfect

The reduplicative perfect follows the rules of reduplication given under No. 70, with the following modifications:

- (1) A radical দ্ধ becoms आ in reduplication, e.g. कु-बक्र।
- (2) Initial अ followed by a single consonant is reduplicated in आ e.g.: अद्-आद्।
- (3) Initial अ followed by a conjunct consonant and initial क become आन in reduplication, e.g.: अंश-आनंश; ऋच्-आनृज्।

(4) Initial E and उ reduplicate in ई and ऊ when the radical vowel does not take guna; in इय् and उब् when the radical vowel takes guna (see No. 108), e.g.: इष्-हेष् ह्येष्; उब्-ऊष् उवोष्।

108. The terminations

The terminations of the 1st, 2nd and 3rd pers. sing. parasm. are strong; the other terminations are weak.

	PARAS	MAIPAI		ātmanepada		
	S.	D.	S.	D.	P.	
1	ध	व	म	Ų	वहे	महे
2	ध	अ श्रुः	अ	से	भाथे	ध्वे
3	ध	अतुः	उः	ए	भाते	इरे

Before the strong terminations:

- (1) A medial short vowel takes guna, e.g.: तुद्-तुतोद् ।
- (2) A medial short भ and a final vowel take vrddhi in the 3rd pers. sing.; vrddhi or guna in the first pers.; guna in the 2nd pers., e.g.: इ. 1st pers.: चकार or चकर; 2nd pers.: चकार।
- 109. Before terminations beginning with a consonant, all roots insert इ except कृ, सुन्तु हु, सुन्नु and श्रा

Before the termination थ (2nd pers. sing. parasm.), roots ending in short भ, except भ, भ and ए, do not insert इ, e.g.: स्म-सस्पर्ध. Most of the roots ending with other vowels than भ insert इ optionally before थ।

110. Special sandhi rules

(1) Before a termination beginning with a vowel:

The final ξ , ξ and ξ of the base, when preceded by a single consonant, become ξ and ξ respectively.

e.g. : निनी +इव = निन्यव ; चक्र + उः = चक्रः।

When preceded by a compound consonant, they become इय् and अर् respectively.

The final उ, ऊ and ऋ always become उन् and अर् respectively.

e.g.: युयु
$$+$$
डः $=$ युयुवुः । चकु $+$ डः $=$ चकरः ।

- (2) ध्वे is changed to द्वे when preceded by any vowel except अ, आ or इ।
- 111. The Perfect of तुद् (to strike) : strong base तुतोद्; weak base तुत्रद्

	PARA	SMAIPADA	A	ĀTMANEPADA				
	S.	D.	Р.	S.	D.	P.		
1	तुतोद	तुतुदिव	तुतुदिम	तुतुदे	तुतुदिवहे	तु तु दिमहे		
2	ततोदिथ	तु तुद्धुः	तुतुद	तुतुदिषे	तुतुदाये	तुतुदिघ्वे		
2	ततोद	तुतुदतुः	तुतुदुः	तुतुदे	तुतुदाते	तुतुदिरे		

The Perfetct of गद् (to speak): strong base जगद् जगाद; weak base जगद्

1	जगद जगाद	जगदिव	जगदिम	जगदे	जगदिवहे	जगदिमहे
2	चगदिथ	जगद्थुः	जगद	जगदिषे	जगदाथे	जगदिष्वे
3	जगाद	जगदतुः	जगदुः	जगदे	जगदाते	जगिदरे

The Perfect of नी (to lead): strong base निने निने; weak base निनी

1	निनय निनाय	निन्यिव	निन्यिम	निन्ये	निन्यिवहे	निन्यमहे
2	निनेथ निनयिथ	निन्यथुः	निन्य	निन्यिषे	निन्याथे	निन्यिष्वे
3	निनाय	निन्यतुः	निन्युः	निन्ये	निन्याते	निन्यि रे

The Perfect of क (to do): strong base: चकर् चकार्; weak base चक्र।

1	चकर चकार	चकृव	चकृम	चक्रे	चकुवहे	चकुमहे
2	चकथ	चक्रथुः	चक	चकृषे	चकाथे	चक्रुढ्वे
3	चकार	चक्रतुः	चकुः	चके	चकाते	चिकरे

112. Roots ending in आ take औ in the 1st and 3rd pers. sing.
parasm. They drop their आ before other terminations and
optionally in the 2nd pers. sing. parasm. The same rule applies to
roots ending in ए, ऐ and ओ.

धा (to put) : strong base **दधा** weak base **दध्** गें (to sing) : strong base जगा weak base जग्

	PARASI	ATMANEPADA				
1	दधौ	द्धिव	दिधम	जगे	जगिवहे	जगिमहे
2	दधाथ दिधय	द घथुः	दध	जगिषे	जगाथे	जगिष्वे
3	दधौ	दधतुः	दधुः	जगे	जगाते	जगिरे

The root है, however, is treated as हू : जुहान जुहुनतु: जुहुनु: ।

113. Roots which have a medial अ preceded and followed by a single consonant, and which keep their initial consonant unchanged in reduplication drop the reduplication, and change the अ to ए before weak terminations. This change occurs also in the 2nd pers. sing. parasm, when इ is inserted before अ.

पत् (to fall): strong base पपत् पपात् लभ् (to obtain): weak base छैभ् weak base पेत्

DARASMATPADA

	IAKA	owinii ni	) N	ATTO ANEI ADA			
1	पपत पपात	पेतिव	पेतिम	हेभे	लेभिवहें	लेभिमहे	Ì
2	पपत्थ पेतिथ	पेतथुः	पेत	हेभिषे	लेभाथे	छेभिध्वे	Ì
3	पपात	पेततुः	पेतुः	छेभे	छेभाते	छेभिरे	

ATMANEPADA

- N.B. The root भन्, although beginning with an aspirate, is conjugated like पत्, e.g.: 3rd pers.: बभाज भेजतुः भेजुः. The same applies to त् (ततार, तेरतुः, तेरुः), त्रप् (तत्राप, त्रेपतुः, त्रेपुः) and अप-राध् (अपरराध, अपरेधतुः, अपरेधुः).
- 114. The roots वच् (to speak), वद् (to speak), वप् (to sow), वस् (to dwell) and वह् (to carry) reduplicate in उ. Before weak terminations, the radical व is also changed to उ. which, together with the उ of the reduplication, contracts into इ.

Strong base Weak base 3rd pers. sing. 3rd pers. dual 3rd pers. plur.

वच्	उवच्	उवाच्	ऊच्	उवाच	ऊचतुः	ऊ चुः
वद्	उवद्	उवाद्	ऊद्	खवा द	ऊदतुः	ऊ दुः
वप्	उवप्	उवा प्	ऊप्	उवाप	ऊपतुः	ऊ पुः
वस्	उवस्	उवास्	ऊष्	उवास	ऊषतुः	ऊषुः
वह्	उवह ्	उवाह ्	ऊ ह्	उवाह	ऊहतुः	ऊ हुः

115. The roots যন্ত্ (to sacrifice) reduplicates in \(\xi\). Before weak terminations, the radical \(\varphi\) is also changed to \(\xi\), which, together with the \(\xi\) of the reduplication, contracts into \(\xi\). Thus:

इयज or इजाज	ईिचव	ईजिम
इयजिथ	ईजथुः	ईज
इयाज	ईजतुः	ईजुः

116. The Roots व्यध् (to pierce), स्तप (to sleep), and प्रह (to seize) reduplicate as follows: विव्यध्, सुष्वप्, जप्रह. Before weak terminations, the radical य, व and ₹ are changed to इ, उ and ऋ respectively. The change of य to इ, of व to उ and of ₹ to ऋ is called Samprasāraņa.

Strong base Weak base 3rd pers. sing. 3rd pers. dual 3rd pers. plur.

व्यध्	विव्यध् विव्याध्	विविध्	विव्याध	विविधतुः	विविधुः
खप्	सुष्वप् सुष्वाप्	सुषुप्	सुष्वाप	सुषुपतुः	सुबुपुः
प्रह्	जयह् जयाह्	जगृह्	जग्राह	जगृहतुः	जगृहुः

117. The roots जन् (to be born), खन् (to dig), गम् (to go), घस् (to eat) and हन् (to kill) drop their medial अ before weak terminations. The ह of हन् is changed to घ.

गम् strong base जगम् जगाम् weak base जग्म जन् weak base जज्

PAF	ASN	/ ATF	ADA

ATMANEPADA

1	जगम जगाम	जिंगिव	जिश्मम	জল্প	जिज्ञवहे	जिज्ञमहे
2	जगमिथ जगन्थ	जग्मथुः	जग्म	ज ि	जज्ञाथे	जिज्ञिध्वे
3	जगाम	जग्मतुः	जामुः	जज्ञे	जज्ञाते	जिज्ञरे

118. The roots चि (to collect), जि (to conquer) and हि (to impel) change their radical consonant to a guttural.

Strong stem Weak stem 3rd pers. sing. 3rd pers. dual 3rd pers. plur.

चि	चिके	चिकै	चिकि	चिकाय	चिक्यतुः	चिक्युः
जि	जिगे	जिगै	जिगि	जिगाय	जिग्यतुः	जिग्युः
हि	जिघे	जिधे	জিঘি	जिघाय	जि घ्यतुः	जिघ्युः

119. The root भू takes the irregular base बमून् and keeps its long क throughout.

	S.	D.	P.
1	बभूव	बभूविव	वभृविम
2	बभूविथ बभूथ	बभूवथुः	बभूव
3	बभूव	बभूवतुः	बभृतुः

120. The root অনু (to say) has not all the forms of the perfect.

The first person is completely lacking and so is the second person plural.

1			
2	आत्थ	आहथुः	
3	आह	भाहतुः	आहुः

121. The root निद् (to know) forms a perfect without reduplication, which has present meaning.

		,	
1	वेद	विद्व	बिद्म
2	वेत्थ	विद्युः	विद
3	वेद	विद्तुः	विदुः

EXERCISE 12

I.	Vocabulary
----	------------

अन-प्रा (1PA) to perform अनु-सम्-धा (अनुसंधा) (3P) to search, to inquire अनु इ (अन्व) (2P) to follow, to accompany अन्वित followed. endowed अनु इष् (अन्विष्) (6P) to seek, to look for अप-क्रम् (1P) to flee अप-ज्ञा (9A) to deny, to disown

अप-दिश् (6P) to pretend, to feign अप-नी (1P) to remove अप-भाष (1A) to abuse अप-राध् (5P) to offend अप-वद् (1PA) to revile, to deny (A) अप-त्र (5PA) to open. to disclose अप-हन् (2P) to destrov

अप-इ (2A) to hide, to deny अप-आ-ब्र (अपाब्र) (5P) to open अप-अस (अपास) (4PA) to throw away, to discard अपि-धा (3PA) to shut, to cover अप-ईक्ष (अपेक्ष) (1A) to expect, to wait for, to require **अभि-चर** (1P) to offend, to conjure अभि-ज्ञा (9PA) to recognize अभि-धा (3PA) to away say, to name

विभवः wealth वकारः word beginning with the letter 4 लोहकारः blacksmith भस्त्रा bellows

विद्वीन deprived of गौरवम importance. respect समागमः association अहोरात्रम् day and night पूजा worship

अप-ह (1P) to take

अनित्यता instability अश्रद्धा lack of faith निष्फलता failure. uselessness

II. Translate into English:

(१) विद्यया वपुषा वाचा वस्त्रेण विभवेन च। एभिः पश्चवकारस्तु नरः प्राप्नोति गौरवम् ॥

- (२) यस्य धर्मविहीनानि दिनान्यायान्ति यान्ति च। स लोहकारभस्त्रेन श्वसन्तपि न जीवति॥
- (३) त्यज दुर्जनसंसगं भज साधुसमागमम्। कुरु पुण्यमहोरात्रं समर नित्यमनित्यताम्॥
- (४) अश्रद्धया कृता पूजा दानं यज्ञस्तपो व्रतम्। सर्वं निष्फलनां याति पुष्पं नन्धतरोरिव ॥
- (५) अधीयानेषु पुत्रेषु माता कूपं गत्वा जलमानिनाय। (६) बन्धवश्चुकुपुरिति ते मेनिरे। (७) व्याधः पक्षिणो ब्रुक्षे दृष्ट्वा द्वौ जधान। (८) सैनिका बहून् शरान् चिक्षिपुः किन्तु जेतुं न शेकुः। (९) दुष्यन्तो राजा शकुन्तला नाभिजञ्ञे। (१०) युदां रात्रिं कुत्र निन्यथुः १ (१९) ग्रामे श्रमन्तश्चत्वारो नरा अस्माभिर्द्षष्टा इति सर्व ऊचुः। (१२) यदा कन्ये जगद्रतुस्तदा बालौ जम्मतुः।
  - III. Conjugate in the perfect अप-क्रम्, अपि-धा, अधि-शी, अनु-हा and अनु-कृ.
  - IV. Translate into Sanskrit, using the perfect wherever possible:
- (1) The enemies fled. (2) The two rogues removed all the jewels. (3) It is said that the tiger destroyed many cows and goats. (4) I have heard that you two looked for me for a long time and could not find me. (5) After the child had been killed by falling into the well, the village-chief covered the well. (6) The two sons of the merchant discarded all the wealth which they had received from their father and departed to the forest. (7) On all sides of the palace soldiers stood during the night in order to protect the young prince. (8) Although many have reviled those who do good (34-3) to the poor, we should not desist from protecting the disinherited. (9) As soon as the servant opened the door, all the courtiers entered the assembly hall. (10) See how the lack of faith has led them to destruction. (11) Many years ago a son was born to the king. (12) Formerly there was a big lake where the swans sported among the lotuses.

LESSON 13

THE PERIPHRASTIC PERFECT PERFECT PARTICIPLES

122. The periphrastic perfect (see No. 106)

To form the periphrastic perfect, a verbal noun in the accusative is derived from the verbal base by the addition आम. To that verbal noun the reduplicative perfect of कू, भ or अस is added. In classical Sanskrit the perfect of अस is used much more frequently than that of \$ or 4.

Before the addition of आम a final vowel and a short medial vowel take guna, except the short इ of विद.

गण verbal noun: गणयाम ईक्ष verbal noun: ईक्षाम

1	गणयामास	गणयामासिव	गणयामासिम	ईक्षात्रके	ईक्षाधकृवहे	ईक्षाश्वकृमहे
2	गणयामासिथ	गणयामासथुः	गणयामास	ईक्षाञ्चकृषे	ईक्षाचकाये	ईक्षाश्चकृढ्वे
3	गणयामास	गणयामासतुः	गणयामासुः	ईक्षाश्वके	ईक्षाश्रकाते	ईक्षाद्यकिरे

123. When the roots भी, ही, म and ह are conjugated in the periphrastic perfect, they are reduplicated as in the 3rd conjugation (see No. 67) before the addition of आम. Thus:

बिभी बिभे + आम विभयाम बिभयामास। भी ही जिही जिहे + आम् जिहयाम् जिह्नयांवभ्व। बिमृ बिभर्+आम् बिभराम् बिभराधकार। भृ जुह जुहो + आम् जुहवाम् जुहवामास। ह

124. The Perfect Passive is identical with the perfect atmanepada.

Thus: जधान he killed जध्ने he was killed कथयामास he said कथयामासे it was said

125. Perfect participles

- (1) The perfect participle passive is formed by the primary suffix $\pi(k)$ ta. The anubandha π debars guna. The formation of the perfect passive participle has been explained in part I, No. 84.
- (2) There are two different formations of the perfect participle active: the first with the primary suffix জননু (k) tavat (u) (see Part I, No. 85); the second with the primary suffixes কৰম্ভ (k) vas (u) and জানন্ (k) āna (c). ক্ৰম্ভ is used for roots conjugated in the parasmaipada, ভানন্ for those conjugated in the ātmanepada.
  - (3) The perfect participle active parasmaipada (क्वसु)

The strong and middle stems are formed by adding ait and and to the weak base of the perfect; if the weak base is monosyllabic, ξ is inserted. The weak stem is formed by taking the 3rd pers. plur. and changing the visarga to ξ .

Root	Weak perf.	Strong	Middle	3rd pers.	Weak
	base	stem	stem	plur.	stem
कृ	चक्र	चक्टबांस	चक्रुवत्	चकुः	चक्र्स्
नी	निनी	निनीवांस्	निनीवत्	निन्युः	निन्युस्
गम्	जम्म्	जिमवांस्	जग्मिवत्	जग्मुः	जग्मुस्
स्था	तस्थ्	तस्थिवांस्	तस्थिवत्	तस्थुः	तस्थुस्
तन्	तेन्	तेनिवांस्	तेनिवत्	तेनुः	तेनुस्

(4) The perfect participle active ātmanepada (कानच्) is formed by adding आन to the weak base, exactly as the termination आते of the 3rd pers. dual is added, e.g.: जन् जज्ञाते जज्ञान।

For the declension of the perfect participles formed with the suffixes sag and and, see Part I, Nos. 85 & 100.

For the formation of the feminine, see Part I, Nos. 111 (1) and 112.

The perfect part. pass. (क) and the perfect participle ātmanepada (कानच्) are declined like nouns in अ-आ-अम्।

EXERCISE 13

1. Vocabulary

अति-चर् (1P) to violate, to neglect अति-जीव् (1P) to survive अति-तृ (1P) to overcome अति-रिच् (7PA) to surpass अति-ग्रत् (1A) to exceed अधि-कृ (8PA) to authorize, to refer to अधि-गम् (1P) to acquire अधि-रह् (1P) to ascend	धनु-कृ (8PA) to imitate धनु-कम् (1A) to take pity, to sympa- thize with (+acc.) धनु-गम् (1P) to follow धनु-प्रह् (9P) to favour, to oblige धनु-तप् (1P) to heat, to annoy धनु-तप् (4A) to repent धनु-नद् (1P) to echo (+ acc.) धनु-नी (1P) to request	अनु-सुध् (4A) to awake, to be aware of अनु-मन् (4A) to agree, to sanction अनु-मा (2P, 3A) to infer, to guess अनु-युज् (7A) to examine, to order अनु-रुष् (7PA) to obstruct, to obey, to entreat अनु-शास् (2P) to rule, to teach
सहधर्मिणी wife जन्मतिथिः m.f.) birth- जन्मदिनम् day उप-द्व (1P) to offer उपकारिन् benefactor	हवें: joy उत्फुल opened, expanded परम् but प्रतिपदम् on each foot अपकारिन् evil-doer	स्त्रम् thread वाम left ; दक्षिण right कौतुहलम् curiosity वासयष्टिः f. perch साधुत्वम् goodness

II. Translate into English:

- (१) उपकारिषु यः साधुः साधुःते तस्य को गुणः।
  अपकारिषु यः साधुः स साधुः सद्भिरूच्यते॥
  (२) दीपको नाम्ना कश्चित्तरः सहधर्मिण्या जन्मतिथौ तस्यै शुकमेकमुपजहार। तस्याश्च
  पक्षिणं दृष्टनत्या नेत्रे हुर्षेणोःफुल्ले बभूवतुः। सोवाच—अहो सौन्दर्यमस्य शुकस्य। परं

किमिति प्रतिपदं सूत्रमेकं संबद्धं दश्यत इति । दीपकः प्रतिबभाषे—सूत्रमेकमाकृष्य दश्यतामिति। अथ सा वामपदे बद्धं सूत्रमाचकर्ष । आकृष्टे सूत्र एव शुको भाषितुमारेभे—नमस्ते मातिरित । ततश्च दक्षिणपदे बद्धं सूत्रं तयाकृष्टम् । शुकेन चोक्तं—मृशं प्रीतोऽस्मि भवत्या दर्शनेनेति । ततश्च कोतुहलाद् विस्मिता सा पप्रच्छ—यदि द्वे सूत्रे युगपदेवाकृष्येते किं वा स्यादिति । शुका जगाद — हे मूढे, अहं तिहं वासयष्टेः पतेयिमिति ।

- III. Exercises on the formation of participles.
- (1) Form the present part. act. parasm. (বানু) of the following verbs:

अति-तः; अधि-कृः, अनु-माः ; अनु-शास्।

(2) Form the present part. act. ātm. (शानच्) of the following verbs:

अति-रिच्; अति-वृत्; अनु-कम्प्; अनु-बुध्।

- (3) Form the pres. part. pass. of the following verbs: अनु-प्रह्; अधि-कृ; अधि-गम्; अनु-ग्रा।
- (4) Form the past part. pass. (क) of the following verbs: उप-ह; अनु-मा; अति-जीव; अनु-सुध्।
- (5) Form the past part. act. in जनत् of the following verbs: अनु-ना; अनु-मन्; अनु-गम्।
- (6) Form the perfect part. in क्वसु of the following verbs: दह; अधि-गम्; उप-हृ; आ-नी।
- (7) Form the perfect part. ātm. (कानच्) of the following verbs: छभ; सन्; कम् ; क्र।
- IV. Change the voice in the following:
- (१) केन त्वमधिकृतः ? (२) भवत्याहमनुगृहीतः । (३) किं युष्पाभिरनुमितम् ? (४) अनुनयद्भिः पुत्रैः पितानुगतः । (५) सखीभिरनुकम्पिता शकुन्तला ।
- V. Conjugate the following verbs in the periphrastic perfect: कथ; ईक्ष; एघ; चुर; सान्त्व।

LESSON 14

THE DATIVE CASE—PRIMARY SUFFIXES (cont.)

126. The general rules governing the use of the Dative were given in Part I, No. 22,

The Dative case denotes:

- (1) the indirect object of verbs meaning
  - to give: दिरहेभ्यो धनं देहि—Give money to the poor.
  - to tell, to announce: पित्रे वृत्तान्तमकथयत्—He related the incident to his father.
  - to promise: विप्राय गां प्रत्यजानीथा: -- You promised a cow to the brahmin.
  - to send: राज्ञे द्तो विस्रष्टः—A messenger was sent to the king. to owe: मित्राय द्वे पुस्तके धारयामि—I owe two books to my friend.
- (2) the purpose of the action : पुष्पेभ्यो वनं गच्छे:—You should go to the forest for flowers.
- (3) the person or thing in whose advantage the action is done: पुत्रेभ्यो धनं संविनोति—He gathers money for his sons.
- 127. The dative is used also:
  - (1) with verbs meaning
    - to please: एतन्से न रोचते—This does not please me (I do not like this) (see Part I, No. 44).
    - to desire, to long for: यशसे न स्पृह्यामि—I do not long for fame.
    - to be angry, to be jealous, to envy, to do harm: मित्राय न कृष्ये:—You should not be angry with your friend. धनिने ईर्ध्यति—He is jealous of the rich man. गुणिनेऽस्यति—He envies the virtuous man. बालेभ्यो हुह्यति—He does harm to the boys.

N.B. कुष्, हृह and अस्य preceded by a preposition govern the accusative.

to be fit for, to conduce to: भिक्तिर्ज्ञानाय कल्पते —Piety conduces to knowledge. The verbs भू and अस् can be used in that sense: सुखाय भवति विनयः—Modesty leads to happiness.

- (2) with words of salutation like नमः, खागतम् , खस्ति, कुशलम् ।
- (3) with adjectives meaning able', with the indeclinable अलम् in the sense of 'equal to, a match for', and with the verb प्र-भू 'to be a match for'. शत्रवे समधौ बीर:—The hero is able (to cope with) the enemy. आत्रे गोपालोऽलम् Gopāla is a match for his brother. देत्येभ्यो हरि: प्रभवति—Hazi is a match for (is able to cope with) the demons.

128. Primary suffixes (cont.)

- (1) The indeclinable past participle is formed with the primary suffixes क्ला (k) tvā and ल्यप् (l) ya (p) (see part I, No. 115).
- (2) Another form of the indeclinable past participle is formed with the primary suffix খ্যুন্ত (n) am (ul). The anubandha খ্ ordains vrddhi a final vowel and penultimate ধ্য.

e.g. : श्रु-श्रौ+अम्=श्रावम् ; भुज्-भोजम् ; इस्-हासम्

The verb इन् has the irregular form घातम्।

(3) Use of the indeclinable past participle in पमुल।

It conveys the idea of a past action repeated several times and is then used as follows: स्मारं सारं नीरवधं सोऽरोदीत्—Having remembered again and again the death of the heroes, he broke into tears.

It is also used at the end of compounds, sometimes in an active, sometimes in a passive meaning, e.g.: समूलघातं व्यनाशयदरीन्—He exterminated his enemies (=He destroyed his enemies having killed them to the root). वन्दिमाई गृहीता—She was taken captive=She was seized (having been taken captive).

- 129. The infinitive of purpose is formed with the suffix दुभून tum (un) (see Part I, No. 122).
- 130. Feminine abstract nouns are formed by the primary suffix নিন (k) ti (n).

The verbal root undergoes the same changes as in the past pass. part (see Part I, No. 84), e.g.: श्र-श्रृति (hearing); स्मृ-स्मृति (memory); भुज-भुक्ति (enjoyment); श्रम्-श्रान्ति (fatigue); गम्-गति (movement); स्था-स्थिति (position); बुध्-बुद्ध (intelligence).

Those feminine nouns are declined like मति (see Part I, No. 50).

- 131. Primary suffixes forming agent-nouns.
- (1) णक (n) aka. The anubandha ण ordains vrddhi of a final consonant and of a penultimate अ, and the addition of य after roots ending in आ, ए, ऐ and ओ, e g.: नी-नायक (leader); नश्-नाशक (destroyer); मुन-मोचक (liberator); दा-दायक (donor); पन् (पाचक) cook.
  - (2) तृच् tr (c), e.g.: नी-नेतृ; गम्-गन्तृ; दा-दातृ; मृ-भतृ ।

    Many verbs insert इ before the suffix तृच् (see No. 134).

    For the declension of these nouns (see Part I. No. 52).
- (3) अण् a (n). The anubandha ण् ordains vrddni of a final vowel and of a penultimate अ, and the addition of य् after roots ending with आ, ए, ऐ and ओ, e.g.: कुम्मं करोति (कुम्भ + कृ)=कुम्भकार (potter); तन्तून वयति (तुन्तु+वे)=तन्तुवाय (weaver); कर्णम् धरति (कर्ण+ए)=कर्णधार (helmsman); वारि वहति (वारि+वह)=वारिवाह (cloud).

These nouns are masculine.

(4) णिनि (n) in (i). The anubandha ण ordains vrddhi of a final vowel and of a penultimate अ, and the addition य after roots ending with आ, ए, ऐ and ओ, e.g.: मन्त्र-मन्त्रिन्; प्रवस्-प्रवासिन् : अपराध्-अपराधिन्. Like

क्षण् (see above), णिन can be used with verbal roots preceded by a noun; it then conveys the idea of habit or repetition, e.g.; मांसं भुङ्कते (मांस+भुज्)=मांसभोजिन; सत्यं वदति (सत्य+वद्)=सत्यवादिन; प्राणान् ददाति (प्राण+दा)=प्राणदायिन; मनो हरति (मनस्+ह)=मनोहारिन्।

For the declension of these nouns and adjectives, see Part I, No. 92.

For the formation of the feminine, see Part I, No. 111 (4).

(5) अन् a (c) forms agent-nouns

with ह preceded by a direct object, e.g.: रोगं हरति (रोग+ह) =:रोगहर; दु:खं हरति (दु:ख + ह)=दु:खहर।

with अर्ह preceded by a direct object, e.g.: निन्दामहिति (निन्दा + अर्ह)=निन्दार्ह।

with शी preceded by a locative, e.g. श्वाय्यायां शेते (शय्या + शी) = शय्याशय; मूभौ शेते (भूमि + शी)=भूमिशय।

with a few other roots: पच्-पच (cook); चल्-चल (moving) • सप्-सपं (snake); दिव्-देव (god); चर्-चर (spy).

EXERCISE 14

I. Vocabulary

प्र-हि (5P) to send		पातः fall, ruin	लवणः salt
विस्रुज् (6P) to send	bear malice		भोज्यम् food
असूय् (असूयति)	खागतम् welcome	नम्रता modesty	रासभः donkey
to envy ईस्पे (1P) to be	द्वेषः hatred	वक्त्रम् face	परितोषः con-
	प्रीतिः f. love	न्यायः law	tentment

अभि-अर्थ (अभ्यर्थ) अभि-भू (1P) to over-अभि-द्रह (4P) to assail, to plot against (10A) to request come (+acc.) अभि-मन् (4A) to de-अभि-अस (अभ्यस) sire, to allow (4PA) to practise. अभि नन्दु (1P) to अभि-युज् (7A) to to repeat rejoice, to congratuapply oneself, to अभ्यस्यति to envy late, to welcome accuse (+acc.) अभिनी (1P) to lead अभि-शप (1PA) to अभ्यागम् (1P) to visit towards, to act. curse to represent अभि-उप-इ (अभ्युपे) (2P) अभि-सिच (अभिषिच) अभि-प्र-इ (अभिप्रे) (2P) (6PA) to appoint, to approach. to intend, to aim at to accept to crown

II. Translate into English:

- (१) द्वेषः कस्य न दोषाय त्रीतिः कस्य न भूतये। दर्भः कस्य न पाताय नोक्षत्ये कस्य नम्रता॥ (K.M. VI, p. 69,32)
- (२) अङ्गेन गात्रं नयनेन वक्त्रं न्यायेन राज्यं लवणेन भोज्यम्। धर्मेण हीनं खळ जीवितं च न राजते चन्द्रमसा निज्ञा च॥
- (३) यः परेभ्योऽस्यिति स शात्मने द्वश्चिति। (४) प्रासादं शरणाय गतान् जनान् राजाभ्यनन्दतः। (५) मुक्तये सुजन ईश्वरं पृजयित। (६) यदा त्वं मित्रायेनं शठं प्राहिनोस्तदा कि त्वयाभिप्रेतम्? (७) दर्पः सुखाय न कल्पते। (८) शत्रून् पराजितान् श्रुत्वा सेनानीदूतं नृपाय प्रजिष्याय (see No. 118)। (९) यः शत्रुभ्योऽपि न कुप्यिति यो धनिभ्योऽपि नेप्यति यो दुर्जनेभ्यः प्रभवित तस्मै भगवान् शान्तिं ददाति।

III. Derive the following:

- (1) अभिमन् + क्तिन् ; ख्या + क्तिन् ; सृज् + क्तिन् ; क्षम् + क्तिन् ।
- (2) श्रु+ णक; पठ्+ णक; सिच्+ णक; मुच्+ णक; गै+ णक; नश्+ णक।
- (3) अभिनी +तृन्; गम् +तृन्; तृत्+तृन्; सेव् +तृन्।
- (4) Form nouns with the suffix अण् out of the following: मालां करोति; सूत्रं धरति; तन्त्रं वयति।

- (5) स्था+णिनि; प्रह्+णिनि; उत्सह् +णिनि।
- (6) Form nouns with suffix अच् out of the following: भागं हरति; पूजामहित; शिलायां शेते।

IV. Translate into Sanskrit:

(1) Hail to thee, poet! Thou hast composed a poem which pleases all of us. (2) The sage cursed (perfect) the girl because her conduct did not please him. (3) All that you do and say is for your ruin, (4) The king was crowned for the welfare of the people. (5) People generally hate those who plot against them. (6) You are accused of having reviled your benefactors: relate to us all that happened.

LESSON 15

THE FUTURE TENSE

- 132. There are two forms of the future in Sanskrit:
- (1) The periphrastic future (ন্তু) which expresses remote future events.
- (2) The simple future (ন্তহ্) which expresses any future event, whether immediate or remote.
- With regard to both futures, verbal roots are divided into three classes:
- (1) The औ₹ roots (स+इ१), i.e. the roots which insert a short \$\ before the terminations.
- (2) The अनिट्roots (अन्+इट्), i.e. the roots which do not insert e short इ.
- (3) The बेट् roots (बा+इट्), i.e. the roots which insert a short 3 optionally.

- 134. The rules presiding over the division of verbal roots into सेट्, अनिट् and नेट् roots are complicated. They may be stated as follows:
- (1) First general rule: All the roots of the tenth conjugation and of the derivative conjugations (see No. 144), all the roots ending with consonants, and all the roots ending with long Ξ and long Ξ insert Ξ before the terminations of the periphrastic future.

Exceptions: The following roots do not insert इ

among the roots ending in ন - বান

among the roots ending in च् - पच् मुच् रिच् वच् विच् सिच्

among the roots ending in छ्-प्रच्छ

among the roots ending in द्-अद् क्षुद् खिद् छिद् तुद् नुद् पद् भिद् विद् शद् सद् स्कन्द् खिद्

among the roots ending in ध्-कुध् क्षुध् बुध् बन्ध् युध् राध् रुध् व्यध् शुध् साध् सिध्

among the roots ending in न्-मन् हन्

among the roots ending in प्-आप् क्षिप् तप् तृप् त्रप् हप् लिप् छप् वप् शप् सृप् स्वप्

among the roots ending in भ -यभ लभ् रभ

among the roots ending in म् -गम् नम् यम् रम्

among the roots ending in श्-क्रुश् दंश् दिश् दश् मृश् रिश् रुश् लिश् विश् स्पृश्

among the roots ending in ष्-कृष् तुष् तिष् दुष् द्विप् पिष् पुष् मृष् विष् शिष् ञुष् श्लिष्

among the roots ending in स्-घस् वस्

among the roots ending in इ ्न्दृ दिह ् दुह ्नह् रुह् लिह वह्

(2) Second general rule: All the roots of the first nine conjugations ending in vowels except long 泵 and long ᢋ do not insert ξ before the terminations of the future.

Exceptions: The following roots insert -दरिव्रा (the final आ being dropped), त्रि, श्वि, डी, श्वी यु, रु, रुचु, श्वु, क्यु, जण्, जाए, वृ।

(2) Third general rule: The following roots optionally insert इ before the terminations of the future: स्थ् मुह् दुह् ब्रिह नश् छुभ् सह कृत् रत्।

135. The periphrastic future (ਕੁਟ)

- (1) A verbal noun formed with the suffix तृच् [see No. 131 (2)] in the nom. masc. sing. is prefixed to the present tense of the auxiliary अस् in the 1st and 2nd persons. In the 3rd person, the verbal noun is not followed by the auxiliary and takes the forms of the nom. sing., dual and plur. masc.: -ता; -तारो; तारः।
- (2) The final vowel and the short medial vowel of the verbal roots take guna. The verbs of the tenth conjugation keep the base of the present tense (see Part I, No. 32).
  - (3) Examples of periphrastic future :

	મૂ				शी		
1	भवितास्मि	भवितास्वः	भवितास्मः	शयिताहे	शयितास्त्रहे	शयितास्महे	
2	भवितासि	भवितास्थः	भवितास्थ	शयितासे	शयितासाथे	शहिताध्वे	
3	भविता	भवितारौ	भवितारः	शयिता	शयितारौ	शयितारः	

135. The simple future (लुट्)

(1) All roots ending in short ऋ insert इ before the terminations.
गम् inserts इ before the terminations of the simple future
parasm.

हन inserts ह both in the parasm. and the ātmanepada.

(2) Terminations of the simple future

PARASMAIPADA

ATMANEPADA

1	स्यामि	स्यावः	स्यामः	स्ये	स्यावहे	स्यामहे
2	स्यसि	स्यथः	स्यथ	स्यसे	स्येथे	स्यध्वे
3	स्यति	स्यतः	स्यन्ति	स्यते	स्येते	स्यन्ते

Before those terminations, the final vowel and the short medial vowel of a root take guna. The roots of the tenth conjugation keep the base which they assume in the present tense.

गण in the simple future लभ in the simple future

1	गणयिष्यामि	गणयिष्यावः	गणयिष्यामः	लप्ये	लप्स्यावहे	लप्यामहे
2	गणयिष्यसि	गणयिष्यथः	गणयिष्यथ	लप्स्यसे	लप्येथे	लप्स्यध्वे
3	गणयिष्यति	गणयिष्यतः	गणयिष्यंन्ति	लप्यते	लप्स्येते	लप्यन्ते

137. Irregularities of the future

- (1) शह inserts long & before the terminations of the future: प्रहीता : प्रहीष्यति ।
- (2) Roots ending in long 報 insert short \$ or long \$ optionally, e.g. : तु -तरिता or तरीता ; तरिष्यति or तरीष्यति ।
  - (3) The future of वह is वोढा, वक्ष्यति।
  - (4) The future of प्रच्छ् is प्रष्टा, प्रक्ष्यति ।
  - (5) वस् changes its final स् to त् in the simple future : वतस्यति ।
- (6) Roots with a medial short 零 either gunate it or replace it by र्; दश् and सृज् always replace ऋ by र्, thus:

दश्	द्रष्टा	द्रक्ष्यति	कृष्	कर्ष्टी or क्रष्टा	कक्ष्यंति or क्रक्ष्यति
सुज्	स्रष्टा	स्रक्ष्यति	स्पृश्	स्पर्छा or स्प्रष्टा	स्पर्स्थति or स्प्रक्ष्यति

EXERCISE 15

I. Vocabulary

आयुस् (आयुः) n. age,	मूर्ह dumb, silent	अवधानम् attention,
life	मूलन् root, base	care
प्रश्नः question मौहृतिकः astrologer	अवकाशः opportunity	अवनी earth अवयवः limb
द्रव्यम् substance,	अवकाशं लभ् to get an	अवश free, certain
money	opportunity	अविरत continuous
द्वमः tree	अव दात pure, bright	अविरतम् continually
अव-कृ (6P) to bestow	अव-रुध् (7PA) to ob-	आ-चम् (1P) to sip,
अव-गण् (10P)	struct, to confine	to rinse the
to despise	(+2 acc.)	mouth
अव-गाह् (1A) to dive		भा-ज्ञा (9P) to as-
into, to be absorb-	अव-लम्ब् (1A) to hang	certain
ed in	down, to lean on	आ-ध्मा (1P) to in-
अव-प्रह् (9PA) to let	आ-कृष् (1P) to attract,	flate, to sound
loose	to bend (a bow)	आ-म्रा (1P) to hand
अव-धा (3A) to apply	आ-क्षिप् to interrupt.	down, to repeat,
oneself, to be attentive	to refer	to learn

II. Translate into English:

- (१) आयुःप्रश्ने दीर्घमायुर्वाच्यं मौहूर्तिकैर्जनैः। जीवन्तो बह मन्यन्ते मृताः प्रक्ष्यन्ति कं पुनः। (K.M.V. p. 117, 16)
- (२) यदा नगरं यास्यथ तदावकाशं लब्ध्वा मम भ्रातुर्गृहं गिमध्यथ। (३) हतो वा प्राप्स्यिस स्वर्ग जित्वा वा भोक्ष्यसे महीम्। (४) सर्वेरिप परित्यक्ताय मे त्वं कारणं दास्यिस। (५) युष्मान् यदि गृहं नावरोत्स्ये यूयं मामविरतं पीडियध्यथ। (६) नेत्राहूतो वीरो रणक्षेत्रे गत्वा धनुराकक्ष्यिति। (७) जलाभावाद् द्विचत्वारिंशद-धिकशतं जना मरिष्यिन्ति। (८) यदा मुनिर्युष्मानिभभाषिष्यते तदा यूयमवधास्यध्व

इति समाशा। (९) दरिद्रेषु प्रभूतं धनंवितरीष्यिति राजा। (१०) मां ब्रवाणं न किश्वदाक्षेप्स्यति। (११) त्वरस्व सस्त्रे तमसि न किश्चिद् द्रक्ष्यावः। (१२) प्रबल्टेन वायुना बहूनि फलानि पतिष्यन्ति।

III. Conjugate in the periphrastic future : गम् मन् and श्रम् । Conjugate in the simple future : ईक्ष्, धा, मह् and स्पृश् ।

IV. Translate into Sanskrit:

(1) Those who lean on a shaking tree will not stand for a long time. (2) Why do you remain silent? People will despise you if you do not (=will not) ask any question. (3) You will bathe, rinse your mouth and dive into the pure water. (4) Those who interrupt the teacher continually will get no chance to learn (=for learning). (5) Many things will attract you in the new country where you intend to go. (6) Apply yourselves, boys. Attention is the cause (the root) of knowledge. (7) If you want to be free, do not obstruct the path of others. (8) The earth will shine in the light of the sun. (9) When I (shall) see your father, I shall tell him how you despised my advice. (10) The two girls whose songs we have heard will leave this city tomorrow. (11) Plenty of work is left to be done: shall we go without doing it? (12) No wise man will ever think that he knows everything. (13) They will fight and die but their country will be free. (14) Fools alone think that they will never fall into adversity. (15) What will you eat? There is not much but all there is is yours.

LESSON 16

FUTURE TENSE (cont.)—CONDITIONAL (ॡड्) BENEDICTIVE (आशीर्लिङ)

138. The future passive is identical with the future ātmanepada.

Thus: जेध्यति=he will conquer; जेध्यते=he will be conquered.

Roots ending with a vowel and the roots হন, সহ and হয় have an optional from in the future passive. The final vowel takes vrddhi, a final আ is changed to আৰু and হন, সহ and হয় are changed to আন, সাহ and হয় respectively. इ is then inserted and the atmanepada terminations are added. Thus:

Roots	Periph r astic	future passive	Simple future passive		
	Normal form	Optional form	Normal form	Optional form	
श्रु नी हन् प्रह् दश	श्रोताहे नेताहे इन्ताहे महीताहे इष्टाहे	श्राविताहे नायिताहे घानिताहे प्राहिताहे दशिताहे	श्रोष्ये नेष्ये इनिष्ये प्रहीष्ये इक्ष्ये	श्राविच्ये नायिच्ये घानिच्ये ग्राहिच्ये दक्षिच्ये	

139. The future participles (स्यत्, स्यमान)

The parasm. and ātm. participles of the simple future are formed in the same way as the present participles of the 6th conjugation.

The termination स्यन्ति of the 3rd pers. plur. parasm. is replaced by स्थत्।

The termination स्यन्ते of the 3rd pers. plur. ātm. is replaced by स्थमान।

जास्यन्ति ज्ञास्यन्ते ज्ञास्यमानः ज्ञायिष्यन्ते जायिष्यमाण ज्ञास्यत् . जा श्चोध्यन्ते श्रोध्यन्ति श्रोष्यतः श्रोष्यमाण : श्राविष्यन्ते श्राविष्यमाण श्रृ ह निष्यन्ति ह्रनिष्यन्ते घा निष्यन्ते हनिष्यतः हनिष्यमाण : घानिष्यमाण हन पतिष्यन्ति पतिष्यन्ते पतिध्यमाण पतिष्यतः पत वक्ष्यन्ति वक्ष्यन्ते वह वक्ष्यतः वक्ष्यमाण

The declension of the future participle parasm., is the same as that of the verbs of the 6th conjugation, i.e. they optionally keep the 7 in their strong forms.

Masc. : दास्यन् or दास्यत् दास्यन्तौ or दास्यतौ दास्यन्तः or दास्यतः ।

Neut.: दास्यत् दास्यन्ती or दास्यती दास्यन्ति ।

The feminine is either दास्यन्ती or दास्यती।

The future participle is often used in the sense of 'about to' or 'going to' e.g.: गमिष्यन् about to go; घानिष्यमाणा कन्या the girl about to be killed.

140. The Conditional (ন্তৰ্)

The Conditional is used to express a condition which is not or has not been realized.

It must be used in both the conditional and the main clauses.

Terminations

The Conditional is formed from the simple future exactly as the imperfect is formed from the present of the first conjugation: the augment $\Im$ is prefixed to the verb and the terminations are as follows:

PARASM A IP A DA				ATMANEPA				DA	
 				_					-
1							_	•	

1	स्यम्	स्याव	स्याम	स् ये	स्यावहि	स्यामहि
2	स्यः	स्यतम्	स्यत	स्यथाः	स्येथाम्	स्यध्वम्
3	स्यत्	स्यताम्	स्यन्	स्यत	स्येताम्	स्यन्त

The insertion of ξ follows exactly the same rules as in the simple future and the irregularities are the same as those of the simple future (see Nos. 136 & 137).

कृ in the conditional

लभ् in the conditional

1	अकरिष्य म ्	अकरिष्याव	अकरिष्याम	अलप्स्ये	अलप्सावहि	अलप्स्यामहि
2	अकित्यः	अकरिष्यत म्	अकरिष्यत	अलप्स्यथाः	अलप्स्येथाम्	अलप्स्यध्वम्
3	अकरिष्यत्	अकरिष्यताम्	अकरिष्यन्	अलप्स्यत	अलप्स्येताम्	अरुप्स्यन्त

141. The Conditional passive is identical with the atmanepada and is subject to the same optional transformations as the future passive (see No. 138), e.g.: यदि पितागिमध्यत् सर्वेऽतोक्ष्यन् —Were my father to come, all would be pleased. यदि मूर्खेण नानायिष्यध्वं (or नानेष्यध्वं) व्यजेष्यध्वम् — If you had not been led by a fool, you would have conquered.

142. The Benedictive (आशीलिंड्)

The Benedictive expresses a wish of the speaker or a blessing conferred by him on some other person.

(1) Before the Parasmaipada terminations, the verbal root is treated as in the passive voice [see Part I, Nos. 68 & 71 (3)], the z of the passive being replaced by the following terminations:

1	यासम्	याख	यास्म
2	याः	यास्तम्	यास्त
3	यात्	यास्ताम्	यासुः

e.g. : जि	1	जीयासम्	जीयास्व	जीयास्म
ক্ত	2	क्रियाः	कियास्त म्	किया स् त
वप्	3	उप्यात्	उप्यास्ताम्	उप्यासुः

FUTURE TENSE (cont.)— CONDITIONAL (নৃত্) BENEDICTIVE (প্রবারিভ্) 95

Roots ending in आ, ए, ऐ and ओ change their final vowel to ए when it is preceded by a single consonant, to आ or ए when it is preceded by a conjunct consonant. Thus:

दा	1	देथासम्	देयास्व	देयास्म
ग	2	गेयाः	गेयास्तम्	गेयास्त
ब्लै	3	्र ग्लेयात् ग्लायात्	ग्लेयास्ताम् ग्लायास्ताम्	ग्लेयासुः ग्लायासुः

But पा (to protect)
has always पायासम्
पायास्य पायास्म, etc.
While पा (to drink)
has always पेयासम्,
पेयास्य, पेयास्म, etc.

(2) Before Atmanepada terminations:

is inserted in the case of set roots, optionally in the case of vet roots. Roots ending in % preceded by a conjunct consonant, the root and roots ending in long 乘 are vet.

The final vowel and the short medial vowel take guna when is inserted; when is not inserted, a short medial vowel and final short is remain unchanged, while a final is changed to it and to it after a labial.

The inserted \(\xi\) is lengthened in the Benedictive of \(\xi\).

The \(\bar{A}\) tmanepada terminations are as follows:

1	सीय	सीवहि	सीमहि
2	सीष्ठाः	सीयास्थाम्	सीध्वम्
3	सीष्ट	सीयास्ताम	सीरन

क in the Benedictive atm.

सेव् in the Benedictive ātm.

1	कृषीय	कृषीव हि	कृषीमहि	सेविषीय	से विषीवहि	सेविषीमहि
2	कृषीष्टाः	कृषीया स्थाम्	कृ षीढ्वम्	सेविषीष्टाः	सेविषीयास्थाम्	सेविषीध्यम्
3	कृषीष्ट	कृषीयास्ताम्	कृषीरन्	सेविषीष्ट	सेविषीयास्ताम्	सेविषीरन्

143. The Benedictive passive is identical with the atmanepada and is subject to the same optional transformations as the future passive (see No. 138). Thus:

नी	नेषीय or नायिषीय	દ શ્	दक्षीय or दर्शिषीय
प्रह	गृहीषोय or प्राहिषीय	दा	दासीय or दायिषीय

EXERCISE 7

I. Vocabulary

आ-राध् (5P)	आविर्भू (1P) to appear	आ-शङ्क् (1A) to sus-
to propit ate आ-लप् (1P) to converse आ-लिख् (6P) to draw, to sketch आ-लिङ्ग (10P) to embrace	धाबिष्कु (8PA) to reveal, to manifest आ-वृ (5PA, 9PA) to cover, to conceal, to shut in आ-वृत (1A) to turn round	pect, to fear आ-िइलष् (4P) to embrace आ-श्वस् (2P) to take heart आ-सद् (1P) to sit near, to find आ-ह (1PA) to fetch, to eat आ-हे (1P) to call,
to perceive आ लोच् (10PA) to see, to consider	भा-शंस् (1A) to hope for, to bless	to invoke आ-ह्वे (1A) to pro- voke, to challenge
अंशः share, portion अंशिन् sharer, heir अंशुः m. ray अंसः shoulder	পকাত্ত accidental প্রশ্ন: axis, pivot, die প্রশ্নন unfit, unable প্রবিক্ত whole, entire	अगदः medicine अङ्कः lap, sign अङ्करुः (रम्) sprout, blade अङ्करुशः goad, hook

II. Translate into English:

- (१) विक्रीते इस्तिनि किमङ्कुशे विवादः ? (२) आश्वसिद्दीति मयोक्ताया आशिद्धतायाः स्वसुर्भु से शान्तिराविष्कृता । (३) भगवान् देशं पायात् । (४) तव मनोरथाः परिषीरन् । (५) गिमष्यन्त्ये शकुन्तलाये वनवासिनो दानानि ददुः । (६) यदि यूयं कार्यमारप्त्यमाना भगवन्तमारात्स्यत सिद्धि प्राप्त्यत । (७) त्वं यदि सस्वायं वने न पर्यत्यक्ष्यः स नामरिष्यत् । (८) रवेरशुभिस्तमिस निशष्यत्यस्थिलं विश्वमानन्दे वेपते । (९) भारमंसे कृत्वाकाण्हा विपदो मासङ्कल । (१०) प्राहिष्यमाणाः स्तेना द्वारमपावृत्याधावन् ।
- III. (1) Give the future participle active of ज्ञा, नम् and याच्।
  - (2) Give the future participle passive of दश् , भिद् and श्र।
  - (3) Conjugate आ-व and आ-श्रम् in the conditional.
  - (4) Conjugate गम् and स्था in the benedictive active.

LESSON 17

THE DERIVATIVE VERBS—THE CAUSATIVE— THE ABLATIVE CASE

114. There are four categories of derivative verbs. They are: the Causative (णिच्), the Desiderative (सन्), the Frequentative (or Intensive) (যভ্) and the Denominative (নামান্ত) The first three are derived from verbal roots, the fourth is derived from nominal stems.

145. The Causative (णिच्)

The Causative indicates that the subject causes another to perform the action signified by the verbal root.

Formation

The Causative is formed like the verbs of the 10th conjugation (see Part I, No. 32):

Guna of short medial vowel

Vriddhi of final vowel

Addition of अय

Besides:

Roots with a short medial अ take vriddhi except: गम्, चम्, शम्, धट्, प्रथ्, व्यथ्, जन् and त्वर्

e.g.: पत् पातयति ; but जन् जनयति. When शम् means 'to see', it has शामयति ।

Roots ending in आ, ए, ऐ and ओ insert प् hefore the addition of अयु; दा दापयति; गै गापयति।

ऋ and ही take guna and insert प्-अपयति, होपयति।

जि and की change their final vowel to भा and insert प्-जापयति, कापयति।

पा (to drink) has पाययति ; पा (to protect) has पालयति ।

प्री and धु insert न् optionally : प्रीणयति प्राययति ; धुनयति धावयति ।

रुह् has two forms: रोहयति and रोपयति।

अधि-इ has अध्यापयति ।

हुन् has घातयति ।

भी has भापयते or भीययते (to inspire fear, to look frightful) भाययति (to frighten with some instrument).

146. The Causative is conjugated like the verbs of the 10th conjugation and takes both parasm. and ātm. terminations.

e.g.: श्रु (to hear). Causative base श्रावय् (to cause to hear).

	Parasmaipada	Atmanepada	Passive
Present	श्रावयति	श्रावयते	श्राव्यते
Imperfect	अश्रावयत्	अश्रावयत	अश्राव्यत
Imperative	श्रावयतु	श्रावयताम्	श्राव्यताम्
Potential	श्रावयेत्	श्रावयेत	श्राब्येत
Perfect	श्रावयामास	श्रावयामासे	श्रावयामासे
Periph. future	श्रावयिता	श्रावयिता	श्रावयिता
Simple future	श्रावयिष्यति	श्राविषयते	श्रावियध्यते
Conditional	अश्राविययत्	भश्रावयिष्यत	अश्रावयिष्यत
Benedictive	श्राव्यात्	श्रावयिषीष्ट	श्रावियषीष्ट

147. Construction of the Causative

- (1) The subject of intransitive verbs used in a non-causative form becomes the object of the causative.
  - e.g.: उद्याने नृक्षो रोहति—A tree grows in the garden.

उदाने नृक्षं रोपयामि—I cause a tree to grow (=I plant a tree) in the garden.

मित्राय त्वं कुप्यसि - You are angry with your friend.

भित्राय त्वां किं कोपयति — What makes you angry with your friend?

- (2) The subject of transitive verbs used in non-causative form is usually put in the instrumental when the verb becomes causative.
  - c.g.: दासी अन्नं पचित —The maidservant cooks the food. सा दास्या अन्नं पाचयति—She makes the maidservant cook the food. (She has the food cooked by the maidservant).

(3) Exceptions. The following transitive verbs follow the same rule as the intransitive verbs:

Verbs denoting movement: पुत्रो प्रामं गच्छति—The son goes to the village.

पिता पुत्रं आमं गमयति -The father makes his son go the village.

नी and बह, , however, do not conform to this rule.

धात्री शिशुं नयति—The nurse carries the child.

माता धात्र्या शिशुं नाययति —The mother makes the nurse carry the child.

दासो भारं वहति-The servant carries the burden.

भर्ता दासेन भारं वाह्यति—The master makes the servant carry the burden.

But, when बह means 'to blow' or 'to flow', being intransitive, it follows the rule of intransitive verbs: नदी बहति—The river flows. स्रष्टा नदीं बाह्यति—The Creator makes the river flow.

Verbs meaning 'eating' and 'drinking': बाला मोदकानरनन्ति— Children eat sweetmeats. माता बालान मोदकानाशयति—The mother makes children eat sweetmeats. पथिको जलं पिवति—The traveller drinks water. अहं पथिकं जलं पाययामि—I make the traveller drink water.

अद्', खाद् and अक्ष्, however, do not conform to this rule.

शत्रुणा विषं खादयति (भक्षयति, or आदयति)—He make the enemy eat poison.

Verbs meaning 'to understand', 'to read', 'to see', 'to speak'.

शिष्याः पुस्तकमधीयते बोधन्ति च—The pupils read and understand the book. गुरुः शिष्यान् पुस्तकमध्यापयति बोधयति च—The preceptor makes the pupils read and understand the book.

The verb दश् (to see) conforms to this rule in the parasmaipada; in the atmanepada it optionally does so : तं दर्शय गृहम्—Make him see (show him) the house. But तं or तेन गृहं दर्शयस ।

F and E in the causative optionally govern either the accusative or the instrumental of the subject of the non-causative verb.

पापमकरोः—You committed a sin. कस्त्वां । पापमकारयत्—Who caused you to commit a sin?

आसनं हर—Remove the seat. भृत्यं) आसनं हारय—Have the ser-भृत्येन vant removed the seat.

148. The Ablative case

The general rules governing the use of the Ablative were given in Part I, No. 29.

The Ablative case denotes:

- (1) The origin from which the action proceeds : नगरादागच्छामि— I am coming from the city.
- (2) The cause or motive: लोभाद् धनं मुष्णाति—Out of greed he steals money.
- (3) The point in time or space from which distance is counted: बनाद् गृहं योजनम्—The house is a yojona from the forest.

149. The Ablative case is governed by verbs meaning:

- to desist from, to neglect: अधिकारात् प्रमत्तः—neglecting his duty. कोधाद् विरम—Desist from anger (stop being angry).
- to fear, to ward off, to protect from : व्याघ्राद् विभेति हरिण:—The deer fears the tiger. पापाद् मां रक्ष—Protect me from sin.
- the verb परा-जि, when meaning 'to find unbearable'. अध्ययनात् पराजयते—He finds study unbearable.

150. The following adjectives, prepositions and locutions govern the Ablative:

अन्य, इतर, भिन्न (other, different) एतस्मादन्य उपायो नास्ति—There is no other means than this.

भारात् (at a distance); अप (away from); प्रति (in exchange of); आ (from, up to); प्रमृति, आरभ्य (from); बहिः (outside); ऊर्ष्वम् (after); प्राक्, पूर्वम् (before); अनन्तरम् (after); ऋते (except); पृथक्, विना (without).

151. After a comparative, the term of comparison is put in the Ablative. भीमाद् बलीयान्—Stronger than Bhīma.

EXERCISE 17

I. Vocabulary

उत्कृष् (1P) to raise, to extract, to enhance	उत्पद् (4A)to be born, to arise, to happen	उत्सह् (1A) to be able, to dare
डिस्सप् (6PA) to throw up, to reject उत्सन् (1P) to dig up	उत्प्रेक्ष् (1A) to look up, to expect, to fancy	उदास् (2A) to be indifferent, to be inactive उदाह (1P) to relate,
उत्तप (1P) to warm, to torture, to excite उद्-स्म (उत्था) (1P) to get up, to arise	उत्स्ञु (1A) to jump up, to float उत्सद् (1P) to sink, to decay	to cite उद्(2P) torise, to arise उद्दिश् (6PA) to point out, to refer, to intend उद्शेप्(4A) to blaze up.
तस्करः thief, robber अहंकारः pride, self-love दायादः heir, relative दुष्प्राप difficult to obtain	नरत्वम् human dignity प्रबन्धः bond, compo- sition अब्धिः m. sea, ocean चिन्तामणिः m. philoso- pher's stonc	সদা दः negligence अद्भुत wonderful अध्वन् (अध्वा) m. way, distance, journey अनुकूल favourable

II. Translate into English:

- (१) प्रकाशयत्यहंकारं प्रवर्तयति तस्करान् । प्रोत्साहयति दायादाँलक्ष्मीः किंचिदुपस्थिता ॥ (K.M. V, p. 120, 58)
- (२) यः प्राप्य दुष्प्रापिमदं नरत्वं धर्मं न यत्नेन करोति मूढः। क्लेशप्रबन्धेन स लब्धमब्धौ चिन्तामणि पातयति प्रमादात्॥
- (३) दण्डेन तस्करान् भायय। (४) तमः शिश्चन् भीययते। (५) प्रमादो दुःखमुत्पा-दयति। (६) नेत्रा विस्रष्टो दूतोऽस्मानुदासीनानुत्थापयति। (७) मां गृहं गमयित्वा त्वं मां किमाशियध्यसि? (८) नद्या चले त्रुक्षाणां शाखा उत्प्लावयामः। (९) राज्ञी पुत्रमजनयत्। (१०) बहनोऽपि दोषा दुर्जनं न ह्रेपयन्ति। (११) तृषातीवितिथी किश्चिज्ञलं पाययेम। (१२) न केनापीदं कर्म कारियतुं शक्ष्यसि। (१३) यो वायुं वापयति नदीं वाह्यति ताराश्चा-लयति तृक्षान् रोइयति स संसारस्य विपत्खाचानं त्वां दर्शयिष्यति।

III. Translate into Sanskrit:

(1) May a favourable wind make your ship cross the ocean! (2) His exploit made him worthy of (=made him deserve) fame. (3) My sins make me tremble in the presence of God. (4) You frightened me (=vou made me fear) with your big sword. (5) If you want to accept my price, I shall make you sell many books. (6) Those whom the king had confined in the palace were made to lie down with the servants. (7) Have the men brought in (=make the men enter). (8) Make those children stop (desist from) their play. (9) The master made me study the whole day. (10) If they torture him continually, they will make him die. (11) The leader did not know the way and made us roam from village to village. (12) Make your brother fill five jars with water. (13) The wind made the branches bow down and caused the fruits to fall. (14) Your conduct makes me hate you. (15) What makes you despondent? (16) The prosperity of the country should make vou take heart.

LESSON 18

THE DESIDERATIVE (सन्)—THE GENETIVE CASE

152. The Desiderative conveys the idea of wish or readiness to do an action. The subject of the wish and of the action conveyed by the verbal root must be the same.

Formation:

(1) The root is reduplicated according to the general rules (see No. 70) with the following modifications:

The radical vowels अ, आ and % reduplicate in §.

e.g. : तन्-तितन् ; स्था-तिष्ठा ; सृज्-सिसृज् ।

But radical ऋ preceded by a labial reduplicates in उ. e.g.: स-मुम्।

(2) ₹ is added to the reduplicated root with or without an intermediary ₹ according to the rules given in No. 134. The following roots, however, receive special treatment:

Roots ending in उ, ऊ, ऋ and ऋ are anit except ऋ, कृ, गृ, घ and पू। स्मि and प्रच्छ are set.

वृत्, वृध् and क्लप् are anit in the parasm. and set in the atm.

कम् and गम् are set in the parasm. and anit in the ātm.

(3) Anit roots remain unchanged before the H of the desiderative.

Exceptions:

The final इ and उ of anit roots is lengthened, e.g. : इ-दुद्वप्।

The final ऋ and ऋ of anit roots are changed to इर् and, after labials, to ऊर्, e.g.: तृ तितीर्ष्; मृ-मुमूष्।

The medial अ of अधिगम् and हन् is lengthened and the ह् of हन् is changed to घ; अधिजिगांस, जिघांस।

(4) Set roots gunate a final vowel and short medial vowel, e.g. : क्र-चिकरिष्।

Exceptions:

Guna is optional in the case of roots beginning with consonants, containing a short medial इ or s and ending in any consonant except य, e.g.: सुद्-सुसुदिष् or सुमोदिष्।

(5) Terminations—To the st of the desiderative st is added and the terminations of the present tense of the first conjugation are then appended. The parasmaipada and ātmanepada terminations are used according to the normal conjugation of the primitive verbal root.

Exceptions

된 (to die) is parasm. in the desiderative,

ज्ञा, श्र, स्म and दश् are ātmanepada in the desiderative.

153. The Conjugation of an in the Desiderative.

Anit in the Parasmaipada

Seț in Atmanepada

Base : विवृत्स

Base : विवर्तिष

1	वित्रत्सामि	विदृत्सावः	विवृत्सा मः	विवर्तिषे	विवर्तिषावहे	विवर्तिषामहे
2	विदृत्ससि	विद्युत्सथः	वित्रृत्सथ	विवर्तिषसे	विवर्तिषेथे	विवर्तिषध्वे
3	विशृत्सति	विदृत्सतः	वित्रृत्सन्ति	विवर्तिषते	विवर्तिषेते	विवर्तिषन्ते

154. A few difficut and irregular desideratives:

		_		
आप् ईप्सति	दा दित्सित	मा मित्सति	शक् शिक्षति	दश् दिदक्षते
गम् जिगमिषति	धा धित्सति	मुच् मुमुक्षते	इन् जिघांसति	श्रु शुश्रुषते
चि चिकिषति	पत् पित्सति	रभ् रिप्सते	अधी अधिजिगांसते	स्मृ सुस्मूर्षते
जि जिगीषति	पद् पित्सते	लभ् लिप्सते	ज्ञा जिज्ञासते	मृ मुमूर्षते

155. A few verbs are conjugated as desideratives while keeping their original meaning : कित् (चिकित्सति) to administer medicine; तिज् (तितिक्षते) to bear, to forgive; गुप् (जुगुप्सते) to censure; बध् (बीभत्सते) to abhor; मन् (मीमांसते) to consider.

156. From the desiderative base, adjectives in ₹ and feminine nouns in ३ are derived:

Verbal root	Desider. bas	e Adjective	Noun
भुज् to eat	बुभुक्ष	बुभुञ्ज hungry	बुभुक्षा hunger
য়া to know	जिज्ञास्	जिज्ञासु inquisitive	जिज्ञासा desire to know
जि to conquer	जिगीष्	जिगीषु contending with	जिगीषा rivalry
पा to drink	पिपास्	पिपासु thirsty	पिपासा thirst
लभ् to get	िलप्स्	लिप्स desirous of getting	हिप्सा desire to get
मुच् to release	मुमुक्ष्	मुमुञ्ज desirous of release	मुमुक्षा desire of release
मु to die	मुमूर्ष ्	मुमूर्षु about to die	मुम्बी desire of death

157. The Genitive case

The general rules governing the use of the Genitive were given in Part I, No. 30.

The Genitive is used:

- (1) to indicate the connection between two nouns expressed by the preposition 'of'.
- (2) with verbs meaning 'to be' to translate the English verb 'to have' (see Part I, No. 30).
- (3) with verbs meaning 'to be master of', 'to have mercy', 'to remember', 'to favour', 'to trust in'.
  - e.g.: पुत्राणां प्रभवति—He has control over his sons.

शत्रोदयते – He has mercy on his enemy.

मातुः स्मरामि—I remember my mother.

भक्तस्य प्रसीद - Favour thy devotee.

तस्य न विश्वसिमि -I do not trust in him.

(4) often, instead of the dative, after verbs meaning 'to give', 'to tell', 'to promise', 'to show', 'to send' (see No. 126).

e.g.: तेषां दीयतां शरणम्—Let shelter be given them. कृतान्तं मे कथय—Tell me what happened.

158. Genitive is used also:

- (1) with nouns derived by means of primary suffixes (see Nos. 130 & 131).
  - e.g.: सेनाया नेता—The leader of the army.
- (2) instead of the instrumental, with past passive participles used in the meanings of the PRESENT [see Part I, No. 86(3)].
  - e.g.: रामस्य or रामेण पूजित:-honoured by Rāma.
  - (3) after superlatives, e.g.: ন্যোগাপ্তা:-The best of men.
- (4) with adjectives meaning 'dear'. 'dependent on', 'versed in', 'equal to',
  - e.g.: स राज्ञः प्रिय आसीत्—He was dear to the king.

    मुनेरायत्तं मम जीवनम्—My life depends on the sage.

    शास्त्राणामभिज्ञोऽसि—You are well-versed in the sastras.

    तस्य तत्यो न कोऽप्यस्ति—No one is equal to him [cfr. No. 101(5)].
- (5) with the following prepositions: তথাই (above) অধঃ (below), পথার (behind), अप्ने (in front of), समक्षम् (in the presence of), ক্রব (for the sake of).
- (6) with adverbs in तस् and स्तात् indicating direction: अम्रतः, पुरतः, पुरस्तात् (before), परतः, परस्तात् (beyond), उपरिष्ठात् (above), अधस्तात् (below).
  - (7) with nouns indicating vicinity: अन्तिक, सकाश, सिश्चिष, समीप, पार्श्व।

These nouns can be used in the accusative, ablative and locative.

e,g.: राज्ञः समीपं गच्छ — Go near the king.
राज्ञः सकाशादागतः — He has come from the king.
मम पान्ने तिष्ठ — Stand beside me.

159. Genitive of time

- (1) The genitive is used for the locative after adverbs denoting frequency or repetition within a definite period.
  - e.g.: संवत्सरस्य त्रिः काशीं गच्छामि—I go thrice a year to Banaras.
- (2) To express the sense of 'since', a noun in the genitive qualified by a past participle is used in connection with an expression of time.
- e.g.: मुनेरागतस्य पञ्चमो दिनसः—The sage came five days ago (literally: this is the fifth day of the sage having arrived).
- 160. For the Genitive absolute (see Part I, No. 119).

EXERCISE 18

I. Vocabulary

उद्-ह्न (उद्धन्) (2P) to raise up, to excite उद्-धृ (1P, 10P) to draw out, to res- cue, to sustain उद्-भिद् (7PA) to break up, to open उद्-थम् (1A) to raise, to be ready, to strive	उद्-बह् (1P) to marry उद्-विज् (6A) to be grieved, to fear, to be tired of उन्नम् (1P) to raise, to impend उन्नी (1P) to lead up, to rescue उन्मिष् (6P) to open the eyes, to bloom, to expand उप-क्रम् (1A, 4P) to begin	वप्नियं (1P) to serve, to attend upon, to nurse उप-भुज् (7PA) to enjoy, to eat उप-मा (2P, 3A) to compare
चिकित्सकः doctor प्रवर्तनम् getting on, progress	हादनम् joy, delight हेष् (1A.) to neigh, to whinny	हिमालयः Himalaya हिमम् frost

बहुमानः respect, esteem होमः burnt offering हुष् (1P, 4P) beneficial, well-disposed (+loc.) मध्यः मध्यम् middle हिल्लोलः wave, caprice अन्तः end हिरण्यम् gold हिल joy, thrill

- II. Translate into English:
  - (१) The medical profession seen by .nic:
    प्रवर्ततार्थमारम्भे मध्ये त्वौषधहेतवे।
    बहुमानार्थमन्ते च जिहीर्षन्ति चिकित्सकाः॥ (K.M.V., p. 118, 28)
  - (३) Praise of knowledge:

    मातेव रक्षति पितेव हिते नियुष्के

    कान्तेव चाभिरमयत्यपनीय दु:खम्।

    कीर्तिं च दिश्च वितनोति तनोति लक्ष्मीं

    कि कि न साध्यति कल्पलतेव विद्या॥
- (३) होषमाना अश्वास्तृणं बुभुक्षन्ति। (४) ये हिरण्यं लिप्सन्ते ते परेषामुन्नतिं रुस्त्सन्ति। (५) कुरुक्षेत्रे युयुत्सवः पाण्डवाः कौरवाश्च समवेताः। (६) दिवसस्य पश्चकृत्वस्त्वं मातरं दिदक्षसे। (७) ये सिष्णासन्ति ते नदीं गच्छन्तु।
  - (८) दुर्जनः र जानो भूयात् सज्जनः शान्तिमाप्नुयात्। शान्तो मुच्येत बन्धेभ्यो मुक्तश्चान्यान् विमोचयेत्॥
- (९) किं े दित्सिस १ (१०) यद् वस्तु त्रिभी रूप्यैश्विकीषथ तन्मम देशे द्वाभ्यां विकीयते। (११) पुत्रः पितरमनुसिसीर्धात। (१२) किं त्वया विवक्षितम् १
- III. Translate into Sanskrit, using the Desiderative wherever possible:
- (1) What do they wish to say? (2) If you want to go, I shall not detain (obstruct) you. (3) I cannot understand how people desire to acquire wealth. (4) Those who are willing to pay will be allowed to enter. (5) This horse does not want to run; why should you beat him? (6) Six months have passed since the king was crowned. (7) What does the fool wish to do

with his stick? (8) There are here plenty of books which I want to read, but I have no time (9) If they are willing to eat and drink what we give them, they may stay. (10) No one wishes to be abandoned by his friends. (11) If you ever see my brother, tell him that I am anxious to see him. (12) Those who wish to serve God should be ready to serve men. (13) I want to hear a beautiful song. (14) She does not want to sing. (15) Who is willing to give his life to save the country?

LESSON 19

THE FREQUENTATIVE (यङ्) THE LOCATIVE CASE PRONOUNS

161. The Frequentative (বৃদ্) conveys the idea of repetition or of intensity. It is exclusively limited to monosyllabic roots beginning with a consonant.

Formation

(1) The root is reduplicated according to the general rules (see No. 70) with the following modifications:

The vowel in reduplication takes guna, e.g. : रुद्-रोहद् ; नी-नेनी। The short आ in reduplication is lenthened, e.g. : तप्-तातप्।

Roots ending in अन्, अम् and अल् reduplicate their final consonant and do not lengthen the अ, e.g.: जन्-जजन्; गम्-जज्ञम्; गल्-जज्ञन्।

Roots with a medial ऋ insert ई after reduplication, e.g.: चत-नरीनृत्; कृष-चरीकृष।

Roots ending in ऋ reduplicate in ए and change their radical ऋ to री, e.g.: इ-चेक्री; स-सेक्षी; ह-जेडी।

(2) The reduplicated root is then treated like the passive, vize 4 is added with the atmanepada terminations of the present.

162. The Frequentative of বুর্

1	नरीनृत्ये	नरीनृत्यावदे	नरीनृत्यामहे
2	नरीनृत्यसे	नरीनृत्येथे	नरी तृः यध्वे
3	नरीनृत्यते	नरीनृत्येते	नरी दृत्यन्ते

163. Irregularities of the frequentative:

दह् दन्दह्यते; चर् चञ्चुर्यते; पद् पनीपद्यते; पत् पनीपत्यते।

164. In the conjugational tenses and moods (see No. 6) the frequentative is conjugated regularly. In the future, perfect and benedictive, roots ending with a consonant drop the य of the frequentative, e.g.: तप frequentative

present : तातप्यते future : तातप्यते perfect : तातप्यते perfect : तातप्रश्चके benedictive : तातप्सीष्ट potential : तातप्येत

165. The Locative case

The general rules governing the use of the Locative were given in Part I, No. 35.

The Locative is used:

- (1) to indicate the place where the action takes place.
- (2) to indicate the time at which the action takes place.
- (3) after some verbs indicating movement, such as 'to fall', 'to put', 'to throw', 'to enter' (see also Accusative).

166. The Locative is used also:

(1) to denote the object towards which an action is directed or to which it refers:

मातिर स्निह्यामि —I feel affection towards my mother. मूल्ये विवदेते —The two are disputing about the price. (2) with nouns denoting lordship or claim:

प्रामे खामी -master of (over) the village.

अंशे दायादः—heir to a part.

व्यवहारे साक्षी-witness in a law-suit.

(3) with adjectives meaning 'skilful', 'well-versed', 'disposed', etc.

युद्धे निपुणः-skilful in war.

मयि हितः -favourable to me.

(4) sometimes instead of the dative with verbs meaning 'to give', 'to bestow', 'to promise', 'to sell'.

धनं दरिद्रेषु वितरति—He gives money to the poor.

त्विय प्रतिजाने—I promise to you.

(5) to render the meaning of 'among', especially with the superlative:

नरेषु त्वं श्रेष्टः—Thou art the best among men.

(6) Locative absolute (see Part I, Nos. 117 & 118).

167. Pronouns

Personal pronouns: (see Part I, No. 67).

- (1) The ablative sing. and plur. of अस्मद् and युष्मद्, viz. मत् अस्मत्, त्वत् and युष्मत् are usually replaced by synonyms formed with the suffix तस् viz मत्तः, अस्मतः, त्वतः and युष्मतः।
- (2) भवत, the honorific form, is always used in the third person (see Part I, No. 91).

अत्र and तत्र can be prefixed to भनत् to express greater respect.

168. Demonstrative pronouns: तद् एतद् इदम् अदस् (see Part I, Nos. 67, 69. 70).

Concerning the demonstrative pronouns and the pronouns and adverbs derived from them, the following kārikā may be useful:

इदमः प्रत्यक्षगतं समीपतरवर्ति चैतदो रूपम् । अदसस्तु विप्रकृष्टे तदिति परोक्के विजानीयात् ॥

इदम् indicates an object which is perceived. एतत् indicates an object which is very near. अदस् indicates an object which is far away. तद् indicates an object which is not perceived.

169. The relative pronoun (see Part I, No. 114).

Remember that the relative pronoun यद् must always be used in connection with its correlative demonstrative pronoun तद्।

170. The interrogative pronoun (see Part I, No. 113).

171. Possessive pronouns

The possessive pronouns can be expressed by the genitive of the personal pronouns. They have also an adjectival form in इंब, derived from the personal pronouns: महीय, अस्महीय, खहीय, युष्पदीय, तहीय. 'Mine' and 'Thine' have also another form: मामक and तावक।

172. Indefinite pronouns

(1) The interrogative pronoun কিন্ followed by the indeclinable particles বিন, ঘন or अपি becomes an indefinite pronoun meaning 'some', a 'certain'. কৃষিন্ কীবিন্ কিবিন্

काचन केचन काथन किमपि केऽपि कान्यपि

- (2) यः कः and यः किंबत mean 'whosoever'.
- (3) कति 'how many', तति 'so many', and यति 'as many' have no case-ending in the nom. and acc.; in the other cases, they are declined like the plural of सुनि. Thus: कति, कति, कतिभगः, कतिभगः, कतीनाम्, क्षातेषु।

(4) अन्य 'other', अन्यतर 'either', इतर 'other', कतर 'which of the two?', कतम 'which of many?', एकतम 'one' are declined like सर्व (see Part I, No. 96) except in the nom. and acc. neuter sing. which ends in द-अन्यत कतरद्।

173. Reflexive pronouns

- (1) खरम् is indeclinable and is used, mostly with a nominative, for all persons and numbers.
- (2) भारमन् 'self' is used in the singular as reflexive pronoun in all persons and genders.
- (3) ख, declined like सर्वे, is a reflexive adjective used for all persons and numbers.
  - (4) निष is used like स as a reflexive adjective.

174. Pronominal adjectives

सर्व 'all' (see Part I. No. 96).

उभ 'both' is declined in the dual only.

- उभय 'both' is declined either in the sing. or in the plur. but not in the dual.
- पूर्व 'eastern', अवर 'western', दक्षिण 'southern', उत्तर 'northern', अधर 'inferior', पर 'other', अपर 'other', अन्तर 'outer', ख 'own' are declined like सर्व ; in the abl. and loc. sing. masc. and neuter and in the nom. plur. masc. they optionally follow the declesion of nouns in अ, e.g.: पूर्वस्मात् or प्यति; अवरस्मिन् or अवरे ; स्वे or स्वाः।
- अर्थ 'half', अल 'little', कतिपय 'some', प्रथम 'first' and चरम 'last' are declined like nouns in अ. They optionally follow the declension of सर्व in the nom. masc. plur., e.g.: अल्पाः or अल्पे।
- द्वितीय and तृतीय are optionally declined like सर्व in the dat., abl., gen. and loc. sing. of all genders (see Part I. No. 132).

EXERCISE 19

I. Vocabulary

उप-सद् (1P) to sit near, to approach, to serve	उपहस् (1P) to deride; to laugh at, to sur- pass	उपास् (2A) to wait upon, to be engaged in
उप-सेन् (1A) to serve, to practise उपस्क्र (8PA) to pre- pare, to provide with उपस्था (1PA) to stand near, to serve, to be	उपह (1P) to fetch, to offer, to employ उपाकृ (8PA) to bring, to summon, to invite उपाधा (35A) to place	डप-ईक्ष् (डपेक्ष्) (1A) to neglect, to despise नि-क्षिप् (6P) to put down, to entrust नि-प्रह (9P) to check,
हार wanton, free स्वेदः perspiration स्वादु sweet, tasteful स्वयम् oneself स्वपः sleep, dream स्व one's own	near, to wear स्रोतस् (स्रोतः) n. stream, current स्पष्ट distinct, clear स्पर्शः touch, contact स्रायुः m. muscle, sinew स्थिर steady, firm	to chastise स्तोत्रम् praise, hymn स्तिमित still, calm स्तनः breast स्कन्धः shoulder, trunk of a tree सोपानम् steps, stairs, ladder

II. Translate into English:

- (१) रोख्यमाना बालिका रोगार्ता' मातरमुपसीदति। (२) यदापि त्वां न्यजरीगृह्यो तथापि ममाज्ञास्पेक्षसे। (३) खप्ने मित्रमदरीदृत्ये। (४) गायिका सुन्दराणि स्तोन्नाण्य-जेगीयत। (५) तव गृहे वयमबोभुज्यामहि। (६) उभयस्य वृक्षस्य तले फलानि पनीपत्यन्ते ।
  - (७) नवे वयसि यः शान्तः स शान्तः सद्भिरुच्यते। धातुषु क्षीयमाणेष् शमः कस्य न जायते॥ (धातु=physical vigour)

- (८) मूर्खा यत्र न पूज्यन्ते धान्यं यत्र सुसिधतम् । दम्पत्योः कलहो नास्ति तत्र श्रीः स्वयंमागता ॥
- (९) असहायः समधोऽपि तेषस्वी किं करिष्यति । (असहाय friendless)
  निर्वाते ज्वलितो विहः स्वयमेव प्रशाम्यति ॥ (निर्वातः a place without wind)
- (१०) धनवन्तमदातारं दरिद्रं चातपस्विनम्।

  उभावम्भिस मोक्तव्यौ गले बद्धा महाशिलाम्॥ (गलः neck)

III. Translate into Sanskrit:

- (1) You have repeatedly transgressed the order of the king.
- (2) Speak distinctly. (3) This merchant sells sweet fruits.
- (4) Enough with your song! I have heard it again and again.
  (5) When you are depressed, try to laugh at yourself. (6) The
- master was intensely angry with me. (7) You are a wanton young man. (8) In the still night, we heard the soft hymns sung by the inhabitants of the forest. (9) The current of the river, striking the bank again and again, will soon make the trees fall. (10) You yourselves have repeatedly told me that you did not want to return home. (11) Make the people move away from here (रूत:); they have repeatedly thrown stones, and have destroyed many things.

LESSON 20

COMPOUNDS (समासः)

- 175. The various case-endings indicate the various relations that exist between the words of a sentence. Those mutual relations are called व्यपेक्षा by the Sanskrit grammarians. Every word having its case-ending, besides being related to other words in the sentence, retains its individuality and can be further qualified or determined by other words. When I say, e.g.: बीरः शत्रुणा हतः I am free to specify further the character of the hero and of the enemy. तरुणो वीरो रशिंग शत्रुणा हतः. The young hero was killed by the cruel enemy.
- 176. The Sanskrit language is characterized by its capacity to combine to or more words standing in mutual grammatical relations into one single word. The words thus combined or 'thrown together' (समस्यन्ते) form what is called a समासः or compound. They can no longer be treated separately, they form an indivisible whole. Their grammatical unity is called एकाधिभावः. If, instead of शत्रणा इतः, I write शत्रुहतः, in one word, I am no longer able to qualify the word शत्रु by a separate adjective, for शत्रुहतः has become an indivisible whole qualifying the word बीरः।
- 177. (1) All words of a sentence can be compounded except the verbs conjugated in a finite tense.
- (2) Except in a few cases (अञ्चल् समासः) the words that are compounded lose their case-ending, the last member alone keeping its case-ending.
- (3) In general, the form assumed by nouns and adjectives in a compound is that of the stem as it appears before the case-ending -भिः of the instr. plur.—Masc. and neuter nouns in अ and pronouns preserve their normal stem, e.g.: वने वासी=वनवासी; नदाः तीरम्=नदीतीरम्; राज्ञः पुरुषः=राजपुरुषः। तेन कृतम्=तत्कृतम्।

(4) The rules of sandhi must be observed between the various members of a compound, e.g. : दीर्घ + आयुस् = दीर्घायुः।

178. Classification of compounds

Compounds are generally divided into four classes:

- (1) द्वन्द्व—उभयपदार्थप्रधानः। The dvandva compound is the compound in which both members have equal importance.
- (2) तत्पुरुष:—उत्तरपदार्थप्रधानः। The tatpurusa compound is the compound in which the second member is more important than the first.
- (3) बहुवीहि—अन्यपदार्थप्रधानः। The bahuvrihi compound is the compound in which another word is more important than the members of the compound itself.
- (4) अन्ययीभानः पूर्वपदार्थप्रधानः। The avyayibhāva compound is the compound in which the first member is more important than the second.

The compounds which cannot be classified under the fourfold division given above are given the general appellation of **gq gq**, i.e. compounds consisting of two or more inflected words.

- 179. Within the above classification, three types of samāsas can be distinguished: (1) अनित्यः समासः, i.e. the samāsa which can be expounded into its various parts without changing the meaning e.g.: शत्रुहतो वीरः = शत्रुषा हतो वीरः।
- (2) नित्यः समासः, i.e. the samāsa which cannot be expounded into its various part either because such an expounding would change the meaning, or because such an expounding would require the use of different words, e.g.: कृष्णदेहः means 'a bee'. By expounding the samāsa, I obtain कृष्णः देहः यस्य सः, i.e. 'anything which has a black body'. Similarly, कन्यान्तरम् means 'another girl'. To expound that samāsa, I must use a word different from अन्तर, viz. अन्या कन्या।
- (3) अञ्चक् समासः, i.e. the samāsa in which the various members do not lose their case-ending, e.g.: परस्पेपदम्, आत्मनेपदम्।

- 180. Some important modifications take place at the end of samāsas: the most common are listed here below:
- (1) When ऋच्, पुर्, अप्, धुर् and पथिन् stand at the end of a samāsa, they become ऋच, पुर, अप, धुर and पथ।
  - (2) सामन् and लोमन् preceded by प्रति, अनु or अन become साम and लोम।
  - (3) भूमि preceded by कृष्ण, पाण्डु or a numeral becomes भूम ।
  - (4) नदी and गोदावरी preceded by a numeral become नद and गोदावर।
  - (5) चतुर preceded by त्रि or उप becomes चतुर।
  - (6) वर्चस् preceded by ब्रह्मन्, हस्तिन्, पत्य or राजन् becomes बर्चस ।
  - (7) तमस् preceded by अव, सम् or अन्ध becomes तमस ।
  - (8) अध्वन् preceded by a preposition becomes अध्व।
- 181. The Dvandva Samāsa combines together two or more nouns which, not compounded, would be joined by the conjugation च (and). There are two kinds of dvandva samāsa:
- (1) इतरेतरद्वन्द्वः, in which the various members are considered separately. The gender of the compound is that of its last member. The number is dual if there are two members, plural if there are more than two members, e.g.: मुखं च दुःखं च = मुखदुःखे ; अश्वश्च घेनुश्च गर्दभी च = अश्वधेनुगर्दभ्यः।
- (2) समाहारद्वःद्वः, in which the various members are taken collectively. It is always neuter sing., e.g. : पाणयश्च पादाश्च =पाणिपादम् ।
- 182. The order of the words in a dvandva compound:
- (1) Words beginning with a vowel and ending in अ should get the first place : धेनुरच अश्वरच=अश्वषेन्।
- (2) When the previous rule finds no application, words ending in इ or उ should get the first place : इन्दुश्च सूर्यश्च = इन्दुस्यों।
- (3) Words having fewer syllables are placed first. Among words having the same number of syllables, that one comes first which has more short syllables: मुनिद् विद्वांस्व = मुनिविद्वांसो ।

- (4) Names of seasons and planets keep their normal order (see Exercise 4, I and Exercise 10, II)
- (5) The names of the four castes keep their normal order and names of brothers follow the order of seniority.

183. The samāhāra-dvandva is used in the following circumstances:

- (1) When the members of the compound are words denoting limbs of the body, parts of an army, rivers or countries of different genders, small animals or insects, animals having a natural antipathy towards each other, e.g.: कणें च नेत्रे च = कणेनेत्रम्; रिथकारच आरोहारच = रिथकारच हो णश्च = ्गङ्गाशोणम्; मशकारच माचिकारच = मशकमाचिकम्; विडालारच मृषिकारच = विडालस्थिकम् ।
- (2) When the members of the compound are words denoting inanimate substances, e.g. . यवश्च धान्यं च = यवधान्यम्।
- (3) When the members of the compound are words denoting opposite states or qualities, the samāhāra-dvandva is optional, e.g.: युखं च दु:खं च = सुखदु:खम् or सुखदु:खं ; शीतं च उष्णं च = शीतोष्णम् or शीतोष्णे।

184. Irregular samāhāra-dvandvas

- (1) Samāhāra-dvandvas ending with a palatal, द्, ष् or ह् add अ before the neuter singular, e.g. : बाक् च त्वक् च = वाक्त्वम् ; छत्रं च उपानहो च = छत्रोपानहम्।
  - (2) The following are irregular samāhāra-dvandvas:

नक्तं च दिवा च=नक्तंदिवम्
रात्रौ च दिवा च=रात्रिदिवम्
अहिन च दिवा च=अहिदेवम् every day.
अहिन च दिवा च=अहिरेवम् day and night.
अहिग च प्रुवौ च=अहिश्र वम् the eyes and eyebrows.

185. Irregular itaretara-dvandvas

- (1) When the two members end in ऋ and denote a blood relation or a relation based on learning, the first changes its final ऋ to आ. The same applies when पुत्र is preceded by such a noun in ऋ, e.g.: बक्ता च श्रोता च=बक्ताश्रोतारौ; माता च पिता च=मातापितरौ; पिता च पुत्रश्च= पितापुत्रौ। But नेता च गन्ता च=नेतृगन्तारौ।
- (2) When the names of two gods are compounded, the last vowel of the first is changed to आ, except when वायु is one of the two names. अपि lengthens its final इ before सोम and वरण. Thus: मित्रावरुणो, अप्रीषोमो, अप्रीवरुणो. But अप्रिवासू।
  - (3) स्त्री च पुमांश्च=स्त्रीपुंसौ—Man and woman. ऋक् च साम च=ऋक्सामे—The Rigveda and the Samaveda. बाक् च मनश्च=बाङ्मनसे—Word and mind.

द्यौरच पृथ्वी च= { द्यावापृथिव्यौ } Heaven and earth.

जाया च पतिश्च=जायापती, जंपती, दंपती-Husband and wife.

EXERCISE 20

I. Vocabulary

नि-धा (3PA) to	निरस् (4P) to cast	निर्दिश् (6P) to assign,
entrust, to put down	out, to dispel	to define
नि-पत् (1P) to fall	निरीक्ष (1A) to gaze	नि-श्वस् (2P) to sigh
down, to fall upon	at	नि-षिध् (1P) to pre-
नि-बन्ध् (9P) to fasten,	नि-रूप् (10PA) to see,	vent, to forbid
to arrange,		निष्कम् (1PA)
to compose	निर्गम् (1P) to go out,	to depart
नि-मन्त्र (10) to invite	to appear	नि-सृज् (6P) to release,
नि-मस्ज् (6P) to sink	निणी (1P) to decide	to give, to dismiss

जातिः f. birth, race, साहसम् violence, साफल्यम् usefulness, boldness success caste सारमेयः (यी) dog सूनुः m. son सान्द्र compact, dense सारज (ज़ी) spotted साद्धः m. peak, plateau स्था nectar साधना fulfilment. HIT: essence. सीमन (सीमा) f.: सीमा adoration summary, sap, boundary, limit heroism सागरः sea, ocean सिन्धुः m, sea, Indus सायम in the evening साक्षात in the pre-सिद्धिः f. completion, साम्प्रतम् now sence of, in person, सामग्री collection directly success

II. Form the following dvandva samāsas:

पाणी च पादौ च। पदातिकाश्च (foot-soldiers) धानुष्काश्च (archers)। रामश्च लक्ष्मणश्च। अहिश्च नकुलश्च (mungoose)। खसा च भ्राता च। जाया च पतिश्च। गृहं च उद्यानं च। आपच विपच। शोकश्च आनन्दश्च। अग्निश्च रन्धनं च। अग्निश्च वरुणश्च। अग्निश्च वायुश्च। गृहिश्च वायुश्च। गङ्गा च यमुना च। पत्राणि च पुष्पाणी च। अग्निश्णी च भ्रुवौ च। वाक् च मनश्च। नदी च कासारश्च। प्रियं च अग्नियं च। चरं च अचरं च।

III. Translate into English:

(१) निजां जाति विस्मृख पितापुत्रौ प्रामात् निर्जमतुः। (२) यदः मन्त्री निजं नामा-श्रावयत्तदा शठस्तेनौ कम्पितुमारेमाते। (३) मातापितरौ त्वामवर्धयताम्। (४) खसाश्रातसौ विदेशात् खदेशमागतौ निजान् गुणान् दर्शयिष्यतः। (५) अश्वधेनुम्यां तृणं देहि। (६) भारवि-कालिदासयोः काष्यानि मया पठितानि। (७) सम्पद्विपदे बुध उदास्ते। (८) राजराज्ञ्यौ प्रासादमत्यजतामिति कोऽत्र प्रत्ययः १ (९) वीराणामागमने गृहमार्गोद्यानि पत्रपुष्पमालाभि-रलष्कृतानि।

LESSON 21

TATPURUSA SAMASA

186. उत्तरपदार्थप्रभानः तर्पुक्षः—The Tatpurusa samasa combines together two words, the first of which qualifies or specifies the second. The gender of the samasa is determined by its last member.

There are various ways in which a word can specify or qualify another. Accordingly there are also various types of tatpurusa samasas.

- (1) A verbal form is specifed by a noun in an oblique case (i.e. in any case except the nom. and the voc.). The resulting compound is called the case-tatpurusa.
- (2) An adjective qualifies a noun. The resulting compound is called Karmadhāraya. When the adjective is numeral, the resulting compound is called Dvigu.
- (3) Indeclinables and prepositions specify verbal forms and nouns. The resulting compounds are Gati-samāsa, Prādi-samāsa and Nan-tatpurusa.

Some হুনু সম্থে s are added to verbal roots on the condition that some other word be attached to them. The resulting compounds are called Upapada-samāsas.

- 187. Some modifications take place at the end of tatpuruşa samāsas:
- (1) अङ्गुलि becomes अङ्गुल when preceded by a numeral or an indeclinable, e.g.: निरङ्गुलः। गो becomes गन, e.g.: परमगनः।
- (2) रात्रि becomes रात्र if preceded by अहन, सर्व, a word denoting a part of the night, a numeral or an indeclinable, e.g. सर्वरात्रः।
- (3) राजन, अहन् and सबि become राज, अह and सख at the end of a tatpuruşa.
- (4) প্ৰৱন্ becomes প্ৰৱ if preceded by a numeral, an indeclinable, ত্ব or a word denoting a part of the day.

188. Case-tatpurusa

(1) द्वितीया-तत्पुरुषः

- (a) A noun in the accusative can form a compound with the following participles: প্রিন, অনীন, पतित, गत, अत्यस्त, সাম, आपन . All these participles are used in an active sense (কর্নিং কঃ).
- (b) The accusative of duration can form a compound with participles and nouns, e.g.: वर्ष यज्ञः 'a sacrifice lasting for one year=वर्षयज्ञः।

(2) तृतीया-तत्पुरुषः

- (a) A noun in the instrumental denoting the agent or the instrument can form a compound with a verbal form, especially with the passive participle.
- (b) A noun in the instrumental can form a compound with the following adjectives: पूर्व, सहरा, सम, मिश्र, अवर and their synonyms.
- (c) A noun in the instrumental can form a compound with another noun when the latter is produced by the former, e.g.: सदाचारेण मुखम् = सदाचारमुखम् 'happiness (produced) by good conduct'; धान्येन अर्थः = धान्यार्थः 'wealth (produced) by grain.

(3) चतुर्थी-तत्पुरुषः

- (a) A noun in the dative can form a compound with another noun denoting the material out of which the thing is made. e.g.: उपानहे चर्म 'leather for a shoe'—उपानचर्म।
- (b) A noun in the dative denoting the purpose can form a compound with the following words: अर्थ, वलि, हितं, सुख, रक्षित।
- N.B. The compounds formed with অৰ্থ are Nitya-samāsas assuming the form of adjectives, e.g.: 'food tor the child'—ৰাভাৰ্থম্ খন্ম; 'a garland for the girl'—कन्यार्थी माला, etc.

(4) पश्चमी-तत्प्रुषः

- (a) A noun in the ablative can form a compound with भय, भीत, भीति and भी।
- (b) A noun in the ablative can form a compound with निर्गत and जुगुन्सु।
- (c) A noun in the ablative can form a compound with the following passive participles: अपेत, उपोढ, মুক্ক, पतित, अपनस्त, provided the action signified by those participles be gradual and not sudden.

(5) षष्ठी-तत्पुरुषः

- (a) In general, a noun in the genitive can form a compound with another noun.
- (b) Words expressing one part of a whole can from a compound with a noun in the gen. sing. expressing the whole. Words expressing one part are placed first, e.g.: पूर्व कायस्य 'the front part of the body=पूर्वकायः. So अपर, अधर, जसर, अर्ध, मध्य, etc. This type of compound is called एकदेशी समासः।
- (c) In No. 159 (2) we have seen expressions like मासो जातस्य 'He was born one month ago'. Compounding is also possible in such cases and the words denoting time remain first. Thus: मासजातः, वर्षमृतः, etc.

(6) सप्तमी-तत्युक्षः

- (a) A noun in the locative can form a compound with the following adjectives: शौण्ड; वीण, पदु, पण्डित, कुशल, चपल, निपुण, धुर्त, कितव, व्याज, अधीन।
- (b) A noun in the locative can form a compound with the preposition अन्तर । गृहे अन्तः = गुहान्तः 'inside the house'.
- (c) A noun denoting the part of day or night when an action is done can form a compound with a past pass. part., e.g.: মআই ছে:= মআইছে: ।

EXERCISE 21

I. Vocabulary

परा-भू (1P) to defeat	परि-धा (3PA) to wear	परि-इस (1P) to
परा-मृश् (6P) to reflect	परि-मा (2P, 3A)	laugh at, to surpass
परा अस् (4P) to expel	to measure, to	पर्यस् (4P) to throw
परि-चि (5PA)	estimate	around, to upset
to acquire परि-णम् (1PA)	परि-वृत् (1A) to turn	प्र-गल्भ् (1A) to be
to stoop, to change	परि-शिष् (7P) to leave	bold, to be proud
into, to result	परिष्कृ (8PA) to	प्र-णम् (1P) to bow
परि-खज् (1P) to give up	adorn, to polish	down
सहित accompanied	संमुख (°खा °खी)	समाजः meeting,
सहायः friend, helper	facing, opposite	society सभ्य well-bred
सहस्रम् a thousand	संभोगः enjoyment, pleasure	polite संन्यासः renunciation
ससंभ्रमम् hastily, in	संप्रति now	संन्यासिन् ascetic
confusion	समीपम् समीपे near, in	सन्देहः doubt, risk, peril
सरस्वती goddess of	the vicinity of	सनातन (°नी) eternal,
learning, speech	1 1.1	permanent
	समान equal. like,	सततम् continually,
सरस् (सरः) n. lake	same	always

II. Form compounds with the following:

पाणिना गृहीतः । मध्यं रात्रेः । भयस्य हेतुः । संभोगैः भुक्तः । प्रामं प्राप्तः । राज्ञः समीपम् । प्रभौ अधीनः । क्रीडायां निपुणः । क्रकेन पराभूतः । नगरात् परास्तः । आसनाय दारु । कमलेन सददाः । क्षुधया पीडितः । अस्माभिः दृष्टः । मासः आगतस्य तस्य । दुःखम्

आपन्नः। जनेभ्यः हितम्। ऋष्णाय बलिः। नप्तृभ्यः रक्षितः। चौरात् भीतः। संसारात् मुक्तः। गोपालस्य सला।

- III. Translate into Sanskrit. (The italicized portions should be translated by tatpuruşa compound):
- (1) Defeated by his enemies, the general abandoned his soldiers.
  (2) The wheels of the chariot were turning fast. (3) Take and polish the wood for the door. (4) Near the lake the ascetic reflects on the peril of pleasure. (5) I was expelled from the house by my brother's friend. (6) Well-bred persons do not laugh at others' defects. (7) Do not be proud of the work done by you; others younger than you could have done it as well. (8) At midday we sat in the shade of trees on the river's bank. (9) Remember the heroes killed one year ago. (10) While departing hastily the servant upset the jar placed in the corner of the house by my mother. (11) The clothes worn by the actors were beautiful. (12) I know of no hero equal to Rāma.

LESSON 22

KARMADHĀRAYA—DVIGU AND PRĀDI-SAMĀSAS

189. Karmadhāraya compound

A tatpuruşa with both members in the same case is a karmadhāraya. The most common form of karmadhāraya is the compound formed by an adjective and the noun it qualifies. नीलम् उत्पलम् निलोत्पलम् । The adjective महत् assumes the form महा-।

Two adjectives can also be compounded:

(1) Two past passive participles the second of which is preceded by the negative particle आ, e.g.: रष्ट च तद् अरष्ट च = दशर्घम् 'seen and not seen'. i.e. 'half-seen'.

- (2) Two adjectives denoting colour, e.g.: इवेतं च रक्तं च=इवेतरक्तम् 'white and red'.
- (3) Two past passive participles indicating two consecutive action, e.g.: पूर्व सूप्तः परचादुत्थितः = सुप्तोत्थितः 'first asleep then aroused.'
- 190. The karmadhāraya compound is frequently used to express a comparison or a simile. There are three elements in a simile: the thing to be compared (उपमेथम् or उपमितम्), the thing to which it is compared (उपमानम्) and the common quality which makes the comparison possible (सामान्यो धर्मः). The karmadhāraya compound combines:

either the उपमानम् and the सामान्यो धर्मः, e.g.: अनल इव उष्णः = अनलोषाः। or the उपमानम् and the उपमितम्। In that case, the सामान्यो धर्मः remains understood, and the उपमितम् is placed first, e.g.: व्याघ्र इव पुरुषः = पुरुषव्याघः।

- 191. The metaphorical karmadhāraya also places the उपमितम् first, while the सामान्यो धर्मः remains understood, e.g.: कमलमेव मुखम्—मुखकमलम्।
- 192. The dvigu compound is a karmadhāraya the first member of which is a numeral. The most common form of dvigu is that which expresses an aggregate (समादारः). The samāhāra dvigu is usually in the neuter singular, e.g.: त्रिभुवनम्। In some cases, it is feminine, e.g.: त्रिलोकी, पहराजी।
- 193. The prādi samāsa combines a preposition with a noun, while a participle is understood. The prādi samāsa is an adjective which agrees with the noun it qualifies, except when the second member is in the nom.

प्रगतः भानार्यः =प्रानार्यः 'eminent teacher' अभिगतः मुखम् =अभिमुखः 'facing'

भतिकान्तः वेलाम् = भतिवेलः 'exceeding the limit' भतिकान्तः मायाम् = भतिमायः 'beyond illusion.

अतिकान्तः मात्राम् =अतिमात्रः 'exceeding the measure' उद्युक्तः युद्धाय = उद्युद्धः 'ready for fight' निष्कान्तः प्रामात् = निर्मामः 'departed from the village' etc., etc.

- 194. Two indeclinables ₹ and ₹ from karmadharaya compounds with nouns and adjectives.
- (1) कु means कुरिसत 'bad'. It becomes कत् before a vowel and before the word रथ, का before पथिन् and when it means 'a little'. कुरिसत: पन्था:=कापथम् ; ईषत् (little) जलम्=काजलम् ; कुरिसत: क्षथः=कदश्वः।
- (2) अ (नष्) is a negative particle. It becomes अन् before a vowel. न कृतम् अकृतम्; न आदरः अनादरः disregard.
- N.B. In a tatpuruşa formed with अ the modifications indicated in Nos. 180 & 187 do not take place, except for पश्चिन् which follows them optionally, e.g.: न राजा=अराजा; न पन्या=अपन्याः or अपथम्।

EXERCISE 22

I. Vocabulary

प्रणि-पत् (1P) to pros-	प्रति दा (3PA) to ex-	प्रत्या- दिश् (6P) to re-
trate oneself	change	ject, to repudiate
प्र-णी (1P) to lead forth,	प्रतिनि-धा (3PA) to	प्र-बुध् (4A) to
प्र-णी (1P) to lead forth,	substitute, to replace	awake
to compose	प्रति-पद् (4A) to attain,	प्र-भू (1P) to arise,
	to admit, to happen	to prevail
प्र-तन् (8PA) to diffuse,	प्रति-भा (2P) to shine,	प्र-मद् (4P) to be
to display	to appear	drunk, to neglect

सङ्घः group, society
संग्रामः battle
संख्या number
संकेतः gesture, sign
संकरः mixture
संकटम् narrow passage,
difficulty

श्वापदः (दी) beast of
prey
रूलोकः verse, stanza
श्रुतिः f. hearing,
rumc.ur, revelation
श्राद्धम् funeral rite
श्रद्धा trust, faith,
reverence

श्याम black, dark श्यामा night समश्र n. beard समशानम् burning ground शोण्ड ('डी) skilled in (+ loc.) शोभन ('नी) shining, beautiful शैलः mountain शेषः end, rest, result

II. (1) Expound the samāsas in the following stanza:
द्वेषदर्पहता विद्या कामकोधहतां मितः।
लोभमोहहता वृत्तिर्येषां तेषा किमायुषा॥ (K.M. VI, p. 88)

उयेनः hawk

- (2) Expound the following samāsas: रवेताश्वः, महानदी, महामन्त्री, मेघस्यामः, चरणकमके, शोकोदधः, पश्चगवम्, त्रिभुवनम्, कृपुरुषः, अभिप्रासादः, निर्नगरः।
- III. Translate into Sanskrit (the italicized portions should be rendered by samāsas):
- (1) At the end of life we remember all the difficulties which we had to overcome. (1) By a gesture of the head, he repudiated the wretched girl. (3) Facing the burial ground, we began to move and our hearts were immersed in an ocean of giref. (4) His white beard, his beautiful face and his compassionate eyes made him look like a sage. (5) The general, skilled in battle, told the tired soldiers: "The enemy, like a hawk, will fall upon you; but be steady like a mountain!" (6) On the bank of the big river, many men (HEING:) stood around the king's chariot, ready to join battle. (7) Afflicted by sickness, rejected by

his friends, ashamed of his own conduct, the man prostrated himself at the feet of his old father and begged for compassion. (8) The chief minister was replaced by a group of men expert in politics. (9) Faith and devotion are conducive to happiness. (10) In the book composed by the teacher, there are many fine stanzas.

LESSON 23

DENOMINATIVES (नामधातु)—GATI-SAMĀSA UPAPADA-SAMĀSA

- 195. Nominal stems can be transformed into verbal bases by the addition of specific suffixes. Those suffixes are the following:
- (1) क्यच् (k) ya (c). This suffix usually conveys the idea of a personal desire of the subject. The resulting verb is conjugated in the parasmaipada.

Before this suffix:

final अ and आ are changed to ई। पुत्रम् इच्छति—'He wishes for a son'=पुत्रीयति।

final इ and उ are lengthened. पतिम् इच्छति पतीयति । final ऋ is changed to री। नेतारम् इच्छति = नेत्रीयति ।

stems in अन् are treated like stems in अ। राजानम् इच्छति =

The suffix क्यच् also conveys the idea of 'treating like', e.g.: शिष्यान् पुत्रानिव आवरति -'He treats his pupil like sons'=शिष्यान् पुत्रीयति।

(2) काम्यन् kāmya (c). This suffix conveys the idea of a personal desire of the subject. The resulting verbs is conjugated in the parasmaipada.

धनम् इच्छति = धनकाम्यति । यशः इच्छति = यशकाम्यति । पुत्रम् ऐच्छत् = अधुत्रकाम्यत् ।

(3) किया (-) The verbal base is formed directly and conveys the idea of 'acting like'. The resulting verb is conjugated in the parasmaipada.

Before this suffix:

- a final vowel takes guna. कृष्ण इव आचरति =कृष्णित ; कविरिव आचरति =कवयति । पितेव आचरति =पितरति ।
- the penultimate अ of stems in अन् is lengthened. राजेव आचरति=राजानति।
- (4) क्षष्ट् (k) ya (n). This suffix usually conveys the idea of acting like.

The resulting verb is conjugated in the atmanepada.

Before this suffix:

final अ, इ and उ are lengthened, final ऋ is changed to री।
तरुण इव आचरति = तरुणायते। सखा इव आचरति = सखीयते। पितेव आचरति
= पित्रीयते।

- stems in अन् lose their final न् and lengthen the अ। राजेव आचरति=राजायते।
- stems in अस् optionally lose their final स् and lengthen the अ; अप्सरस् does so necessarily. विद्वानिव आचरति = विद्वायते or विद्वस्यते। अप्सरा इव आचरति = अप्सरायते 'she acts like a nymph'.
- feminine stems not ending in का drop their feminine termination. हरिणी इत्र आचरति =हरिणायते। But बालिका इत आचरति =बालिकायते।

The suffix क्य ह is also used to convey other meanings:

शब्दायते he makes noise कलहायते he quarrels बाष्पायते he sheds tears फेनायते he emits foam उष्मायते he emits heat धूमायते he sends out smoke सुदिनायते the weather is fair दुदिनायते the weather is bad सुखायते he enjoys happiness दुःखायते he suffers misery

196. Verbal formations akin to the denominative.

(1) चित्र। This suffix is attached to nominal stem in connection with the verbs क, भू and अस् to convey the idea that the subject or the object of the verb becomes what is denoted by the nominal stem.

Before this suffix:

final अ and आ are changed to है final इ and उ are lengthened final ऋ becomes री

अशुक्लं शुक्लं करोति = शुक्लीकरोति । अलशुः लघुः भवति = लघूभवित । अशुक्तिं शुक्तिं करोति = शुक्तिकरोति । अनेता नेता भवति = नेत्रीभवित ।

(2) Adverbial expressions can be affixed to verbal roots. The most common are the following:

सत्कृ to honour असत्कृ to dishonour अलंकृ to adorn पुरस्कृ to place before अस्तंगम् to set तिरोभू to disappear तिरस्कृ to blame साक्षात्क to see मिथ्याक to falsify नमस्क to salute प्रादुर्भू to appear आविष्कू to reveal आविर्भू to appear ऊरसिक to realize

मनसिक to decide

ऊररीक to assent,

ऊरीक to consent
श्रद्धा to believe, to

trust
हस्तेक to marry

(3) When a nominal stem with the suffix fea or an adverbial expression is prefixed to verbal roots, it is called 'gati', while a preposition prefixed to a verbal root is called 'upasarga'. When-

ever an indeclinable, whether upasarga on gati, is compounded with a verbal root, the indeclinable past participle (see Part I. No. 115) replaces त्तवा by रुपप्. There is one exception: a verb preceded by the negative particle अ (नज्) forms its indecl. past in त्तवा।

- e.g.: अलंकृत्य, अस्तंगम्य, आविर्भूय, etc. But अलब्धा।
- 197. The Gati-samāsa is the samāsa combining a 'gati' and a non-finite verbal form, e.g.: करीकृत्य, करीकृतः, etc. Some of the words given above [No. 196 (2)] can be used independetly without forming a samāsa with the verb. Thus, e.g.: तिरस्, साक्षात्, मिथ्या, नमस्, प्रादुस् and आविस्, when used with the verb कृ are optionally 'gatis'. The indeclinable past part., therefore, will have two forms, one which is not a samāsa, साक्षात् कृत्वा, and the other which is a gati-samāsa, साक्षात्कृत्य।
- 198. Upapada samāsa. There are certain verbal roots which take a primary suffix only when another word is prefixed to them. The word in virtue of which the primary suffix is added to the root is called 'upapada' and the resulting samāsa, is called upapadasamāsa. For examples see Nos. 131(5) & 206.

कुम्भं करोति = कुम्भ-कृ-अण् = कुम्भकारः। Thus also : मालाकारः, सूत्रकारः, etc. शोकं करोति (causes grief) = शोक-कृ-ट = शोककरः। Thus also : यशस्करः, हितकरः, etc.

जले चरति = जल-चर-ट = जलचरः। Thus also : वनचरः निशाचरः, etc.

शत्रं हन्ति = शत्र्-हन्-ट = शत्रुष्तः। Thus also: पापन्नः, कृतन्नः, etc.

गृहे तिष्ठति = गृह-स्था-क = गृहस्थः। Thus also : मध्यस्थः, वनस्थः, etc.

N.B. When a verbal root takes a primary suffix independently of any upapada, the samāsa it may form with another word will not be an upapada-samāsa, but usually a षष्ठी-तत्पुरुषः, e.g.: सुबस्य प्राप्तिः=सुबग्रप्तिः। ययसी धरः=पयोधरः, etc.

EXERCISE 23

I. Vocabulary

प्र-मुद् (1A) to be de- lighted प्र-मा (2P) to set out	ৰি-ক্ন (8PA) to change, to spoil	वि-भज् (1PA) to distribute वि-रुध् (7PA) to	
प्र-वस् (1P) to go abroad प्र-वस् (1P) to praise प्र-वस् (1P) to stop	वि-क्की (9A) to sell वि-प्रह् (9PA) to fight, to divide	oppose वि-स्तृ (5PA) to spread वि-अज्ञ (7P) to reveal व्यप-ईक्ष (1A) to care	
प्र-स्था (1A) to depart	वि-नश् (4P) to perish	for, to expect	
श्राम् born	शीघ्र quick, rapid	शाद्रीलः leopard,	
মুন্য empty মুদ্ৰ bright, white মুদ্ৰ beautiful, auspi- cious মুন্ত white	য়িভা stone যিখিভ loose, languid হান্তা crest, flame হাশ্বে (বী) eternal	panther शापः curse, oath शाकः शाकम्vegetable शशः hare, rabbit शरणम् protection, refuge	
शीत, शीतल cool. cold	शाला room, stall	शय्या bed, couch	

II. Translate into English:

(१) येन शुक्लीकृता इंसा शुकाश्व हरितीकृताः। मयुराश्चित्रिता येन स ते वृतिं विधास्यति।

(२) यो न पुत्रायते स न पुत्रीयेत्। (३) सुखदुःखे त्वं मत्समीपस्थः सर्वदासखीयथाः। (४) यो मित्राणि शत्र्यति स निन्दाईः। (५) युवां यदा कलहायेथे तदा वयं दुःखा-यामहे। (६) जलं शीतलीकृत्य मां पायय। (७) शिलाशयेन दरिद्रशिशुना शोक-पीडिता माताहूता। (८) वाध्यायमानान् शरणागतान् पुत्रीयेत् साधुः। (९) दयाश्चन्यं हृदयं न प्रशंसनीयम्। (१०) शुभाशुभं समीकुर्वन्तः शाश्वर्ती शान्तिमनुभवन्ति। III. Expound and name the samāsas underlined in Exercise II.

- IV. Translate the following into Sanskrit (the italicized portion's should be rendered by samāsas):
- (1) Pleasures lasting for a moment make the heart languid.
  (2) Lying on your bed the whole day you should not expect to succeed (success) in your examination. (3) Make the room empty and prepare the food for the guests. (4) Who desires to live deprived of happiness? (5) Having falsified the words of the witnesses the rogue was punished. (6) The flames of the fire make the room reddish. (7) Strong like a leopard and quick like a rabbit the thief departed after stealing my mother's jewels. (8) The monkeys staying on the tree began to throw fruits at the man lying on the ground. (9) The current of the river having become rapid carried away the small boat. (10) Holding the ox by the horns, the strong man made him fall on the ground.

LESSON 24

BAHUVRĪHI-SAMĀSA

- 199. अन्यपदार्थप्रधानो बहुवीहिः। The bahuvrīhi compound is always an adjective qualifying a noun expressed or understood.

  Special rules relating to the bahuvrīhi:
- (1) The adjective महत् assumes the form महा as first member of a bahuvrīhi.
- (2) सक्य and अक्षि denoting members of the body become सक्य and अक्ष at the end of a bahuvrihi.
  - (3) मूर्धन् becomes मूर्ध when preceded by द्वि or त्रि.
  - (4) प्रजा and मेथा become प्रजस् and मेथस् when preceded by अ, दुस् or दु।
  - (5) धर्म becomes धर्मन् when preceded by one single word.

- (6) धनुस् becomes धन्वन् at the end of a bahuvrīhi.
- (7) गन्ध becomes गन्धि when preceded by उद्, पूति, सु, सुरिभ or by a term of comparison.
- (8) पाद becomes पात् when preceded by a term of comparison, a number or सु।
- (9) All bahuvrihis may take the suffix क; some take it necessarily; those ending with a comparative in ईयस् never take it.
- (10) A feminine noun or an adjective having a corresponding masculine form and standing in apposition with the second member of a bahuvrīhi usually assumes its masculine form.
- 200. The appositional bahuvrihi is the bahuvrihi in which both members are in the same case. The appositional bahuvrihi is always the contracted form of an adjectival clause. Let us take an example:

A man whose heart is kind=a kind-hearted man.

'kind-hearted' replaces the adjectival clause 'whose heart is kind.'

- (1) The relative pronoun and the verb have been dropped.
- (2) The predicate has been put before the subject and the combination of both results into an adjective 'kind-hearted'.
- (3) In Sanskrit that adjective must agree with the noun it qualifies. Although the second member of that adjective is a noun, it loses its value as a noun since it forms an adjective with the predicate.
- 201. Application: In Sanskrit, there is illimited scope for the formation of bahuvrīhi compounds.
  - (1) The agreement of the bahuvrīhi:

नरः यस्स हृदयं दयाञ्ज (भवति)। The relative pronoun and the verb are dropped: the predicate is placed before the subject: दयाञ्चहृदय। Although हृद्यं is a neuter noun, it has now become part of an adjective qualifying नरः। Therefore, we shall have दयाञ्चहृदयः नरः।

Similarly; नारी यस्याः हृदयं दयालु (भवति)=द्यालुहृदया नारी।
मित्रं यस्य हृदयं दयालु (भवति)=द्यालुहृदयं मित्रम्।

(2) The scope of bahuvrīhi: all forms of adjectival clauses can be transformed into bahubrīhis:

स प्रामः यं जलं प्राप्तम् = प्राप्तजलो प्रामः — A village in which the water has reached.

स वालः येन आहारः भुक्तः — भुक्ताहारो बालः — The boy by whom food was eaten.

स देवः यस्मै अजः उपहृतः = उपहृताजः देवः - The god to whom a goat was offerred.

स तडागः यस्मात् शिशुः उद्भृतः=अद्भृतिशशुः तडागः—The lake from which

स मुनिः यस्य मनः शान्तम्=शान्तमनाः मुनिः—The sage whose mind is at resta

स देशः यस्मिन् बहवः वीराः (सन्ति)=बहुवीरः देशः—The country in which there are many heroes.

N.B. The usual way of expounding a bahuvrīhi is as follows: व्याकुलमनाः पिता=व्याकुलं मनः यस्य स पिता।

202. When the first member of a bahuvrihi is a verb preceded by a preposition (upasarga), the verb itself is optionally dropped and the preposition alone retained, e.g.: विगतः रागः यस्मात् सः=विगतरागः or विरागः।

When the negative particle अ with a verb meaning 'to be' is the first member of a bahuvrīhi, the particle अ alone is optionally retained, e.g.: अविद्यमानं मलं यस्य सः=अविद्यमानमलः or अमलः।

203. From what precedes, one should have a clear understanding of the difference that exists between a bahuvrīhi on the one hand and a karmadhāraya, prādi-samāsa and nan-tatpuruşa on the other. In the latter, the noun standing as the second member of the samāsa retains its noun-value. महाबाहु: 'a big arm'; प्रानार्यः 'an

expert master'; अपन्याः 'no road'. In the bahuvrīhi, on the contrary, the noun standing as second member of the samāsa totally loses its noun-value: महाबाहुः बीरः 'a hero with big arms'; निराशः जनः 'a desperate person'; अपथः देशः 'a roadless country'.

- 204. The two particles दुस् and g are prefixed to nouns and verbs to form karmadhāraya and bahuvrīhi samāsas.
- (1) दुस्। The final स् of दुस् is changed to ष् before क् and प्। It conveys the meaning of 'bad', 'evil', 'wicked', 'inferior', 'difficult'.

Karmadhārayas: दुरम: 'a bad road'; दुरनस्था 'a bad condition'; दुर्जनः 'a wicked man'; दुष्कालः 'bad time', etc.

Bahuvrihis: दुरक्ष 'weak-eyed'; दुरुत्तर 'unanswerable'; दुर्वृद्धि 'foolish'; दुश्चरित 'ill-behaved'; दुष्प्रचस् 'having bad subjects', etc.

(2) I This particle conveys the meaning of 'good', 'proper', 'beautiful', 'easy', 'very'.

Karmadhārayas: स्किः 'good speech'; सुजनः 'a good man'; सुदिनम् 'a fine day'; सुनीतिः 'good conduct': सुनितः 'good disposition', etc.

Bahuvrīhis: खाकार 'well-formed', सुपात 'having beautiful feet'; समितः 'very wise'; सुन्नत 'virtuous', etc.

205. Non-appositional bahuvrihi:

- (1) Bahuvrīhis containing a comparison:
  चन्द्रस्य इव शोभा यस्य सः=चन्द्रशोभः—One whose splendour is like
  the moon's.
  व्यवस्य इव भाभा यस्य सः=व्यव्राभः—One who has the appearance
  of a tiger.
- (2) Bahuvrihis with their second member in the locative : असिः पाणौ यस्य सः = असिपाणिः One having a sword in his hand. चन्द्रः शेखरे यस्य सः = चन्द्रशेखरः One having the moon on his crest.

(3) Bahuvrihis formed with सह (सह optionally becomes स): भार्यया सह = सहभार्यः or सभार्यः - With his wife. पत्रेण सह - सहप्रतः or सपत्रः - With his son.

205. Feminine of bahuvrihis.

The general rules given in Part I, Nos. 108-112, apply to the bahuvrihis with the following exceptions:

- (1) When the second member of a bahuvrihi denotes a limb of the body and has simple consonant before its last vowel, the feminine is formed with आ or ई, e.g. : सुकेशः। सुकेशा or सुकेशी।
- (2) If such words, however, have more than two syllables, the feminine is in आ, e.g.: सुनयनः। सुनयना।
- (3) The two previous rules do not apply to bahuvrihis ending with नासिका (nose), उदर (belly), ओष्ठ (lip), जङ्गा (thigh), दन्त (tooth). कर्ण (ear), शङ्ग (horn), अङ्ग (limb), गात्र (body), कण्ठ (throat) and पुच्छ (tail). Such bahuvrihis form their feminine in en or \(\xi\)!

EXERCISE 24

I. Vocabulary

वि-आप (5P) to pervade संत्र (5PA. 9A) to व्यव-स्था (1A) to be arranged, settled च्या-प्र (6A) to be engaged in ब्यव-ह (1P) to deal च्यत-पद (4A) to origiwith, to prosecute nate, to be produced संयुज् (7PA) to join, च्या-क (8PA) to explain, to endow to analyse संवद् (1P) to address, ब्या-ख्या (2P) to explain, to tally with, to to expound resemble

cover, to hide. to happen संत्र्ध (1A) to grow up, to increase संशी (2A) to waver, to doubt संस् (1P) to anproach, to turn round संहन (2P) to unite, to collect

शब्दः sound, word शपथः curse, oath शंद्धः शंद्धम् conch-shell शंका doubt, apprehension

হাকুনিঃ bird বীভা shame ब्युत्पत्तिः f. origin, scholarship, proficiency ब्यायामःexercise, effort ब्यापारः business, profession ब्याजः fraud, deceit ब्याकुळ perplexed,

in, schooficiency
business, law-suit
ese, effort
ess, profession
deceit
eed,
alarmed
officiency
business, law-suit
easteu arrangement, position,
state, condition
eau, न्यथंक useless,
vain

II. Expound the following bahuvrīhi-samāsas:

व्यर्थकः। तीव्रव्यथः। कृताहारः। संवृतमुखी। सधनः। अधनः। निर्मला। चक-मस्तकः। तुषारकान्तिः। विस्पृतनामा। निराशः। जम्बूकव्याजः। विरागः। निःसशयः। अकृतकृत्यः। निष्फलव्यायामः।

III. Translate into English:

- (१) गुणवान् सुचिरस्थायी दैवेनापि न सह्यते । तिष्ठत्येकां निशां चन्द्रः श्रीमान् सपूर्णमण्डलः ॥
- (२) अहो कुटित्खुद्धीनां दुर्पाहमनसां मनः। अन्यद्वचित कण्ठेऽन्यदन्यदोष्ठपुटे स्थितम्। (ओष्टपुटम् the fold of the lips)
- (३) यथा गलपितः श्रान्तश्कायार्थी वृक्षमाश्रितः ।विश्रम्य तं दुमं हन्ति तथा नीचः स्वमाश्रयम् ॥
- (४) दुजेनः सुजनीकर्तुं यत्नेनापि न शक्यते । संस्कारेणापि लशुनं कः सुगन्धीकरिध्यति ॥ (लशुनम्=garlic)
- (५) दानं भोगो नाशस्तिस्रो गतयो भवन्ति वित्तस्य। यो न ददाति न भुङ्कते तस्य तृतीया गतिनीशः॥
- (६) दुःखी दुःखाधिकान् पश्येत् सुखी पश्येत् सुखाधिकान्। भारमानं हर्षशोकाभ्यां शत्रुभ्यामिव नार्पयेत्॥

- IV. Translate the following into Sanskrit (the italicized portions should be rendered by samāsas):
- (1) Men whose minds are pure never waver in doing their duty.

  (2) Our teacher, a man of great scholarship (=whose scholarship is great) has explained to us the story of Rāma and Sītā. (3) Many persons of scanty means (=whose means were scanty) have lived and died with joy and courage. (4) Those boys are guileless. (5) Those to whom pleasure and pain are the same (NH) can support all adversities.

  (6) The long-bearded sage, together with his pupils, lives in a forest in which there are many wild beasts. (7) Those who ask for money (NH) should make an effort to obtain a profession. (8) My father whose mind was perturbed with grief refused to prosecute his enemies. (9) Your words in which there is no truth do not tally with the declaration of the witnesses. (10) When you are angry, you look like a lion; when your mind is calm, your face has the brightness of the moon.

LESSON 25

PRIMARY SUFFIXES (cont.)—SECONDARY SUFFIXES

206. A few more primary suffixes are given below:

- हा (k) a. The anubandha क् debars guna. This suffix is added to roots ending in long आ and preceded by a noun in the accusative (or in the locative before the root स्था), or by a preposition. The final आ of the root is dropped.
- e.g.: जलं ददाति (जल-दा+क)=जलदः (cloud); मधु पिवति (मधु-पा-क) = मधुपः (bee); गृहे तिष्ठति (गृह-स्था + क)=गृहस्थः (house-holder); अभि-जानाति (अभि-ज्ञा+क)=अभिज्ञः (expert); नि-भाति (नि-भा+क)=निभः (light, appearance); मु-तिष्ठति (मु-स्था+क)=मुस्य (healthy).

- ड। (d) a. This suffix is added to the root जन preceded by a preposition or a noun and to the root गम् preceded by सु, दुस् or a noun; जन becomes ज and गम् becomes ग.
- e.g.: सरिस जायते (सरस्-जन्+ड)=सरोजम् (lotus); अण्डात् जायते (अण्ड-जन्+ड)=अण्डजः (bird); अग्रे जायते (अग्र-जन्+ड)=अग्रजः (elder).

अधानं गच्छति (अधन्-गम् + ह) = अधागः (traveller); खे गच्छति (ख-गम् + ह) = खगः (bird); धुखेन गच्छति (धु-गम् + ह) = धुगं (moving easily)

विवप् (kvip). The whole suffix is anubandha.

- e.g.: परिषोदित (परि-सद्+िक्वप्)=परिषद् (assembly); मित्रं द्वेष्टि (मित्र-द्विष्+िक्वप्)=मित्रद्विट् (one who hates his friends); धर्म वेति (धर्म-विद्+िक्वप्)=धर्मविद्. The anubandha प् ordains the addition of त् after roots ending in a short vowel e.g.: शत्रून् जयति (शत्रु-जि+िक्वप्) = शत्रुजित्।
- 207. खुद (ana). This suffix is added to verbal root to form verbal nouns denoting either the action itself or the instrument or the place where the action takes place. The verbal nouns thus derived are all neuter.
  - (1) The action itself: गम्+ल्यूट=गमनम् ; चि+ल्युट=चयनम् , etc.
- (2) The instrument: चर्यते अनेन (चर्+ ल्युट्) = चरणम् (foot); भूष्यते अनेन (भूष्+ ल्युट्) = भूषणम् (ornament).
- (3) The place: भूयते अस्मिन् (भू+ल्युट्)=भवनम् (house); स्थीयते अस्मिन् (स्था + ल्युट्)=स्थानम् (place).
- ঘন্। (gh) a (ñ). The anubandha ध orders the change of final ध and জ to क and গ্। The anubandha আ orders vriddhi of final vowels and of penultimate अ. The verbal nouns thus derived are all masculine.

e.g.: भज्+धन्=भागः (share); लभ्+धन्=लाभः (acquisition). Thus also: भुज-भोगः; युज्-योगः; दह-दाहः, etc. 208. Secondary suffixes (तद्धित प्रख्य) (see No. 95).

General rules: (1) Before most of the secondary suffixes the first vowel of the original word takes vrddhi.

- (2) When the suffix begins with $\sqrt{2}$ or a vowel, a final $\sqrt{2}$ and $\sqrt{2}$ are dropped, and a final $\sqrt{2}$ takes guna.
- 209. There is a great variety of secondary suffixes. We shall limit ourselves to the most important.
  - (1) अण्। a (n). This suffix is used in a variety of meanings:
    to denote the descendant (अपत्य) of somebody, e.g.:
    मृगोरपत्यम् (मृगु+अण्)=भागंवः। Thus also: यदु+अण्=यादवः।
    to denote the devotee of a particular deity, e.g,:
    विष्णु+अण्=वैष्णवः। शिव+अण्=शैवः।
    - to denote one born or living in a particular place, e g. : मधुरा+अण्=माथुर: (one born or living in Mathurā); विदेह+अण्=वैदेह:, etc.
    - to form abstract nouns, e.g.: शिशोभाँवः (शिशु + अण्) = शैशवम् (childhood); सुरिभ + अण् = सौरभम्, etc.
  - (2) ठक्। ika. This suffix is used to denote the descendant of somebody, e.g.: रेवत्या अपत्यम् (रेवती+ठक्) = रेवतिकः।
    - one born in a particular place or time, e.g.: वसन्त+ठक्= वासन्तिकः।
    - something fitting, e.g.: समाजे साधुः (समाज + ठक्) = सामाजिकः। something belonging to, e.g.: वेद + ठक = वेदिकम्।
  - (3) ढक्। eya. This suffix is used to denote the descendant of somebody, e.g.: अत्रेरपत्यम् (अत्रि+ढक्) = आत्रेराः।

the devotee of a deity, e.g. : अग्नि + ढक्=आग्नेयः।

(4) यज् । ya (ñ). This suffix is used to denote the descendant of somebody, e.g.: चणकस्यापत्यम् (चणक+यज्) =चाणक्यः।

abstract nouns, e.g.: समस्य भाषः (सम + यञ्)=साम्यम्। Similarly, सुन्दर + यञ् = सौन्दर्यम्। मूर्छ + यञ् = मौरूर्यम्, etc.

- 210. Besides the suffixes পা and যন্, other suffixes are used to form abstract nouns:
- (1) त्व। tva. This suffix forms neuter nouns, e.g.: प्रभुत्वम् (lord-ship); अन्यत्वम् (blindness); राजत्वम् (royalty), etc.
- (2) तल्। ta (1). This suffix forms feminine nouns, e.g.: जुनस्ता (whiteness); पद्धता (cleverness), etc.
- (3) इमनिच्। iman (it). This suffix forms masculine nouns declined like राजन (see Part I, No. 102). Before इमनिच् a final vowel is dropped, e.g.: नील नीलिमा। रक्त रिकमा। लघु लिमा।

Irregular formations:

पृथु प्रथिमा स्व श्रिसमा
मृदु स्रदिमा प्रिय प्रेमा
दृढ द्रिकमा महत् महिमा
कृश क्रशिमा गुरु गरिमा
हृस्ल हृसिमा दीर्घ द्राधिमा

- 211. Several suffixes convey the meaning of 'possessed of':
- (1) विनि। vin (i). This suffix is added to stems ending in स् and to माया, मेथा and स्रज्, e.g. मेथाविन् (talented); तेजस्विन् (spirited).
- (2) इन्। in. This suffix is added to nouns ending in अ and to त्रीहि, माया, दंष्ट्रा, e.g.: धनिन्, मायिन्, etc.
  - (3) मतुप्। mat (up), e.g. : बुद्धिमत्

मत् is changed to बत् after words ending in म्, अ or आ, after words having म or अ as penultimate, and after words ending with a mute, excepting the nasals (see Part I, No. 2).

e.g. : धनवत् , विद्यावत् , लक्ष्मीवत् , यशस्वत् , तडित्वत् , etc.

For the declension of nouns and adjectives in विन and इन् see Part I. No. 92.

For their feminine see Part I, No. 111.

For the declension of nouns and adjectives in भत् and नत् see Part I, No. 82. For their feminine see Part I, No. 111.

- 212. (1) बतिच्। vat (ic). This suffix denotes similarity and the words formed by it are indeclinable. The similarity must refer to an action. बीरबत् युष्यते—He fights like a hero.
- (2) मयट्। maya (t). This suffix conveys the meaning of 'made of' and 'full of', e.g.: काष्ट्रमय (made of wood); घृतमय (full of ghee).
- (3) मात्रच्। mātra (c). This suffix means 'measuring so much', reaching as far as'. By extension of the meaning of the word मात्रम् (measure), it often means 'mere', 'only'. After past passive participles, it means 'as soon as'.
  - e.g.: जानुमात्र—Reaching up to the knee.

जातिमात्रेण-By mere caste.

प्रविष्टमात्रे द्ते—As soon as the messenger entered.

EXERCISE 25

I. Vocabulary

संकृ (6P) to mix संगम् (1A) to come to-	संदिश् (6P) to grant, to advise, to appoint	समाप् (5P) to finish संप्राप् (5P) to reach
gether, to meet संजन् (4A) to arise, to become	संधा (3PA) to join,	संभन् (1P) to divide
संतुष् (4P) to be satisfied		संभुष् (7A) to eat, to enjoy

II. Give the resulting forms of:

- (1) Suffix क । अनं ददाति । नारि ददाति । भूमि पाति । मध्ये तिष्ठति । नृक्षे तिष्ठति ।
- (2) Suffix ढ । पङ्कात् जायते । अनु जायते । द्विः जायते । दूरं गच्छिति । पारं गच्छिति ।
- (3) Suffix विवप् । सभायां सीदति । ब्रह्म वेति । सेनां नयति (see No. 12).
- (4) Suffix ल्युट्। मुज्+ल्युट्। पत्+ल्युट्। स्मृ+ल्युट्। हद्+ल्युट्। क्रियते अनेन। यायते अनेन। साध्यते अनेन।
- (5) Suffix घन्। त्यन् + घन्। नश्+ घन्। इस् + घन्। स्पृश् + घन्।

III. Give the resulting forms of:

- (1) Suffix अण्। वरुणस्यापत्यम्। यूनो भावः।
- (2) Suffix ठक्। अलङ्कारं वेत्ति। लोक + ठक्। वेदे साधुः।
- (3) Suffix ढक्। गङ्गाया क्षपत्यम्। शुभ्रस्यापत्यम्।
- (4) Suffix यन्। उल्लब्स्यापत्यम्। अदितेरपत्यम्। बालस्य भावः। उदारस्य भावः।
- (5) Suffixes त्व and तल्। श्रास्य भावः। मूर्खस्य भावः। मनुष्यस्य भावः।
- (6) Suffix इमनिच्। पटोर्भावः। शीतस्य भावः। मृदोर्भावः। दीर्घस्य भावः।
- (7) Suffix विनि । तपस् + विनि । माया + विनि ।
- (8) Suffix इन्। गुण+इन्। केश+इन्।
- (9) Suffix मतुप्। भ्रान्ति + मतुप्। हिम + मतुप्।

LESSON 26

AVYAYĪBHĀVA-SAMĀSA

- 213. पूर्वपदार्थप्रधानोऽव्ययोभावः। The avyayībhāva samāsa is an adverbial samāsa formed by an undeclinable joined to a noun. The indeclinable confers to the whole samāsa either the meaning of one of the cases or some other adverbial meaning such as proximity, likeness, etc.
- 214. (1) Final long vowels are shortened and final अ becomes अम्.
- (2) The following words add अ at the end of an avyayibhava. शरद् , अनस् , मनस् , उपानह् , हिमनत् , दिश् , देश् , चेतस् and चतुर्।
- (3) After प्रति, पर, सम् and अनु, the word अक्षि becomes अक्ष। प्रत्यक्षम्, परोक्षम्, समक्षम्, अन्वक्षम्।
- (4) Masculine nouns in अन् take अम् at the end of an avyayībhāva. Neuter nouns in अन् do so optionally.
- (5) नदी optionally becomes नदम् and गिरि optionally becomes गिरम् at the end of an avyayibhava.
- (6) Words ending with mutes except nasals optionally add अम् at the end of an avyayibhāva.
- 215. (1) अधि conveys the meaning of the locative : अधिहरि in Hari.
- (2) अनु conveys the meaning of nearness or of suitability: अनुनद्म or अनुनद्दि near the river; अनुरूपम् in a suitable manner.
- (3) अप, परि, बहिः and words in अन् meaning direction combine with nouns in the ablative : वनात् बहिः = बहिर्वनम् ; प्राग् प्रामात् = प्राग्पामम् ; परि नगरान् = परिनगरम् , etc.

- (4) अभि and प्रति convey the meaning of direction: अभिगृहम्; प्रतिगृहम्। प्रति also has a distributive sense: प्रतिदिनम्, प्रत्यहम्।
- (5) अति conveys the meaning of something which is past: अतिनिदम् beyond sleeping time.
- (6) स conveys the meaning of similarity and totality: सहराम् similarly; सत्पम् down to the grass.
- (7) यथा conveys the meaning of proportion: यथाशक्ति according to one's power; यथाविधि according to fate.
- (8) आ conveys the meaning of limit: आजीवनम् up to the end of life; आंबालम् from childhood.
- (9) उप conveys the meaning of proximity: उपतीरम् near the shore.

EXERCISE 26

I. Vocabulary

प्रसक्त continual
पुरस्कृत enhanced
शरभः fabulous animal
चमरः yak
समरः deer
अप-सुप् (1P) to move
away
शकः Indra
सुरः god
प्र-धृष् (1P) to be bold;
causative, to attack

लक्षणिन् knowing the signs
अकृतात्मन् uncontrolled
विकल्मण pure
प्रेत्यभावः state after
death

निरयः hell रुहः deer विपिनम् forest तुरंग (म): horse fननादः sound, noise
signs
signs
colled
व्हित्दः elephant
वृंहितम् roaring
शल्यम् dart, arrow
प्रहतृं (तां) killer
पराष्ठ्र dying, dead
भुजाः serpent
हृष्य tilled
सदारः with his wife
भौवेः a Bhārgava
whose fire is concealed in the sea

II. From the Ayodhyā-kānda of the Rāmāyana.

Hearing that Rama is going into exile, Sītā insists on accompanying him. Rama explains to her that the hardships of forest-life are not meant for her. Sītā replies (Canto XXIX and XXX):

एतत् त वचनं श्रत्वा सीता रामस्य दुःखिता। प्रसक्ताश्रमुखी मन्दिमदं वचनमहवीत्॥ थे त्वया कीर्तिता दोषा वने वस्तव्यतां प्रति। गुणानित्येव तान् विद्धि तव स्नेहपुरस्कृताः ॥ मृगाः सिंहा गजाश्रेव शाद्काः शरभास्तथा। चमराः समराश्चेव ये चान्ये वनचारिणः॥ अदृष्टपूर्वरूपत्वात सर्वे ते तव राघव । रूपं दृष्ट्वापसर्पेयुस्तव सर्वे हि बिभ्यति ॥ त्वया च सह गन्तव्यं मया गुरुजनाज्ञया। त्वद्वियोगेन मे राम त्यक्तव्यमिह जीवितम् ॥ न हि मा त्वत्समीपस्थामपि शक्रोऽपि राघव। सराणामीश्वरः शक्तः प्रधर्षयितमोजसा ॥ पतिहीना हि या नारी न सा शक्ष्यति जीवित्रम्। काममेवंविधं राम त्वया मम निदर्शितम् ॥ अयापि च महाप्राज्ञ ब्राह्मणानां मया श्रुतम्। परा पितगृहे सत्यं वस्तव्यं किल मे बने ॥ लक्षणिभ्यो द्विजातिभ्यः श्रत्वाहं वचनं गृहे। बनवासकृतोत्साहा नित्यमेव महाबल ॥ कतादेशा भविष्यामि गमिष्यामि त्वया सह।

कालश्वायं समुत्पन्नः सत्यवान् भवत् द्विनः॥

वनवासे हि जानामि दुःखानि बहुधा किल । प्राप्यन्ते नियतं वीर प्ररुपेरक्रतात्मभिः॥ कन्यया च पितुर्गृ हे वनवासः श्रुतो मया। भिक्षिण्याः शमश्ताया मम मातुरिहाप्रतः। प्रसादितश्च ने पूर्व त्वं मे बहुतिथं प्रभो। गमनं वनवासस्य काह्मितं हि सह त्वया ॥ श्रद्धात्मन् प्रेमभावाद्धि भविष्यामि विकल्मषा । भर्तारमञ्जन्ती भर्ता हि परदैवतम् ॥ प्रैत्यभावे हि कल्याणः संगमो मे सदा त्वया। श्रुतिर्हि श्रुयते पुण्या ब्राह्मणानां यशस्विनाम् ॥ इहलोके च पित्र भियां स्त्री यस्य महाबल। अद्भिद्दंता स्वधर्मेण प्रेत्यभावेऽपि तस्य सा ॥ एवमस्मात स्वकां नारीं संत्रत्तां हि पतिव्रताम् । नाभिरोचयसे नेतुं त्वं मां केनेह हेतुना ॥ भक्तां पित्रतां दीनां मां समां सुखदुःखयोः। नेत्मही प काकुतस्थ समानस्खदः खिनीम् ॥ यदि मां दुःकितामेवं वनं नेतुं न चेच्छसि । विषममि एलं वाहमास्थास्ये मृत्युकारणात् ॥ यस्त्वया सह स स्वर्गी निरयो यस्त्वया विना । इति जानन् परां प्रीतिं गच्छ राम मया सह ॥

From Kālidāsa's Raghuvamsa, canto IX, 72-82. Dasaratha, by mistake, kills a young man, the sole support of his blind parents.

अथ जातु रुरोर्ग्रहीतवरमां विपिने पार्श्वचरैरलक्ष्यमाणः । श्रमफेनमुचा तपस्त्रिगाढां तमसां प्राप नदीं तुरंगमेण ॥

क्रम्भपूरणभवः पद्धस्त्रं रुचचार निनदोऽम्भसि तस्याः। तत्र स द्विरदवृं हितशङ्की शब्दपातिनिम् वं विससर्ज ॥ हा तातेति क्रन्दितमाकर्ण्य विषण्णस्तस्यान्विष्यन् वेतसगृढं प्रभवं सः। शत्यप्रोतं वीक्ष्य सकुम्भं मुनिपुत्रं तापादन्तःशस्य इवासीत् क्षितिपोऽपि॥ तेनावतीर्य तरगात प्रथितान्वयेन प्रष्टान्वयः स जलक्रम्भनिषण्णदेहः। तस्मै द्विजेतरतपस्त्रिस्तं रसलद्भिरात्मानमक्षरपदैः कथयानभ्व ॥ तचोदितश्च तमद्भद्धतशल्यमेव पित्रोः सकाशमवसशहशोर्निनाय। ताभ्यां तथागतम्पेत्यं तमेकपुत्रमज्ञानतः खचरितं नृपतिः शशंस ॥ तौ दंपती बह विलप्य शिशोः प्रहर्त्रा शल्यं निखातमुदहारयतामुरस्तः। सोअभूत् परासुरथ भूमिपति शशाप हस्तापितैर्नयनवारिभिरेव वृद्धः ॥ दिष्टान्तमाप्स्यति भवानिष प्रत्रशोकादन्त्ये वयस्यहमिवेति तमुक्तवन्तम्। आक्रान्तपूर्वमिव सुक्तविषं भुजंगं प्रोवाच कोसलपतिः प्रथमापराद्धः॥ शापोऽप्यदृष्टतनयाननपद्मशोभे सानुष्रहो भगवता मयि पातितोऽयम । क्रथां दहशापि खल क्षितिमिन्धनेद्धो बीजप्ररोहजननीं ज्वलनः करोति॥ इत्यंगते गतवृणः किमयं विधत्तां वध्यस्तवेत्यभिष्ठितो वसधाधिपेन। एधान् इताशनवतः स मुनिर्ययाचे पुत्रं परासुमनुगन्तुमनाः सदारः॥ प्राप्तानुगः सपदि शासनमस्य राजा संपाद्य पातकविक्रप्तधितिनेवतः। अन्तर्निविष्टपदमात्मविनाशहेतुं शापं दभज्ज्वलनमौर्वमिवाम्बुराशिः॥

सुजनो न याति विकृतिं परहितनिरतो विनाशकाळेऽपि। छेदेऽपि चन्दनतरुः सुरभयति मुखं कुठारस्य॥

> यत्करोत्यक्वि क्लेशं तृष्णां मोहं प्रजागरम्। न तद्धनं कदर्याणां हृदयन्याधिरेव सः॥

LESSON 27

THE AORIST (लुड्)

216. The Aorist is a past tense denoting the completion of an action. It also conveys the sense of the past continuous. It is often used in narratives and in dialogues.

217. The Aorist has two main varieties:

- (1) The first variety is characterized by the insertion of a sibilant between the root and terminations. It has four different forms.
- (2) The second variety adds the terminations either directly to the root or with the intermediary letter Θ . It has three different forms.

218. The first variety of the Aorist

All four forms take the augment & like the imperfect (see I, No. 47).

The four forms differ among themselves according to the element inserted before the terminations. The first form inserts $\mathbb{R}$, the second inserts $\mathbb{R}$, the third inserts $\mathbb{R}$ and the fourth inserts $\mathbb{R}$

219. (1) The first form: characterized by the insertion of ₹1

- (i) Only a few roots ending in ম and হ take this form.
- (ii) A medial short vowel remains unchanged,
- (iii) The combination of the final श्or ह of the root with स yields the sound क्ष।
- (iv) The parasmaipada terminations are the same as those of the imperfect of the 1st conjugation (I. No. 48), the final প of the base being dropped before अम् and अन् and being lengthened before ব and ম।
- (v) The ātmanepada terminations are the same as those of the imperfect of the 2nd conjugation (II, No. 9)

except for the 3rd pers. plur. which is in अन्त. The final अ of the base is dropped before इ and अन्त and lengthened before वहि and महि।

(vi) The augment & is prefixed to the verb.

दिश Aorist par.

दुह् Aorist ātm.

1	अदिक्षम्	अदिक्षाव	अदिक्षाम	अधुक्षि	अधुक्षावहि	अधुक्षाम हि
2	अदिक्षः	अदिक्षतम्	अदिश्चत	अधुक्ष थाः	अ धुक्षाथाम्	अधुक्षध्वम्
3	अदिक्षत्	अदिक्षताम्	अदिक्षन्	अधुक्षत	अ धुक्षाताम्	अधुक्षन्त

- 220. (2) The second form: characterized by the insertion of ₹1

  - (ii) A final vowel and short medial vowel take vrddhi in the parasmaipada.
  - (iii) A final vowel except 零 takes guna in the ātmanepada.
  - (iv) The terminations both parsm. and ātm. are those of the imperfect of the 2nd conj. (II, No. 9); but the 2nd and 3rd sing. parasm. take ই: and ইন্ respectively and the 3rd plur. parasm. takes उ:।
  - (v) The augment & is prefixed to the verb.

₹ Aorist par.

शप् Aorist ātm.

1	अकार्षम्	अका र्ष्व	अकार्ष्म	अशप्स	अशप्बहि	अशप ~~्~~ महि
2	अकार्षीः	अकार्ष्टम्	अकार्ष्ट	अशप्थाः	अशप्साथाम्	अशब् ध्वम्
3	अकाषीत्	अकार्ष्टीम्	अकार्षुः	अशप्त	अशप्साताम्	भशप्सत

Irregularities:

- (i) Final न् and म् become anusvāra before the स् of the aorist: अमंस्त (from मन्), अरंस्त (from रम्)
- (ii) वस् become वत् in the aorist : अवात्सीत्।
- (iii) दा, घा and स्था take the aorist with स् in the atmanepada, after changing their final आ to इ, e.g.: अदिषि, अदिष्यहि, अदिष्यहि, etc.
- (iv) दश् , सज् and स्पृश् become respectively : अहाक्षीत् , असाक्षीत् , असाक्षीत् ।
- 221. (3) The third form: characterized by the insertion of Eq.
  - (i) Roots ending in consonants or in other vowels than set take this form.
  - (ii) A final vowel takes vrddhi and a short medial vowel takes guna in the parasmaipada.
  - (iii) A final vowel and short medial vowel take guna in the ātmanepada.
  - (iv) The terminations both parasm. and ātm. are those of the imperfect of the 2nd conj. (II, No. 9); but the 2nd and 3rd sing. parasm. take हैं: and हेत् respectively and the 3rd plur. parasm. takes उ:।
  - (v) The augment & is prefixed to the verb.

बुध् Aorist par.

शी Aorist ātm.

1	अबोधिषम्	अबो धिष्व	अबोधिषम	अशयिषि	अ शयिष्वहि	अशयिषमहि
2	अबोधीः	अबो धिष्टम्	अबोधिष्ट	अ शयिष्ठाः	अ शयिषाथा म्	अशयिढ्वम्
3	अ बोधीत्	अबोधिष्टाम्	अबोधिषुः	अ शयिष्ट	अ शयिषाताम्	अशयिषत

Irregularities:

मद् and वद् take vrddhi in the parasm.: अमादिषम्; अवादीत्।

- 222. (4) The fourth form: characterized by the insertion of Eq.
  - (i) Only a few roots ending in on take this form.
  - (ii) There is no ātmanepada and the parasm. terminations are those of the imperfect of the 2nd conj. (II, No. 9); but the 2nd and 3rd sing. take \(\xi\): and \(\xi\) are pectively and the 3rd plur. takes \(\xi\): 1
  - (iii) The augment & is prefixed to the verb.

41 Aorist par-							
1	अया सिषम्	अया सिष्व	अयासिष्म				
2	अयासीः	अयासिष्टम्	अयासिष्ट				
3	अयासीत्	अया सिष्टाम्	अयासिषुः				

या Aorist par.

223. The second variety of the aorist

- (1) The first form
  - (i) The root remains unchanged.
  - (ii) The terminations of the imperfect of the 1st conj. (I, No. 84) are added after insertion of an intermediary अ which is dropped before अम्, अन् and अन्त, and lengthened before न, म, नह and महि।
  - (iii) The augment अ is prefixed to the verb.

This agrist is conjugated exactly like an imperfect of the 6th conjugation.

Irregularities:

(i) ख्या shortens its final आ. Thus: अख्यम् अख्यान अख्याम, etc.

- (ii) दश् take guna. अदर्शत अदर्शताम् अदर्शन्।
- (iii) अस् 'to throw' assumes the from अस्थ्. Thus: आस्थम् आस्थान आस्थान, etc.
- (iv) पत् becomes अपप्तम् अपप्ताव अपप्ताम, etc.
- (v) वच् becomes अवोचम् अवोचाव अवोचाम, etc.

224. (2) The second form

- (i) A few roots ending in all and the root H take this form.
- (ii) There is no ātmanepada and the varasmaipada terminations are added directly to the root. The 3rd plur. is in 3: before which a final 37 is dropped.
- (iii) The augment & is prefixed to the verb.

टा	Α	orist	p,	ar.
•	$\boldsymbol{\Gamma}$	ULISL	(	41

1	अदाम्	अदाव	अदाम
2	अदाः	अदातम्	अदात
3	अदात्	भदाताम्	भदुः

Irregularities:

भू changes its final क to कब् in the 1st sing. and the 3rd plur. which is in अन्।

1	अभूवम्	अभृव	अभूम
2	અમૃ ઃ	अभूतम्	ध भूत
3	अभूत्	अभूताम्	अभूवन्

225. (3) The third form

- (i) This form is mostly used by roots of the 10th conjugation and by derivative verbs (II, No. 144).
- (ii) The root is reduplicated according to the rules given in No. 70, with the following modifications:

Radical अ, आ, ऋ, ऋ and ल reduplicate in इ.

The reduplicated vowel, unless long by position, is lengthened.

- (iii) The terminations are those of the imperfect of the 1st conj. (I, No. 48); they are attached to the stem by means of an intermediary अ which is dropped before अम, अन, and अन्त, and lengthened before व, म, वह and महि।
- (iv) Before the intermediary अ, final इ and उ are changed to इय् and उन् and a final आ is dropped.
- (v) The augment of is prefixed to the reduplicated stem.

  for Aorist par.

  To Aorist atm.

1	अशिश्रियम्	अशिश्रियाव	अशि श्रियाम	अच्चुरे	अचूचुरादहि	अच <u>ूचु</u> रामहि
2	अशिश्रियः	अशिश्रियतम्	भशिश्रियत	अचूचुरथाः	अचूचुरेथाम्	अचूचुरचम्
3	अशिश्रियत्	अशिश्रियताम्	अशिश्रियन्	अचृतुरत	अच <u>ू</u> चुरेताम्	भचूचुरन्त

226. Aorist passive

The aorist passive is identical with the atmanepada. The 3rd pers. sing., however, is formed independently with the termination \(\varphi\) attached to the root. Before \(\varphi\) is added, a final vowel takes viddhi, a short medial vowel takes guna and final \(\varphi\) is changed to \(\varphi\) if \(\varphi\) the augment \(\varphi\) is prefixed. Thus:

कु अकारि श्रु अश्रावि मुन**्अमोचि** विश अवेशि ज्ञा अज्ञायि नी अनायि

Irregularities:

- (1) A short medial आ is lengthened : पद् अपादि, except in गम्, रच् and वध् which have अगिम, अरिच and अविधि, while रम् has अरिम्भ ।
  - (2) पू has अपूरि।
  - (3) Verbs of the 10th conj. and causatives drop their final अय ।
- 227. The agrist without the augment is used with मा in the sense of the imperative : मा कार्पी:। मा भूत, etc.

EXERCISE 27

I. Vocabulary

ज्या bow-string
कृष्णसारः antelope
कार्मुकम् bow
पिनाकिन् m. Siva
भङ्गः curve
स्थन्दनः chariot
भूयसा almost
दर्भः kind of grass
अद्धा truly
वाजिन् horse
निपातः fall
अतिपातः neglect

उदम high
वियत् n. sky
स्तोकम् a little
उवी earth
उत्खातिन् uneven
रिमः m. rein
संयमनम् drawing in
दुरासद difficult to
overtake
वक crooked

overtake वक्र crooked भतिलोल very fragile वज्रसार adamantine भातिथेय due to guests भ्रभीषुः m. rein निरुपय to act निरायत stretched out नामरः chowrie निमृत steady षवः speed रथ्यः horse सूक्ष्म small, minute प्र-प्रह् to check, to stop

निशित sharp सायकः arrow सत्कारः hospitality

- II. Translate the following into English:
  - King Duşyanta's arrival at Kanva's hermitage. ततः प्रविशति सृगानुसारी सशरनापहस्तो राजा रथेन सुतश्च।
- स्तः— (राजानं मृगं चावलोक्य) भायुष्पन् कृष्णसारे ददचञ्चस्त्वयि चाधिज्यकार्मुके । मृगानुसारिणं साक्षात् पश्यमीव पिनाकिनम् ॥ ९
- राजा— स्त, दूरममुना सारङ्गेण वयमाकृष्टाः। अयं पुनिरदानीमिप श्रीवाभङ्गाभिरामं मुहुरनुपतित स्यन्दने बद्धदिष्टः पश्चार्धेन प्रविष्टः शरपतनभयाद् भूयसा पूर्वकायम्। दर्भैरधांनलीढैः श्रमविशृतमुखश्रंशिभिः कीर्णवत्मां पश्योदश्रप्तुतत्वाद् वियति बहुतरं स्तोकमुर्व्यो प्रयाति॥ २ (सविस्मयम्) तदेष कथमन्यतत एव मे प्रयत्नप्रेक्षणीयः संवृत्तः १
- स्तः— भायुष्मन्, उत्खातिनी भूमिरिति मया रिमसंयमनाद् रथस्य मन्दीकृतो वेगः। तेन मृग एष विप्रकृष्टान्तरः संवृत्तः। संप्रति समदेशवर्तिनस्ते न दुरासदो भविष्यति। राजा— तेन हि मुच्यन्तामभीषवः।
- सूतः यदाज्ञापयत्यायुष्मान् । (रथवेगं निरूप्य) भायुष्मन् , पत्र्य पत्र्य । मुक्तेषु रित्मषु निरायतपूर्वकाया निष्कम्पचामरशिखा निमृतोर्ध्वकर्णाः ।
- मुक्तेषु रिम्मषु निरायतपूर्वेकाया निष्कम्पचामरिशाखा निमृतोध्वेकर्णाः । आत्मोद्धतैरपि रखोभिरलङ्घनीया धावन्त्यमी मृगजवाक्षमयेव रथ्याः ॥ ३ राजा— यदालोके सूक्ष्मं त्रज्जति सहसा तद्विपुलतां
- यददा विच्छिनं भवति कृतसंधानिमव तत्। प्रकृत्या यद्वकं तदिप समरेखं नयनयो — र्न मे दूरे किश्चित् क्षणमिप न पार्खे रथजवात्॥ ४ सुत्, पर्स्येनं न्यापाद्यमानम्। (शरसंधानं नाटयति)
- (नेपथ्ये) भो भो राजन्, आश्रममृगोऽयं न इन्तव्यो न इन्तव्यः।
- सुतः— (आकर्ण्यावलोक्य च) आयुष्मन् , अस्य खळु ते बाणपथवर्तिनः कृष्णसारस्यान्तरे तपंस्विन उपस्थिताः ।

राजा — (ससंश्रमम्) तेन हि प्रगृह्यन्तां वाजिनः।
स्तः — तथा (रथं स्थापयति। ततः प्रविशत्यात्मनातृतीयो वैद्यानसः)।
वैद्यानसः — (हस्तमुद्यम्य) राजन्, आश्रममृगोऽयं न हन्तव्यो न हन्तव्यः।
न खल्ज न खल्ज वाणः संनिपात्योऽयमस्मिन्
मृदुनि मृगशरीरे पुष्पराशाविवाप्रिः।
क बत हरिणकानां जीवातं चातिलोर्लं
क च निशितनिपाता वज्रसाराः शरास्ते॥ ५
तत् साधुकृतसंधानं प्रतिसंहर सायकम्।
आर्तत्राणाय वः शस्त्रं न प्रहर्तुमनागसि॥ ६

राजा - एव प्रतिसंहतः। (यथोक्तं करोति)

वैखानसः — सदशमेतत् पुरुवंशप्रदीपस्य भवतः। जन्म यस्य पुरोवं शे युक्तरूपमिदं तव। पुत्रमेवंगुणोपेतं चक्कतिनमाप्तुद्धि॥ ७

इतरौ — (बाहू उद्यम्य) सर्वथा चक्रवर्तिनं पुत्रमाप्नुहि।

राजा — (सप्रणामम्) प्रतिगृहीतम्।

वैखानसः — राजन् , सिमदाहरणाय प्रस्थिता वयम् । एष खळु कष्पस्य कुरुपतेरनुमालिनी-तीरमाश्रमो दश्यते । न चेदन्यकार्यातिपातः प्रविश्य प्रतिगृह्यताम।तिथेयः सत्कारः ।

From Kālidāsa's Abhijnāna-Sakuntalam, Act 1.

VERBAL ROOTS WITH

From the present tense (इट्.) both active and passive, the imperfect, imperative, potential and present participle are derived. The perfect, the future, the causative and desiderative are given independently.

Roots of the first Conjugation (भ्वादि)

Verbal root	Pres. act. & pass.	Perfect	Future	Causative
अड्क् to mark अब to worship अट to roam अय to go परा-अय — पलाय to fly अर्च to worship अर्घ to deserve अब to protect ईक्ष to see	भटति भट्यते भयते भट्यते पलायते पलाय्यते	आनम्ह आट आये पटाये पटाये धानर्च आनर्ष आनर्ह आनर्ह आव	अङ्किष्यते अञ्चिष्यति अटिष्यति अयिता पलायिता अर्विष्यति अर्विष्यति अर्विष्यति अर्विष्यति अर्विष्यति	अद्धयति अध्यति आययति आययति पळाययति अर्चयति अर्चयति अर्धयति आवयति अर्थयति
हेड्यं to envy हेड् to aim at डब् to burn डड्ड, to infer एथ् to grow डब्ब् to sound डड्ब्य to praise डब्य् to desire	इंब्यंति इंद्वते इंग्यते ओषति उच्यते अद्वते अद्यते एधते एध्यते कणति कप्यते कत्थते कत्थ्यते	ईच्याधकार ईहाधके उदोष उदाधके एभाधके चकाण चकत्थे (चकमे कामयाधके	ईध्यिष्यति ईहिष्यति ओषिष्यति उद्दिष्यते एधिष्यते कणिष्यति कथिष्यते कस्थिष्यते	ईर्ष्ययति ईहयति भोषयति अहयति एधयति कणयति कल्ययति कल्ययति कामयते

THEIR PRINCIPAL PARTS

Among the verbal derivatives, the potential passive part., the past pass. part. (क), the indeclin. past part. (क्या and रूप्) and the infinitive (तुस्त) will figure in the following list.

Roots of the first Conjugation (भ्यादि)

			Ind. pa	st part.	
Desiderative	Pot. pass. part.	p. p. p.	क्त्वा	त्यप्	Infinitive
अश्विकिषते		अङ्कित			
अश्विचिषति	अभितव्य	अधित	अधित्वा		अधितुम्
अटिटिषति	भव्य	अटित	भटित्या	पर्यठ्य	अटितुम्
अयियिषते					
पलायियिषते		पलायित			पलायितुम्
अवि विष ति	अर्चनीय	अ चित	अचित्वा		
अपियात अजिजिषति	अचनाय अर्जनीय	आपत अजित	अजित्वा अजित्वा	उ पार्ज्य	अ चितुम्
आजिडिषति अजिडिषति	अजनाय अर्हणीय	., .,		उपाज्य	अजितुम्
1	अहणाय	अहित	अहित्या		अहिंतुम्
अविविषति		अवित			
ईविक्षिषते	ईक्षणीय	ईक्षित	ईक्षित्वा	परीक्ष्य	ईक्षितुम्
]	ईक्षितव्य				
ई व्यिषिषति		ईिंयत	ईष्यित् वा		ईष्यितुम्
ई जि हिषते			ईहित्वा		
		उ षित			ओषितुम्
	ऊहितव्य	कहित	कहित्वा		
एदिधिषते		एधित	एधित्वा		एधितुम्
चिक णिषति		कणित	कषित्वा		कणितुम्
चिकत्थिषत <u>े</u>	कत्थितव्य	कत्थित			
	कमनीय	कान्त	(कामयित्वा		कामयितुम्
j	-		कान्त्वा		
			1		
ईजि हियते एदिधिषते चिकणिषति	कत्थितव्य	ई दित उपित ऊदित एधित कणित कल्थित	ईहित्वा कहित्वा एधित्वा कणित्वा कणित्वा		ईहितुम् ओषितुम् एधितुम् कृषितुम्

A SANSKRIT MANUAL FOR HIGH SCHOOLS Roots of the first Conjugation (भ्वादि) contd.

Verbal root	Pres. act. & pass.	Perfect	Future	Causative
कम्प् to shake	कम्पते कम्प्यते	चकम्पे	कम्पिष्यते	कम्पयति
काङ्क्ष् to desire	काङ्क्षति काङ्क्यते	चकाङ्क्ष	काङ्क्षिष्यति	काङ्क्षयति
काश् to shine	काशते काश्यते	चकाशे	काशिष्यते	काशयति
कास् to cough	कासते कास्यते	कासाधके	कासिष्यते	कासयति
कित् to cure	चिकित्सित	चिकित्साध-	चिकित्सिष्यति	चिकित्सयति
,	(II, 155)	कार		
कृष् to draw	कर्षति कृष्यते	चकर्ष	∫ कक्ष्यंति	कर्षयति
	_		रे कक्ष्यति	
क्लुप् to be fit	कल्पते	चकल्पे	∫ कल्पिष्यते	कल्पयति
			ी कल्प्स्यते	_
कन्द् to cry	कन्दति कन्यते	चक्रन्द	क्रन्दिष्यति	कन्दयति
क्रम् to go	कामति कमते	चकाम	क्रमिष्यति	कंमयति
1	क्रम्यते			
कीड्to play	कीडित कीड्यते	चिक्रीड	कीडिप्यति	कीडयति
ऋुरा् to cry	क्रोशित कुश्यते	चुकोश	क्रोक्ष्यति	कोशयति
क्षम् to bear	क्षमते क्षम्यते	चक्षमे	क्षमिष्यते	क्षमयति
	, ,		क्षंस्यते	
क्षर् to flow	क्षरति क्षयते	चक्षार	क्षरिष्यति	क्षारयति
क्षि to decay	क्षयति क्षीयते	चिक्षाय	क्षेष्यति	क्षाययति
क्षीव् to spit	क्षीवति क्षीव्यते	चिक्षीव	20-2	
धुभ् to be agi-	क्षोभते	चुक्षुभे	क्षोभिष्यते	क्षोभयति
tated	खनति-ते			
खन् to dig	खनात-त खायते खन्यते	चखान	खनिष्यति	खानयति
	खायत खन्यत स्वादति खादाते	7777	-	
ाद् to eat	स्वादात स्वादात गदति गद्यते	चखाद	खादिष्यति गदिष्यति	खा द यति
गद् to say	गदात गयत	जगाद	गाद्धात	गादयति

verbal roots with their principal parts Roots of the first Conjugation (भ्वादि) cont.

Desiderative	D		Ind. past part.		Infinitive
Desiderative	Pot. pass. part	p. p. p.	क्त्वा	त्यप्	Infinitive
चिक्रम्पिषते	कम्पनीय	कम्पित	कम्पित्वा	प्रकम्प्य	कम्पितुम्
चि का ङ्क्षिपति	दाङ्क्षणीय	काङ्क्षित	काङ्क्षित्वा	आकाष्ट्स्य	का ङ्क्षितुम्
चिकाशिषते	काशनीय	काशित	काशित्वा	प्रकास्य	क शिशुम्
चिकासिषते		कासित	कासित्वा		कासितुम्
चिकित्सिषति		चिकित्सित			
	_				
चिकृक्षति	क र्षणीय	क्रुष्ट	कृष्ट्वा	आकृष्य	कर्ष्टुम्
	_				कष्टुम्
चिकल्पिषते	कल्पनीय	क्लप्त	∮ कल्पित्वा		∮ क ल्पितुम्
			क्लुत्प् बा		। क्लप्तुम्
चिक्रन्दिष ति	कन्दनीय	कन्दित	क्रन्दिला		कन्दितुम्
चिक्रमिषति	क्रमणीय क्रम्य	कान्त	∫ क्रमित्वा	अतिक्रम्य	कमितुम्
			कान्त्वा		
चिक्री डिपति	: _	कोडित	क्रीडित्वा		क्रीडितुम्
चुक्रुक्षति	क्रोष्टव्य	क्षृष्ट	बु ष्ट्वा		कोष्टुम्
चिक्षमिषते	क्षन्तव्य	क्षान्त	{क्षामित्वा		∤क्षमितुम्
		_	(क्षान्त्वा		। क्षन्तुम्
चिक्षरिषति		क्षरित	1		क्षरितुम्
चिक्षीषति	क्षय्य	∫ क्षित	क्षित्वा	प्रक्षीय	क्षेतुम्
<u> </u>		रे क्षीण			
चुक्षुभिषते		धुभित			
विखणिषति	खननीय	खात	खणित्वा		स्द्रनितुम्
66		खादित	खात्वा स्थ ~~िन~~		
चिखा दि षति	बाद्य	खा।दत गदित	खादित्वा ~~प्रक्रिक~~		खा दितुम्
जिगदिषति	गद्य	गादत	गदित्वा	·	गदितुम्

A SANSKRIT MANUAL FOR HIGH SCHOOLS Roots of the first Conjugation (भ्वादि) cont.

Verbal root	Pres. act. & pass	Perfect	Future	Causative
गम् to go	गच्छति गम्यते	जगाम	गमिष्यति	गमयति
गर्ज to roar	गजति गज्यंते	जगर्ज	गर्जिष्यति	गर्जयति
गर्हे to censure	गईते गहा ते	जगहें	गर्हिष्यते	गईयति
गाह् to dive	गाहते गाह्यते	जगाहे	∫ गाहिष्यते घाक्यते	गाइयति
गुप् to protect	गोपायति गुप्यते	जुगोप	गो पिष्यति गो पिष्यति	गोपयति
गुप् to censure	जुगुप्सते (II, 155 जुगुप्स्यते	) जुगुप्साचक 	जुगुप्सिष्यते	
गुह् to hide	गूहति-ते गुह्यते	्रजगूह जगूहे	) गृहिष्यति-ते धोक्ष्यति-ते	गृह्यति
गै to sing	गायति गीयते	ज री	गास्यति	गापयति
प्रस् to swallow	प्रसते प्रस्यते	जप्रसे	प्रसिष्यते	प्रसयति
रले to be weary	ग्लायति ग्लायते	जग्ली	ग्लास्यति	ग्लापयति
षर् to happen	घटते	जघटे	घटिष्यति	घटयति
बुष् to sound	घोषति घष्यते			घोषयति
ष्ट्रष् to rub	घर्षति	जघर्ष	घषिष्यति	
ब्रा to smell	िचप्रति घायते	जघ्रौ	घ्रास्यति	घ्रापयति
चम् to sip क्षा-चम्	भाचामति	आचचाम	आचिमध्यति	
चर् to walk	चरति चर्वते	चचार	चरिष्यति	चारयति
चर्बे to chew	चर्वति चर्यते	चचर्व	चर्बिष्यति	1
चल् to move	चलति चल्यते	चचाल	चलिष्यति	चालयति

verbal roots with their principal parts Roots of the first Conjugation (भ्वादि) cont.

., .			Índ. pa	st part.	
Desiderative	Pot. pass. part.	p. p. p.	क्त्वा	त्यप्	Infinitive
जिगमिषति	गम्य गमनीय	गत	गत्वा	∫ आगम्य	गन्तुम्
	गन्तव्य			े भागत्य	
जि गजिषति		गर्जित	गर्जित्वा		गजितुम्
जिगहिषते	गह्यं गर्हणीय	गर्हित	गहित्वा		गर्हितुम्
∫ जिगाहिषते	गाहनीय	गाढ	गाहित्वा		गाहितुम्
े विघाक्षते	,		गाढ्वा		गाढुम्
∫ जुगुपिषति	गोपनीय	गुप	∫ गुपित्वा		्गो षितुम्
(जुगुप्सति	,		। गुप्त्वा		(गोप्तुम्
		जुगुप्सित			
जुगुक्षति-ते	गुह्य	गूढ	∫ गूहित्वा		गृहितुम्
 			1 गूड्वा		गोढुम्
जिगासति	गेय	गीत	गीत्वा	संगाय	गातुम्
जि प्रसिषते		प्रस्त	प्रसित्वा		प्रसितुम्
CC			्र प्रस्ता		
जिग्लासति • • • • • • •		ग्लान	ग्लात्वा	संग्लाय	ग्लातु म्
जिघटिषते	घटनीय	घटित	घटित्वा		घटितुम्
	घोषनीय	बुष्ट		•	
	Í	वृ ष्ट	घषित्वा	संघृष्य	घषितुम्
			घृष्ट्वा		
जिघ्रासति	घ्रातव्य घ्रेय	∫ घ्रात	जिघ्रित्वा	भाघ्राय	घातुम्
		रे घ्राण			
आचिचमिषति		आचान्त		भानम्य	
विचरिषति	चरितव्य चरणीय	चरित	चरित्वा	परिचर्य	चरितुम्
	चर्व्य	 चर्वित			
चिचलिषति	चलितव्य	चलित	चलित्वा	संचल्य	चलितुम्

A SANSKRIT MANUAL FOR HIGH SCHOOLS Roots of the first Conjugation (भ्वादि) cont.

Verbal root	Pres. act & pass.	Perfect	Future	Causative
चित् to notice	चेतित चित्यते	चिचेत	चेतिष्यति	चेतयति
चुम्ब् to kiss चेन्ट् to stir च्यु to fall च्युत् to drop जप् to mutter जल्प् to murmur जि to conquer जीव् to live	चुम्बति चुन्यते चेष्ट्रते चेष्ट्र्यते च्यवते च्योतति जपति जप्यते जल्पति जल्पते जल्पति जीयते जीवति जीवते	चुचुम्ब चिचेच्टे चुच्युवे चुच्योत जजाप जजल्प जिगाय जिजीव	चुम्बिष्यति चेष्टिष्यते च्योष्यते च्योतिष्यति जिप्यति जिप्यति जिष्यति जेष्यति जीविष्यति	चेष्टयति च्यावयति च्योतयति जापयति जल्पयति जापयति जापयति जीवयति
जुम्म् to yawn ज्वल् to burn डी to fly डौक् to approach तक्ष् to cut	जुम्भते जुम्भ्यते ज्वलति ज्वल्यते डयते डीयते ढौकते तक्षति तक्ष्यते	जजुम्मे जज्जाल डिड्ये डुढोके ततक्ष	जुम्भिष्यते ज्वस्थियति डियम्यते डीकिष्यते तक्षिष्यति	जुम्भयति ज्वलयति डाययति
तप् to shine तर्ज् to threaten तिज् to endure तॄ to cross	तपति तप्यते तर्जति तज्यंते तितिक्षते (II, 155) तरति तीर्यते	तताप ततर्ज तितिक्षा धके ततार	तप्स्यति तर्जिष्यति तितिक्षिष्यते { तरिष्यति तरीध्यति	तापयति तेजयति तारयति
त्यज् to eave त्रप् to be ashamed त्रस् to fear त्रै to protect	त्यजित त्यज्यते त्रपते त्रसति त्रस्यते त्रायति त्रायते	तत्याज त्रेपे तत्रास तत्रे	त्यक्ष्यति	त्याजयति त्रपयति त्रासयति त्रापयति

verbal roots with their principal parts Roots of the first Conjugation (भ्वादि) cont.

			Ind. pas	t part.	Infinitive
Desiderative	Pot. pass. part.	1. p. p.	त्तवा	ल्यप्	Infinitive
चिचेतिषति		चित्त	(चितित्वा		चेतितुम्
		14(1	चेतित्वा		
चुचुम्बिषति		चुम्बित			चुम्बितुम्
विचेष्टिषते विचेष्टिषते		चुम्बत चेष्टित	चेष्टित्वा		चेष्टि तु म्
। य च। ष्टवत			पाष्टरमा		યાદપુન્
		च्युत			च्योतितुम्
चुच्योतिषति जिजपिषति		च्युतित	च्युतित्त्रा जित्त्वा	ļ	च्यातितुम् जिपतुम्
		जपित	1		
जिजल्पिषति	_	जल्पित	जल्पित्वा	00	जित्यितुम्
जिगीषति	जेय	जित	जित्वा	विजित्य	जेतुम्
जिजीविषति	चीवनीय	जी वित	जीवित्वा		जीवितुम्
	जीवितव्य				
		जुम्भित	जृम्भित्वा		
जिज्बलिषति		ज्वलित			_
डिड यिषते		डियत डीन	र्डायत्वा	उ ड्डीय	डिय तुम्
		ढौकित			
		तष्ट	तक्षित्वा		∫ तक्षितुम्
			तष्ट्वा		(त च्डु म्
तितप्सति	तप्तब्य	तप्त		İ	
तितर्जिषति		तर्जित	तर्जित्वा		तिचितुम्
(तितीर्षति	तरणीय	तीर्ण	तीत्वी	अवतीर्य	(तरितुभ्
े तितरिषति					तरीतुम् तर्तृम्
तित्यक्षति	त्यज्य त्यक्तव्य	रयक्त	त्य ~~त्त~~ वा	परित्यज्य	त्यक्तुत्
(तित्रपिषते	त्रपणीय	त्रप्त	(त्रपित्वा		∤ त्रिपतुम्
तित्रप्सत		• • • •	त्रप्त्वा		त्रप्तुम्
तित्र सिषति	त्रासनीय	त्रस्त	त्रसित्वा		त्रसितुम्
तित्रासते	त्रातव्य	त्रात त्राण	,		त्रातुम्

A SANSKRIT MANUAL FOR HIGH SCHOOLS Roots of the first Conjugation (भ्यादि) cont.

Verbal root	Pres. act. & pass.	Perfect	Future	Causative
त्वर to hurry	त्वरते त्वर्यते	तत्वरे	त्वरिष्यते	त्वरयति
त्विष् to shine	त्वेषति-ते	तित्वेष तित्विषे	त्वेक्ष्यति-ते	
दंश् to bite	दशति दश्यते	ददंश	दं क्ष्यति	दंशयति
इय् to pity	इ यते	दयाश्वके	दयिष्यते	
दल् to burst	दलति	ददाल	दलि ष्यति	इ लयति
दह्to burn	दहति दह्यते	ददाइ	धक्ष्यति	दाइयति
दश् to see	पश्यति दृश्यते	ददर्श	द्रक्ष्यति	दर्शयति
युत् to shine	द्योतते द्युत्यते	दि द्युते	द्योतिष्यते	द्योतयति
ह to melt	द्रवति द्रुयते	दुदाव	द्रोध्यति	द्रावयति
धाव् to run,	धावति-ते धाव्यते	दधाव दधावे	धाविष्यति-ते	धावयति
to wash		_		
ঘ to hold	धरति-ते ध्रियते	दधार दध्ने	धरिष्यति ते	धारयति
		_	i	
षे to suck	धयति धीयते	दधौ	धास्यति	धापयति
ध्या to blow	धमति ध्मायते	दध्गौ	घ्मास् यति	ध्मापयति
ध्ये to ponder	ध्यायति ध्यायते	दध्यौ	घ्यास्य ति	ध्यापयति
ध्वन् to sound	ध्वनति ध्वन्यते	दध्वान	ष्वनिष्यति	∫ ध्वनयति
				ध्वानयति
ष्वंस् to perish	ध्वंसते ध्वंस्यते	द ध्वंसे	ष्वंसिष्यते	ध्वंसयति
			,	_
नट् act	नटित नट्यते	ननाट	नटिष्यति	नाटयति
नद् to sound	नदति नदाते	ननाद	नदिष्यति	नादयति
नन्द् to be	नन्दति नन्द्यते	ननन्द	नन्दिष्यति	नन्दयति
pleased				
नम् to salute	नमति नम्यते	ननाम	नंस्यति	∫ नमयति
,		•		नामयति
नद् to roar	नर्दति नर्द्यते	ननर्द	गर्दिष्य ति	नर्दयति

verbal roots with their principal parts Roots of the first Conjugation (भ्वादि) cont.

		1	Ind. pa	st part.	
Desiderative	Pot. pass. part.	p. p. p.	क्त्वा	ल्यप्	Infinitive
तित्वरिषते		त्वरित तूर्ण	त्वरित्वा		त्वरितुम्
		त्विष्ट			
दिदंक्षति		दष्ट	दख्वा		दंग्डुम्
दिदयिषते		दयित			
1	दाल्य	दलित			-
दि धक्षति	दाह्य	दग्ध	दाध्वा		दग्धुम्
दि हक्षते	दर्शनीय द्रष्टव्य	<i>₹</i> 9	दध्वा	परिदृश्य	द्रष्टुम्
दि द्यु तिषते	द्योत्य	द्युतित	बुतित्वा		द्योतितुम्
दुद्रपति	}	द्वत	द्वत्वा	j	द्रोतुम्
दिधाविषति-ते		∫ भाषित	∫ धावित्वो	अनुधाव्य	धावितुम्
		े घौत	ी घौत्वा		
दिधरिषति-ते	धरणीय	घृत	घृत्वा		धर्तुम्
दिधीर्षति-ते					
धित्सति		घीत	धीत्वा		धातुम्
दिष्मासति		ध्यात	ध्मात्वा		ध्मातुम्
दिष्टासति	ध्यातव्य ध्वेय	ध्यात	ध्यात्वा		ध्यातुम्
दिध्वनिषति		ध्वनित	घनित्वा		ध्वनितुम्
दिध्वंसिषते		ष्वस्त	ध्वं सित्वा		ध्वंसितुम्
		Ο	ध्वस्त्वा		
اممما	नटनीय	नटित			-f
निन दि षति		नदित	नदित्वा	!	नदितुम ्
निनन्दिषति	नन्दनीय	नन्दित			नन्दितुम्
निनंसति	नमनीय	73	227	(प्रणस्य	neau
ानग्यात	चनगाय	नत	नत्वा	प्रणस्य प्रणत्य	प न्तु म्
निनदिषति		नर्दित		. अणस्य -	नर्दितुम्

A SANSKRIT MANUAL FOR HIGH SCHOOLS Roots of the first Conjugation (ম্বাহি) cont.

Verbal root	Pres. act. & pass.	Perfect	Future	Causative
निन्द् to blame	निन्दति निन्द्यते	निनिन्द	निन्दिष्यति	निन्दयति
नी to lead	नयति-ते नीयते	निनाय निन्ये	नेष्यति-ते	नाययति
पच् to cook	पचति-ते पच्यते	पपाच पैचे	पक्ष्यति-ते	पाचयति
पठ् to read	पठति पट्यते	पपाट	पठिष्यति	पाठयति
पण् to bargain	पणते पण्यते	पेणे	पणिष्यते	
पत् to fall	पतति पत्यते	पपात	पतिष्यति	पातयति
पा to drink	पिबति पीयते	पपौ	पास्यति	पाययति
पुष् to nourish	पोषति पुष्यते	पुर्वोष	पोषिष्यति	पोषयति
प्याय् to swell	प्यायते	पिप्ये	प्यायिष्यते	प्याययति
प्ये to grow	प्यायते	पिप्ये	प्यास्यते	
স্থা to become	प्रथते	पप्रथे	प्रथिष्यते	प्रथयति
famous				:
জ্ঞ to float	प्रवते प्त्र्यते	पुप्छुबे	प्लोघ्यते	प्लावयति
फल् to result	फलति	पफाल	फलिष्यति	फालयति
फुळ to blossom	फु ल्रति	पुफ्छ	फुल्लि <u>ष</u> ्यति	
बाध् to oppress	बाधते बाध्यते	बबाघे	बाधिष्यते	बाधयित
बुध् to know	बोधति ते बुध्यते	बुबोध बुबुधे	बोधिष्यति-ते	बोधयति
भज् to share	भजति-ते भज्यते	बभाज भेजे	भक्ष्यति-ते	भाजयति
भण् to speak	भणति भण्यते	बभाण	भणिष्यति	भाषयति
भाष् to say	भाषते भाष्यते	बभाषे	भाषिष्यते	भाषयति
भास् to shine	भासते भास्यते	बभासे	भासिष्यते	भासयति
भिक्ष् to beg	भिक्षते भिक्ष्यते	बिभि से	भिक्षिष्यते	भिक्षयति

verbal roots with their principal parts Roots of the first Conjugation (भ्वादि) cont.

I		_	Ind. pas	· · · · · · · · · · · · · · · · · · ·	7
Desiderative	Pot. pass. part.	p. p. p.	क्त्वा	त्यप्	Infinitive
निनिन्दिषति	निन्दा निन्दनीय	निन्दित	निन्दित्वा		निन्दितुम्
निनीषति ते	नेतव्य	नीत	नीत्वा	आनीय	नेतुम्
पिपक्षति- ते	पक्तव्य	पक्क	पक्त्वा		पक्तुम्
पिपठिषति	पठितव्य पठनीय	पठित	पठित्वा		पठितुम्
पिपणिषते	पण्य	पणित			पणितुम्
पिपतिषति	पतितव्य	पतित	पतित्वा	निपत्य	पतितुम्
	पतनीय				
पिपासति	पानीय	पीन	पीखा	आपीय	पातुम्
पुपोषिषति	पोषणीय	तेड	पुष्ट्वा		पोषितुम्
			(पोषित्वा		
ĺ		्रप्यान	प्यायित्वा		प्यायितुम्
		े पीन	}		
		पीन			
		प्रथित			प्रथितुम्
			प्छुत्वा		प्लोतुम्
पुप्छषते	1	प्छत	_		
पिफलिषति		∫ फल्रित	फलित्वा	ŀ	फलितुम्
1		্ কুল্ল		:	
		फु क्लित			_
बिबाधिषते	बाधनीय	बाधित	बाधित्वा		बाधितुम्
l	बाधितव्य	, ,			
बुबोधिषति-ते	बोधितव्य	बोधित	बोधित्वा	प्रबुध्य	बोधितुम्
विभक्षति-ते	भजनीय	भक्त	भत्तवा	विभज्य	भक्तुम्
1	भणनीय	भणित	भणित्वा		भणितुम्
विभाषिषते	भाष्य भाषणीय	भाषित	भाषित्वा		भाषितुम्
विभासिषते	भास्य	भासित	भासित्वा		भासितुम्
		भिक्षित	भिक्षित्वा		भिक्षितुम्

A SANSKRIT MANUAL FOR HIGH SCHOOLS Roots of the first Conjugation (भ्वादि) cont.

Verbal root	Pres. act. & pass.	Perfect	Future	Causative
भू to be	भवति भूयते	बभूव	भविष्यति	भावयति
된 to carry	भरति-ते भ्रियते	बभार बभ्रे	भरिष्यति-ते	भारयति
भ्रंश् to fall	भ्रंशते भ्रस्यते	बभ्रंशे	भ्रं शिष्यति	भंशयति
भ्रम् to roam	भ्रमति-भ्रम्यते	बभ्राम	भ्रमिष्यति	भ्रमयति
श्राज् to shine मील् to close मुण्ड् to shave मुद् rejoice	श्राचते भाज्यते मीलति मुण्डति मुण्ड्यते मोदते मुद्यते	बन्नाजे मिमील मुमुण्ड मुमुदे	भ्राजिष्यते मीलिष्यति मुण्डिष्यति मोदिष्यते	श्राजयति मीलयति मुण्डयति मोदयति
मुर्छ to faint	मूर्च्छति	मुमूच्छं	मूर्चिक्रध्यति	मूर्च्छयति
मृष् to sprinkle	मर्षति मृष्यते	ममर्ष	मरिष्यति प्रश्यति मध्यति मध्यति	मर्षयति
न्ना to think म्लै to fade येष् to sacrifice यत् to attempt	मनति म्रायते म्लायति यजति-ते इज्यते यतते यत्यते	मस्रो मम्ली इयाच ईजे येते	मस्यात म्रास्यति म्लास्यति यस्यति-ते यतिष्यते	म्रापयति म्ह्यापयति याजयति यातयति यातयति
यम् to check	यच्छति	ययाम	यंस्यति	यामयति
याच् to beg	याचित-ते याच्यते	ययाच ययाचे	याचिष्यति-ते	याचयति

verbal roots with their principal parts Roots of the first Conjugation (भ्वादि) cont.

			Ind. past	part.	
Desiderativ e	Pot. pass. part.	р.р.р.	क्त्वा	ल्यप्	Infinitive
बुभूषति	भवितव्य	भृत	भूत्वा	अभिभूय	भवितुम्
	भवनीय				
∫ बिभरिषति-ते	मृत्य भरणीय	भृत	मृत्वा		भर्तुम्
बुभूर्षति-ते		•			
विभ्रं शिषते		अष्ट	∫ भ्रशित्वा		भ्रंशितुम्
			। भ्रष्ट्वा		
बिभ्रमिषति	भ्रमणीय	भ्रान्त	∮ भ्रमित्वा		अमितुम्
			भ्रान्त्वा		
बिश्राजिषते		भ्राजित	भ्राजित्वा		भ्राचितुम्
मिमीलिषति		मीलित	मीलित्वा		मीलितुम्
		सुण्डित	मुण्डित्वा		मुण्डितु म्
्र मुमुदिषते ••••े•••े•••े	मोदनीय	मुदित	) मुदित्था । मोदित्वा		मोःदेतुम्
मुमोदिषते मुमूर्चिक्रषति		मूर्च्छित	मूर्त्वा मूर्त्वा		
ગુન્ યુ વ્યક્તાલ		न्।च्छत मू र्त	जूर ा		
		मृष्ट	। मर्षित्वा		मर्षितुम्
			मृष्ट्वा		गायधन्
			(6 2.1		
मिम्रासति	म्रातव्य	न्नात	म्रात्वा		न्नातुम्
मिम्लासति		म्लान			म्लातुम्
यियक्षति ते		इष्ट	इष्ट्वा		यष्टुम्
यियतिषते	यतितव्य	यत			यतितुम्
	यतनीय				,
यियं सति	यन्तव्य	यत	यत्वा	∫ संयत्य	यन्तुम्
				ो संयन्य	
यियाचिषति-ते	या चित व्य	या चि त	याचित्वा		याचितुम्
	पाचनीय	i 1		1	

A SANSKRIT MANUAL FOR HIGH SCHOOLS Roots of the first Conjugation (भ्वाहि) cont.

Verbal root	Pres. act. & pass.	Perfect	Future	Causative
रह् to protect	रक्षिति रक्ष्यते	ररक्ष	रक्षिष्यति	रक्षयति
रञ्ज् to be coloured	रषति-ते रज्यते	ररञ्ज ररञ्जे	रंक्ष्यति-ते	रङ्गयति
आ-रम् to begin	रभते	रेभे	रप्स्यते	रम्भयति
रम् to sport	रमते रम्यते	रेमे	रंस्यते	रमयति
বাস্ to shine	राजित-ते राज्यते	्रराज रराजे रेजे	राजिष्यति-ते	राजयति
हन् to be pleased	रोचते रुच्यते	र रराज रज रुर चे	रोचिष्यते	रोचयति
रह_ to grow	रोहति रहाते	हरो ह	रोक्ष्यति	्रोद्दयति रोपयति
. लहु to leap	लङ्गति-ते	ललङ्ग ललङ्गे	लङ्गिष्यति-ते	लङ्गयति
लप् to talk	लपति लप्यते	लला प	लिष्यति	लापयति
,लभ् to get	छ भते लभ्यते	ले भे	लप्स्यते	लम्भयति
लष् to long for	लषति-ते लच्यते	ललाष लेषे	लिष्यति-ते	लाषयति
लस् to shine	रु सति रुस्यते	ललास	लसिष्यति	İ
लस्ज् to be ashamed	लजते लज्यते	ललज्जे	लजिष्यते	लजयित
बद् to tell	बदति उद्यते	उवाद	वदिष्यति	वादयति
वन्द to salute	वन्दते वन्द्यते	ववन्दे	वन्दिष्यते	वन्दयति
वप् to sow	वपति-ते उप्यते	उवाप ऊपे	वप्स्यति-ते	वापयति
वम् to vomit	वमति वम्यते	ववाम	विमिष्यति	(वसयति
of to tomic	741/1 777/1	य गांची	गामन्यारा	वामयति
वस् to dwell	वसति उध्यते	उ वास	वत्स्यति	वासयति

verbal roots with their principal parts Roots of the first Conjugation (श्वादि) cont.

			Ind. pa	st part.	
Desiderative	Pot. pass. parr.	p. p. p.	त्रवा	त्यप्	Infinitive
रिरक्षिषति	रक्षितव्य रक्षणीय	रक्षित	रक्षित्वा	संरक्ष्य	रक्षितुम्
रिरंक्षति-ते	रज्जनीय	रक	रक्रवा		रंक्तुम्
रिप्सर्वे		रब्ध	रब्धा	भारभ्य	रब्धुम्
रिरंस्रते	रमणीय	रत	रत्वा	∫ विरम्य	रन्तुम
रिराजिषति-ते		राजित	राषित्वा	ि विरत्य विराज्य	राषितुम्
रुरुचिषते		रु चित	रुचित्वा		रोचितुम्
रु क्शति	रोहणीय	ह्रव	रूढ्वा	भारह्य	रोह्रम्
लिलङ्घिषति-ते	लङ्घनीय	रुङ्घित	लङ्कित्वा	विलङ्घ	लङ्घितुम्
लिल पिषति	लपितव्य लपनीय	लिपत	स्रिपता	विलप्य	लिपुतुम्
लिप्सते	लभ्य लम्भनीय	लब्ध	सञ्चा		लब्धुम्
लिल विवति-ते	लष्य लषणीय	लिषत	लिखा	अभिलप्य	लिवुम्
,		ल ज्जित			
विवदिषति	वदितव्य	उदित	उदित्वा	प्रत्युच	वदितुम्
बिवन्दिषते	वन्दनीय	वन्दित	वन्दित्वा		वन्दितुम्
विवप्सति-ते	वपनीय	उप्त	उ प्त्वा	समुप्य	वप्तुम्
विविमषंति	वमितव्य	वान्त	विमत्वा		विमतुम्
			वान्त्वा		, ,
विवत्सति	उ षितव्य	उषित	उ षित्वा	आध्युष्य	वस्तुम्

A SANSKRIT MANUAL FOR HIGH SCHOOLS Roots of the first Conjugation (ম্বাহি) cont.

Verbal root	Pres. act. & pass.	Perfect	Future	Causative
वह् to carry	बहति-ते उह्यते	उवाइ ऊहे	वक्ष्यति-ते	वाहयति
बाञ्छ् to wish	वाञ्छति वाञ्छ्यते	ववाञ्च	वाञ्चिष्यति	वाञ्छयति
वृत् to exist	वर्तते वृत्यते	वकृते	∫वर्स्यति	वर्तयति
स्थ् to grow	वर्धते दृष्यते	वत्रुघे	र्विष्यते वरस्यति वर्धिष्यते	वर्षयति
हुष् to rain	वर्षति वृष्यते	ववर्ष	वर्षिष्यति	वर्षयति
वे to weave	वयति-ते क्यते	उवाय (ऊये (ऊवे	वास्यति-ते	वाययति
वेप् to tremble	वेपते वेप्यते	विवेपे	वेपिष्यते	वेपयति
वेष्ट् to surround	वेष्टते वेष्ट्यते	विवेध्टे	वेष्टिष्यते	वेष्टयति
व्यथ् to suffer	व्यथते व्यथ्यते	विन्यथे	व्यथिष्यते	व्य थय ति
व्रज् to go	व्रजति व्रज्यते	वत्राज	व्रजिष्यति	वाजयित
शंस् to praise	शंसति शस्यते	शशंस	शंसिष्यति	शंसयति
য় ~~ড্~~ ক to doubt	शङ्कते श ~~ङ्क्~~ यते	शशङ्क	शङ्किष्यते	शङ्कयति
शप to curse	शपति-ते शप्यते	शशाप शेपे	शप्स्यति-ते	शापयति
शम् to grow	शमति शम्यते	शशाम	शमिष्यति	(शमयति
calm				शामयति
शिक्ष् to learn	शिक्षते शिक्ष्यते	शिशिक्षे	शिक्षिष्यति	शिक्षयति
ग्रुच् to bewail	शोचति शुच्यते	शुशोच	शोचिष्यति	शोचयति
		5	->0>	
ग्रुभ् to shine	शोभते	શુશુમે	शोभिष्यते	शोभयति
रचुत् to ooze	श्रोतित रचुत्यते	चुश्रोत	श्रोतिष्यति	श्रोतयति
প্সি to reach	श्रयति-ते श्रीयते	হািপ্সায হিাপ্সিয	श्रयिष्यति-ते	श्राययति

verbal roots with their principal parts Roots of the first Conjugation (भ्वादि) cont.

			Ind. pa	est part.	
Desiderative	Pot. pass. part.	p. p. p.	त्तवा	त्यप्	Infinitive
विवक्षति-ते	वहनीय	ऊ ढ	ऊढ्वा	प्रोह्य	वोढुम्
	वाञ्जनीय	वाञ्चित	वाञ्चित्वा		वाञ्छिशुम्
। विदृत्सति	वर्तितव्य	वृत्त	वृत्त्वा	परिवृत्य	वर्तितुम्
विवर्तिषते	वर्तनीय				
∫वितृत्सति	वर्धनीय	बृद्ध			वधितुम्
विवधिषते					
विवर्षिषति		वृष्ट	वृष्ट्वा	अभिदृष्य	वर्षितुम्
विवासति ते	वातव्य	ऊत	ऊ त्वा		वातुम्
	į				
·		वेपित	वेपित्वा		वेषितुम्
		वेष्टित			
विव्यथिषते		व्य थित	व्यथित्वा		व्य थितुम्
विव्रजिषति		व्र जित	व्रजित्वा	परिव्रज्य	व्रजितुम्
शिशंसिषति	शस्य शंसनीय	शस्त	शंसित्वा		शं सितुम्
			शस्त्वा		
शिशंङ्किषते	शङ्कनीय	शङ्कित	शङ्कित्वा	आश ङ्क्य	शङ्कितुम्
शिशप्सति-ते		शप्त	शप्त्वा		शप्तुम्
शिशमिषति	शाम्य शमनी य	शान्त	∫ शमित्वा	निशम्य	शिसतुम्
			े शान्त्वा		
शिशिक्षिषते	शिक्षणीय	शिक्षित	शिक्षित्वा		शिक्षितुम्
∫ ग्रुग्जुचिषति	शोधनीय	शुचित	शुचित्वा		शोचितुम्
रे शुशोचिषति		शोचित	शोबित्वा		
		शोभित	शोभित्वा		शोभितुम्
चुश्रोतिषति		∫ श्वुतित			
	_	(स्वोतित			
शिश्रयिषति-ते	श्रयितव्य	श्रित	श्रित्वा	अश्रित्य	श्रयिनुम्
	श्रयणीय				

A SANSKRIT MANUAL FOR HIGH SCHOOLS Roots of the first Conjugation (ম্বারি) cont.

		·	· · · · · · · · · · · · · · · · · · ·	
Verbal root	Pres. act. & Pass.	Perfect	Future	Causative
श्वाच् to praise	श्चाघते श्चाध्यते	शश्चाधे	स्ला घिष्यते	
িয় to swell	श्वयति श्रयते	(হিাম্বায	श्वयिष्यति	श्वाययति
ra to swell	वयात स्थल	्राशाय ग्रायाय	वायव्यात	वाययात
ष्ट्रिव to spit	ष्ट्रीवति	(तिष्ठेव	घ्टेविष्य ति	घ्ठेवयति
10 100 0010		टिष्ठेव	011410	91410
सञ्ज् to cling	सजित सज्यते	ससञ्ब	सङ्क्ष्यति	सञ्जयति
सद् to sit	सीदति सचते	ससाद	सत्स्यति	सादयति
सर ज् to get	सज्बति-ते सज्यते	सस्उज	सज्ज्ञिष्यति-ते	
ready		ससज्जे		
सह्to bear	सहते सहाते	सेहे	सहिष्यते	साइयति
~~Cons~~ tants	सेघति सिध्यते	सिसेध	266	
सिध् to go	स्वात ।सन्यत	।सस्य	सेधिष्यति	सेघयति
स्द् to stike	स्दते स्वते	सुषृदे	स्दिष्यते	सूदयति
₹ to go	सरति स्नियते	ससार	सरिष्यति	सारयति
सप् to creep	सर्पति सप्यति	ससर्प	∫ स्रप्स्यति	सर्पयति
			े सप्स्थिति	
सेव् to serve	सेवते सेव्यते	सिषेवे	सेविष्यते	सेवयति
स्बल् to stumble	स्बलति स्बभ्यते	चस् खाल	स्खलिष्यति	स्खल यति
स्तंभ् to fix	स्तंभते	तस्तंभे	स्तंभिष्यते	स्तंभयति
स्था to stand	तिष्ठति स्थीयते	तस्थौ	स्थास्यति	स्थापयति
स्पन्द् to throb	स्पन्दते स्पन्धते	पस्पन्दे	स्पन्दिष्यते	स्पन्दयति
स्पर्ध to chal-	स्पर्धते स्पर्धते	पस्पर्धे	स्पर्धिष्यते	स्पर्धयति
lenge				
सुद् to burst	स्फोटते	पुस्फुटे	स्फोटिष्यते	स्फोटयति

verbal roots with their principal parts Roots of the first Conjugation (भ्वादि) cont.

			Ind. pa	st part.	
Desiderative	Pot. pass, part.	p. p. p.	क्त्वा	त्यप्	Infinitive
शिश्वाभिषते	श्लाध्य	श्चाघित			३लाधितुम्
	श्लाघनीय				
		शून	श्वयित्वा		
तिष्ठेविषति		ष्ट्यत	(छेवित्वा		छेवितुम्
			छ्युत्वा		
सिसङ्क्षति	सञ्जनीव	सक्त	सक्त्वा		सङ्क्तुम्
सिषत्सति	साद्य सादनीय	सन	सत्त्वा		सत्तुम्
सिसज्जिषति		सज्जित	सजित्वा		सज्जितुम्
सिसहिषते	सह्य सोढव्य	सोढ	्र सहित्वा 	उत्सह्य	् सहितु म्
			े सोढ्वा	<u> </u>	े सोद्धम्
(सिषित्सित		सिद्ध	सेधित्वा	निषिध्य	सेधितुम्
े सिसिधिषति	-	·	1		
सुस् दिषते					सूदितुम् सर्तम्
सिसीर्षति	सारणीय	स्त	स्त्वा	अनुस्त्य	
सिस्रप्सति		स् प्त	स्प्ता		सर्प्तुम्
सिसेविषते	सेव्य	सेवित	सेवित्वा	आसेव्य	सेवितुम्
1441444	। सेवनीय	"""		-1131-4	
		स्खलित	स्खलित्वा		स्खलितुम्
ļ	स्तंभनीय	स्तब्ध		1	स्तंभितुम्
तिष्ठासति	स्थेय स्थातब्य	स्थित	स्थित्वा	प्रतिष्ठाय	स्थातुम्
1		स्पन्दित	स्पन्दित्वा		स्पन्दितुम्
	स्पर्धनीय	स्पर्धित	स्पर्धित्वा		स्पधितुम्
		स्फुटित	स्फुटित्बा		स्फोटितुम्
		रफ़ारत	<i>-</i> काट(ब।	<u> </u>	रक्षाटग्रम्

A SANSKRIT MANUAL FOR HIGH SCHOOLS Roots of the first Conjugation (भ्वादि) cont.

Verbal root	Pres. act. & pass.	Perfect	Future	Causative
स्मि to smile	स्मयते स्मीयते	सिष्मिये	स्मेष्यते	् स्माययति रमापयति
₹ to temember	स्यरति स्यर्यते	सस्मार	स्मरिष्यति	स्मारयति
स्यन्द् to flow	स्यन्दते	सस्यन्दे	स्यन्दिष्यते	स्यन्दयति
स्रंस् to fall	स्रंसते सस्यते	सम्नं से	स्रं सिष्यते	
মৃ to flow	स्रवति	सुस्राव	स्रोष्यति	स्नावयति
ধ্বন্ধ to embrace	स्वज्ञते स्वज्यते	सखञ्जे	स्वङ्क्ष्यते	स्वज्जयति
		सखजे		
स्नन् to sound	खनति	सस्वान	स्बनिष्यति	
खाद् to taste	स्वादते स्वाद्यते	सस्वादे	स्वादिप्यते	
खिद् to perspire	स्वेदते स्विद्यते	सिष्विदे	स्वेत्स्यते	
हस् to laugh	इसति इस्यते	जहास	हसिष्यति	हासयति
ह to take	हरति-ते हियते	जहार जह्ने	हरिष्यति-ते	हारयति
ह्रेष् to neigh	हें पते हें ध्यते	जिहें बे		
हाद् to be glad	ह्यादते	जहादे	हादिष्यते	हादयति
ह्रे to call	ह्वयति-ते हूयते	जुहाव जुहुवे	ह्वास्यति	ह्वाययति

Roots of the second Conjugation (अदादि)

अद् to eat	भत्ति अद्यते	(आद र जधास	अत्स्यति	आ द यति
अन् to breathe	भिनिति भन्यते	भान	अनिष्यति	आनयति
अस् to be	भस्ति भस्यते	बभूव	भविष्यति	भावयति
आस् to sit	भास्ते भास्यते	भासाधके	भासिष्यते	आसयति
इ to go	एति ईयते	इयाय	एष्यति	आययति
अधि-इ to read	भपीते भधीयते	अधीजगे	अध्येष्यति	अध्यापयति

VERBAL ROOTS WITH THEIR PRINCIPAL PARTS Roots of the first Conjugation (भ्वादि) cont.

Desile et	Ind. past part				
Desiderative	Pot. pass. part.	p. p. p.	क्त्वा	ल्यप्	Infinitive
सिस्मयिषते	स्मयनीय	स्मित	स्मित्वा	विस्मित्य	
युस्मू र्षते	स्मर्य स्मरणीय	स् मृत	स्मृत्वा	विस्मृत्य	स्मर्तुम्
सिस्यन्दिषते		स्यन्न	स् यि-"	•	स्यन्दितुम्
		स्रस्त	, 		स्र सितुम्
		स्रुत			
सि ख ङ्क्षते		खंक	खक्रवा		खङ्क्तुम्
		स्वनित			
	स्वाद्य स्वादनीय	खादित			खादितुम्
	स्वेद्य	खिदित खिन्न	खिदित्वा		स्वेदितुम्
जिद्दसिषति	इास्य इसनीय	इसित	इसित्वा	विहस्य	इसितुम्
जिहीर्षति-ते	इर्तव्य हरणीय	हृत	हत्वा	अपहृत्य	इर्तुम्
					_
जिह्नादिषते		ह्रा दित			
जुहूषति-ते	हूतव्य ह्वातःय	हूत	हृत्वा	आहूय	ह्वातुम्

Roots of the second Conjugation (अदादि)

जिघत्सति	अदनीय	(जम्ध (अन्न	जग्ध्वा		अत्त्म्
अनिनिषति बुभूषति आसिषिषते इयिषति अधिजिगांसते	आस्य आसनीय इत्य एतव्य	अनित भूत आसित इत अधीत	अनित्वा भूत्वा आसित्वा इत्वा	अ धीत्य	अनितुम् भवितुम् आसितुम् एतुम् अध्येतुम्

A SANSKRIT MANUAL FOR HIGH SCHOOLS Roots of the second Conjugation (अदादि) cont.

Verbal root	Pres. act. & pass.	Perfect	Future	Causative
ईश् to command	ईच्टे ईस्यते	ईशाधके	ईशिष्यते	ईशयति
कु to sound	कौति कबीति	चुकाव	कोष्यति	कावयति
ख्या to relate	ख्याति ख्यायते	चख्यो	ख्यास्य ति	ख्यापयति
चकास् to shine	चकास्ति	चकासाधकार	चकासिष्यति	चकासयति
बक्ष् to speak	चप्टे	चचक्षे	क्शास्यति	
जक्ष् to eat	जक्षिति जक्ष्यते	जजक्षे	, जक्षिष्यति	जक्षयति
जागृ to weak	जागति जागर्यति	जजागार	जागरिष्यति	चागरयति
दिरद्रा to be poor	दिखाति दरियूते	(ददरिद्रौ (दरिद्राञ्चकार	दरिद्रिष्यति	
दा to cut	दाति दीयते	ददौ	दास्यति	दापयति
दिह to anoint	देशिध दिग्धे दिह्यते	दिदेह दिदिहे	धेक्ष्यति-ते	देहयति
दुह to milk	दोग्धि दुग्धे दुह्यते	दुदोह दुदुहे	धोक्ष्यति-ते	दोइयति
ब्रा to run	द्राति	हद्री	द्रास्यति	
द्विष् to hate	द्वेष्टि द्विष्टे द्विष्यते	दिद्वेष दिद्विषे	द्वेक्ष्यति-ते	द्वेषयति
नु to praise	नौति नृयते	जुनाव	नोष्यति	नावयति
पा to protect	पाति पायते	पयौ	पास्यति	पालयति
पृच् to touch	पृक्ते पृच्यते	पपृचे	पर्विष्यते	
ब्र to speak	ब्रवीति ब्रुते उच्यते	उवाच ऊचे	वक्ष्यति-ते	वाचयति
भा to shine	भाति भायते	बभी	भास्यति	भापयति
मा to measure	गाति मीयते	ममौ	मास्यति	मापयति
मृज् to wipe	माष्टिं मृज्यते	ममार्ज	(मार्जिष्यति (मार्श्यति	मार्जयति
या to go	याति यायते	ययौ	यास्यति	यापयति
यु to join	यौति यूयते	युयाव	यविस्यति	यावयति
र to cry	रौति स्वीति रूयते	रुराव	रविष्यति	रावयति

VERBAL ROOTS WITH THEIR PRINCIPAL PARTS Roots of the second Conjugation (अदादि) cont.

	]_		Ind. pa	st part.	
Desiderative	Pot. pass. part.	p. p. p.	त्तवा	त्यप्	Infinitive
ईशिशिषते	इं शितव्य	ईशित			
चुकुषति		·			
चिख्यास ति	ख्येय	ख्यात	ख्यात्वा		ख्यातुम्
चिचकासिषति		चकासित	चकासित्वा		चकासितुम्
Į		ख्यात			
		_			
जिजक्षिषति		जक्षित	जक्षित्वा		जक्षितुम्
जिजागरिषति		जागरित			जागरितुम्
(दिद्रिहासित		द्रिदित			
े दिदरिद्रिषति	दातब्य देय				
22.22	देह्य	दत्त	दत्त्वा	संदिह्य	दातुम्
दिधिक्षति-ते	दाह्य	दिग्ध	दिग्चा	सम्बद्ध	देग्धुम् दोग्धुम्
दुध्क्षति-ते	पाद्य	दुग्ध	दुग्धा		वार्युक्
दिद्विक्षति-ते	द्वेषणीय	द्विष्ट	द्विष्ता		द्वेष्टुम्
नुबृषित		.हुट नुत	नु त्वा		नोतुम्
पिपासति	पातव्य	पात	पात्वा		पातुम्
ĺ		पृ क्त			
विवक्षति-ते		ব ক্ষ	उ कत्वा		वक्तुम्
विभासति		भात	भात्वा	प्रतिभाय	भातुम्
मित्स ति	मातव्य मेय	मित	मित्वा	निर्माय	मातुम्
६ मिमाजिषति	मार्घव्य	मृष्ट	{ मृध्या		मार्धुम्
े मिमृक्षति			रे मार्जित्वा		माजितुम्
यियासति	यातव्य	यात	यात्वा	प्रयाय	यातुम्
∫ यियविषति		युत	युत्वा		यवितुम्
े युयूषति					
रुरुषति		स्त	रुत्वा		रवितुम्

A SANSKRIT MANUAL FOR HIGH SCHOOLS Roots of the second Conjugation (अदादि) cont.

Verbal root	Pres. act. & pass.	Perfect	Future	Causative
रुद् to weep	रोदिति स्वते	रुरोद	रोदिष्यति	रोद्यति
লা to give	लाति	ललौ	लास्थ ति	
लिह् to lick	लेढि लीढे लिखते	लिलेइ लिलिहे	ठेक्ष्यति	लेहयति
वच् to speak	वक्ति उच्यते	उवाच	वक्ष्यति	वाचयति
वश् to wish	वष्टि उर्यते	उवाश	वशिष्यति	वाशयति
वस् to wear	वस्ते वस्यते	ववःते	वसिष्यते	वासयति
वा to blow	वाति वायते	वयौ	वास्यति	वापयति
विद् to know	वेत्ति वेद विद्यते	विवे द	वेदिष्यति	वेद्यति
वृज् to avoid	वृक्ते वृज्यते	ववृजे	वर्षिष्यति	वर्जयति
शास् to instruct	शास्ति शिष्यते	शशास	शासिष्यति	शासयति
शी to lie down	शेते शय्यते	शिक्ये	शिष्यते	शाययति
श्वस् to breathe	श्वसिति श्वस्यते	शश्वास	श्वसिष्यति	श्वासयति
सू to bear	सूते सूयते	सुषुवे	∫ सोष्यते } सविष्यते	सावयति
स्तु to praise	(स्तौति स्तवीति स्तुते स्तुवीते स्तूयते	तुष्टाब तुप्दुवे	स्तोध्यति स्तोध्यति	स्तावयति
न्ना to bathe	स्नाति स्नायते	सस्रो	स्नास्यति	स्नापयति
स्वप् to sleep	स्विपति सुप्यते	सुष्वाप	स्वप्स्यति	स्वापयति
हन् to kill	हन्ति हन्यते	जघान	हनिष्यति	घातयति
ह् to conceal	ह्रुते	जुह्रवे	ह्रोध्यते	ह्रावयति

verbal roots with their principal parts Roots of the second Conjugation (अदादि) cont.

			Ind. pas	st. part.	
Desiderative	Pot. pass. part.	p. p. P.	त्तवा	त्यप्	Infinitive
रुरुद् षित	रोदितव्य	इदित	रुदित्वा		दोदितुम्
	•				
लिलिक्षति	लेह्य	ਲੀਫ	ली ढ्वा		लेडुम्
विवक्षति	वक्तव्य वास्य		1 -	प्रोच्य	, ,
ापपद्गारा	ļ.	ভক	उक् त्वा	7104	वक्तुम्
	वाचनीय				
विविशाषित		उ शित	उशि त्वा		वशितु म्
विवसिषते		वसित	वसिरवा		वसितुम्
विवासति		वात	वात्वा		वातुम्
विविद्घिति	वेद्य वेदितव्य	विदित	विदित्वा		वेदितुम्
विवर्जिषते		बृ क्त	वर्जित्वा		वर्जितुम्
शिशाशिषति	शिष्य शासनीय	शिष्ट	(शिष्ट्वा		शासितुम्
	;		र्र शासित्वा		
शिशयिषते	शयितव्य	शयित	शयित्वा	संशग्य	शियतुम्
	शयनीय				
शिश्वसिषति	श्वासनीय	श्वस्त	श्वसित्वा	निश्वस्य	श्वसितुम्
		श्वसित			
सुसूषते		सूत	सृत्वा		सोतुम्
1		•			
तुष्टूषति	स्तोतव्य	स्तुत	स्तुत्वा	प्रस्तुत्य	स्तोतुम्
सिष्णाषति	स्नातव्य	स्नात	स्नात्वा		स्नातुम्
मुषुप्सति	स्वप्तव्य	ਜ਼ੁ ਸ਼	सुप्त्वा	संसुप्य	खप्तुम्
जिघांसति	हन्तव्य घात्य	हत	हत्वा	∫ निहन्य	इन्तुम्
				े निहत्य	
जुहु पते		हुत	हुत्वा		ह्रोतुम्

इष् to move

A SANSKRIT MANUAL FOR HIGH SCHOOLS Roots of the third Conjugation (हादि)

	cous of the third	00117118110111 (	41.77		
Verbal root	Pres. act. & pass.	Perfect	Future	Causative	
現 to go	इयर्ति अर्यते	भार	अरिष्यति	अर्पयति	
दा to give	ददाति दत्ते दीयते	ददौ ददे	दास्यति-ते	दापयति	
धा to place	दधाति धत्ते धीयते	दधौ दघे	धास्यति-ते	धापयति	
निज् to wash	नेनेकि नेनिके निज्यते	निनेज निनिजे	नेक्ष्यति-ते	नेजयति	
y to fill	पिपति पूर्यते	पपार	(परिष्यति	पारयति	
2			र परीष्यति		
भी to fear	बिभेति भीयते	विभाय	मेष्यति	(भापयते	
				रे भाययति	
म to hold	बिभर्ति बिमृते	बभार बम्रे	भरिष्यति-ते	भारयति	
	भ्रि यते				
मा to measure	मिमीते भीयते	ममे	मास्यते	मापयति	
विच् to divide	विवेक्ति विविक्त	विवेच विविचे	वेक्ष्यति-ते	वेचयति	
विज् to separate	विवेक्ति वि षिक्ते विज्यते	विवेज विविजे	वेक्ष्यति-ते	वेजयति	
हा to go	जिहीते हायते	जहे	हास्यते	हापयति	
हा to abandon	जहाति हीयते	जहाै	हास्यति	हापयति	
हु to offer	जहोति हूयते	जुहाव	होष्यति	हावयति	
ह्री to blush	जिहें ति हीयते	जिह्नाय	ह्रेध्यति	हेपयति	
				<del>' </del>	
Roots of the fourth Conjugation (दिवादि)					
अण् to breathe	भण्यति अण्यते	आणे	अणिष्यते	अणयति	
अस् to throw	अस्यति अस्यते	आस	असिष्यति	आस्रयति	

Roots of the third Conjugation (ह्वादि)

Danislamatian	D		Ind. pas	t. part.	T-6:-'-'
Desiderative	Pot. pass. part.	р. р. р.	त्त्वा	ल्यप्	Infinitive
अरिरिषति	अर्पणीय	ऋत	ऋत्वा		अर्तुम्
दित्सति-ते	दातव्य देय	दत्त भात	दत्त्वा	आदाय	दातुम्
षित्स्रति-ते	धातव्य घेय धानीय	हित	हित्वा	अभिधाय	धातुम्
निनिक्षति-ते		निक	निक्त्वा		नेक्तुम्
्र पुपूर्षति विपरिषति	पूरणीय	पूर्ण	पूर्वा		
बिभीषति	भेतव्य	भीत	भीत्वा		भेतुम्
बिभरिषति-ते	भरणीय	भृत	मृत्वा		भर्तुम्
मित्सते	मातव्य मेय	मित	मित्वा		मातुम्
विविक्षति-ते	वेक्तव्य	विक्त	विक्त्वा		वेक्तुम्
विविक्षति-ते		विक्त	विक्त्वा		वे ~~व~~ तुम्
चिहास ते		हात	हात्वा		हातुम्
जिहासति	हातव्य हेय	हीन	हित्वा		हातुम्
जुहूषति	होतव्य हव्य	हुत	हुत्वा		होतुम्
जिहीषति		हीत हीण	हीत्वा		हेबुम्
				•	
	Roots of the	fourth Con	jugation (दि	वाद)	
अणिणिषते		अणित	अणित्वा		भणितुम्
असिसिषति	अस्तव्य असनीय	अस्त	∫ असित्वा	न्यस्य	असितुम्
			े अस्त्वा		
एषिषिषति	एष्य एषणीय	इष्ट	इष्ट्वा		एषितुम्

A SANSKRIT MANUAL FOR HIGH SCHOOLS Roots of the fourth Conjugation (दिवादि) cont.

Verbal root	Pres. act. & pass.	Perfect	Future	Causative
ऋध् to prosper कुप् to be angry कृश् to become lean	ऋध्यति ऋध्यते कुप्यति कुप्यते ऋस्यति	श्रानर्ध चुकोप चकर्श	अधिश्यति कोभिष्यति कशिष्यति	अर्धयति कोपयति
कुष् to be angry क्रम् to be tired	कृष्यति कृष्यते क्राम्यति क्रम्यते	चुकोध चक्लाम	क्रोत्स्यति क्लमिष्यति	क्रोधयति क्लमयति
क्किद् to become wet	क्रियति क्रियते	चिक्लेद	(क्लेंदिप्यति (क्लेत्स्यति	क्लेदयति
क्किश् to be afflicted	क्रिश्यति क्रिश्यते	चिक्लिशे	क्लेशिष्यते	क्लेशयति
क्षम् to bear	क्षाम्यति क्षम्यते	चक्षाम	(क्षमिष्यति (क्षंस्यति	क्षमयति
ञ्जुघ् to be hungry	क्षुध्यति क्षुध्यते	चुक्षोध	क्षोत्स्यति	क्षोधयति
धुभ् to tremble	क्षुभ्यति क्षुभ्यते	चुक्षोभ	क्षोभिष्यति	क्षोभयति
खिद् to suffer pain	खिद्यते	चिखिदे	खेतस्यते	खेदयति
जन् to be born	जायते जन्यते	जज्ञे	जनिष्यते	जनयति
ৰু to grow old	जीर्यति जीर्यते	ज ार	(जरिष्यति (जरीष्यति	जरयति
डी to fly	डीयते	डिड्ये	डियष्यते	डाययति
तप् to heat	तप्यते	तेपे	तप्स्यते	तापतित
तुष् to be	तुष्यति तुष्यते	तुतोष	तोक्ष्यति	तोष्यति
pleased				

VERBAL ROOTS WITH THEIR PRINCIPAL PARTS Roots of the fourth Conjugation (दिवादि) cont.

			Ind. past	part.	
Desiderative	Pot. part. pass	p. p. p.	क्ला	त्यप्	Infinitive
अदिधिषति		~~দ্~~ বভ	ऋद्ध्वा		अधितुम्
चुको पिषति		कुपित	कुपित्वा		कोपितुम्
1		कृष्ट	(कृशित्वा		कशितुम्
			(कषित्वा		
चुक्त्सति	कोधनीय	कुद	क्द्घा		कोदुम्
		क्लान्त	(क्लमित्वा		
			र्विलान्त्वा		
(चिक्लिद्विषति		विलन	(क्छिदित्वा		(क्छेदितुम्
े चिक्लित्सति			(क्लित्वा		(क्लेतुम्
चिविलशिषते		(क्लिप्ट	(विलष्ट् वा		
1		िक्लिशित	(क्लिशत्बा		
(चिक्षमिषते	क्षन्तव्य	क्षान्त	(क्षमित्वा		(क्षमितुम्
र चिक्षंसते			(क्षान्त्वा		(क्षन्तुम्
चुख्रत्सति		श्चुधित	धुधित्वा		क्षोधितुम्
चुक्षुभिषति		(ध्रुभित	धुभित्वा		क्षोभितुम्
		(क्षुब्ध			
चिखित्सते		खिन	खित्त्वा		खेतुम्
Ì					
जिजनिषते	जनितव्य	जात	जनित्वा		जनितुम्
(जिजीर्षति		जीर्ण	चरित्वा		जरितुम्
(जिजरिषति					
डिडयिषते		(डियत	ड यित्वा		डयितुम्
}		(डीन			
तितप्सते		तप्त			
নু নুঞ্চনি	तोष्टव्य	ব্ৰন্থ	तुष्ठ्वा		तोष्टुप्
-	तोषनीय				
	1	<u>L.</u>	i	<u></u>	l

A SANSKRIT MANUAL FOR HIGH SCHOOLS
Roots of the fourth Conjugation (दिवादि) cont.

Verbal root	Pres. act. & pass.	Perfect	Future	Causative
तृप to be satisfied	तृप्यति तृप्यते	ततर्प	तिर्पेष्यति तप्स्येति त्रप्स्यति	तर्पयति
तृष् to be thirsty	नृष्यति	ततर्ष	तिषध्यति	तर्षेयति
न्नस् to tremble नुद् to break सम् to be tamed	त्रस्यति त्रस्यते त्रुट्यति त्रुट्यते दाम्यति दम्यते	तत्रास तुत्रोट दद्दाम	त्रसिष्यति त्रुटिष्यति दमिष्यति	त्रासयति त्रोटयति दमयति
दिव् to play	दीव्यति दीव्यते	दिदेव	देविष्यति	देवयति
दीप to shine दुष् to be wrong दू to suffer दप् to be glad इद्ध to hate	दीप्यते दुष्यति दुष्यते दूयते दप्यति दृप्यते दुह्यति दुह्यते	दिदीपे ददोष दुदुवे ददपे ददोह	दीपिष्यते दोक्ष्यति दिवष्यते दर्पिष्यति (द्रोहिष्यति) प्रोक्ष्यति	दीपयति दोषयति दावयति दर्पयति दर्पयति द्रोहयति
नश् to perish	नश्यति नश्यते	ननाश	(नशिष्यति र नश्यति	नाशयति
नह् to bind रुत् to dance	नह्यति-ते नह्यते नृत्यति नृत्यते	ननाह नेहे ननर्त	नत्स्यति-ते (नर्तिष्यति रे नर्स्यति	नाहयति नर्तयति
पद् to go पुष् to nourish	पद्यते पुष्यति पुष्यते	पेदे पुपोष	पत्स्यते (पोषिष्यति रे पोक्ष्यति	पाद्यति पोषयति

VERBAL ROOTS WITH THEIR PRINCIPAL PARTS Roots of the fourth Conjugation (दिवादि) cont.

			Ind. pas	t part.	
Desiderative	Pot. pass. part.	p. p. p.	त्तवा	त्यप्	Infinitive
(तितपिषति		तृप्त	र् तिपित्वा		तर्पितुम्
ितितृप्सति			र तृप्त्वा		तर्प्तुम्
					, ,
तितर्षिषति		तृषित	(तृषित्वा		तिषेतुम्
			र तर्षित्वा		,
तित्रसिषति	त्रासनीय	त्रस्त	त्रसित्वा		त्रसितुम्
तित्रुटिषति		त्रुटित	त्रुटित्वा		त्रोटितुम्
दिदमिषति		दान्त	(दिमत्वा		दमितुम्
			र दान्त्वा		, ,
∫दिदेविषति		द्युत	ग्रुता		देवितुम्
र् दुद्यूषति		, ' .	9		`
दिदीपिषते		दीप्त	दीष्ता		दीपितुम्
दुदुक्षति		दुष्ट	दुष्ट्वा		दोष्टुम्
दुद् षते		दूत	9,	!	
दिदपिषति		दप्त	दर्पित्वा		दर्षितुम्
			द प् त्वा		
। दुद्वहिषति	ब्रह्म	∫ द्वुग्ध	(द्वहित्वा		(द्रोहितुम्
ं दुघ्रुक्षति		ि डूढ	द्रुग्धा	Ì	द्रोगधुम्
			्र दूढवा		दोढुम्
(निनशिषति		नष्ट	(निशत्वा		नशितुम्
े निनंक्षति			र नष्ट्वा		नष्टुम्
निनत्सति	नद्धव्य	नद्ध	नद्ध्वा		नबुम्
(निनर्तिषति	नृत्य नर्तितव्य	नृत्त	नर्तित्वा		नर्तितुम्
ि निचत्सित					
पित्सते	पादनीय	पन्न	पत्त्वा		पत्तुम्
(पुपुषिषति	पोषणीय	(पुषित	८ पोषित्वा		पोषितम्
रे पुपुक्षति		े पुष्ट	र पुष्ट्वा		

A SANSKRIT MANUAL FOR HIGH SCHOOLS Roots of the fourth Conjugation (दिवादि) cont.

Verbal root	Pres. act & pass.	Perfect	Future	Causative
प्री to feel	प्रीयते	पिप्रिये	प्रेष्यते	प्राययति
affection बुध् to know	बुध्यते	बुबूघे	भोत्स्यते	वोधयति
अंश् to fall	भ्रस्यति भ्रज्ञ्यते	बभ्रं श	भ्रं शिष्यति	भ्रं शयति
भ्रम् to roam	भ्राम्यति भ्रम्यते	वश्राम	भ्रमिष्यति	भ्रमयति
मद् to be glad मन् to think	माचति मचते मन्यते	ममाद मेने	मदिष्यति मंस्यते	मादयति मानयति
मुह् to faint	मुह्यति मुह्यते	मुमोह	्र मोहिष्यति मोक्ष्यति	मोइयति
युज् to con- centrate	युज्यते	युयुजे	योक्ष्यते	योजयति
युध् to fight	युष्यते	युयुधे	योत्स्यते	योधयति
राध् to grow रुष् to be angry	राध्यति राध्यते रुष्यति रुष्यते	रराध हरोष	रात्स्यति ुरोषिष्यति रोक्ष्यति	राधयति रोषयति
इड्यू to wish स्त्री to stick	स्रध्यति-ते स्रघ्यते स्रीयते	ललाष लेषे लिल्ये	लिष्यति (लेष्यते	लाषयति { लालयति }
स्ट्र to roll स्टब्स् to covet	लुव्यति लुट्यते लुभ्यति लुभ्यते	लुलोट लुलोभ	८ व्यास्यते लोटिप्यति इलोभिष्यति लोप्स्यति	े लापयति लोटयति लोभयति

verbal roots with their principal papts Roots of the fourth Conjugation (दिवादि) cont.

			Ind. pas	t. part.	
Desiderative	Pot. pass. part.	р. р. р.	त्तवा	ल्यप्	Infinitive
पिप्रीषते		प्रीत	प्रीत्वा		भेतुम्
बुभुत्सते	बोधितव्य बोधनीय	बुद्ध	बुद्ध्या	अबुध्य	दोद्ध्ुम्
बिभ्रं शिषति		भ्रष्ट	(भ्रंशिला र भ्रष्ता		भ्रं शितुम्
बिश्रमिषति	भ्रमणीय	भ्रान्त	(भ्रमित्वा (भ्रान्त्वा		भ्रमिद्धम्
मिमदिषति	मच	मत्त	मदित्वा		मदि तुम्
मिमां स ते	मन्तव्य	मत	मत्वा		मन्तुम्
	माननीय				
∫ मुमुहिषति		मुग्ध मृढ	। मोहित्वा	विमुह्य	(मोहितुम्
्र मुसुक्षति			मुग्चा		नोग्धुम्
			मूढ्वा		मोढुय्
	योग्य योजनीय				
युयुत्सते	योद्धव्य योधनीय	युद्ध	युद्चा		योद्ध्,म्
रिरात्सति	राधनीय	राद्ध	दाद्घा		राद्ध्म
रुरुषिष ति		रष्ट	रुषित्त्रा		रोषितुम्
ळिल्धिपति-ते	लष्य लषणीय	लिवत	रुषित्वा		रुषितुभ्
लि लीषते	, , ,	लीन	लीत्वा		छेतुम् लातुम्
0-0					
छ छटिषति		छटित	छटित्वा		लोहितुम्
लुलुभिषति	लोभ्य	लुन्ध	लुब्बा		लोन्धुम्
!			<del></del>		

A SANSKRIT MANUAL FOR HIGH SCHOOLS Roots of fourth Conjugation (दिनादि) cont.

Verbal root	Pres act. & pass.	Perfect	Future	Causative
विद् to be	विद्यते	विविदे	वेत्स्यते	
व्यध् to pierce	विध्यति विध्यते	विव्याध	व्यत्स्यति	व्याधयति
शप् to curse	शप्यति-ते शप्यते	शशाप शेपे	शप्यति ते	शापयति
शम् to grow	शाम्यति शम्यते	शशाम	शमिष्यति	(शमयति
calm				र शामयति
शुध् to be pure	शुध्यति शुध्यते	গ্ৰুয়ীধ	शोत्स्यति	शोधयति
शुष् to be dried	शुष्यति शुष्यते	ग्रुशोष	शोक्ष्यति	शोषयति
शो to sharpen	श्यति शायते	शशौ	शास्यति	शाययति
श्रम् to be tired	श्राम्यति श्रम्यते	शश्राम	श्रमिष्यति	(श्रमयति
				श्रामयति
दिलष् to em-	हिलष्यति हिलष्यते	शिश्लेष	रलेक्ष्यति	
brace				
सिध् to reach	सिध्यति सिध्यते	सिषेध	सेत्स्यति	सेधयति
सिव् to sew	सीव्यति सीव्यते	सिषेव	सेविष्यति	सेवयति
			i	
स्रो to destroy	स्यति सीयते	ससौ	सास् यति	साययति
ब्रिह् to feel	क्षिद्यति क्षिद्यते	सिष्णेह	(स्नेहिष्यति	
affection			रे स्नेक्ष्यति	
1				
खिद् to sweat	स्विद्यति स्विद्यते	सिष्वेद	स्वेत्स्यति	

VERBAL ROOTS WITH THEIR PRINCIPAL PARTS Roots of the fourth Conjugation (दिवादि) cont.

			Ind. pas	t. part.	
Desiderative	Pot. pass. part.	p. p. p.	क्त्वा	त्यप्	Infinitive
विवित्सते		वित्त			
विव्यत्सति	वेध्य	विद्ध	विद्ध्वा		व्यदुम्
शिशप्सति-ते		হাম	शप्त्वा		श्पुम्
	शाम्य	शान्त	{शमित्वा े शान्त्वा	निशम्य	श मितुम्
ग्र शुत्सति	शोधनीय	হ্যুদ্ধ			
গ্যুস্থানি	शोषणीय	शुष्क			शोष्टुम्
शिशासति		शात शित	शात्वा		
शिश्रमिषति		श्रान्त	∫ श्रमित्वा	विश्रम्य	श्रमितुम्
			(श्रान्त्वा		
		हिलष्ट			
सिषित्सति		सिद्ध	सिद्ध्वा		सेधितुम्
(सिसेविषति	सीव्य	स्यूत	(सेवित्वा		सेवितुम्
र् सुस्यूषति	सेवितव्य	•	े स्यूत्वा		•
सिषासति	_	सित	सित्वा		सातुम्
∫ सिस्निहिषति	लेख	स्निग्ध	(स्निहित्वा		स्रो गधुम्
े सिक्रिक्षति			स्निग्ध्वा		į
		_	मीढ्वा		
	स्वेद्य	्रिवदित			
		े स्विन्न			

A SANSKRIT MANUAL FOR HIGH SCHOOLS Roots of the fifth Conjugation (स्वादि)

Verbal root	Pres. act. & pass.	Perfect	Future	Causative
अक्ष् to reach	अक्षोति अक्ष्यते	आनक्ष	् अक्षिष्यति अक्ष्यति	अक्षयति
अश् to pervade	भर्जुते भर्यते	आनशे	्र अशिष्यते (अक्ष्यते	भाशयति
भाप् to obtain	भाप्नोति भाप्यते	भाप	आफ्यति	आपयति
िक to destroy	क्षिणोति क्षीयते	चिक्षाय	क्षेष्यति	क्षाययति
वि to collect	चिनोति चिनुते चीयते	चिचाय चिकाय चिच्ये चिक्ये	चेष्यति-ते	्रचापयति चाययति
तक्ष् to wound	तक्ष्णोति तक्ष्यते	ततक्ष	तक्षिष्यति तक्ष्यति	तक्षयति
रम्भ् to deceive	दभ्नोति दभ्यते	ददम्भ	दम्भिष्यति	दम्भयति
दु to give pain	दुनोति द्यते	777	दोष्यति	दावयति
धु to give pain धु to shake	धुनोति धुनुते ध्रयते	दुदाव दुधाव दुधुवे	६।ज्यात घोष्यति-वे	दावयात धावयति
য়ুৰ to be bold	धुनात धुरुत यूपत धृष्णोति धृष्यते	दुवाव दुबुव दध र्ष	वाज्यात-त धर्षि ध्यति	धर्षयति
मि to throw	मिनोति मिनुते मीयते	ममौ मिम्ये	मास्यति-ते	मापयति
राध् to propi- tiate	राध्नोति राध्यते	रराध	रात्स्यति	राधयति
बु to choose	वृणोति वृणुते व्रियते	ववार वन्ने	वरिष्यति-ते वरीष्यति-ते	वारयति
शक् to be able	शक्नोति शक्यते	शशाक	शक्यति	शाकयति
श्रु to hear	श्रणोति श्रूयते	গ্ৰুপাৰ	श्रोध्यति	श्रावयति
साध् to accom- plish	साझोति साध्यते	ससाध	सात्स्यति	साधयति
सि to bind	सिनोति सिनुते सीयते	सिषाय सिष्ये	सेष्यति	साययति

VERBAL ROOTS WITH THEIR PRINCIPAL PARTS

Roots of the fifth Conjugation (स्वादि)

			Ind. pas	st part.	.
Desiderative	Pot. pass. part	р. р. р.	क्त्वा	ल्यप्	Infinitive
(अचिक्षिषति		अ ष्ट	(अक्षित्वा		(अक्षितुम्
¹ अचिक्षति			े अध्ट्वा		े अध्दुम्
अशिशिषते		अष्ट	अशित्वा		∫ अशितुम्
1			अष्ट्वा		ो अष्टुम्
ईप्सति	आप्तव्य	आप्त	आप्त्वा	प्राप्य	भाप्तुम्
चि क्षीषति	क्षय्य	क्षीण क्षित	क्षित्वा		क्षेतुम्
∫ चिचीषति-ते	चयनीय	चित	चित्वा	संचित्य	चेतुम्
िचिकीषति-ते					1
∫ तितक्षिषति		নন্থ	∫ तक्षित्वा		∫ तक्षितुम्
े तितक्षति			े तष्ट्वा		े तच्दुम्
(दिइम्भिषति		दन्ध	∫ दम्भित्वा		दम्भिगुम्
धिप्सति			दब्धा		
[[] धीप्सति					
दुदूषति		दुत दून			
दुधृषति-ते	धर्षणीय	धूत धून	धूत्वा		धोतुम्
मिन्सति-ते	घषणाय	^{धृष्ट} मित	मित्वा		मातुम्
।मुन्सात-त		HC	। भ त्य।		य । श्रुप्
(रिरात्सति	राधनीय	राद्ध	राद्ध्या		राद्धुम्
रित्सति		1			9.
(विवरिषति-ते	वरणीय	बृत	बु त्वा		∫वरितुम्
वृत्रूर्षति-ते					े वरीतुम्
शिक्षति	शक्य	शक्त	शक्त्वा		श्क्तुम्
ग्र श्रूषते	श्रोतव्य श्राव्य	श्रुत	श्रुत्वा	प्रतिश्रुत्य	श्रोतुम्
सिसात्सति	साध्य साधनीय	साद्ध	साद्ध्वा		साद्धुम्
सिसीषति		सित सिन	सित्वा		सेतुम्
<u></u>	l	····			

A SANSKRIT MANUAL FOR HIGH SCHOOLS
Roots of the fifth Conjugation (स्वादि) cont.

Roots of the fifth Conjugation (सादि) cont.						
Verbal root	Pres. act. & pass.	Perfect	Future	Causative		
सु to sprinkle स्तम्भ् to fix	सुनोति सुनुते सुयते स्तभ्नोति स्तभ्यते	सुषाव सुषुवे तस्तम्भ	सोष्यति-ते स्तम्भिष्यति	सावयति स्तम्भयति		
स्तृ to scatter	स्तृणोति स्तृणुते स्तर्थते	तस्तार तस्तरे	स्तरिष्यति-ते	स्तारयति		
Roo	ot s of the sixth C	Conjugation (	तुदादि)			
इष् to wish	इच्छति इध्यते	इयेष	एषिष्यति	एषयति		
डज्म् to abandon	उ ज्कति	उज्माधकार	उ ज्भिष्यति			
उच्छ् to glean	उञ्ज्ञति	उञ्काञ्चकार	उञ्छिष्यति			
ऋच्छ to fail	ऋच्छति	भानच्छ	ऋच्छिष्यति	ऋच्छयति		
कुट् to curve	कुटति कुठ्यते	चुकोट	कुटिष्यति	कोटयति		
ऋत् to cut	कृन्तित कृत्यते	चकर्त	कर्तिष्यति	कर्तयति		
कृष् to plough	कृषति-ते-कृष्यते	चकर्ष	क्रक्ष्वंति-ते क्रक्ष्यति-ते	कर्षयति		
क to scatter	किरति कीर्यते	चकार	्करिष्यति े करीष्यति	कारयति		
क्षिप् to throw	क्षिपति-ते-क्षिप्यते	चिक्षेप चिक्षिपे	क्षेप्स्यति-ते	क्षेपयति		
गु to devour	गिरति गीर्यते	जगार	् गरिष्यति गरीष्यति	गारयति		
जुष् to like	जुषते जुष्यते	जुजुषे	जोषिष्यते	जोषयति		
तुद् to strike	तुदति-ते-तुद्यते	तुतोद तुतुदे	तोत्स्यति-ते	तोद्यति		
तृह् to kill	नृहति नृह्यते	ततहे	तिहिंष्यति तक्ष्यति			
त्रुट् to tear	त्रुटति त्रुट्यते	तुत्रोट	त्रुटिष्यति	त्रोटयति		

VERBAL ROOTS WITH THEIR PRINCIPAL PARTS Roots of the fifth Conjngation (स्वादि) cont.

			Ind. pas	t. part.	
Desid e rative	Pot. pass. part.	р. р. р.	क्तवा	स्यप्	Infinitive
सुसूषति-ते		सुत	सुत्वा		सोतुम्
तिस्तम्भिषति	स्तंभनीय	स्तब्ध	(स्तम्भित्वा		स्तम्भितुम्
			स्तब्ध्वा		
तिस्तीर्षति-ते		€तृत	स्तृत्वा		स्तर्तुम्
					J
	l	<u> </u>	· · · · · · · · · · · · · · · · · · ·		
	Roots of the	sixth Co	njugation (	तुदादि)	
एषिषिषति	एषितव्य एषणीय	इष्ट	इष्ट्घा		एषितुम्
		उज्मित			
		उ ञ्छित			
		ऋच्छित			
चुकुटिषति		कुटित			
िचिकर्तिषति	कर्त्य	कृत	कर्तित्वा	उत्कृत्य	कर्तितुम्
चिक्रत्सति					
चिक्रुक्षति	कृष्य	कृ ष्ट	कृष्ट्वा		(कष्टुम्
		_			रे कर्ध्रुम्
(चिकरिषति	कीर्य	कीर्ण	कीरवीं	विकीर्य	(करितुम्
चिकीर्षति					े करीतुम्
चिक्षिप्सति-ते	क्षेप्य	क्षिप्त	क्षिप्त्वा	आक्षिप्य	क्षेप्तुम्
जिगरिषति		गीर्ण	`		गरितुम्
İ		ন্তু ष्ट			
तुतुत्सति-ते	तोद्य	तु च	तुत्त्वा		तोदितुम्
		तृढ	्र तर्हित्वा		तर्हितुम्
			ो तृङ्वा		
		त्रुटित	त्रुटित्वा		त्रोटितुम

A SANSKRIT MANUAL FOR HIGH SCHOOLS Roots of the sixth Conjugation (तुदादि) cont.

COLUMN TO THE OWNER OF THE OWNER OWNER OF THE OWNER OWNE				
Verbal root	Pres. act. & pass.	Perfect	Future	Causative
दिश to show	दिशति-ते-दिश्यते	दिदेश दिदिशे	देक्ष्यति-ते	देशयति
भार to honour	आद्रियते	आदद्रे	आदरिष्यते	आदारयति
तुद् to impel	नुदति-ते नुचते	नुनोद नुनुदे	नोत्स्यति ते	नोदयति
वि-आ पृ to be	व्याप्रियते	व्यापप्रे	व्यापरिष्यते	व्यापारयति
engaged	}			
স্ভু to ask	पृच्छति पृच्क्चते	पत्रच्छ	प्रक्ष्यति	प्रच्छयति
भ्रह्ण to fry	मृजाति-ते मृज्ज्यते	(बभर्ज बभ्रज	(भक्ष्यंति-ते	भ्रजयति
		विभजें बभ्रजे	र् अक्ष्यति ते	
मस्ज to sink	मजाति मज्ज्यते	ममज	मङ्क्ष्यति	मज्जयति
	]			
मिल् to join	मिलति-ते मिल्यते	मिमेल मिमिले	मेलिष्यति	मेलयति
मुच् to release	मुश्वति∙ते मुच्यते	मुमोच मुमुचे	मोक्ष्यति-ते	मोचयति
म to die	म्रियते	ममार	मरिष्यति	मारयति
मृश् to consider	मृशति मृश्यते	ममर्श	मध्यति म्रक्ष्यति	मर्शयति
लिख् to write	लिखति लिख्यते	लिखेख	लेखिष्यति	लेखयति
लिप् to anoint	लिम्पति-ते लिप्यते	लिलेप लिलिपे	लेप्स्यति-ते	लेपयति
छुप to break	छम्पति∙ते छप्यते	छुलोप छुछुपे	होप्स्यति-ते	लोपयति
उद्-विज्	उद् ~~विज~~ ते	उद्घि विजे	उद्विजिध्यते	
to tremble				Ì
विद् to gain	विन्दति-ते विद्यते	बिवेद विविदे	वेदिध्यति-ते	i
विश् to enter	विशति विश्यते	विवेश	वेक्ष्यति	वेशयति
सिच् to sprinkle	सिञ्चति-ते सिच्यते	सिषेच सिषिचे	सेक्ष्यति-ते	सेचयति
सुज् to creat	सुजित सुज्यते	ससर्ज	स्रक्ष्यति	सर्जयति
सृश् to touch	स्प्रश्चित स्पृश्यते	पस्पर्श	(स्प्रक्ष्यति	स्पर्शयति
ļ		[	स्पक्षित	1
स्फुर् to throb	स्फुरति	पुस्फोर	स्फुरिष्यति	(स्फोरयति
	}			रफारयति

verbal roots with their principal parts Roots of the sixth Conjugation (तुदादि) cont.

			Ind. pa	st part.	
Desiderative	Pot. pass. part.	p. p. p.	त्तवा	त्यप्	Infinitive
दिदिक्षति-ते	देष्टव्य देश्य	दिष्ट	दिष्ट्वा	उ ह्इय	देष्दुम्
आदिदरिषते	दरणीय	आहत	,	आहत्य	आद र्तु म्
नु नुत्सिति∙से	नोद्य	नुत्त नुत्र	नु त्त्वा		नोदितुम्
		व्यापृत			
विष्टच्छिषति		पृष्ठ	पृष्ट्वा	आपृच्छ्य	प्रब्दुम्
(बिर्भ्राज्जषति		भ्रष्ट	भ्रष्ट् वा		(भर्ष्ड् म्
े बिभर्जिषति					रे अ प्टु म्
मिमंक्षति	मं क्तव्य	मन	(मंक्त्वा		मङ्≆तुम्
		;	र मक्त्वा		
मिमिलिषति-ते		मिलित	मिलित्वा		मेलितुम्
मुमुक्षति-ते	मोक्तव्य मोचनीय	<i>मुक्त</i>	मुक्त्वा		मोक्तुम्
मुमू र्षति	मर्तव्य	मृत	मृत्वा		मर्जु म्
मिमृक्षति	मृ श्य	मृष्ट	मृष्ट् वा	विमृश्य	मर्धुम् म्रप्टुम्
लिलिखिषति -	लिख्य लेखनीय	लिखित	लिखित्वा	आहिष्य	लेखितुम्
लिलिप्सति-ते	ले प्य	लिप्त	लिप <u>्</u> त्वा		लेप्तुम्
छु ख्पति-ते	लुप्य लोप्य	ਕੁਸ਼	छ प्त्वा		लोप्तम्
		उद्दिम		उद्विज्य	
	वेत्तव्य वेदनीय	(विदित	(विदित्वा		(वेदितुम्
		े विस	र्वित्त्वा		रे वेत्तुम्
विविक्षति	वेष्टव्य वेशनीय	विष्ट	विष्ट्वा	उपविज्य	वेष्टुम्
सिसिक्षति	सेक्तव्य	सिक्त	सिक्ता		से≆तुम्
सिस्रक्षति	स्रष्टव्य सृज्य	सृष्ट	सृष्ट्वा		स्रधुम्
पिस्पृक्षति	(स्प्रष्टव्य	€पृष्ठ	स्पृष्ट्वा		∫ स्त्रष्टुम्
	स्पर्शनीय				े स्पर्दुं म्
पुस्फुरिषति		स्फुरित			
		_			

A SANSKRIT MANUAL FOR HIGH SCHOOLS
Roots of the seventh Conjugation (হ্যাহৈ) contd.

Verbal root	Pres. act. & pass.	Perfect	Future	Causative
अञ्जर्to anoint	अनक्ति अज्यते	आनष्ड	) अज्ञिष्यति अङ्क्ष्यति	अञ्जयति
इन्ध् to shine	इन्द्रे इध्यते	इन्धाद्यके	इन्धिष्यते	इन्धयति
धुद् to pound	क्षुणित क्षुन्ते क्षुयते	चुक्षोद चुखुदे	क्षोत्स्यति-ते	
खिद् to suffer pain	खिन्ते खिद्यते	चिखिदे	खेतस्यते	खेदयति
ज़िद् to cut	छिनत्ति छिन्ते छियते	चिच्छेद चिच्छिदे	छेत्स्यति ते	छेदयति
तृह् to injure	तृणेढि तृह्यते	ततर्ह	तिहिष्यति	तर्हैयति
पिष् to grind	पिनष्टि पिष्यते	विषेष	पेक्ष्यति	पेषयति
पृच् to join	पृणक्ति पृच्यते	पपर्च	पर्विष्यति	
भञ्ज् to break	भनक्ति भज्यते	बभञ्ज	भङ्क्यति	भज्जयति
भिद् to split	∫भिनत्ति भिन्ते े भिद्यते	बिभेद बिभिदे	भेत्स्यति-ते	भेदयति
भुज् to rule,	्भुनिक्त भुङ्क	बुभोज बभुजे	भोक्ष्यति-ते	भोजयति
to enjo y युज् to unite	(भुज्यते युनक्ति युङ्क्ते	युयोज युयुजे	योक्ष्यति-ते	योजयति
रिच् to empty	∫रिणक्ति रिङ्क्ते रिच्यते	रिरेच रिरिचे	रेक्ष्यति-ते	रेचयति
रुध् to oppose	रुणद्धि रुन्द्धे रुध्यते	हरोध हरुधे	रोत्स्यति	रोधयति
विच् to separate	∫विनक्ति विङ्क्ते विच्यते	विवेच विविचे	वेक्ष्यति-ते	वेचयति
विज् to shake	बिनक्ति विज्यते	विवेज	विजिष्यति	वेजयति
विद्to know	विन्तो	विविदे	,	
वृज् to avoid	वृणक्ति वृज्यते	ववर्ज	वर्जिंध्यति	वर्जयति
शिष् to leave	शिनष्टि शिष्यते	शिशेष	शेक्ष्यति	शेषयति
हिंस् to injure	हिनस्ति हिंस्यते	चिहिंस	हिंसिष्यति	हिंसयति

verbal roots with their principal parts Roots of the seventh Conjugation (হয়াহি)

Desiderative	D-4			st part.	7
Desiderative	Pot. pass. part.	р. р. р.	क्त्वा	ल्यप्	Infinitive
अञ्जिषति	अंग्य अंज्य	अक्त	) अज्ञित्वा	व्यज्य	∫ अज्ञितुम्
			े अ ~~तबा~~		(अङ्क्त्म्
इन्दिधिषते		इद्ध	इन्धित्वा	समिध्य	इन्धितुम्
ļ		क्षुण्ण	धुत्वा		क्षोदुम्
चि खित्सते		खिन्न	खित्त्वा		खेतुम्
चिच्छित्सति-ते	~~डेत्तव्य डेदनीय~~	ন্তিদা	छित्त्वा		के तुम्
तितर्हिषत्ति		तृहित	तर्हित्त्वा		तर्हितुम्
पिपिक्षति	पेष्य	पिष्ट	पिष्ट्वा		पेष्टुम्
		प्रक	पर्चित्वा		पर्वितुम्
विभङ्गति		भग्न	∤ भक्तवा	•	भ ङ् क्तुम्
			े भंतवा		
विभित्सति-ते	{भे ~~त्त~~ व्य	भि न्न	भित्त्वा		भेत्तुम्
	े भेदनीय भेद्य				
बु भुक्षति	∫भोक्तव्य	भुक्त	भ ~~ुत~~ वा		भोक्तुम्
	े भोजनीय				
युयुक्षति-ते	्योक्तत्र्य योज्य	युक्त	य ~~ुत्त~~ वा		योक्तुम्
	े ये जनीय योग्य				
रिरिक्षति	रेचनीय रेच्य	रिक्त	रिक्त्वा		रेक्तुम्
रुरुत्सति-ते	रोद्धव्य रोध्य	रुद्ध	रुद्ध्वा		रोद्धुम्
विविक्षति-ते	वेक्तव्य वेक्य	विक्त	विक्ता		वेक्तुम्
विविजिषति		विग्न			
	वेदनीय वेद्य	वित्त विश्व			_
विवर्जिषति	वर्जनीय	<i>बुक्त</i>	वर्जित्वा		वर्जितुम्
शिशिक्षति	शेष्य	शिष्ट	शिष्ट्वा		शेष्टुम्
जिहिंसिषति	हिंसनीय	हिंसित	हिंसिखा		हिंसितुम्

Verbal root	Pres. act & pass.	Perfect	Future	Causative
कृ to do	करोति कुरुते क्रियते	चकार चक्रे	करिष्यति-ते	कारयति
क्षण् to huit	्क्षणोति क्षणुते क्षण्यते	चक्षाण चक्षणे	क्षणिष्यति∙ते	क्षणयति
क्षिण् to kill	्रिश्णोति क्षिणुते क्षिण्यते	्रचिक्षेण चिक्षिणे	क्षेणिष्यति-ते	क्षेणयति
तन् to spread	तनोति तनुते तन्यते	ततान तेने	तनिष्यति-ते	तानयति
मन् to consider	मनुते मन्यते	मे ने	मनिष्यते	मानयति
बन् to beg	वनुते वन्यते	ववने	वनिष्यते	

Roots of the ninth Conjugation (क्यादि)

अश् to eat	अश्लाति अश्यते	आश	अशिष्यति	आशय ति
कुष् to tear की to buy	कुष्णाति कुष्यते ∫क्रीणाति कीणीते	चुकोष ∫चिकाय	कोषिष्यति क्रेष्यति-ते	कोषयति कापयति
क्किश्र to	ि क्रीयते क्रिश्नाति क्रिश्यते	ि चिकिये चिक्लेश	) क्रेशिष्यति क्रेक्ष्यति	क्लेशयति
क्षि to destroy धुभ् to disturb	क्षिणाति क्षीयते श्रुभ्नाति श्रुभ्यते	चिक्षाय चुक्षोभ	क्षेष्यति क्षोभिष्यति	क्षाययति क्षोभयति
ग्र to call out	गृणाति गीर्यते	जगार	्गरिष्यति े गरीष्यति	गारयति
प्रन्थ् to tie	प्रथ्नाति प्रथ्यते	जप्रन्थ	प्रन्थिष्यति	प्रन्थयति

VERBAL ROOTS WITH THEIR PRINCIPAL PARTS Roots of the eighth Conjugation (agrica)

Roors of the eighth Conjugation (तनाद)						
			Ind. past	. part.		
Desiderative	Pot. pass. part.	р. р. р.	त्तवा	ल्यप्	Infinitive	
चिकीर्षैति	∫कर्तव्य करणीय	कृत	कृत्वा	अनुकृत्य	कर्तुम्	
	कार्य कृत्य				3 `	
	काव क्रब					
चिक्षणिषति-ते		क्षत	क्षत्वा		क्षन्तुम्	
		_				
चिक्षिणिषति-ते		क्षित	क्षित्वा			
तितनिषति-ते	तन्य	तत	तत्वा		तनितुम्	
तितंसति-ते						
मिम निषते	मन्तव्य	मत	मत्वा	l	मनितुम्	
		वत		i	•	
	<u> </u>		<u> </u>			
	Roots of the	ninth Con	jugation (森	चादि)		
अशिशिषति	्अशि तव्य	अशित	अशित्वा		अशितुम्	
	(अशनीय	-11310				
	ं जसमाय					
चुकोषिषति		कुषित				
चिकीषति-ते	केतव्य कव्य	क्रीत	कीत्वा	विक्रीय	केतुम्	
1					_	
(चिक्किशिषति		(क्रिशित	∫ क्क्रिशिखा		क्रे शितुम्	
ि चिक्रिक्षति		क्रिष्ट	क्रिष्ट्वा			
चिक्षीषति		क्षित क्षीण	क्षित्वा	प्रक्षीय	क्षेतुम्	
चुक्षुभिषति	क्षोभ्य	(धुभित	क्षुभित्वा	2411	क्षोभितुम्	
3917410	द्या +थ	(खुब्ध	खामस्या		या। मधुम्	
		1	-6			
जिगरिषति		गीर्ण	गरित्वा		गरितुम्	
	_			-		
जिप्रन्थिषति	्रप्र थि तव्य	प्रन्थित	प्रन्थित्वा		प्रन्थितुम्	
	्रथ नी य			1		

A SANSKRIT MANUAL FOR HIGH SCHOOLS Roots of the ninth Conjugation (क्यांदि) cont.

Verbal root	Pres. act. & Pass.	Perfect	Future	Causative
ब्रह् to seize	्रग्रहाति ग्रह्णीते ग्रह्मते	जप्राह चगृहे	प्रहीष्यति-ते	प्राह्यति
সু to wear out	जूणाति जीर्यते	जजार	। जरिष्तति जरीष्यति	जारयति
য়া to know	्रजानाति जानीते आयते	जज़ी जज़े	ज्ञास्य ति-ते	ज्ञापयति
ज्या to become	जिनाति जीयते	जिज्यौ	ज्यास्यति	ज्यापयति
द to tear	हणाति दीर्यते	ददार	्दरिष्यति दरीष्यति	दारयति
धू to shake	्रधुनाति धुनीते ध्रयते	दुधाब दुधुवे	(धविष्यति-ते धोध्यति-ते	धूनयति
पुष् to nourish	पुष्णाति पुष्यते	पुपोष	पोषिष्यति	पोषयति
L to purify to fill	पुनाति पुनीते पूयते पृणाति पूर्यते	पुपाच पुपुवे पपार	पविष्ययि-ते (परिष्यति (परीष्यति	पावयति पारयति
प्री to please बन्ध् to bind मन्ध् to churn	श्रीणाति श्रीणीते बध्नाति बध्यते मध्नाति मध्यते	पिप्राय पिप्रिये बबन्ध ममन्थ	प्रेष्यति-ते भन्तस्यति मन्थिष्यति	प्रीणयति बन्धयति मन्थयति
मुष् to steal मृद् to crush ली to adhere द्ध to divide	मुष्णाति मुष्यते मृद्नाति मृद्यते लीनाति लीयते (खुनाति लुनीते	मुमोष ममर्द (जिलाय (लली जुलाब जुलुबे	भोषिष्यति महिष्यति ﴿ लेष्यति लास्यति ःऽविधाति-ते	मोषयति मर्दयति लीनयति लाययति लावयति

VERBAL ROOTS WITH THEIR PRINCIPAL PARTS Roots of the ninth Conjugation (क्याहि) cont.

1			Ind. past part		
Desiderative	Pot. pass. part.	р. р. р.	वस्वा	ल्यप्	Infinitive
जि घृक्षति	∫प्रहीतव्य	गृहीत	गृहीत्वा	विगृह्य	प्रहीतुम्
	्रे प्रहणीय				
। जिजरिषति		चीर्ण	∫ जरित्वा		∫ जरितुम्
े ज़िजीर्घति			रे जरीत्वा		रे चरीतुम्
जिज्ञासति-ते	ज्ञातव्य ज्ञेय	ज्ञात	ज्ञात्वा	}	श्चातुम्
जिज्यासति		जीन	जीत्वा		
				200	
ंदिदरिषति	दरणीय	दीर्ण	दीर्त्वा	विदीर्य	द रितुम्
(दिदीर्घति					
दुधूषति-ते		धूत धून	धूत्वा		
्रपुपुषिषति	पोषणीय	पुष्ट	पुष्ट्वा		पोषितुम्
्रुपुक्षति					
पुपूषति		पूत	पूत्वा		पवितुम्
्रपिपरिषति	पूरणीय	पूर्ण	पूर्वा		
े पुपूर्षति			_		
पिप्रीषति-ते		प्रीत	प्रीत्वा		प्रेतुम्
बिभन्त्सति	बद्धव्य बन्धनीय	बद्ध	बर्भा		बन्द्रुम्
मिमन्थिषति	मन्थनीय	(मथित	म/ियत्वा		मन्थि तुम्
		रे मन्यि त	्मन्थित्वा	ri	
मुमुष्रिषंति		मु षित मृदित	मुषिरवा	संमुप्य	मोषितूम्
बिली षति		न्द्रादत स्त्रीन	ली रवा	(विस्राय	(देहम
1.5741 4131		1 - 1		े विली य	र कातुम्
छु द्रषति- ते	लव्य	स्त्रन	लवित् वा		लवितुम्

A SANSKRIT MANUAL FOR HIGH SCHOOLS Roots of the ninth Conjugation (कथादि) cont.

Verbal root	Pres. act. & pass.	Perfect	Future	Causative			
र to choose	(वृणाति वृणीते	ववार वज्रे	(वरिष्यति-ते	वारयति			
	्रियते		वरीष्यति-ते				
शू to tear	श्र्णाति शीर्यते	शशार	(शरिष्यति-ते शरीष्यति	शारयति			
सि to bind	्रिसनाति सिनीते सीयते	सिसाय सि स्ये	सेष्यति	साययति			
स्तम्भ् to fix	स्तभ्नाति स्तभ्यते	तस्तम्भ	स्तम्भिष्यति	स्तम्भयति			
स्तृ to spread	स्तृणाति स्तृणीते	तस्तार तस्तरे	∫स्तरिष्यति-ते	स्तारयति			
٤	स्तीर्यते		रतरीष्यति-ते				
Roots of the tenth Conjugation (चुरादि)							
भङ्क to count	अङ्कयति अङ्क्यते	अङ्कयामास					
अन्ध् to become	अन्धयति						
blind		i i					
अर्थ to request	अर्थयते अर्थ्यते	अ र्थयाद्यके	<mark>अर्</mark> थयिष्यते				
अंश् to divide	अंशयति	अंशयामास	अंशयिष्यति				
ईर् to move	ईरयति-ते ईर्यते	∫ईरयाधकार-	ईरियष्यति ते				
		र चके					
कथ् to tell	कथयति कथ्यते	कथयामास	कथयिष्यति				
कर्ण to pierce	कर्णयति कर्ण्यते	कर्णयामास	कर्णयिष्यति				
क्षप् to send	क्षपयति क्षप्यते	क्षपयामास	क्षपिष्यति				
ਬਰ to wash	क्षालयति क्षाल्यते	क्षालयामास	क्षालियष्यति				
गण् to count	गणयति गण्यते	गणयामास	गणिबध्यति	-			
गुण् to multiply	गुणयति गुण्यते	गुणयामास	गुणियध्यति	ĺ			

verbal roots with their principal parts Roots of the ninth Conjugation (क्यादि) cont.

-			T + 1		
Desiderative	Pot. pass. part	p. p. p.	Ind. pas		Infinitive
Desiderative	rot. pass. part	p. p. p.	क्त्वा	त्यप्	Intime
(विवरिषति-ते	वरणीय	वृत	2201		(बरिकार
13	परणाय	1 201	बृत्वा		∫ वरितुम्
वुवूर्षति		Ì -			(वरीतुम्
∫शिशरिषति		शीर्ण	İ		
शिशीर्षति			1		
सिसीषति-ते		सित सिन	सित्वा		सेतुम्
।संसायात-त		।तत ।वन	1991		984
	_			•	
विस्तम्भिषति	स्तम्भनीय	स्तब्ध	∫स्तम्भित्वा		स्तम्भतुम्
			े स्तञ्जा		
ितस्तरिषति		स्तीर्ण	स्तीर्त्वा		स्तरितुम्
तिस्तीर्धति-ते	,	\\\\\\\\\\\\\\\\\\\\\\\\\\\\\\\\\\\\\\			
ावस्वायातन्त					
l	Roots of the	tenth Co	niugation (	चगढि ।	
	10-013-07-0100	,,,,,,,		3/114.)	
		अङ्कित			
		अन्धित अन्धित			
		अ। -धत			
	_		1		
	अर्थनीय	अर्थित	अर्थ यित्वा	प्रार्थय	अर्थ यितुम्
			ĺ		
	ईरणीय ईर्य	ईरित	ļ		
	ररणाय २५	रारत			
					_
चिकथयिषति	∫कथितव्य	कथित	कथयित्वा		ऋथयितुम्
	े कथनीय				1
		कर्णित	कर्णयित्वा	भाकण्यं	कर्णयितुम्
		क्षपित	क्षपयित्वा		क्षपियुम्
		- '			
	क्षाल्य	क्षालित	क्षार्लायत्वा		क्षालयतुम्
जिगण यिषति	गणनीय	गणित	गणयित्वा	अवगण्य	गणयितुम्
		गुणित	गुणयित्वा		गुणयितुम्
	ı i	-	-		_ ~ .

A SANSKRIT MANUAL FOR HIGH SCHOOLS Roots of the tenth Conjugation (चुरादि) cont.

Verbal root	Pres. act. & pass.	Perfect	Future	Causative
धुष् to proclai	m घोषयति घोष्यते	घोषयामास	घोषयिष्यति	
विन्त् to think	,	चिन्तयामास	चिन्तयिष्यति-ते	
	⁽ चिन्त्यते			
चुद् to direct	चोदयति-ते चोद्यते	शेदयामा स	चोदयिष्यति-ते	
ļ				
चुर् to steal	चोरयति-ते चोर्यते	चोरयामास	चोरयिष्यति-ते	
चूर्ण् to crush	चूर्णयति-ते चूर्ण्यते	चूर्ण्यामास	चूर्णयिष्यति-ते	
छद् to cover	छादयाति-ते झायते	छा दयामास	च्चादयिष्यति-ते	
तड् to beat	ताडयति ताड्यते	ताडयामास	ताडियध्यति	
तके to guess	तर्क्यति तर्क्यते	तर्कयामास	तर्कयिष्यति	
तज्to threate		तर्जयाञ्जके	तर्जयिष्यते	
तुरु to weigh	तोलयति तोल्यते	तोलयामास	तोलयिष्यति	
दण्ड् to punish		दण्डयामास	दण्डयिष्यति	
पाल to protec		पालयामास	पालयिष्यति	
पोड् to hurt	पीडयिं पीड्यते	पीडया मा स	पीडियष्यति	
पूज् to adore	प्रवयित पूज्यते	पूजयामास	पूजियध्यति	
पूर_ to fill	प्रयति पूर्यते	पूरयामास	पूरियष्यति	
भक्ष् to eat	भक्षयति भक्ष्यते	भक्षयामास	भक्षिय चित	1
भत्से to threat	en भार्स्यते भत्स्यते	भर्त्सयाश्वके	भर्त्स यिष्यते	
भूष to adorn	भृषयति-ते भृष्यते	भूषयामास	भूषिष्यति-ते	
मण्ड to adorn	मण्डयति मण्ड्यते	मण्डयामास	मण्डियध्यति	1
मन्त्र् to consul		मन्त्रयाश्वके	मन्त्रयिष्यते	1
मान् to respect		मानयामास	मानयिष्यति-ते	
मार्ग् to seek	मार्गयति मार्ग्यते	मार्गयामास	मार्गयिष्यति	
मार्जे to wipe	मार्जयति मार्ज्यते	मार्जयामास	मार्जियध्यति	

verbal roots with their principal parts Roots of the tenth Conjugation (चुराहि) cont.

			lnd. pa		
Desiderative	Pot. pass. part.	1 · P · P	त्तवा	ल्यप्	Infinitive
	घोषणीय	घुषित			
चिचितयिषति	्चिन्तनीय	चिन्तित	चिन्तयित्वा	परिचिन्स्य	चिन्तयितु म्
	ि चिन्तितव्य				
	्र चोद् यितव्य	चोदित			
	(चोदनीय				
चुचोरथिषति	चोरियतव्व	चोरित	चोरयित्वा		चोरयितुम्
		चूर्णित			
चिच्छाद्यिषति	छादयितव्य	कुादित	छादयि्ता		छादयितुम्
Į	ताडनीय	ताडित	ताडीयत्वा		ताडयितुम्
	तर्कणीय	तर्कित	तर्कयित्वा		तर्कयितुम्
तितजिषति	तर्जनीय	तर्जित	तर्जयित्वा		तर्जयितुम्
तुतोलियषित	तुल्य	तोलित	तोलियत्वा		तोलियतुम्
	दण्डनीय	दण्डित	दण्डयित्वा		दण्डयितुम्
1	पालनीय	पालित	पालयित्वा		पालयितुम्
पि पी डयिषति	पीडनीय	पीडित	पीडयित्वा		पीडयितुम्
	पूज्य पूजनीय	पूजित	पूजयित्वा		पूजियतुम्
l	पूर्य पूरणीय	पूरित	पूरियत्वा		पूर्यितुम्
बिभ क्षयिषति	}भक्षयितव्य	भक्षित	भक्षयित्वा		भक्ष यितुम्
1	े भक्षणीय				
		भर्दिसत	भर्त्सयित्वा		भर्त्सियतुम्
	भृषितव्य भूष्य	भूषित	भूषियत्वा		भूषियुम्
		मण्डित	मण्डयित्वा		मण्डयितुम्
		म न्त्रित	मन्त्रयित्वा	आमन्त्र्य	मन्त्रचितुम्
मिमानयिषति-ते	माननीय	मानित	मानियत्वा		मानयितुम्
	मागितव्य	मागित	मार्गियत्वा		मार्गियतुम्
मिमार्जीयषति	मार्जनीय	माजित	मार्जियत्वा		मार्जयितुम्

A SANSKRIT MANUAL FOR HIGH SCHOOLS Roots of the tenth Conjugation (बुरादि) cont.

Verbal root	Pres. act. & pass.	Perfect	Future	Causative
मिश्र to mix मृग् to hunt रच् to arrange स्प् to consider स्भ् to define लोक् to see	मिश्रयति मिश्रयते मृगयते मृग्यते रचयति रच्यते रूपययि-ते रूप्यते लक्ष्यति-ते लक्ष्यते	मिश्रयामास मृगयाश्चके रचयामास इतयामास लक्षयामास लक्षयामास लोकयामास	मिश्रयिष्यति मृगयिष्यते रचयिष्यति रचयिष्यति रूपयिष्यति-ते लक्ष्मयिष्यति-ते लोकयिष्यति-ते	
होच् to see	्र होक्यत (होचयतिन्ते होच्यते	लोचयामास	लोचियध्यति-ते	
वस् to cheat	वश्चयते वञ्च्यते	वचयामास	वश्वयिष्यति-ते	
सान्त्व् to soothe	सान्त्वयति सान्त्व्यते	सान्त्वयामास	सान्त्वयिष्यति	
स् ब् to pierce स्पृह ् to desire	स्चयति स्च्यते स्पृह्यति स्पृह्यते	सुचयामास स्पृह्यामास	सूचियष्यति स्पृह्यिष्यति	

Roots of the tenth Conjugation (3118) cont.

Desiderative	Pot. pass. part.	р. р. р.	Ind. past part.		7 6 14
			त्तवा	ल्यप्	I n finitive
		मिश्रित	मिश्रयित्वा		मिश्रयितुम्
<i>कि</i> ळक्षयिषति	रचनीय रूपणीय लक्षणीय लोकनीय	रचित रूपित लक्षित लोकित	रचियत्वा रूपियत्वा लक्षियत्वा लोकियत्वा	निरूप्य आलक्ष्य अवलोक्य	रचियतुम् रूपियतुम् लक्षियतुम् लोकयितुम्
	स्रोचनीय	लोचित	स्रोचियत्वा	अवलोच्य	स्रोचियतुम्
	वश्वनीय	विश्वत	वश्चयित्वा		वश्चयितुम्
	सान्त्वनीय	सान्त्वित	सान्त्व- यित्वा		सान्त्वयितुम्
	सूचनीय	सृचित	सूचियत्वा		स्वियितुम्
पिस्पृहिष ति	स्पृहणीय	स्पृहित	स्पृहयित्वा		स्पृह्यितुम्

SANSKRIT-ENGLI**S**H GLOSSARY

अ

अंश् (10PA) to divide अंशः share, portion अंशिन sharer, heir अंश: m. ray अंशुक्रम् cloth, garment अंमः shoulder अक्स्मात suddenly अकाण्ड accidental अक्ष (5P) to reach अक्ष: axis, pivot, die अक्षम unfit, unable अक्षय imperishable अक्षर imperishable **अ**क्षि eye (II 32) अखिल whole, entire अगदः medicine अग्निः m. fire अप्र first, foremost अप्रम point, top अप्रणी: m. leader (II. 12) अप्रहायणः name of a month अप्रे in front of (+gen.) अङ्गः lap, sign अङ्ग र: (॰रम्) sprout, blade अङ्क्र्शः goad, hook अङ्ग well, indeed अङ्गम body, limb, part अङ्गारः (•रम्) charcoal

अङ्गित embodied. chief, principal अङ्गीक (8PA) to accept, to promise, to admit अङ्गलिः (•ली) f. finger, পন্নম্ব: thumb, big toe अवर immovable अचल steady अवलः mountain अचिरं (०रेण,०रात्) lately अज unborn, eternal अजः (॰ जा) goat अजल continual भाषा (1PA) to bend.. to worship, परि- to twist ভান্ত (7P) to anoint fa- to reveal. to show अञ्जलिः m. folded hands | अट (1P) to wander अदालिका high mansion अणुः (॰ण्डी) minute, small अणः m. atom

भण्डः (॰डम्) egg

अति very, beyond अतिथिः m. guest अतिभूमिः f. excess. summit अतिभूमिं गम् to go to excess, to reach the climax अतिशयः excess, superiority अयीव very. exceedingly अत्यन्त endless. excessive अत्ययः end. death अत्र here अत्रान्तरे meanwhile अथ 'here begins', then अथ कि what else ? auite so अथवा or, rather भद् (2P) to eat अदस् (असौ, अदस्) that (1.70)अदितिः f. goddes Aditi अदृष्टम् fate, destiny अद्भुत wonderful, marvellous अद्य today अद्रिः m. mountain अध्म lowest, meanest अधर low, inferior अतः hence, therefore अधरः lower lip, lip

अधरोत्तर topsy-turvy अधरेदा : the day before vesterday

अधः below (+gen.) अधोऽधः below (+acc.) अधिक greater अधिकरणम् appointing. location

अधिकारः duty, right अधिक्षेपः abuse, insult अधीन subject to अधुना now अध्यक्षः superintendent अध्ययः (०यनम्) study अध्यापकः teacher अध्वन m (अध्वा) wav. henr

अन (2P) to breathe (II. 61). \(\mathbf{I} - \to be alive अनडवह m. bull (II, 82) अनन्त endless, infinite अनन्तरम् after (+abl.) अनलः fire अनाथ poor, forlorn अनिलः wind अनिशम ceaselessly अनु after (+acc.) अनुकम्पा compassion अनुकल favourable अनुप्रहः favour अनुबरः companion. follower अनुज्ञा permission अनुतापः remorse अनुनयः request entreaty अनुपूर्व regular

अनुपर्वेण regularly अनुभवः (०भूतिः f.) experience

अनुमतिः f. permission अनुमानम् inference अनुरागः (॰रक्तिः f.) love अन्तोधः conformity. request

धनशीलनम् exercise अनेक several, many अनेक्धा in various wavs

अन्तः end. border अन्ततः finally अन्तेवासिन pupil अन्तर between inside (+loc. and gen.) अन्तःकरणम् heart, soul अन्तःपुरम् inner appartment अन्तर interior. different

अन्तरा between

अन्तरेण except, with reference to (+acc.) अन्तिक near.

proximate

(+acc.)

अन्तिकम् vicinity अन्तिम last अन्ध blind अन्धकारः darkness अनम food भन्य other (II, 172) अन्यतम one of many (II. 172)

अन्यतर one of two (II. 172)

अन्यत्र elsewhere अन्यथा otherwise अन्येदाः on the next dav

अन्योन्य one another अप (आप: f. bl.) water (II, 83)

अपत्यम offspring अपमानः disrespect अपर other (II, 174) अपराधः offence अपि even, also अप्सरस् (अप्सराः) f. nymph अञ्जम lotus

अब्धि m. ocean अभावः absence. privation अभि towards (+acc.) अभिचारः magic अभिचारकः magician अभिज्ञ conversant

with

अभिज्ञानम् recognition अभितः near (+acc.) अभिधा (•धानम्) name अभिनयः acting अभिनिवेशः application अभिनेत (॰ता त्री) actor अभिप्रायः intention अभिमानः self-respect. conceit

अभिमुख (०खी) facing अभियोगः exertion. accusation

अभिलाषः desire अभिषेकः sprinkling coronation of a king अभिसारः meeting अभीरः cowherd अभ्यस्या envy, jealousy अभ्यासः repetition,

exercise

अभ्रम् cloud, sky असर immortal अमात्यः minister अमुक so and so अमृतम् nectar अमोघ unfailing अम्बरम् sky अम्बा mother (II, 5) अम्ब water अम्भस n. water अस्ल sour, acid अयस n. iron

अयोमय (॰यी) made of iron अरण्यम् forest अरविन्दम् lotus अराल curved, crooked अरि: m. enemy अरुण (॰णा ॰णी) reddish अहन्धती wife of Vasistha अर्कः sun अर्घः price, offering अर्घम offering अर्च (1PA) to worship अंजे (1P) to gain, to earn उप —to earn अज़्नः the third Pāndava अर्णवः ocean, sea अर्थ (10PA) to request अभि—to beg;

y-to ask, so wish, प्रति—to challenge अर्थः object, purpose, meaning, wealth अधिन wishing for, begging

अर्ध half अर्ह (1P) to deserve

अलक: curl of hair अलकः red lac अलंकार: ornament अलम enough, sufficient (+dat.); a match for (+dat,); enough with (+instr.)

अलस lazv. dull अलि: m. black bee अलीक false. unpleasant

अल्प small, little (II, 174)

अव (1P) to protect अवकाशः occasion, place अवतंसः ear-ring अक्तारः descent, manifestation (of a deity) अवदात clean, pure अवद्य censurable अवधानम् attention अवधिः m. limit अवधीर (10P) to disregard अविनः (०नी) f. earth अवन्तिः (॰न्ती) f. Ujjain

अवयवः limb. part अवर later, inferior (II, 174)

अवरोधः obstruction. inner appartments (I. 123) अवलेपः pride, insult

প্রবহীত্ত rest. remainder अवउय necessary अवश्यम inevitably अवसरः occasion, leisure अवसानम end, concusion अवस्था state, condition अवहेलः (॰ला) disregard अविद्या ignorance अविरतम continually अश् (5A) to pervade, to reach, to enjoy (II. 15)अश (9P) to eat म-to eat, to taste अशीतिः f. eighty (II. 22-23) अशोकः a kind of tree अरमन् (अरमा) m. stone अश्र tear अञ्लील ugly. vulgar अउवः horse अक्वतरः (०री) mule अष्टन eight (I, 130) अष्टम (॰मी) eighth (I, 131) अष्टादशन eighteen (I. 131) अस (2P) to be (II, 56) अस (4P) to throw अप-to cast away शभि—to practice

नि—to put down

विपरि—to upset

सन्नि to give up

असंख्य countless असंदिग्धम् certainly छासि: m. sword अप्र: m. breath, life असरः demon असयति (den.) to envy (+dat.) अस्या envy, jealousv असूजे (असूक्) n. blood अस्तः sunset अस्त्रम arrow, weapon अस्थि bone (II, 32) अस्मद I (I. 67) अस्मदीय our (II, 171) अहन् (अहः) n. day (ĬI. 64) अहंकारः pride अहि: m. serpent अहिपतिः Vāsuki अहिंसा abstaining from doing harm

आ

भा from, up to
(+abl.)
भाकर: mine, collection
भाकष: attraction
भाकष: touch-stone
भाकांश desire
भाकार: shape.
appearance
भाकाश: (॰शम्) sky
भाकुलfull of, disturbed

आकृतिः f. form. appearnce भाकमः (०मणम्) attack आक्षेपः blame, allusion आखः spade आख्या name आख्यानम tale, story भागन्तुः stranger, guest आगमः (॰मनम्) arrival भागारम house आप्रहायणः name of a month भाषातः blow. calamity भाचारः conduct. custom आचार्यः teacher आज्ञा order आज्यम् ghee **आटोपः** pride आत्य rich, abounding in आतपः heat भातपवारणम् umbrella आत्र affected by आत्मन् (आत्मा) m. self आत्मसात् कृ to appropriate आदरः respect आदर्शः mirror आदिः m. beginning आदिम first आदेशः order. advice आधारः support. reservoir

आधि: m. anguish आधृनिक (॰की) modern आननम् mouth, face आनन्दः joy, happiness आप् (5P) to obtain, to reach (II, 15) अब -to secure परि—to be competent স –to get, to reach a-to pervade सम—to complete आपणः market, shop आपणिकः shopkeeper आपद् f. misfortune आपानम tavern आब्दिक (॰की) annual आभरपम् ornament आभा light, appearance आभोगः expanse आमयः disease आमिषम् flesh आमोदः joy, delight आम्रम mango आयत long, prolix आयत्त dependent on आयासः effort आयधः (॰धम्) weapon भायस (आयः) n. age, life आरः (अारम्) brass भारम्भः beginning, effort आरात् near, far from आराधना service, worship

आरामः delight आते afflicted. sick आहे wet, fresh आये Arvan, noble आलयः abode भालस्यम् laziness भालापः conversation आलोकः sight, light भावतेः eddy आवलि (॰ली) f. line, series आविल dirty, turbid आशंका fear. apprehension आशयः abode. receptacle भाशा hope; region आशिस (आशीः) f. blessing (II, 79) आशु .fast, quick (ly) भारवर्थ narvellous आश्चर्म marvel भाश्रमः (॰मम्) hermitage आश्रयः support, refuge आश्विन: name of a month आषादः name of a

भारा (2A) to sit, to

अधि—to occupy

month

be (11, 57)

उद्—to be indifferent चप-to serve. to worship आसनम् seat आस्यम् mouth, face आहारः food आहतिः f. offering आहिक (॰की) daily आहादः joy, delight

इ

g (2P) to go (II, 49) अधि-(2A) to study (II, 50) अप-to depart श्राभिप्र—to intend उद्—to rise डप—to approach समन —to assemble समुप -to obtain इक्ष: m. sugarcane इस्का wish इतर other (II, 172) इतः hence इति thus इतिहासः history इत्थम thus इदम् this (I, 69) इदानीम् now इन्दुः m. moon (+acc.) | इन्द्रः rat. mouse

इन्द्रः Indra, lord, best इन्द्रियम् sense इन्ध् (7A) to kindle इन्धनम् fuel इयत so much (I, 89) इन like, as if इष (6P) to wish धन्—(4P) to search प्रति—to accept इषुः m. arrow इष्टिका brick

इहलोकः this world

इह here

ईक्ष (1A) to see अनु—to seek अप-to expect, to need उप-to neglect परि—to examine प्रति—to wait for ईक्षणम् look ; eye ईहरा (ईहक्) such ईश्रा (•शी) such डेप्सा desire to get ईर (2A) to move, to arise

समुद्—to utter ईर्घ्य (1P) to envy (+dat) ईर्षा, ईध्य envy ईश् (2A) to rule, to be able । उदक्म water

हेशः lord, master ईश्वरः lord, God इंपत slightly, a little ईह (1A) to wish, to strive इंहा wish, effort

3

उक्तिः f. speech,

statement उम्र fierce, powerful उचित proper, usual उच high, loud उचै: loudly, high उज्ज्वल bright, lovely उन्म (6P) to leave उच्छ (6P) to glean उटनः (०अम्) hut उत्कण्ठ ready, eager उत्कलः Orissa उत्खातिन् rugged उत्तम best, highest उत्तर northern (II. 174) higher, latter उत्पत्तिः f. birth, origin **उत्पलम** lotus उत्सः spring, fountain उत्सङ्गः lap उत्सवः festival उत्साहः effort, energy

उत्सक eager, anxious

उद्ध tall, fierce उदच upward (I, 106) उदधिः m. ocean उदयः rise, prosperity उदरम् belly उदार generous, noble उदाहारः example उन्नतिः f. elevation उन्मादः madness उन्मार्गः wrong path डप below (+acc.) उपकारः service, help उपक्रमः beginning उपक्षेपः allusion, threat उपचारः courtesy:

articles of worship उपजीविका subsistence उपदेशः advice जपद्रवः harm, outrage उपधानम् pillow उपमा similarity उपमानम् comparison. analogy

उपमेय comparable उपयोगः use. fitness उपरागः eclipse डपरि above (+gen.) उपर्यपरि above (+acc.) उपलः stone उपलब्धिः f. perception उपवनम् garden उपवासः fast

उपवीतम् sacred thread उपहारः present उपहासः ridicule उपहासपात्रम laughing stock डपांश in a low voice चणियः m. fraud उपाध्यायः teacher उपानह f. sandal, shoe उपान्तः border लपायः means उपालम्भः abuse, taunt उपासनम् (०ना) service, worship उपेक्षा negligence ਤਮ both (II, 174) उभय (॰यी) both (II, 174) रभयतः on both sides (+acc.) बमा wife of Siva डरस (डरः) n. breast 35 wide उर्वी earth उलकः owl उल्का meteor, torch उल्लासः iov उल्लेखः mention डब (1P) to burn उष्स (उषाः) f. dawn उद्धः (उद्धी) camel जण hot उच्चीषः (॰पम्) turban उपान् (उधा) m. heat

ङ

क्रधस (ऊधः) n. udder कर wanting, less ऊरु: m. thigh ऊर्जस (ऊर्जः) n. vigour ऊर्णाwool कर्ष्व raised कर्षम् afterwards (+abl.) ऊमिः m.f. wave ऊध्मन् (ऊध्मा) m. heat छह (1PA) to guess au-to remove प्रति—to impede वि-to arrange troops ऊइनी broom

豝

ऋ (1P) to go
(5P) to injure
ऋक्षः (क्षी) bear
ऋच् f. hymn
ऋज straight, honest
ऋणम् debt
ऋतः m. season
ऋते except (+abl.)
ऋत्वज् m. priest
ऋषमः bull, best
ऋषः m. sage

ए

एक one (I, 126)

एकतर one of two
एकत्र in one place
एकदा once upon a time
एकधा in one way
एकाकिन् alone
एतद् this (1, 67)
एतावत् so much (I, 89)
एध् (1A) to grow
एनस् (एनः) n. sin
एव just, only
एवम् thus

ऐ

ऐक्यम् oneness, unity ऐतिहासिक (॰की) traditional ऐरावतः Indra's elephant ऐश्वर (॰री) majestic, divine ऐश्वर्यम् might, divinity

ओ

ओकस् (ओकः) n. house ओघः flood, heap ओजस् (ओजः) n. strength ओदनः (•नम्) boiled rice ओवधः f. herb medicine ओषः lip

औ

औचित्रम् fitness औत्सुक्यम् anxiety औषधम् medicine

क

कंसः enemy of Krsna ककद f, summit, hump कक्म f. direction कङ्णः (•णम) bracelet कउजलम collyrium कञ्चकः armour कञ्चिकन् m. chamberlain कटः mat. hip कट pungent कठिन hard, cruel कठोर hard, cruel कुण (1P) to sound कणः grain कण्टकः (॰कम्) thorn कण्ठः throat कतम who (of many) (II, 172) कतर who (of two) (II. 172)कति how many (II, 172) कतिपय several (II, 174) कथ् (10PA) to tell कथम how? कथा tale, story कदलः plantain-tree कहा when? कदाचित at one time कदापि sometime न कडापि never कनकम gold कनिष्ठिका little finger कन्द्रकः ball

कन्या girl. daughter कपरः (॰ स्म) trick, fraud क्रपालः skull कपि: m. monkey कपोतः pigeon, dove क्योलः cheek कसलम lotus कम्प (1A) to tremble अंत-to feel pity कार्यकः blanket कर: hand, trunk कराल dreadful करिन elephant करण tender, pitiable करणः (०णा) pity कर्ण (10 PA) आ -to hear कर्णः ear. helm कर्णः Karna, son of Kuntī कत m. doer कदेमः mud कर्मन् (कर्म) n. work কলন্ধ: spot, stain कलत्रम wife कलशः jar, pitcher कलहः quarrel कला part, digit, art किं m. quarrel कल्याणम् good fortune ब्रह्मोलः wave कवचः armour

कविः m. sage, poet कशा whip कषाय astringent, red कष्टम hardship काक: crow কাভ্ধ (1P) to wish अभि-to desire आ—to long for काचः glass कांचनम gold काण one-eved काननम् forest कान्तिः f. beauty कामः love, god of love कामम् willingly; well: no doubt कायः (॰ यम्) body कारणम् cause कारा prison कारागृहम jail कार्तिकः name of a month कार्तिकेयः god of war काल (॰ली) black कालः time काव्यम poem काश (1A) to shine वि-to bloom काशी Banaras काष्ट्रम् wood कास (1A) to cough कासारः pond

ৰিহাৰ: name of a tree कित (चिकित्सति) to heal (II. 155) कितवः rogue किम what? (I, 113) कियत how great? (I, 89) किरणः ray किरीटः crown, crest किल 'as they say' किशोरः(०री) young किशलयः (॰यम्) sprout कीटः worm, insect कीदश of what कीदश (०शी) kind? कीतिः f. fame 5-(prefix implying badness, smallness, deficiency) **क्रम्बरः** cock कुक्कुरः (०री) dog क्रवः breast कुडाः bower कुड़ारः elephant ऋदिल crooked, bent कुटीरः (॰रम्) hut क्रद्रम्बम् household ऋदम्बन् m. householder कठारः axe कृतः whence कुतुकम् curiosity कुत्हलम् ক্স where? इत्स् (10A) to abuse

क्रन्ती wife of Pandu कुप (4P) to be angry (+dat.) क्रबेरः god of riches कुमारः (॰री) boy, prince कुमदः white lotus क्रमः pitcher क्रम्भीरः shark कुरङ्गः (०गी) deer कुलम् race, family क़्लिन्) well-born कलीन কুহাল auspicious, skilful कुशलम welfare कृष्ठः leprosy क्स (4P) to embrace कुसुमम् flower कुज (1P) to hum, to warble कूजनम् warbling क्टम् fraud कपः well कुर्मः tortoise कलम् shore, bank 要 (8PA) to do' to make (II, 21) अधि—to refer to अन —to imitate अप—to harm अलम—to adorn आविस्—to reveal चप-to help डपस्क —to decorate

तिरस्—to abuse नमस—to salute परि—to surround परिष्क्र—to polish प्रति—to remedy वि-to change विप्र—to tease व्या—to explain संस्क-to refine कृच्छ painful, difficult कृत (6P) to cut (I, 25) कृतज्ञ grateful कृतिन successful कृते for the sake of (+gen.) क्रत्रिम artificial क्रस्न whole क्र्यण wretched. miserly क्रुपा pity क्रुपाल merciful क्रश lean ऋष् (6PA) to plough कृष (1P) to pull भा-to attract उद्—to enhance नि—to lessen कृषकः ploughman कृष्णः Krsna 秀 (6P) to scatter आ—to spread **उद्−**to carve वि—to strew सम—to mix

ल्लप् (1A) to be fit for (+dat.) परि—to decide वि-to doubt केतः m. flag, banner केन्द्रम् centre केयुरः armlet केंबल alone, mere केवलम् only केशः hair केसरः mane कैकेयी mother of a Bharata कैलासः name of a mountain कोकिलः cuckoo कोटरः (॰रम्) hollow कोटिः (. crore कोषः corner कोपः anger कोमल tender कोलाहलः noise, uproar कोशः vessel, box. treasure कौतुकम् curiosity कौम्दी moonlight कक्चः saw कन्द् (1P) to cry आ-to cry out क्रम् (1PA, 4P) to go अति---to cross अभि —to approach आ—to attack खप -(A) to begin

निस्—to leave कमः step, course कमेण gradually कमशः regularly किया action. performance क्री (9PA) to buy (II, 28) परि—(A) to hire वि -(A) to sell कीड् (1P) to play कीडा sport, game क्ष (4P) to be angry (+dat.) कश (1P) to cry अनु —to pity आ -to carry out वि -to call aloud कर cruel, fierce कोड: hollow, bosom कोषः anger कोशः shout; measure of distance कोष्टु (॰ष्ट्री) jackal (IL 17) क्लम (1.4P) to be tired क्लिश (4A) to suffer क्लिश (9P) to torment क्लेशः pain, distress क्व where? क्षण (8PA) to hurt क्षणः (• णम्) moment क्षणिक transient

क्षत्रियः ksatriya क्षपणक. mendicant क्षपा night क्षम् (1A, 4P) to suffer, to forgive क्षयः loss. decay ম্বলু (10PA) to wash ਸ—to cleanse क्षाम thin, lean क्षारः acid क्षि (1P) to decay क्षि (5. 9P) to destroy क्षितिः f. earth क्षिप (6PA) to throw अधि—to offend en -to allude नि--to entrust सम्--to abridge क्षिप्र quick क्षीण thin, wasted क्षीरः (॰रम) milk ख्य (2P) to sneeze (II. 51) श्चद (7PA) to crush (II, 86) ene small, mean क्ष्म (4P) to be hungry क्ष्म (4, 9P) to shake ex: razor, hoof श्चरिन् m. barber क्षेत्रम् field क्षेम: peace; keeping

ख

खम sky खड़ा lame खहगः sword खण्डः piece, part खन (1PA) to dig उद्—to uproot नि-to burv खलः rogue खल surely, indeed खाद (1P) to eat सिद (4A) to suffer खरः hoof खेदः fatigue, sorrow खेला sport, play ख्या (2P) to tell (II. 48) 317-to declare प्रत्या—to deny सम्—to count ख्यातिः f. fame, glory

ग्

गगनम् sky गङ्गा Ganges गजः elephant गण् (10PA) to count अचि—to praise अव—to disregard परि—to consider गणः group, series गणः cheek

गण्डकः (॰की) rhinoceros गतिः f. motion, gait गद (1P) to speak नि—to declare गडा mace, club गद्गद stuttering गन्धः smell, odour गन्धर्व celestial musician गभीर deep गम् (1P) to go (I, 18) अधि-to acquire अन —to follow अभि—to approach अब —to know ett-to come उद्—to rise उप—to approach निस—to go out प्रति—to return fa-to pass away सम्-(A) to meet गरलः (•लम्) poison गरिमन m. weight ग**रु**डः king of bird गर्ज (1P, 10PA) to roar गर्तः (•तम्) hole गर्दभः (०भी) ass गर्भः womb गर्वः pride गर्ह (1A) to censure गल (1P) to drip, to fall

गलः throat, neck गल्भ (1A) to be bold गात्रम् body, limb गाघ shallow गानम song गान्धारी wife of Dhrtarastra गालिः f. abuse गाह (1A) to plunge अव-to dive डप-to penetrate गिर f. speech [I, 77(5)] गिरि: m. mountain गरकः bunch, bundle গ্ৰন্থ: molasses गडकः ball गुण (10PA) to multiply गुणः quality, bow-string गुप (जुगुप्सते) to shun, to abhor (IL 155) 36 heavy, important गृहः m. teacher. superior गल्फः ankle गुह (1PA) to hide (I. 18)गृहा cave যুদ্ধ: vulture गृहम house गृहिणी house-wife ग (6P) to swallow उद्—to vomit

गै (1P) to sing अव — to censure गो (गौः) m. f. cow (II, 54)

गोचरः range, scope गोपः (॰पी) cowherd गोलः ball, globe गोष्ठिः (ष्ठी) f. assembly गोण (॰पी) subordinate गौतमः name of

Buddha गौर (०रा ०री) white,

fair गौरी name of Pārvati प्रन्थ (9P) to fasten प्रन्थः book प्रन्थिः m. knot प्रस् (1A) to swallow सम्—to destroy प्रह् (9PA) to seize (II 29) अन —to fayour

अव —to resist
आ —to persist in
वि—to check
परि —to clasp
प्रति —to accept
सम् —to collect
ग्रहः grasp; planet
ग्राम. village
ग्रामणीः m. village-chief
(II. 12)

प्रावन m. stone प्रावः mouthful प्रीवा neck प्रीव्यः summer ग्लानिः f. fatigue ग्लै (1P) to be tired, despondent, to fade

घ

घट (1A) to strive, to happen वि—to break down सम्—to be united घटः jar घण्टा bell, gong घन thick, dense घनः cloud धर्मः heat घातः blow घास: food, grass যুষ (10PA) to proclaim घूणे (1A, 6P) to whirl वृणा contempt, hatred घृतम् ghee घृष् (1P) to rub **उद्**—to scratch सम्—to vie with घोर terrible ब्रा (1P) to smell

च

च and चकास् (2P) to shine (II, 62)

चिकत frightened चक्रम् wheel चक्रवर्तिन् m. emperor चक्ष् (2A) to speak (II, 44)

चक्षुस् n. eye [I, 77(6)] चंचल tremulous, fickle चंचुः (॰चूः) f. beak चण्ड fierce चण्डालः outcast चण्डिलः barber चतुर् four (I, 126) चतुर clever चन्द्रनः (॰नम्) sandalwood

चन्द्रमस् m. moon
[I 77(6)]
चन्द्रिका moonlight
चपल shaking, fickle
चपला lightning
चपेटः (॰टा) slap
चम् (1P) to sip

चन्द्रः moon

भा—to rinse the mouth

ell वमस्कारः admiration (I, 18) वमूः f. army (I, 58)

चर (1P) to move अनु —to follow अभि—to offend en-to practise **ख**−to serve я-to set forth बरः spv बरणः (॰णम्) foot चरम last चरितम् (॰त्रम्) conduct चर्मन् n. skin, leather बल (1P) to go fa-to shake बादः flattery चापम bow वामरः chowrie बाह lovely, pretty बि (5PA) to collect अव -- to gather आ -- to heap up उद्—to arrange निस्—to ascertain aft-to recognize वि—to select चिकित्सकः physician चिकित्सा medical treatment

विता funeral pyre वित्तम् mind, heart चित्तहारिन् ravishing वित्र clear, various, wonderful

चित्रम् picture, wonder चित्रय (den.) to decorate वित्रशाला picture-room चित्रित decorated चिन्त (10P) to think अन_to remember परि-to reflect e-to discern सम्—to ponder चिन्ता thought, anxiety चिन्तामणि: m. philosopher's stone चिन्मय (॰यी) intellecttual, spiritual चित्रकम् chin चिर long चिरम for a long time चिरेण चिरात् after a long time चिरकार slow **चिरकारिन** चिरन्तन (०नी) old, ancient विराय (den.) to delay चिह्नम् sign, mark चीत्कारः noise चीनः Chinese चुद् (10P) to urge अभि—to impel y-to command सम्—to stimulate

चुम्ब (1P) to kiss चम्बकमणि: m. magnet चुम्बनम kiss चुर (10PA) to steal च्**डः** tonsure चडा tuft of hair, crest चडामणिः m. crest-jewel चतः mango-tree चुणे (10P) to pulverize चणीकृ to pulverize चेंद्रः (॰टी) servant चेत्रना conciousness चेतम n. mind चेद् if नचेद् (if not नो चेद् otherwise चेष्ट (1PA) to stir चेष्टा activity चैत्रः name of a month चोरः thief चोर्यम् theft च्यु (1A) to waver, to fail च्युत् (1P) to drip, to

छ

छत्रम् umbrella छद् (10P) to cover छद्मन् n. disguise. pretext छन्दम् n. pleasure, metre इलम fraud कलय (den.) to deceive छविः f. colour, beauty छागः (०गी) goat छात्रः pupil ञ्चाया shade, shadow. splendour च्चिद् (7PA) to cut ery-to sever ent to rob उद् −to destroy uft-to divide वि-to separate चिद्रम् hole छरिका knife छुरित studded with

ज

जक्ष् (2P) to eat (II, 62)

जगत् n. world
जगत् n. world
जगत् n. world
जगत् n. visnu
जघतम् hip
जघन्य last, lowest
जटा braid of hair
जटायुः m. name of the
vulture Jatāyu
जटर hard, old
जड dull, stupid
जन् (4A) to be born
सम्—to arise, to
happen

चनः man, person जनकः father: Sītā's father जननी mother जनपदः district) rumour. जनरवः gossip जनवादः चन्तः m. being, creature जन्मन् n. birth जप (1P) to mutter ਤ੍ਰ −to whisper जपमाला rosary जम्बुकः jackal जयः victorv जयन्त (॰न्ती) victorious जय्य to be conquered चरठ old जरा old age (II, 5) जराय n. slough जर्जर decayed, broken चलम् water जलदः cloud जलधिः ocean जल्प (1P) murmur परि—to prate सम् --converse जवः speed जाग् (2P) to awake (II, 62)जातः son

जातम् birth, race

जातिः f. birth. caste. race जात at all न जातु not at all. never আর n. knee जामातृ m. son-in-law जाया wife जार: lover जालम net, cluster जालकार: spider जात्म (॰मी) despicable जास्पतिः head of a family जि (1P) to conquer अब —to deprive of उद्-to conquer निस्—to overcome परा—(A) to defeat वि-(A) to vanguish जिनः Tain saint जिह्ना tongue जीमृतः cloud चीव (1P) to live अति—to survive (+acc.) अन्र—live upon (+acc.) उद्—to live again उप-to maintain ones**e**lf

जीवः living creature जीवनम् life जीविका livelihood जुगुप्सा disgust जुष् (6PA) to relish अनु—to visit अभि—to frequent जुम्म (1A) to yawn उद्—expand जु (4P) to grow old ह्या (9PA) to know

अनु—to permit
अभि—to recognize
अव—to despise
निस्—to distinguish
प्रति—to promise
वि—to ascertain
सम्—(A) to agree
ज्ञातिः m. kinsman
ज्ञानम् knowledge
ज्या bowstring
ज्यायस् older (I, 93)
ज्येष्ठ oldest (I, 93)
ज्येष्ठः name of a
month

ज्योतिषम् astronomy ज्योतिस् n. light ज्योत्स्ना moonlight ज्वल् (1P) to blaze ज्वालः flame, torch

झ

मंमा roaring मटिति at once मणमणाय (den. A) to

मता waterfall मार्मिरित bruised मिल्लिका cricket

र

टंकारः yell, twang टगर squint-eyed टीका commentary

ड

डमरः tumult डम्ब् (10P) बि—to deceive डामर astounding डिण्डिमः drum डिम्बः egg डिम्भः young child डी (1A, 4A) to fly उद्—to fly up डोम्बः low-cast

ह्र

ढालम् shield ढोलः drum ढीक (1A) to approach

त

तकम् buttermilk तक्षः carpenter तटः slope, bank तटस्थ indifferent

neutral तड़ (10P) to beat परि—to strike वि—to wound तड़ागम् lake, pond तड़ित् f. lighting तण्डुळ: grain, rice ततः thence therefore ति so many (II, 172) तत्त्वम् essence, reality तत्र there तत्रभवान् (०वती)

respected person तत्रान्तरे meanwhile तथा so, thus तथापि yet, never-

तथ्यम् truth तद् that (I, 67) तदनन्तरम् thereupon तदा then, at that time

नदानीम् then तदीय his, her, its (II, 171)

तद्वत् similarly

तन (8PA) to stretch (II, 20) अधि-to string (a bow) अव—to descend आ—to pervade परि—to clasp वि -to spread तनयः (॰या) son. daughter तन thin, delicate तुन्: f.) body, form तनः तनुत्रम् armour तन्तुः m. thread तन्त्रम् loom; principle तन्त्रीः f. lute (II, 26) तन्द्रा fatigue, sloth तन्द्राय (den. A.) to grow weary तन्द्राख weary तप् (1P) to heat तप (4A) to suffer. to do penance तपस n. heat, penance तपोधनः ascetic तपोवनम hermitage तमस n. darkness तमिस्रम तमोमणिः m. fire-fly तरङ्गः wave त्रल tremulous

तरी: f. boat (II. 26) तहः m. tree तरण (॰णी) young, fresh तर्क (101) to surmise तकः supposition तर्ज (1P, 10P) to threaten अभि—to revile वि—to threaten तजेनी forefinger तपेणम् satisfaction तर्हि then तलः तलम surface तले at the foot of तल्पः couch, bed तष्ट्र m. carpenter तस्करः thief तातः father तात्पर्यम devotion. meaning तादश् such तादश (०शी) such तापः heat तापसः (॰सी) ascetic ताम्बूलम् betel ताम्रम copper तार shrill, loud तारकम्) star, pupil of तारा the eye तालः palm : clapping of hands ताल n. palate

तावक (॰की) thine (II, 171)ताबत् so much (I, 89) तावत् so long, just तिक bitter तिग्म hot तितिक्षा endurance तिथिः m.f. lunar day तिमिरम् darkness तिरस across तिर्येच् horizontal (I, 107) तियेष् animal तिलः sesamum तीक्ष sharp, pungent तीरम shore, bank तीथेम bathing-place तीव sharp, intense d but तङ्ग high तुच्छ vain तुण्डम् beak, snout तुद् (6P) to strike तुम्ल noisy त्रमुलम् noise, din तुरीय) fourth (I, 131) तुल (10P) to weigh तुला scale त्रत्य equal, similar ব্ৰুष (4P) to be pleased

परि—to be satisfied सम—to rejoice in त्रषार cold तुषारः dew, frost तूलम् cotton त्रणीक silent तृणम grass रुणय to account (den. P.) as grass वणीक्र नतीय third (I, 131) तुप (4PA) to be satisfied त्य (4P) to be thirsty तृष् f,, तृषा, तृष्णा thirst, greed, eagerness वह (7P) to crush (II. 87) त (6PA) to cross अति—to overcome अव-to descend उद्—to escape निस्—to overcome वि—to bestow तेजस n. fire, light, energy तैलम oil तोकम् offspring, child तोयम् water त्यज्-(1P) to abandon परि—to forsake सम्-to give up

त्यागः renunciation স্থ (1A) to be ashamed त्रपा shame त्रस् (1P) to tremble BIV -to flee परि—to be afraid सम—to dread সা (4A) to rescue त्रासः fright त्रि three (I, 126) त्रितयम् group of three त्रिधा in three ways त्रिभुवनम्) the three त्रिलोक्स र् worlds त्रिस् three times त्रुट (4P) to break त्रेघा in three ways लब-f. skin, bark त्वदीय thine (II. 171) लम् thou (I, 67) त्वर (1A) to hasten त्वरा hurry लष्ट्र m. carpenter रिवष्-f. fury, light थ थरथराय (den. A) to stagger थोडनम covering

दंश (1P) to bite (I. 18)

देष्टः tusk, fang दक्ष -able. dexterous दक्षिण right, southern दक्षिणा fee रक्षिणतः to the right of दक्षिणीक to place on the right दण्ड (10P) to punish दण्डः staff. stick दिध n. curds (II. 32) इन्तः tooth (II, 2) दन्तिन् m. elephant इन्द्रर uneven, studded with दम (4P) to be tamed दमयन्ती Nala's wife दम्पती m. dual man and wife इम्भः fraud. deceit दिम्भन् hypocrite दय (1A) to have pity द्या compassion दयाल compassionate दरिद्र poor दरिद्रा (2P) to become poor (II, 62) द्वः pride, impudence दर्भणः mirror दर्भः grass दर्शनगोचरः) range of दर्शनपथः vision दशेनीय beautiful

ਵਲ (1P) to burst दलम leaf, petal दवः forest fire दविष्र I. 93 दवीयस दशधा in ten ways दशन ten (I, 131) दशम (॰मी) tenth (I, 131) दशरथ: Rāma's father दशा skirt. wick. condition दस्यः demon दह (1P) to burn दा (2P) to cut (II, 48) दा (3PA) to give (II, 72) अन_to yield en -to receive (p.p.p. आत्त) डपा-(A) to acquire परि—to entrust प्रति—to give back वि -to distribute दाक्षिण्यम् politeness दात m. donor दानम gift दानवः (॰वी) demon दाम्भिक deceitful दायकः 🕽 heir हायादः दाराः m. pl. wife

दारकः boy हाह n. log, wood दारुण (॰णा ॰णी) hard, rough, harsh दासः (॰सी) servant दासीकृ to enslave दिगन्तः horizon दिनम day दिनकारः दिननाथः sun दिनपतिः दिलीपः ancestor of Rāma दिव (4PA) to play (I. 18) दिव m. f. heaven (II, 80)दिवसः day, heaven, दिवा by day दिवातन (॰नी) diurnal day and दिवानक्तम) दिवारात्रम 🕽 night दिवौकस् m. god दिव्य divine, magical दिव्यम oath दिश (6PA) to show अन-to refer to अप —to feign आ—to prescribe उद्—to point out डप —to instruct निस्—to specify

सम्—to assign दिश f. direction दिह् (2P) to smear (II, 47)दीक्षा consecration दीन wretched दीनारः gold coin दीप (4A) to blaze उद्-to flame up दीपः lamp टीपकः दीर्घ long दीर्घदशिन् far-seeing दीर्घायुस् long-lived दु (5P) to burn, to suffer दःखम pain, misery दुःखय (den. P) to afflict दुःखाय (den. A) to feel pain दुन्दुभिः m. f. drum दुराचारः bad conduct; wicked दुराशयः evil-minded दुर्गतिः f. distress दर्जनः scoundrel दुदिनम् rainy day देवेल weak दुर्भाग्य unfortunate दुर्योधनः the eldest of the Kauravas दुर्नार hard to check दुष् (4P) to be spoiled दुष्ट corrupt, wicked दुष्यन्तः Sakuntala's husband

दुस् (दुर् before vowels

and soft consonants) (दुः before sibilants) (दुश् before चू and छ्) (दुष् before क् and प्)

bad, inferior, hard दुह् (2PA) to milk

፪፪ (2PA) to milk (II, 46)

दुहितु f. daughter द्तः (॰ती) messenger द्र distant द्रम् far away द्रीकृ to banish, to

surpass

द्राणम् fault, guilt द्राप (den. P) to defile द (6A) to heed आ—to respect हढ firm, fast हढीकु to fasten, to confirm

हर् (4P) to become

crazy

हरा (1PA) to see (I, 18)

अनु—to behold

ਰਧ—observe Ŋ—to foresee सम्-to perceive दश f. sight, eye हषद f. rock, stone द्धान्तः model, example दृष्टिः f. sight, vision दृष्टिपातः glance 3 (9P) to tear (II, 29) अब---to burst भा-to split वि-to tear देवः (॰वी) god, deity देवकुलम temple देवता divinity, deity देवरः brother-in-देव m. देशः place, country देशीय belonging to the country

देहः, देहम् body
देहत्यागः death
देहिन् m. man, soul
देत्यः demon
दैन्यम् misery, distress
देवम् fate, destiny
देवपरः fatalist
दोला swing
दोलाय (den. A) to
sway, to waver

दोषः defect, fault

दोषा evening

दोष्मत् strong-armed
दोस् n. arm (II, 78)
दोहनः longing
दोहनः (॰त्री) daughter's
son (—'s daughter)
युत् (1A) to gleam
अभि—to shine
उद्—to shine forth
वि—to flash
यूतम्—gambling
यूतम्—gambler
द्रविडः Dravidian
द्रविणम् money, wealth
द्रव्यम् substance,

property রুভু m. spectator রা (2P) to run,

to sleep द्राक् instantly द्राक्षा vine, grape द्राधिमन् m. length

(II, 210)

द्राधिष्ठ } द्राधीयस् } (I, 93)

ਵ੍ਹ (1P) to run, to me[t

> अनु—to pursue अप—to flee

अभ—to nee अभि—to assail

डप—to hasten

স—to rush upon

वि—to flee, to burst

इत swift इतम् swiftly इमः tree इह् (4P) to hurt अभि—to do harm होणः preceptor of the Kurus and Pānḍavas होहः injury, perfidy दौपदी wife of the five Pandavas

दंदम् pair
द्वयं (॰यी) twofold
द्वादशन् twelve (I, 131)
द्वार् f. door [I. 77(5)]
द्वारम् door, opening
द्वि two (I, 126)
द्विजः twice-born
द्वितयम् pair
द्वितीय second (I, 131)
द्विधा in two ways
द्विषः elephant
द्विरेषः bee
द्विष् (2PA) to hate
(II, 58)

द्विष् m. enemy द्विस् twice द्वीपः island द्वेघा in two ways

ध

धनम् wealth, money धनिक rich धनुस n. bow धन्य happy, fortunate धरणी earth धर्मः rule, duty, law धर्मचारिन virtuous धर्मशास्त्रम law-book धर्मस्थः judge धर्मस्थानम tribunal धर्माधिकारिन m. judge धर्म्य legal, just धवल white धवलय (den. P.) to whiten धा (3PA) to lay (II, 72) अधि—(A) to wear भन्तर —to conceal (अ) पि—to close अभि—to address **अव**----to heed भा—(A) to deposit समा-to concentrate नि—to entrust प्रतिनि—to substitute परि—to put on प्रति-to adjust वि—to prescribe सम—to dispose धातः m. element, mineral घातुकिया metallurgy धात m. creator धात्री nurse

धानुष्क bowman धान्यम corn, grain धामन n. abode, power धारणा memory, understanding धारा stream, shower: edge, blade धार्मिक (॰की) virtuous धाव (1P) to run अन्—to pursue अभि—to rush at अव—to drip down Ŋ —to run away धाव (1PA) to cleanse धावकः washerman धिक fie! woe! (+acc) धीः thought, mind (II. 24) धीर steady, grave धीरय (den. P) to encourage धीर्यम prudence धीवरः (०री) fisherman

ध्र (5PA) to shake

ध (9PA) to shake

अव-to shake off

ut f. burden, end of

the yoke, head

[I, 77(5)]

(II. 29)

उद्—to toss निस—to drive away षि—to dispel ध्रपः incense ध्रपय (den. P) to perfume ध्रमः smoke, vapour धुम्र grey ध्रतेः knave, rogue धृतिः f. injury धर्षरः chief, leader घुलिः f. dust ध्सर grey प (1P) to hold ¥ (10P) to hold, to owe अव—to determine डप-to support निस—to pick out धति: f. firmness. contentment वृष (1P) to be bold चूला bold, courageous धे (1P) to suck घेनः f. cow धैर्यम firmness ध्या (1P) to blow (1.18)भा -to inflate निस—to blow out

ध्यानम् meditation

ध्ये (1P) to meditate

भनु—to reflect अभि—to desire श्रुत firm, stable चंस् (1PA) to perish चंसः loss, ruin चंजः banner, flag चन् (1P) to sound श्र्वाः m. sound चंसर dusty, covered

न

न not नकलः mungoose; the fourth Pandava नक्तम by night नकः crocodile नक्षत्रम् star नखः नखम nail नगरम्) town, city नगरी नम naked, bare नट (1P) to dance (caus.) to represent नरः (॰री) dancer, actor नद (1P) to resound नदः । river नदी ननान्द f. husband's sister ननु surely

नन्द (1P) to rejoice

अभि-to congratulate प्रति—to receive iovfully नन्दः son तस्टनः । नप्सक neuter नम्त्र m. grandson (I, 52)नभस् n. cloud, sky नम (1P) to bow अव—to stoop डद-to rise, to raise डप —to occur परि—to change into नमस —salutation to (+dat) नमस्क to pay homage नमस्कारः salutation नम्र bent. humble नयः conduct, policy नयनम eye नर: man नरकः hell नरयानम् palanquin नद (1P) to roar नमेन् n. jest, fun नलः Damayantīs husband

नलिनी day lotus

नवकृत्वः nine times

नव new. fresh

नवधा in nine ways नवन nine (I, 131) नवनीतम fresh butter नवम (॰मी) ninth (I, 131) नवीक to renew नवीन new नश (4P) to perish वि—to be lost नश्वर (॰री) perishable नह (4P) to tie परि—to surround नाकः firmament नागः serpent, elephant नाटकम् play नाट्यम dance नाहिः f. vein नाथः protector, ruler नादः din. roar नाना variously नापितः barber नाभिः f. na^r el साभी नामन n. name (I, 102) नायकः leader, hero नायिका heroine नारायणः Nārāyana नारिकेलः cocoa-nut नारी woman नालम् stalk नाविकः boatman नाशः loss, ruin

नासिका nose (II. 5) नास्तिकः atheist निकट near निकटम् vicinity निकरः multitude निकषः touchstone निकामम at will निकुड़ाः thicket **निकेतः** dwelling निकेतनम् निक्षेपः deposit निखल entire निगडम् fetter निप्रद्रः restraint निज् (3PA) to cleanse (II, 76) अब —to purify निष inborn. own (II. 173) नितम्बः posterior, slope नितराम quite, greatly नितान्त excessive निख constant, regular नित्यम् always निदर्शनम् instance निद्रा sleep निद्राल sleepy निधनम end. death निधिः m. receptacle. treasure निन्द (1P) to blame

निन्दा censure निप्रण skilful निविड dense, thick निभ (at the end of cpd.) like, similar निमित्तम omen. cause निमिषम । winking तिसेष: निम्न low, deep नियतिः f. fate नियमः rule, certainty नियोगः function नियोजनम् निरन्तर continuous निरन्तरम् continually निर्जन solitary निर्मतः cascade निर्णयः decision निर्धन्धः insistence निर्वासः exile निश्रुतिः f. joy, bliss निशा night (II, 4) निशीथः night निश्चयः certainly निःशेष whole निषद्भः quiver निषिद्धिः f) prohibition तिषेधः निष्कृतिः expiation निष्ठा intentness, end निष्ठुर harsh

निस (fat before vowels & soft cons नि: before sibilants) (निश before च & छ) (निष् befora क् & प्) hefore nouns: out of without निसर्गः grant; nature निःसंशय doubtless निःसंदिग्ध certain नी (1PA) to lead अनु —to request अप -- to carry away अभि -to act (on the stage) आ—to fetch उद् -to raise डप -to offer निस—to decide परिणी—to marry वि—to dispel सम्—to unite नीच low नीचैः below, humbly नीडः नीडम् nest नीतिः f. morality नीतिशास्त्रम् political science नीरम् water नीरव noiseless

नीरस tasteless

नील blue, black नीलमणिः m. sapphire नीहारः mist 3 even, indeed, just त्र (2P) to shout (II, 51) नुद (6PA) to impel अप —to drive away निणुद्—to remove प्रणुद्—to dispel नृतन new नुनम certainly नपरः anklet न man नृत (4P) to dance नृत्यम् dance नृपः king न्रपतिः m. king नेजकः washerman नेत m. leader नेत्रम eve नेदिष्ठ (I. 93) नेदीयस् 🕽 नेपथ्यम tiring-room नैपुणम् skill नैपुण्यम् । नैषधः Nala नो not नौः f. boat (II, 54) न्यच् low (1, 106) न्यायः rule, logic न्याय्य iust, customary न्यून less, inferior

प

पक्षः wing, side पक्षपातः partiality पक्षिन् m. bird पक्षन् n. eyelash पद्धः mud पङ्किल mirv पष्टित: f. row series পঙ্গ lame पच् (1PA) to cook पश्चकृतः five times पञ्चत्वम the 5 elements -गम् to die पश्चधा in five ways पञ्चन five (I, 130) पश्चम (॰मी) fifth (I, 131)

पद्धार: cage
पट् (1P) to split
पटः cloth
पटः drum
पटः sharp, clever
पट्टनम् town
पट् (1P) to recite
पण् (1A) to bargain
वि—to sell
पणितृ m. trader
पण्डित learned
पत् (1P) to fall
अति—to neglect
अभि—to rush at

उद्—to fly up नि—to fall down प्रणि—to prostrate oneself

पतङ्गः bird, insect पताका banner, flag पताकिनी army पतिः m. master, husband (II, 10)

पत्तनम् town
पत्तिः m. foot-soldier
पत्रम् wing, leaf
पत्रिन् m. arrow, bird
पत्नी wife
पथिकः traveller
पद् (4A) to fall
अति—to postpone
अनु - to agree
आ—to gain, to
happen

उद्—to arise
उप—to occur
प्र—to seek refuge
प्रति—to receive
वि—to fail
सम्—to succeed
पदम् step, position
पदवी track, path
पदातिः m. foot-soldier
पदायः substance; topic
पद्धतिः f. path; row
पद्मः (॰मम्) lotus

पद्यम् verse पन्थन् m. path (II, 63) पयस् n. water, milk पयोघरः cloud. breast q farther, past, next, superior, hostile. other, intent on (II, 174) प्रकीय belonging to another पात्र hereafter परम supreme, highest परमार्थः reality परंपर successive प्रलोकः the other world परशुः m. axe परश्वः day after tomorrow परस्तात् beyond, above, after (+gen.) परमा each other परस्परम् mutually पराक्रमः valour, exploit परागः pollen पराच् averted (I, 107) पराधीन subject परामर्शः injury, reflexion परायणम् departure; highest aim

परास dead

पराह्यः afternoon

पर towards (+acc.) from (+abl.) करिचर्या devotion परिजनः retinue परिणतिः f.) change, result परिषास: परितः on all sides (+acc.) परितापः heat, sorrow परितोषः satisfaction परिदेवः lamentation परिदेवनम् । परिचानम clothing परिभावः disregard परिमलः fragrance परिमाणम् size, amount परिवादः detraction परिवारः retinue परिवाज m. mendicant परिश्रमः fatigue. exertion परिषद् f. assembly परिहासः jest, mockery पहुंच rough, hard परोक्ष invisible पजेन्यः god of rain पर्णम् feather, leaf पर्यन्तः border, limit quin sufficient पर्वतः mountain पवेन n. joint, limb

पलित gray, hoary

पल्लवः (॰वम्) shoot, twig
पल्ली village
पत्वलम् pond
पवनः wind
पवित्र pure, holy
पश्चः m. beast, animal
पश्चात् behind (+gen.)
पश्चिम western
पा (1P) to drink
(I. 18)

आ—to absorb पा to protect (II, 48) पांदुः m. sand, dust पाटल pink पाटलिपुत्रभ् name of a town

पाठः study, reading पाठकः reader पाणिः m. hand पाण्डयः descendant of Pāndu

पाण्डु white, pale पाण्डु: Pāṇḍu पाण्डुर: white, pale पातालम् under-world पात्रम् vessel, fit object पायेयम् provisions पादः foot (II, 1) पाद्यः tree पादुका shoe, slipper पान्यः traveller पाप evil, wicked

पापम sin. crime पारम bank, end पारसः (०सी) Persian पार्थिव (०वी) earthly पार्थिवः king पार्वती Siva's consort पार्श्वम् side पाल (10P) to protect परि—to expect प्रति—to observe पावक: fire पाशः snare. fetter पाश्चात्य western, last पाषाणः stone पिङ्ग tawny पिच्छम् tail-feather पिण्डः ball. flour-ball पितामहः (॰ही) grandfather पितृ m. father (I, 52) पिनाकिन m. Śiva पिपासा thirst (II. 156) पिपास thirsty (II, 156) विपीलिका ant पिशाचः (०ची) demon पिशितम flesh पिश्रन wicked, base पिष (7P) to grind (II, 86) पीठम् stool, bench पीड (10P) to afflict पीडा pain

पीत vellow पीन fat. robust पीयुषः (•षम्) cream. nectar पं**स** m. man (II, 81) पञ्चः bull : hero पुरुष्ठम् tail पुटः (॰टम्) bag, cluster पुण्य lucky, good पुण्यम् virtue, merit प्रतिका doll पुत्रः (०त्री) son, daughter पुनर again, but gt f. city [I, 77(5)] पुरम् city, castle पुरतः in front of (+gen.) पुरस् forward, before पुरस्क to place at the head प्रस्तात before (+gen.) पुरःसर (॰री) preceding gu once, formerly पुराण (०णी)) old. पुरातन (॰नी) ∫ancient प्रशे citadel पुरीषम् dirt, excrement पुरुषः man प्रस्थार्थः aim of life पुरोधस m. priest परोहितः

पुलकाः m. pl. hair standing on head पुलक्य (den. P) to thrill with iov पुष (4P, 9P) to nourish पुष्करम् blue lotus पुष्टिः f. thriving पुष्पम् flower पुस्तकम्) book प्रास्तका 🕽 q (9PA) to purify निष्प to winnow प्राः multitude पूज् (10P) to worship अधि—to honour परि-to venerate पूजा honour, worship पूरः filling; flood पणे full प्रणिमा full moon पूर्व earlier, eastern (II, 174) पूर्वेम् previously the day before पृच् (7PA) to mix उप—to be near पृथक् apart; without (+abl.) प्रधिनी earth

पृष्टम् back ridge प्रवृतः at the back (+gen.) पृ (3P, 9P) to fill (II, 77) परि—to fulfil Я -to complete सम्--to fulfil पेलव soft, tender पेशल lovely, clever पोतः young of an animal पौत्रः grandson पौत्री granddaughter पौरः citizen पौरुषेय (श्वी) made by man प्ये (1A) to swell प्रकटय (den. P) to manifest प्रकरः heap, quantity प्रकरणम topic সকাৰ: sort, manner प्रकाशः light प्रकाशे publicly प्रकृतिः f. nature प्र~~च~~छ (6P) to ask (I, 25) आ -(A) to take leave परि—to enquire

सम्—to converse

प्रजा birth, creature, subject प्रज्ञ intelligent সঙ্গা wisdom प्रणयः trust. love प्रतापः majesty प्रतारणा fraud সান towards (+acc.) प्रतिकुल hostile प्रतिज्ञा promise प्रतिष्वनिः m. echo प्रतिनिधिः m. substitute प्रतिपत्तिः f. acquirement, confidence प्रतिबिम्बम् reflection, likeness प्रतिभा light, talent 'प्रतिभः'm surety (IJ, 18) प्रतिमा image प्रतिश्रृतिः f. promise प्रतिहारः ('री) dootkeeper प्रतीकम face, symbol प्रतीकारः revenge. remedv प्रतीप adverse, contrary प्रतीपः adversary प्रत्यक्ष visible प्रत्यच backward (I, 105) प्रत्ययः trust, proof प्रत्यहम् daily प्रत्युवः) Jaybreak

प्रत्यषः)

प्रथु broad, wide

प्रथ्यो earth

प्रत्येक each प्रथम first (I. 131) प्रदीपः lamp प्रदेशः region, province प्रदोषः tumult; evening प्रधान chief, principle प्रपुत्न expanded प्रवल mighty प्रवोध awaking प्रमुद्धः origin प्रमा splendour प्रभावः majesty प्रभुः m. master, lord प्रभृत much प्रमृति from प्रभेदः difference प्रमदः pleasure प्रमाणम् measure, proof प्रमादः negligence प्रमुख foremost प्रमोदः joy प्रयागः confluence of Yamuna and Ganges प्रयासः effort प्रयोगः use प्रयोजनम् purpose, need [11, 101(9)] प्रसम्भनम् deception प्रहम: destruction

प्रकापः chatter.

प्रलोभः enticement

प्रवण prone प्रवासः going abroad प्रवीण skilful प्रश्त busy प्रवृत्तिः f. activity प्रशंसा praise प्रशान्त calm प्रश्नः question प्रश्नयः support; modesty प्रसङ्घः fondness ; occasion प्रसन्न clear; pleased त्रसादः clearness; favour प्रसित devoted to प्रस्तरः couch ; stone प्रहारः blow प्रहादः Prahlāda প্রাহ্ম high प्राक् before (+abl.) प्राक्तन (०नी) previous प्राङ्गणम courtyard प्राच eastern (I, 107) प्राचीन eastern : old प्राचीरः fence সাল্ল wise प्राणाः m. pl. life प्रातर_at down प्रादुर forth lamentation प्रादुष्क to reveal

प्राधान्यम् predominance प्राधान्यतः chiefly प्रान्तः edge, end प्राप्तिः f. range, gain प्रायः chief part — • त्राय consisting in like, mostly प्रायशः mostly, as a rule प्रायश्चित्तम् expiation प्रायस्) mostly, प्रायेण 🕽 generally प्रारम्भः beginning प्राथेना request, prayer प्रात्र्ष f. rainy season प्रासादः terrace, palace সার: forenoon प्रिय dear प्री (9PA) to please प्रीतिः f. satisfaction. love प्रेक्षा show, spectacle प्रेक्षागृहम् theatre प्रे**त** dead प्रेमन् m. n. love प्रेयस I. 93(2) प्रेष्ट श्रीढ mature, strong प्लवगः frog, monkey দ্ধ (1A) to float, to अ**व**—to submerge

आ—to bathe वि—to drift प्सा (2P) to chew

फ

serpent's hood

फटा

फणा

फिणन् m. serpent
फल् (1P) to ripen
फलम् fruit
फलकम् plank
फल्ग् worthless
फाल्गुनः name of a
month
फुटम् serpent's hood
फुल expanded
फेनः foam, froth
फेनिल foaming

ब

बकः heron; rogue बकुलः name of a tree बदुः m. boy बण्ड maimed बत alas! बधिर deaf बन्दिन् m.prisoner, bard बन्ध् (2PA) to bind अनु—to combine आ—to hold fast उद्—to suspend नि—to check

निस्—to importune परि—to surround बन्धनम् bond बन्धः m. relation, friend बध्र handsome बबेर stammering बहे: tail-feather बलम strength; army बलाकः (॰का) crane बलिः m. tax, oblation बलिवर्दः bull बलीवर्दः बल्लवः (०वी) cowhered (ess) बहल thick, abundant बहिस outside (+abl.) बहिष्कृ to expel बह much बहुमानः high esteem बहल dense, copious बहबारम् often बाढम् certainly, yes बाणः arrow बाध (1A) to thward अधि—to harass अनु—to vex अप-to drive away अब-to restrain परि—to ward off Я—to repel वि—to distress बाधा obstruction

बान्धवः (॰वी) kinsman
बाल young, new
बालः }
बालकः }
boy
बालका girl
बाल्यम् childhood
बाष्पः tears; vapour
बाष्पाय (den. A) to
weep

बाह: m. arm बाह्ल्यम् plenty, variety बाहुल्येन mostly बाह्य outer, external बिडालः cat बिन्दुः m. drop बिम्बः (७ बम्) disc बिलम् cave, hole बीजम् seed बीभत्स loathsome ब्रद्ध Buddha बुद्धिः f. intelligence बुद्ध**ः** bubble बुध (4A) to awake अन -to think of अब —to perceive **उद्** −to awake Я—to awake प्रति—to observe वि—to learn सम्—to recognize बुधः sage ; planet Mercury बुभुक्षा hunger (II, 156) बृह्द big, strong बृह्दपति: m. god of wisdom; planet Jupiter बोधि: m. enlightenment बोधिसन्द: Buddhist

saint बहान् n. the Absolute बहान् m. the Creator ब्राह्मणः Brahmin ब्र (2PA) to say (II, 53)

> अनु—to repeat अप—to console उप—to invoke निस्—to explain प्र—to proclaim प्रति—to answer

भ

भक्तः devotee
भक्तः f. devotion
भक्ष (10P) to eat
भगवत् fortunate
भगवान् m. God
भगिनी sister
भगीरथः name of a king
भङ्गः curve, ruin
भङ्गिः curve, wave
भङ्गर् fragile
भज् (1PA) to share,
to adore

वि-to divide भजनम् worship भन्न (7P) to break (II, 86) धान-to destroy निस-to defeat वि-to dispel सम्-to shatter भटः soldier भण (1P) to speak भद्र auspicious, fair भयम् fear भयंकर (॰री) terrifying भयानक terrible भर्त m. lord, husband भर्त्स (1P) to threaten erfa-to mock अब-to abuse निस-to deride भत्सेना threat भल्लकः bear भवः birth, life भवत your honour (I, 91)भवदीय your (II, 171) भवनम् abode भविष्यत् n. future भस्त्रा bag, bellows

भस्मन n. ashes

भा (2P) to shine

अव—to appear

(II. 48)

आ—to look like उद्—to shine forth प्रति—to illumine भागः share, part भागिनेयः sister's son भागीरथी Ganges भाग्यम् lot, fortune भाजनम् vessel, fit object भाण्डारः store-house भाद्रः name of a month भानः m. sun भारः burden भारतः Bharata's descendant भारती goddess of speech भार्यी wife भावः existence; love भाविन future भाष (1A) to say अभि—to address अब-to revile en-to converse परि—to explain я—to declare प्रति—to reply भाषा language भास् (1A) to shine **अव**—to shine आ—to appear भास्करः sun

भिक्ष् (1A) to beg
भिक्षा alms
भिक्षा m. medicant
भित्तिः f. wall
भिद् (7P) to split
(II, 86)
अन्तर —to plot
उद्—to pierce
प्रति—to betray
बि—to destroy
भिद्र fragile

(II, 73) भी: f. fear (II,24) भीति: f. fear भीम: second son of Pāndu

भिषज m. physician

भी (3P) to fear

भीर timid भीषण (॰णा ॰णी)

मध्यः leader of the Kuru army

मुज् (6P) to curve भुज् (7PA) to enjoy,

39— } to enjoy

to eat

सम्—) भुजः arm, trunk भुजगः serpent भुवनम् world भू (1P) to become अनु—to experience
अभि—to overcome
उद्—to arise
परा—to vanquish
परि—to surpass
प्र—to be produced,
to rule
सम्—to be possible
सम्—(+caus.)
to honour
भूतः ghost

भूतः ghost भूतम् element भृतिः f. prosperity भूगृत् m. king ; mountain

भूमिः f. earth, भूयस् भूगाः । I, 93(2)

भूषस् more, again भूष् (10P) to adorn भूषणम् ornament मृ (1PA, 3P) to hold (II, 77)

डप—to procure नि—to fix सम् —to prepare

मृहः bee मृत्यः servant भृज्ञ intense भृज्ञम् greatly, much भेकः (•की) frog

भेदः rupture, difference मज्ञल्य lucky,

भोगः curve, enjoyment भोजनम् meal भोस् oh! श्रंश् (4PA) to fall (I. 18)

परि—to escape प्र—to disappear वि—to fail भ्रम् (1P, 4P) to roam (I, 18)

परि—to turn round वि—to be perplexed सम्—to fall into error

भ्रमरः (॰री) bee भ्रस्ज् (6P) to fry भ्राज् (1A) to shine भ्रातृ m. brother (I, 52) भ्रान्तिः f. confusion, error

भू: f. eyebrow (II, 24)

म

मकरः (॰री) crocodile मक्षिका fly मगधः Magadha मघवन् Indra (II, 67) मङ्गलम् luck, fortune मङ्गल्य lucky.

मञ्जरम् cluster ग्रञ्जरी मञ lovely मञ्जूल मञ्जूषा basket मठः monastery मणिः m. pearl, gem मण्ड (10P) to adorn मण्डनम् ornament मण्डपम् arbour, bower मण्डलम् orb, ring यण्डकः (०की) frog मतिः f. thought, mind मरसरः envv सत्स्यः fish मथरा Mathurā मद (4PA) to rejoice (I, 18)उद्-to be mad Я—to neglect मदः—pride : wine मदनः god of love मदिरा liquor मदीय mine (II, 171) मध sweet स्ध्र n. honey मधुकरः) bee मधुषः मध्र sweet मधुलिह m. bee [I.77(7)]मधुसूद्नः Krsna

मध्य central, moderate मध्यम middle मध्यम central मध्यस्थ neutral मन (1A, 4A) to think ~~भतु---~~to agree भप-to despise अभि-to desire अब—to despise सम्—to esteem मनस n. mind मनाक a little मनः m. Manu मनुजः man मनुष्यः मनोरथः desire मन्त्र (10PA) to consult अभि—to address आ—to take leave नि—to invite सम—to consult मन्त्रः prayer, spell मन्त्रिन् m. minister मन्थ (9PA) to churn उद्—to stir up निस-to thrash वि-(A) to tear मन्थर) slow, dull सन्द मन्दम slowly मन्दरः name of a mountain

मन्दाकिनी Ganges मन्दारः coral-tree मन्दिरम् house, temple मन्मथः god of love मन्यः m. anger मयुखः ray मयूरः (०री) peacock मरकतम् emerald मरणम death महः m. desert मस्त m. wind म स्तः मरुभूमिः f. wilderness मर्कटः (॰टी) ape मर्त्य mortal मर्भरः murmur मर्यादा limit मलम stain, dirt मलयः name of a mountain मलिन dirty, foul मलीमध मशकः mosquito मस्ण smooth म**र**ज (6P) to sink मस्तकः (॰कम्) head महत् great (I, 90) महिला woman महिषः (॰षी) buffalo मही earth मा (2P, 3A) to measure (II, 48, 74)

उप -to compare निस् —to fashion परि—to estimate प्रति—to imitate मा not (I, 55; II, 227) मांसम flesh मांसल fleshy माक्षीक: spider भाषः name of a month माणवः bov मातङ्गः elephant भावलः maternal uncle मात f. mother (I, 52) मात्रम measure: in cpd., only, merely माधवः spring माध्रयम् sweetness मानः opinion, esteem. pride मानवः (०वी) mar., woman मानस mental मानुषः (॰षी) man, woman माया trick, illusion मार्ग (10PA) to seek मार्गः path. road मार्जारः (०री) cat मालवः Malva

माला garland

मालाकारः gardener

अन -- to infer

मासः month (II, 2) मित्रम friend मिथस mutually मिथ्रनः pair, couple मिथ्या wrongly, in vain मिल (6P) to meet मिश्र mixed, various मिश्रय (den. P) to mix मिष (6P) to wink उद्—to bloom नि-to close the eyes मीनः fish मीमांसा inquiry मील (1P) to close the eyes उद्-to open the eves नि—to close the eves मकटः diadem मुकुलम bud मुका pearl मुक्तिः f. release मुखम mouth, face मुखर loquacious मुख्य chief, first मुच (6PA) to release (I, 25)अति—to avoid ध्राभ—to discharge

अव —(A) to take off

भा-to put on उद्—to free निस—to loosen परि—to abandon मण्ड bald मुद् (1A) to rejoice अनु—to approve आ—to be fragrant प्र-to rejoice मदा joy मुद्रा seal मुधा in vain मुनिः m. sage, seer मुष् (9PA) to steal मष्टिः m. f. first मह (4P) to lose sense अति—to be at a loss परि—to be confused बि—to faint महर repeatedly मुहूर्तः (॰तम्) moment मुक dumb मुखे dull, stupid मूर्छ (1P) to faint सम्-to coagulate मूर्तिः f. form, statue मुधेन m. head मुलम root, bottom मृत्यम् price मुषकः rat मूषिकः (०का) mouse म् (6A) to die

मृत: wild animal. deer | मृगय (den. A) to hunt मृगया hunting मृज (2PA) to cleanse (II, 59) अप-to wipe away fa-smear सम—to rub मृणालम्) lotus fibre मुणाली मृत्तिका clav मृत्यः m. death मृद् (9P) to crush अभि—to trample अब—to rub परि-to pound я—to devastate fa-to lay waste मृद् f. clay मृद्ङ्ग drum मदा clay मृदु soft, mild मृश् (6P) to touch fa-to consider मुषा in vain मेखला belt, girdle मेघः cloud मेठः elephantkeeper मेण्ठः मेद्स् n. fat मेदुर fat; dense

मेधस् n. sacrifice मेधा intelligence मेहः m. name of a mountain मेलनम meeting मेषः (॰षी) ram, ewe मैत्रम friendship मैत्री मोक्षः release मोघ vain, useless मोदः ioy मोहः joy, illusion मौनम silence मोलि: m. head. diadem न्ना (1P) to mention ਸਲੇ (1P) to fade म्लानिः f. decay, dejection म्लेच्छ: foreigner य

यक्षः Kubera's
attendant
यज् (1PA) to worship
यज्ञस् n. sacrificial text
यज्ञ sacrifice
यज् (1A) to strive
प्र—to endeavour
यतः whence, because
यति as many as
(II, 172)

यतः effort

ਹਕ where यथा as, so that यथार्थ correct यथार्थम fitly यथेष्टम according to यद् which, who (I,114) य**दा** when यदि if यहच्छा chance यन्त्रम instrument यन्त्रणा restraint, pain यम (1P) to curb (I, 18) उद् —to strive डप—(A) to marry नि-to check y -to bestow सम्—to curb यम: god of death यमना name of a river यव: barley यवनः Greek यविष्ठ 1, 93(2) यवीयस यशस् n. fame यष्टि: f staff, perch यस्मात because या (2P) to go (II, 48) अति—to overcome अनु—to follow

आ—to come

उप—to approach निस् —to go out Я—to set out यागः sacrifice याच् (1A) to beg अन —to beseech अभि —to implore सम—to solicit याचकः (॰की) beggar याच्ञा request यातना torment यात्रा journey, march याद्स् n. sea-monster यामः night watch यामिकः watchman यामिनी night यावत as great (I, 89) यावत् as long as युक्त applied ; proper यक्तिः f. use ; reason ; expedient

युगन् yoke ; pair युगपद् at once युज् (7PA) to join (II. 86)

अनु—to instruct भिम —to acuse उद् —to get ready उप —to use, to enjoy बि—to appoint वि—to separate सम—to unite युद्धम् battle युध् (4A) to fight युधिष्ठिर: Pandu's eldest son युवति: f. young woman युवन m. young man (II, 66) युष्मद् you (I, 67) यूथम् herd, flock युपः post, pillar योग: use, means, gain योग्य fit. worthy योजनम् distance of about 9 miles योधः warrior योनि: f. womb, origin योषित् f. woman यौवनम् youth

₹

रक red
रकम blood
रक्ष (1P) to protect
अभ—to observe
परि—to guard
प्र—to save
सम्—to preserve
रक्षस् n. demon
रक्षा protection
रक्षिकः) guard,
रिक्षकः) protector
रक्षाः m. Rāma's ancestor

रज्ञ: colour; theatre
रज् (10P) to fashion
आ—to prepare
उप—to construct
बि—to compose
रजक: washerman
रजतम् silver
रजनी night
रजस् n. pollen; passion
रज्जः f. rope
रज्जम् आस्था to hang
oneself
रज्ञ (4PA) to be glad

ज्ञ् (4PA) to be glad अनु—to love अप—(A) to lose colour अभि—to be devoted वि—to lose interest सम्—(A) to grow red

रणः battle
रणक्षेत्रम् battle-field
रतिः f. pleasure
रतिः f. Kama's wife
रत्नम् jewel
रथः chariot
रथिकः | charioteer
रथिन् m. | hero
रथ्यः horse
रथ्या highway
रन्नम् hole
रभ (1A) to grasp

भा -to begin si -to undertake परि-to embrace सम -to grow excited रभसम् violence, speed रम् (1A) to rejoice अन-(P) to stop अभि—to delight in वि -(P) to cease रमणीय charming सभा plantain tree रय: current; speed खः vell, cry रवि: m. sun रशना cord, girdle रिम: m. rein; ray रस (1P) to cry खः juice, relish रसना tongue रसा earth रसिक: man of taste रह (1P) to separate रहस n. solitude, secret रहसि privately रहस्यम् secret रा (2P) to give (II, 48)राश्चसः (॰सी) demon रागः colour ; passion राघवः descendant of Raghu

राज (1PA) to shine वि-to shine राजधानी capital राजन m. king (I, 102) राजि: (०जी) f. line राज्ञी aueen रात्रिः f. night राध् (5) to prosper भप-to offend भा-(caus.) to propitiate रामः Rāma रावणः Rāvana राशि: m. heap राष्ट्रम kingdom रासभः (०भी) ass रिच (7PA) to empty अति—(pass.) to surpass खद्—(pass.) to excel रिपु: m. enemy रीति: f. manner, style रु (2P) to howl (II, 51) हच (1A) to please अति—to shine अभि—to please 9-to shine forth रुचि: f. light; taste रुचिर bright, pleasing हज (6P) to break

आ—to tear ਸ—to shatter रुज f. sickness रुष्ड mutilated हदू (2P) to cry (II, 61) प्र-to wail वि—to weep रुष (7PA) to obstruct (II, 85) **अनु**—(4A) to obey अव-to confine भा--to besiege चप—to molest नि-to check प्रति—to resist वि-(4A) to contend सम्—to impede रुधिरम् blood रह (1P) to ascend अधि-to mount अव —to descend आ-to ascend भा—(caus.) to ascribe Я—to grow वि -to shoot up सम-to grow रुक्ष rough **₹**¶ (10P) to represent नि—to observe я—to explain वि—to disfigure

हपम् form, beauty हपक: rupee हप्यम् silver रेखा line रेणु: m. dust, pollen रोगः disease रोधनम् checking रोमन् n. hair रोमपुलकः | thrill, brist-रोमहर्षः | ling of the रोमाधः | hair रोपः anger

ल

लक्ष (10P) to mark भा-to observe डप—to consider वि—to perceive लक्षः (०क्षम्) target लक्षणम sign लक्ष्मण: Rāma's brother लक्ष्मन् n. sign लक्ष्मी: f. goddess of prosperity (II, 26) लक्ष्यम् aim लग् (1P) to adhere खब-to linger वि--to cling to लगुडः cudgel लग्न: (॰नम्) auspicious moment लघु light, small

लड्डा Ceylon लङ्ग lame লম্ব_(1PA) to cross to leap अति—to transgress उद्-to cross वि-to leap लजा shame लता creeper लप् (1P) to chatter अप—to deny आ—to address **¬**to prate बि-to lament लभ (1A) to obtain उपा—to blame डप—to perceive Я-to deceive विप्र—to mock at वि—to hand over लम्पर greedy लम्ब (1A) to hang down अव—to cling to भा—to grasp परि—to linger वि-to delay ल्यः destruction ਲਲ (1P) to frolic ललारम् forehead लवणम salt; beauty लबश: in small pieces

लष (1P) to desire अभि—to long for लस् (1P) to shine लहरी wave ला (2P) to take (II. 48) लाक्षा lac लाज्ञलम् plough लाङ्गलम् tail लाभः gain लाला saliva लावण्यम beauty लिख (6P) to scratch अभि—to write अव-to erase en -- to sketch বৰু—to polish परि—to copy ਸ—to draw लिङ्गम् sign, gender लिप् (6PA) to anoint (1, 25)लिपि: f. letter लिह् (2PA) to lick (II, 47)ली (4A, 9P) to adhere (II, 29) अभि—to clasp अव—to lurk नि—to cling я-to disappear

वि—to perish

लीला play, sport इंद् (4P 5P) to wallow लुंड् (10P) to plunder इंप् (6P) to break (I, 25)

भव—to snatch
व्या—to dispel
प्र—to rob
वि—to lacerate
छुन्धक; hunter
छुभ् (4P) to covet
उप—(caus.) to
entice
प्र—to allure
वि—(caus.) to
seduce
रू (5P, 9PA) to cut
(II, 29)

लेखा line
लेश: particle, little bit
लेश: particle, little bit
लेशत: slightly
लोक् (10P) to behold
अब —to look at
आ —to consider
लोक: world
लोच् (10P) to consider
आ —to ponder
लोचनम् eye
लोप: omission
लोभ: greed
लोमन् n. hair
लोमहर्ष: thrill

लोल fickle, longing लोहः (॰ इम्) iron लोहकारः blacksmith लोहित red लोहितम् blood लोकिक (॰की) common, usual

व

वंशः bamboo, family वंशी flute वक्तू m. speaker वक्त्रम mouth, face वक bent, crooked वक्षस n. breast बङ्गः Bengal बच् (2P) to say अन -to recite निस —to explain ¬to announce प्रति—to reply वि -to explain वचनम् utterance वचस n. speech बज (॰ज्रम्) thunderbolt, diamond বঘু (10PA) to cheat वठर stupid विणिज् m. merchant वतंसः ornament बत्सः calf; young वत्सरः year

वत्सल tender वद् (1P) to speak अप —to abuse अभि —to address परि —to blame वि —(A) to quarrel सम् —(A) to converse

वदनम् mouth, face वधः murder वध्: f. bride (I, 58) वन (8PA) to desire वनम forest वनिता wife वनौकस m. forestdweller बन्द (1A) to salute बन्ध n barren वप (1P) to sow वपुस n. body वप्र: (॰ प्रम्) mound, slope वम् (1P) to vomit विभिः f. nausea

वयस् n. age वयस्य: friend वर best वर: choice, boon वर: suitor वरम् rather वराह: boar

वम्रः (०म्री) ant

वरुणः Varuna बर्ग: division, class वर्चस n. lustre वर्ण (10P) to describe वर्णः colour caste वर्णना description वर्तिः f. वर्तिका र्वतल round वर्त्मन n. path (I, 103) वर्मन् n. armour वर्षे: shower : year वर्षी rain वर्षाः f. pl. monsoon वलयः (॰म्) bracelet वली wrinkle बत्क: bark of a tree बल्ग handsome वल्मीक: ant-hill बल्लभः beloved बल्लरी creeper बद्धी वशः will, control वशीक to subdue वश्यता obedience बस (2A) to put on बस् (1P) to dwell अधि—to occupy आ—to ahide डप—to stay, to fast नि—to dwell

y—to live abroad वि-to depart वसतिः f. residence वसन्तः spring वस n. wealth वसुधा earth बस्त n. thing वस्ततः in reality वस्त्रम् cloth वह (1PA) to bear to flow अति—to pass (time) अप-to carry away आ—to cause **उ**द्—to marry निस्—to carry out ਸ—to blow वि—to marry बिहा: m. fire वा or वा (2P) to blow निस—to go out वाक्यम् utterance वाग्मिन eloquent बाच f. speech (I, 67) वाचाट talkative वाचाल बाञ्छ (1PA) to desire बाञ्छा desire वाणिजः merchant वाणी voice. speech वातः wind

वातायनम् window
वात्रीणसः rhinoceros
वानरः (०री) monkey
वापी tank, well
वाम fair, left
वामनः dwarf
वायसः (०सी) crow
वायुः m. wind
वारः time, day
वारं वारम् time and
again

वारणः elephant
वाराणसी Banaras
वारि n. water
वार्ता news, report
वार्तिकः businessman
वार्तिका business
वार्षिक annual
वालः bristle, hair
वालिन् m. Sugrīva's
brother

वालुका sand वाल्मीकि: m. Vālmīki वास: sojourn, abode वास: perfume वासना desire, idea वासय (den. P.) to

वासरः day वासस् n. dress वासुक्तिः m. king of serpents

वास्तव real बाह् (10P) to press वाहनम् vehicle. वाहना army वाहिनी) विंशतिः f. twenty

(II. 22)

विकच expanded विकल maimed विकल्पः doubt विकारः) change. विकृति 🕽 agitation विक्रमः prowess विक्रयः sale विक्लव bewildered विश्वह: war; body विद्य: obstacle विच (7P) to sift वि—to discern विचक्षण wise विचार: consideration विविकित्सा doubt विचित्र varied. wonderful विच्छेदः separation विज् (3PA)to separate (II, 76)

विज (6A, 7P) to shake उद्—to shudder विजन deserted विजर ageless विज्ञ discerning

विज्ञानम् knowledge विद्यः rogue, parasite विदयः branch विडम्बः derision वितर्कः conjecture वित्तम् money विद् (2P) to know

(II. 121)

नि -(caus.) to inform विद् (6P) to find विदु (4A) to be विदाध clever, crafty विद्षक: jester विदेशः foreign land विद्या knowledge विद्युत् f. lightning विद्रवः flight, panic विद्रमः coral विद्रस् learned (I, 100) विधवा widow विधा kind, manner विधात m. creator विधानम् order, rule विधि: m. rule, fate विधु: m. moon

विध्वंस: ruin विनयः modesty विना without (+acc.. inst. or abl.)

विनाशः destruction विनोदः diversion

विधुर dejected

विन्ध्यः Vindhya range विपक्षः adversary विपणः sale. market विपागन् m. shopkeeper विगद f. failure, danger विपश्चित versed in विपिनम् forest विपुल wide, great विप्र: Brahmin विप्रकर्ष: distance विप्रलम्भ: deception विप्रिय unpleasant विप्लव: tumult, revolt विफल fruitless विवुधः god विभा splendour विभृति: f. pow ा, splendo fortune विसान: ae ial car विमार्गः wrong path वियत n. skv विरति: f.) cessation, विशाम: end विरल sparse, scanty विरह: separation विरागः indifference विरूप different, ugly विरोध: hostility विलाप: lamentation विलास: fun. charm विवश helpless

विवाद: dispute

विविक्तम् solitude विवेक: judgement विश् (6PA) to enter आ—to overpower उप—to sit down नि—(A) to retire अभिनि—(A) to resort to प्र—to enter

विषाद clear, pure विशय: doubt विशाल wide, big विशेष: difference, excellence

विश्रन्धम् confindently

विश्रम्भः confidence

বিপ্তুत famous বিশুখ relaxed

विश्वम् universe

विश्वासः trust, faith विषम poison

विषम rugged, uneven

. विषयः scope, object

विषाणम् horn, tusk विष्णुः m. Visnu

विस्मय: wonder

विहन्नः bird

विहार: pleasure

विह्वल perturbed

बीचि: f. wave

बीज् (1P) to fan

वीणा lute वीर: hero वीर्यम् valour वृ (5PA) to cover आ—to occupy नि—to ward off परि—to surround प्रति—to restrain वि—to uncover सम्—to conceal वृ (5PA, 9P) to

choose

वृकः (०की) wolf

बुक्षः tree

वृज् (7A) to exclude वृत् (1A) to turn,

to be

খনি—to surpass খনু—to conform

आप—to depart

डप—to approach

नि—to return

निस् —to arise परि —to turn round

ਸ—to set out

सम्—to be, to occur

वृथा in vain

बृद्ध old

बृद्धिः f. growth

वृध् (1A) to increase वृन्दम् multitude

बुष् (1P) to rain

हप्रमः bull, chief

वृष्टिः f. rain

वे (1P) to weave वेगः rush, speed

वेणि: f. braid of hair

वेणुः m. reed, flute वेतनम wages

वेदः knowledge, Veda

वेदना pain

वेदिः f. altar, pedestal

वेधस् m. Creator वेप (1A) to tremble

वेपश्च quivering

वेला shore, time

वेश्मन् n. house

वेषः dress, disguise वेष्ट् (1A) to wind

उद्—(caus.) to

loosen परि—(caus.) to

surround

round

वैद्यः physician वैरम् hostility

वैराग्यम् indiffernce

वैशाख: name of a month वैश्य: man of the third

cast**e** व्यक्तिः f.manifestation,

individual

व्यम intent on

व्यजनम् fan व्यतिकरः mixture व्यथ् (IA) to suffer व्यथा pain व्यथ् (4P) to pierce (I, 18)

अप — to cast aside निस् — to slay व्ययः loss, expense व्यथं useless, vain व्यवस्था state, condition

व्यवहार: conduct, business, lawsuit व्यवनम् adversity व्याकरणम् grammar व्याकुल full of, confounded

व्याघ्रः (॰ घ्री) tiger व्याघ्रः (॰ घ्री) tiger व्याघ्रः fraud व्याघः hunter व्याघिः m. sickness व्यापत्तः f. misfortune व्यापादः ruin, death व्यापारः occupation व्युत्पत्तिः f. learning व्युद्धः battle-array व्यामन् n. sky तज् (1P) to go परि—to wander तृषाः wound

व्रतम् vow

नीडा shame नीहि: m. rice

श

शंस (1P) to praise अभि-to accuse आ-(A) to hope я—to extol शक (5P) to be able शकल: (•लम) piece शकुन: bird शकृति: m शकिः f. ability, power যন্ত্ৰ (1A) to fear अभि—to distrust आ-to apprehend शङ्का alarm, doubt যান্ত: m. nail, arrow হান্ত: shell, conch श्रची-Indra's wife शठः rogue, cheat शतम one hundred (II, 30)হাস: m. enemy হারদ্র: Rāma's youngest brother शनकै: gently, slowly शनि: m. planet Saturn शप् (1PA) to curse

शपथ: curse. oath

शबल: spotted, filled

with

शब्द! sound शब्दग (den. PA) to cry, to call शस् (4P) to be calm (I, 18)

डप—to cease я—to be auiet शम् (10P) नि-to hear शम्बलम् provisions शम्भ: m. Śiva शयनम् bed शयालु sleepy शया couch, bed शाः arrow शरणम् shelter, refuge शरद् f. autumn शख्यम् target शरासतम bow शरीरम् body शहः f. arrow शमेन् n. refuge, delight शवरी night श्लभः grasshopper शत्य dart, thorn श्ल्यक: porcupine शव: (•वम्) corpse হারা: hare, rabbit शशिन् m. moon মশ্বর perpetually शस्तिः f. praise शस्त्रम् weapon, sword

शास्त्र vegetable शास्त्र vegetarian शास्त्र प्रमुनिः m. Buddha शासा branch शात sharp शान्तिः f. peace शापः curse शाद्र tiger शाला hall, shed शास्त्र possessed of,

शावः young of animals शाश्वत (॰ती) eternal शास् (2P) to rule (II, 62)

अनु—to instruct आ—(A) to hope प्र—to rule शासनम् chastisement शास्त्रम् advice, science शिक्ष् (1A) to learn शिक्षा art, teaching शिखरः (॰रम्) peak, summit

शिखा crest, tip
शिखन् m. peacock
शित sharp
शिथिल loose, supple
शिविका palanquin
शिविरम् camp, tent
शिरस् n. head
शिला stone, rock

शिल्पम art, skill शिल्पन् m. artist शिव gracious शिवः Śiva शिशिर cold शिशिरः (॰रम्) dew, cold season গিয়া: m. child বিৰ (7P) to remain वि—to distinguish शिष्यः pupil ज्ञी (2A) to lie (II, 52)अति—to surpass अधि—to dwell अनु—to repent प्रति—to importune सम—to hesitate शीकरः spray शीघ quick शीत cold शीतल cool शीर्षम् head शीलम् habit, character शुकः (०की) parrot शकः planet Venus ব্যক্র bright, white शुच (1PA) to grieve अनु—to regret शुच f. sorrow श्रुचि pure ग्रद्धिः f. purity

शुष् (4P) to become
pure
शुम् (1A) to look
beautiful
शुभ auspicious
शुमम् welfare
शुभ clear, white
शुभूषा obedience
शुष् (4P) to dry up
शुष्क dried up
शुद्धः man of the 4th
class

श्रन्य empty श्रन्यम् solitude श्रः hero श्रलः (॰लम्) dart, spear श्रुला stake श्र्वालः jackal श्रञ्जलः (॰ला ॰लम्) chain श्रज्ञम् horn, tip

श्कार: love

श् (9P) to crush
श् (II, 29)
शेखरः crest, diadem
शेषः rest, end
शैलः rock, mcuntain
शोकः grief
शोणितम् blood
शोभा splendour
शौर्यम् heroism
इनुत् (1P) to trickle

रमशानम burning ground इमश्र beard झ्याम black, dark स्मामल dark स्येनः (०नी) hawk श्रद्धा faith अम् (4P) to grow weary (I. 18) परि-to be exhausted वि—to rest, to stop श्रमणः ascetic श्रम् (1A) वि-to trust in श्रवणः ear भाद्रम् funeral rite श्रान्तिः f. fatigue श्रावणः name of a month श्रि (1PA) to lean अधि—to resort to आ--to seek refuge श्री: f. beauty, fortune (II, 24)শ্ব (5P) to hear (II, 16) आ—to listen प्रति—to promise श्रुतम् sacred knowledge श्रुतिः f. ear; the Vedas श्रेणी series, group श्रेयस् I. 93(2) श्रेष्ठ भ्रोत m. hearer

श्रोत्रम् ear श्रोत्रिय versed in sacred lore

स्त्रक्षण smooth
इस्त्रथ loose, slack
इस्त्राघ् (1A) to praise
दिस्त्रष् (4PA) vo cling to
भा—to embrace
वि—to be loosened
सम्—to clasp
इस्त्रेध्मन् m. phlegm
इस्त्रोकः stanza
श्वन् m. (॰नी) dog
(II, 65)
श्वज्ञरः father-in-law
श्वश्नः f. mother-in-law

(II, 61)
अ
आ—to revive
उद्—to expand
नि—
निस—
to sigh
वि—to confide in
श्वः to-morrow
श्वापदः beast of prey

श्वस (2P) to breathe

ष

षट्पादः bee षष् six (I, 130) षष्ठ sixth (I, 131) षाडवः sweetmeat षोडशन् sixteen (II, 131) ष्ठीव् (1P) to spit

स

संयमः control
संयुगम् battle
संयोगः contact
संवत्सः year
संनादः agreement
संवाय doubt
संसकः connection
संसगः contact
संसारः worldly existence
संस्कारः purifying, sacrament

संस्था order, state
संस्थानम् condition
संस्पर्धा rivalry
संस्पर्धाः contact
सकल entire
सकृत् once
सिकः f. attachment
सिक्थ thigh (II, 32)
धिख m. companion
(II, 11)

सस्ती female companion सञ्चम् friendship संकट narrow संकटम् strait; danger संकल्पः resolve संकुळ filled with, संक्रलम् crowd: trouble संकेतः signal संख्या number संगतिः f. association संग्रहः collection संप्रामः battle संघः group संघातः collection सचिवः minister संज्ञ strung, prepared मज्जय (den. P) to equip संचयः gathering, store सञ्ज (1P) to adhere खब -to entrust to en-to fasten y-to result संज्ञा sign, name सत् good, name सततम continually सती faithful wife सत्त्वम reality, courage, life

सल true
सद् (1P) to sit (I, 18)
अव —collapse
आ —to find
उद् —to perish
निषद् —to sink
प्र — to be pleased
विषद् —to be dejected
सम्—to lose heart
सदम् abode

सदा always सदातन (०नी) eternal alike सदश सहश (०शी) similar सद्यस at once सनातन (०नी) eternal सनीडः (• इम्) proximity सन्तानः offspring सन्तापः anguish, remorse संदिग्ध doubtful संदेशः message संदेहः doubt, risk संघा promise संधि: m. union, alliance संघ्या twilight सन्निधानम्) proximity, vicinity सन्निधिः m. संन्यासः renunciation संन्यासिन m. one who has renounced the world सपदि instantly ਚਸ਼ਰ seven (I, 130) सप्तम seventh (I. 131) सफल successful सभा assembly सभाग्य fortunate सभापतिः m. president सभ्य polite सम even, equal समम with (+instr.) समक्ष visible

समक्षम् in the presence of

समग्र entire समयः contract. time समया near (+acc.) समरः battle समर्थे suitable, able समस्त whole समाजः assembly समान same समाप्तिः f. completion समिध f. fuel समीपम vicinity समीरः wind समद्रः sea समृहः mass संपद् f. prosperity, wealth संपर्कः union संपूर्ण complete संप्रति now संबन्धः connection संभवः birth, origin संभ्रमः flurry, haste संमानः respect संमुख facing सम्यक् correctly सम्यच right (I, 106) सम्राज m. sovereign सरगिः (०णी) f. way सरल honest, sincere सरस n. lake

सरित f. river सर्ग: creation: canto सर्पः snake खिष n. ghee सर्व all (I, 96) सर्वतस from all sides (+acc.) सर्वेत्र everywhere सबेथा by all means सर्वदा always सबेखम् entirely सलिलम् water सलील playful सन्यस् m. comrade सवित m. sun सन्य left सस्यम् crop, corn सह (1A) to endure बद-to be able 9-to master सह with (+instr.) सहज innate, natural सहसा suddenly सहस्रम् thousand सहाय: companion साक्रम् with (+instr.) साक्षात directly साक्षात्क to realize साक्षिन् m. witness सागर: sea साध (5P) to accomlish साभारण commen

साचु good, noble
सानुः m. ridge
सान्त्व् (10PA) to
comfort
सान्द्र thick, dense
साफल्यम् success
सामग्री equipment
सामन् n. hymn
सामन्तः vassal
सामान्य equal, common
सांत्रम् now
साम्यम् equality
सायम् evening, in the
evening

सायकः arrow
सारः pith, substance
सारिशः m. charioteer
सारमेयः dog
सार्थः caravan
सार्थम् with (+instr.)
सावधानम् attentively
साहसम् reckless act
साहसिक reckless
साहायम् help
सिंहः (॰ही) lion
सिकताः f. pl. sand
सिच् (6PA) to sprinkle
(I, 25)

उद्—to be arrogant सित white सिता sugar सिद्धान्तः conclusion

सिद्धः f. success
सिघ् (1P) to drive away
अप—to ward off
निषिष्
प्रतिषिष्
परिष्
(4P) to succeed
सम्—to be accomplished

सिन्धः m. f. river सिरा vein सीता Rāma's wife सीमन् f. boundary सीरः plough सु (5PA) to press सु (at the beginning of compounds) good, right, beautiful सुखम् happiness सुखय (den. P.) to delight

सुधा nectar
सुधा wise (II, 12)
सुन्दर (०री) beautiful
सुरः god
सुरमि fragrant
सुरा liquor
सुन्धम् gold

स्तः son

happy

सुन्छ aptly, well सुहृद् m. friend

सू (2A) to beget सूकर: (०री) boar सूक्ष small, minute स्वक (॰इका) indicating सूचय (den. P) to indicate सूचिः (॰ची) f. needle स्तः charioteer सूत्रम् thread सूद् (10P) to kill निष्द्—to destroy सूनः m. son सूपः soup स्रि: m. sage सूर्यः sun ₹ (1P) to move अनु —to follow अप-to depart अभि -to assail निस् —to emerge ¬to gush प्र-(caus.) to stretch सन् (6PA) to emit अति -to grant उद्−to discharge স -to renounce वि—to dismiss सप् (1PA) to creep सृष्टिः f. creation सेतुः m. bridge सेना armv

सेनानीः m. general (II, 12)सेव् (1A) to serve समा —to practise डप—to reverence नि—to frequent सैकतम् sand-bank सैनिकः soldier सैन्यम् army सो (4P) to finish अब—to conclude अध्यव—to resolve व्यव -to decide सोदरः (०री) brother, sister सोपानम् staircase, ladder सोमः moon सौचिकः tailor सौनिकः butcher सौभाग्यम् welfare सौम्य gentle स्कन्दः m. god of war स्कन्धः shoulder, trunk स्बल (1P) to stumble परि—to stagger वि-to falter स्तनः breast स्तनितम् thunder स्तवकः cluster स्तम्भ (9P) to prop अव—to fix

वि—to check सम्—to benumb स्तम्भः pillar, stem स्तिमित calm ख (2P) to praise (II, 51)स्तु (5PA) to strew अव -to scatter आ-to cover वि—to spread स्तृ (9PA) to strew (II, 29)स्तेनः thief स्तोकम् slightly स्त्री woman (II, 25) स्थलम् place स्था (1PA) to stan. $(I, \pm 3)$ अधि—to dwell अनु—to perform अब -to stand still व्यव—to remain उत्था—to rise डप-to wait upon नि-to be versed in স—(A) to set out स्थाणुः m. post स्थानम् place स्थापनम् foundation स्थावर permanent स्थाबिर old

स्थिर firm

₹থল thick, coarse ब्रा (2P) to bathe (IL 48) स्नानम् bath नाय n. muscle हिंह (4P) to love स्नेहः affection स्पन्द (1A) to throb स्पर्धा rivalry स्पर्शः contact स्पष्ट clear सृध् (1A) to emulate सृश् (6P) to touch खप—to caress सृह् (10P) to long for (+dat.) सृहा longing for स्फटिकः crystal स्फल् (caus.) आ—to strike स्फाय (1A) to swell स्कार great, dense स्फीत swollen स्क्रद (1P) to burst सुद्ध open, clear स्फर (6P) to quiver स्फूलिङ्गः spark स (particle giving past meaning to

the present tense)

स्मर: love, god of love

स्मि (1A) to smile

₹—to laugh वि -- to be astonished ₩ (1P) to remember अनु--(caus.) to remind वि—to forget स्मेर smilling स्यन्द (1A) to flow स्यन्दनः chariot स्रंस (1A) to fall वि—to collapse स्रज् f. garland ব্নন্তু m. creator स् (IP) to shed स्रोतस् n. current ख own (II, 173, 174) खच्छ clear, pure खन्दः m. free will खंडा (1A) to clasp परि—to embrace स्वतन्त्र free खन (1P) to resound खप (2P) to sleep (II. 61) खप्रः sleep, dream स्वभावः nature खयंबरः free choice (of a husband) स्वयम् oneself (II, 173) खरः sound, voice स्वर्गः heaven

खर्णम् gold खल्प very small खर f. sister (I, 53) खस्ति hail! खस्थ healthy खागतम् welcome खाद (1A) to taste आ—to relish खादु sweet खाधीन independent खामिन m. master, husband स्वास्थ्यम् health खिद् (1P) to sweat स्तीकृ (8A) to agree खीय own स्वेच्छम् at will स्वेरम् freely स्वैरिन् free

ह

हंसः (॰सी) swan इन् (2P) to kill (II, 60)

evu—to drive away
अभि—to smite
आ—to beat
उप—to injure
नि—to fall upon
प्र—to strike
प्रति—to check
नि—to reject
सम्—to join

हनः f. iaw हत्मत् m. Hanuman हन्त alas हयः horse हरः Śiva हरिः m. Visnu हरिणः (णी॰) antelope हरित green हर्म्यम mansion हर्षः thrill, joy हलः (लम्) plough हविस n. oblation इस (1P) to laugh अव-to deride परि—to ridicule इस्तः hand हस्तिन् m. elephant हा (3A) to go (II, 74) हा (3P) to leave (II.75)परि—to forsake

वि—to cast off हाटकम gold हानिः f. loss हारः necklace हासः laughter हास्य ridiculous हि (5PA) to send

9-to despatch हि for, because हिंस (7P) to injure हिंसा harm हित favourable हितम welfare हिमः winter हिमम snow हिमादिः m. Himalaya हिमालय: हिरण्यम् gold ਵ (3PA) to sacrifice (II, 71) हतभूज m. fire 匿 (1P) to take धप-to take away अभि—to offer व्यव to behave आ—to obtain, to eat ब्या-to utter समा—to collect उद्—to lift, to rescue

उप-to offer परि—to avoid Я—to strike वि -to enjoy oneself

सम्—to check

हृदयम् heart हप् (1P, 4P) to rejoice है (used in addressing somebody)

हेतुः m. cause हेमन्तः winter हेला carelessness होत m. priest होमः sacrifice ह (2A) to deprive अप---to denv नि—to conceal ह्यस yesterday हदः ake हस (1PA) to decrease हरू short, weak हासः diminution ही (3P) to be

ashamed ही: f. shame (II, 24) हेष् (1PA) to neigh हाद (10PA) to refresh to gladden हे (1P) to call आ—to summon था-(A) to challenge

ENGLISH-SANSKRIT GLOSSARY

À

a, an एक, কম্বিন্
to abandon যেজ্ (1P),
हা (3P), মুল্ (6P)
abashed ভজিন
to abbreviate দক্ষিণ্
(6P)

abdication पदत्यागः
to abhor द्विष् (2PA)
to abide स्था (1P)
abiding स्थायिन्
ability क्षमता, नैपुण्यम्
abject अधम्, नीच
ablaze प्रदीप्त
able क्षम, समर्थ
ablution क्षालनम्, ज्ञानम्
abode आलयः, निवासः,
भवनम्

abounding प्रचुर, बहुल above उपरि abroad विदेशे absence असावः, विरहः to absolve क्षम् (1A) to abstain नित्रत् (1A) विरम् (1P) to abuse अपभाष (1A)

अधिक्षिप् (6P) abuse गालिः ∫, अपनादः to accept सीक्न (8PA) आदा (3A) accessible सुगम to accompany अनुगम् (1P)

to accomplish साध (caus.) to account गण (10PA) account उत्तान्तः, वार्ता accusation अभियोगः to accuse अभियुज् (7A) to achieve समाप् (caus.) achievement सिद्धिः f. to acknowledge उररीकृ (8PA) acquaintance परिचयः to acquire अधिगम् (1P), आप (5P). उपार्ज (1P) acquisition प्राप्तिः f. लाभः to act आचर (1P), अभिनी (1P) act कर्मन् n. किया acting अभिनयः activity प्रश्रुत्तिः f. actor नटः actress नदी acute तीक्ष्ण

to address अभिधा

(3PA) संभाष (1A)

(1A)

to admire प्रशंस (1P)

to admonish उपलभ

adoration उपासना, पूजा to adore अर्च (1P), पूज (10PA) to adorn भूग (10PA) adult प्रौट advantage हित्म adversity आपद् f. advice उपदेशः to advise उपदिश (6P) afar द्रम् affair कार्यम affection अनुरागः, स्नेहः to afflict क्रिश (9P) पीड (10PA) afraid भीत, शंकित after पश्चात, अनन्तरम् afternoon अपराहः again पुनर , भूयः age आयुस् n. वयस् n,

age आयुस् n. वयस् n,
agile क्षिप
to agree अनुज्ञा (9PA)
agreement संमितः f.
ससयः
aim लक्ष्यम्
to aim अभिसंघा (3PA)
air वायुः m
alas! अहह, कष्टम्
alert अतन्द्र
alike तुल्य, सहश
alive सजीव
all सकल, सर्व

alliance संधिः m. to allow ধ্রুৱা (9PA) almost प्रायः, प्रायशः alms शिक्षा alone एकाकिन along अन (+acc.) aloud बच्चैः also अपि altar वेदिः (०दी) f. to alter विक (8PA) although यद्यपि always सदा, सर्वहा to amass राशीक (8PA) among मध्ये ancient प्राण, प्राचीन and च anger कोपः, क्रोधः anguish संतापः animal जन्तः m. पद्यः m. ankle गुल्फः anklet नुपरः to announce निविद् (caus.) ภมา แล้ไ वार्षिक to anoint अंज (7P)

लिप् (6PA)
another अन्य, इतर
answer उत्तरम्
to answer प्रतिभाष् (1A)
ant पिपीलिका
ant-hill वस्मीकः
anxiety चिन्ताः उद्देगः

anxious उत्सुक, व्यघ any किम्पि anyhow कथंचित anywhere क्वापि ane कपिः m. वानरः to appear आविर्भ (1P) appearance रूपम्, आकार: to appease सन्त्व (10PA) to applaud अभिनन्द (1P)to appoint नियुज् (7P), अधिक (8PA) to approach उपगम (1P) to approve अदमन (4A) अनुमृद् (1A) archer धनुर्धरः, धानुष्कः arm दो: m, बाह: m. armour कवनः army चमः f. सेना to arrange (10PA) to arrive आगम (1P) arrogance आटोपः arrogant अवलिप्त arrow इष्ट: m. वाणः, शरः art कला, शिल्पम् artificial कृत्रिम artist शिल्पिन as इव, यथा to ascend आरह् (1P)

265 to ascertain निर्णी (1P) निश्च (5PA) ascetic यतिः m. ashes अस्मन् n., अतिः f. ashamed ऋषित to ask प्रच्छ , (6A) याच् (1A)asleep স্তম ass गर्दभः, रासभः assembly सभा astray उत्पथम् atom 智賀: m. to attack आक्रम (1PA) to attain SIT (5PA) to attempt यत (1A) attention अवधानम् attentive अवहित to attract आक्रव (1P) प्रकुभ (caus.) attractive सनोहर auspicious মর, য়ম authority अधिकारः autumn शरद f.

to avoid परिह (1P)

to avow अंगीक (8PA)

to await प्रतीक्ष (1A)

to awake जाग (6P),

awful भीषण

axe कुठारः, परशुः m.

to awaken জায় (caus.)

प्रबुध (4A)

उत्था (caus.)

B

baby डिम्मः, शिशुः m, back पृष्टम् bad असाधु, कुरिसत bail प्रतिभूः m, balance तुला bald मुण्ड ball गण्डुकः, गोलः bamboo वंशः वेणुः m. bandit दस्यः m. bangle कंकणः bank कूलम् , तटः, तीरम् banner केतुः m. barber खुरिन् m.,नापितः bard बन्दिन् m. bare नम bark त्वच f., बल्कल: barley यवः barren बन्ध्य base (adi.) अध्म base (n.) तलम् bath स्नानम् to bathe सा (2P) battle युद्धम् , रणम् bazar आपणः to be अस् (2P) भू (1P), बिद् (4A), वृत् (1A)

beach वेला beak चंचुः f. beam किरणः bear मल्द्रकः to bear \(\frac{1}{2}\) (1P, 3PA), बह् (1P), सह (1A) to bear in mind मनसि क beard समन् beast पशुः m., मृगः to beat तड् (10PA), प्रह (1P) beautiful शोभन, सुन्दर beauty कान्तिः f. लावण्यम् because यतः, यस्मात् to become \(\mathbf{I}\)(1P), सं**जन** (4A) becoming अनुरूप bed तल्पः, शय्या bee अलि: m., भ्रमरः to befall घट (1A) before प्वेम् , प्राक् , पुरतः to beg भिक्ष (1A), याच् (1A)beggar भिक्षः m. to beget জন (caus.) to begin आरंभ (1A), उपकम् (1A), प्रशृत् (1A) beginning आदिः m.

वृत्तिः f. behind पश्चात् , प्रष्ठतः to behold भवलोक् (10P)

to behave आचर (1P)

on behalf of ऋते

behaviour आचारः

belief विश्वासः, प्रत्ययः to believe विश्वस (2P) to bellow गर्जे (1P) bellows সন্ধা belly उद्रम् beloved प्रिय, बल्लभ below अधः here below इहलोके to bemoan विलप (1P) to bend वकीक benefactor उपकारिन m. to beset अवह्य (7PA) beside पाञ्चे to besiege अवस्थ (7PA) to besmear दिह (2PA) best उत्तम, श्रेष्ठ bestow उत्स्व (6P). **वित (1**P) better श्रेयस् between अन्तरा, मध्ये to bewail परिदेव (1P) bewildered विभूद, संभ्रान्त beyond परतः big बृह्त् , विपुल, स्थूल to bind बन्ध् (9P) bird खगः, पक्षिन् m. birth जन्मन् n., उद्भवः bitch ज्ञनी to bite दंश (1P) bitter कड़, तिक black कृष्ण, स्थाम

blade पत्रम् , धारा

blame **आ**ङ्गोपः, निन्दा to blame उपालभ् (1A), निन्द् (1P)

blanket कंबलः
to blaze प्रदीप् (4A)
to blend मिश्र (10PA)
to bless आशास् (2A)
blessed धन्य
blessing आशिस् f.
blind अन्ध
to blind अन्ध्य (den.)
to blink निमिष् (6P)
blood अस्ज् n., रिधरम्,

to bloom विकस् (1P) to blow वह (1P), वा (2P)

bosom उरस् n. कोडम

to bound **র**ন্দ্রে (1A)

boundary सीमन् ,f. प्रान्तः

both उभ, उभय

bow चापः, धनुस n. to bow नम् (1P) bow spring गुण: , ज्या bower কুল্ল:, मण्डप: boy क्रमार:, बद्र:, बाल: bracelet वलयम् brahmin বিজ, বাল্লাण: braid वेणी branch विदयः, शाखा brave धीर, वीर, शूर bravery शौर्यम to break खण्ड (10PA), भन्न (7P) breast उरस् n. स्तनः to breathe अन (2P). श्वस् (2P) bridge सेतुः m. bright उज्ज्वल, तेजिखन to bring आनी (1P) brittle भंगर broad प्रथ brother भ्रातृ m., सोदरः brow সু: f. bubble बुद्बुदः bud मुकुलः, किसलः to build निर्मा (2P) bull बलीवदेः, वृषभः bunch गुच्छः burden भारः to burn दह (1P) bush गुल्मः business व्यवहार, व्यापारः

busy व्यम्न, व्याप्टत but किन्तु, पुनर् butcher शौनिक: butter नवनीतम् buttock नितम्बः to buy की (9PA) to buzz गुंज् (1P)

C

cage पंजरः calamity आपद् f. calf वत्सः to call आहे (1P) calm शान्त, स्तिमित to calm उपशम् (caus.) प्रसद् (caus.) camel বছুঃ camp शिविरम camphor कप्रः candid निव्याजि candle वर्तिः f. canto संगेः capable क्षम, समथे capital राजधानी capricious अस्थिर captivate वशीक्र to capture वन्दीकृ caravan साथेः care चिन्ता, दक्षता to care चिन्त् (10PA) अवधा (3PA) careful अवहित

careless प्रमत्त to carry वह (1P), मृ (3PA) to cast अस् (4P), क्षिप् (6PA) to cast away निराक्ट

to cast away निराष्ट्र caste वर्णः, जातिः f. cat विडालः, मार्जारः to catch प्रह् (9P), धृ (1P)

cause कारणम् , हेत्ः m. caution अप्रमादः cave गुहा to cease नितृत (1A), विरम् (1P) ceaselessly सततम् to censure गर्ह (1A) centre केन्द्रः century शताब्दस certain निश्चित, घ्र व certainty असंशयः to certify प्रमाणीक cessation उपश्मः chain श्रंखला निगडः to challenge आहे (1A) chamberlain कंचुकिन m. chance दैवम by chance यहच्छया change दिकारः to change विक्र (1PA). परिवृत (1A)

character शीलम्

chariot रथः charioteer सारथिः m. to chastise शास् (2P) to chatter जल्प् (1P) cheat धूर्तः, वंचकः to cheat वंच् (10P) प्रतृ (caus.)

to check সনিৰন্ধ্ (9P**)** নিষ্ধ্ (7PA)

cheek क्योलः, गण्डः cheerful उल्लेखन, हष्ट to cherish बिह (4P) chest उरस n. बक्षस n. to chew चवे (1P) chief अप्रणीः m., नाथः chief (adj.) प्रधान child अपत्यम् . शिशुः m. childhood शैशवम chin चिबुकम् to choose 3 (5PA) to churn मन्थ् (9P) circle मण्डलम circular वतुल circumstance अवस्था citadel दुगेम citizen पौरः cicy नगरम, पुर f. civil सभ्य, दक्षिण claim अधिकारः to claim সনিলা (9A) clamour कोलाहलः clarity शसादः, वैशद्यम

to clasp आह्लिष् (4P)
class गणः, वर्गः
claw नखः; रखरम
clean विमल, श्रुचि
to clean प्रक्षल् (10PA)
to cleanse निज् (3PA)
मृज् (2P)

clear खन्छ, दिसद, प्रसन्न, स्पष्ट to cleave भिद् (7P) clerk कायस्थः clever चतुर, पदु to climb आरुह् (1P) to cling रुग् (1P), संज्

to close पिधा (3PA) cloth अंशुक्रम् , वस्त्रम् cloud अभ्रम , धनः, मेघः club गदा लगुडः cluster गुच्छः, स्तबकः coarse स्थल, परुष coast तटः, वेला cock कक्कुटः cocoanut नारिकेलः cognition उपलब्धिः coin मदा cold शिशिर, शीत, शीतल to collapse अवसद् (1F) to collect चि (5PA) संप्रह (9P), समाह (1P) collyrium अंजनम

colour रागः, वर्णः

to come आगम् (1P), आया (2P) to come about संदृत् (1A)

comet उल्का to comfort ~~আ~~শ্বस্ (caus.)

comic हासकर
command आज्ञा, आदेशः
to command आज्ञा
(caus.), शास् (2P),
आहिश् (6P)
to commence आरभ्
(1A)

commentary टीका commerce वाणिज्यम् common साधारण, सामान्य commotion तुम्लः compact घन, सान्द्र companion सहायः company समागमः comparable तुल्य to compare उपमा (3A) comparison उपना, तलना compassion करणा, दया compassionate इयाल to compete स्पर्ध (1A) complete पूर्ण, समाप्त to complete संपद (caus.), समाप् (caus.) to compose प्रणी (1P). रच् (10PA)

compunction अनुतापः comrade वयस्यः to conceal गृह् (1P), अपहु (2A) conceit गर्वः, दर्पः to concentrate समाधा

(3PA) conch शंखः conclusion सिद्धान्तः to condemn दुष् (caus.) condition अवस्था, दशा to conduce क्लुप् (1A) conduct आचारः to confess अंगीक confidence दिश्रम्भः to confine নিত্য (7PA) to congratulate आंभनन्दु (1P) to conquer जि (1P) पराजि (1A), पराभू (1A) concious सचेत्रन conciousness चैतन्यम to consider विन्श (6P), समालोच् (10PA) to console भाश्वस (caus.), सान्त्व (10PA) constancy स्थैयम् constant eg, feur. अविरत

constantly अविरतम

to constrain नियम् (1P)

to construct निर्मा (2P)

to consult संसन्त् (10PA) contact संशोगः संगर्भः

contact संयोगः, संसर्गः to contemn अवगण् (10P)

contempt अवज्ञा, अवहेला continual अविरत, नित्य continually सततम् to contradict अत्याख्या (2P)

contrary प्रतिकूल, विरुद्ध control वशः to control नियम् (1P) conversant अभिज्ञ conversation आलापः to convince प्रति-इ (caus.)

cook पाचकः, सदः
to cook पच् (1P)
coo! शीत, शीतल
copper ताम्रम्
coral विद्वमः
corn धान्यम्
corner कोणः
corporal देहिक
corpse शवः
to correct परिशुध्

costly बहुमूल्य cotton त्लः couch पर्यक्म to cough कास (1A)

to count गण् (10PA) country जनपदः, देशः courage बीर्यम courageous वीर courtyard श्रांगणम् to cover **आ**च्छद् (10PA), आब (5PA) to covet छुभ (4P) cow गोः f., धेनुः f. coward कापुरुषः cowherd आभीरः, गोपालः crane बलाकः to crawl स्प (1P) to create **उ**त्पद् (caus.) सृज् (6P) creation सृष्टिः f. creator বছু m., विधात m. to creep सुप (1P) creeper लता, बल्ली crest चूडा, मौलिः m. cripple विकल, पंगु crocodile कंभीरः crooked क्रटिल, वक्र crop सस्यम् crore कोटिः f. crow काकः, वायसः crown मुक्टम् cruel कठोर, निदंय to crush श्चद् (7PA) पिष (7P) to cry आकन्द (1P) **रुदु (**2P) |

cub पोतः, शावकः cuckoo कोकिलः cunning (adj.) দুহাল, धूर्त cunning (n.) चात्र्यम् कपटम to curb निम्नह (9P) curd दिध (n.) curiosity कौतुकम् curious कौत्रकित curl अलकः curly अराल current धारा, स्रोतस् n. curse अभिशापः to curse शप (1PA) curtain यवनिका custom आचारः, रीतिः f. to cut किंदू (7P) छ (9PA), कृत (6P)

D

dacoit दस्युः m.
daily (adj.) देनिक
daily (adv.) प्रतिदिनम्
damage अपकारः, क्षतिः f.
dance चत्यम्
to dance चत् (4P)
danger अपायः, संकटम्
dark तिमिर, श्याम
darkness अन्धकारः,
तमस् n., तिमिरम्
dart शल्यम्

daughter आत्मजा. दहित f. dawn उषस् f. day अहन n. दिनम्, दिवसः day and night अहोरात्रम day by day अहरहः every day प्रत्यहम the next day परेदाः during the day दिवा dead मृत, गताम deaf बधिर dear दियत, प्रिय death निधनम् , मृत्युः m. debt ऋणम to decay अवसद् (1P), क्षि (1P) deceit कपटम, छलम to deceive बंच (10P), विश्रलम् (1A) to decide প্ৰয় (10PA). निणी (1P), निश्चि (5PA)

decision निर्णयः, निश्चयः to declare आख्या (2P) to decorate अलंक, भूष (10PA)

to decrease हस् (1P) deep अगाध, गभीर deer मृगः, हरिणः to defeat अभिभू (1), विजि (1A)

defect दोषः

to defend त्रे (1P) q1 (2P) deity देवता dejected खिन्न, विषण्ण to delay विलंब (1A) to deliberate विचर (caus.) delicate कोमल, पेलव delight आहादः, हर्षः to delight मुद् (caus.), हृष् (caus.) to be delighted मुद (1A)to deliver उद्ध (1P), मुच (6P) demon असुरः, दानवः, राक्षसः to demonstrate प्रमाणीक dense घन, निविड to deny निराकृ (8PA) प्रत्याख्या (2P) to depart अपया (2P) प्रस्था (1A) to depend अवलंब (1A) to deplore परिशुच् (1P) deposit निक्षेपः to deposit निक्षिप (6P) to depreciate লঘুকু to be depressed विषद् (1P)to deprive अपह (1P). वियुज् (7A)

depth गाभीर्यम् to deride उपहस (1P) to descend अवत (1P) अवरुह_ (1P) to describe निरूप (10PA), वर्ष (10PA) description वणेना desert मरुः deserted निजन to deserve अहे (1P) desire भाकांक्षा, इच्छा to desire 39 (6P), स्पृह् (10PA) to desist निवृत् (1A) to despair आशां त्यज् (1P) desperate निराश to despise अवधीर् (10PA), अवमन् (4A) despondent उद्दिम destiny देवम्, नियतिः f. destitute अनाथ, दीन to destroy अवसद् (caus.), क्षि, (9P), नश् (caus.) destruction ध्वंसः, नाशः to determine अवसो (4P), निणी (1P) to deviate अतिक्रम (1PA, 4P) devotion निष्ठा, भक्तिः f. dew तुषारः

dexterous कुशल निप्रण diamond बज्रः, हीरः to die पंचरवं गम् (1P). भ्र (6A) difference अन्तरम् , भेरः difficult दुष्कर to dig खन् (1P) diminution লাভঃ dirty आविल, मिलन to disagree विप्रतियद् (4A), विषद (IA) to disappear तिरोधा (3PA), विली (rass) disaster अनथेः, विषद् 🏌 to discard अपाक (8PA) to discern उपलभ (1A) disciple अन्तेवासिन् m. to disclose বিষ (5PA) discord विरोधः to discover आविष्क्र to discuss पराমূহা (6 ') disease रोगः, व्याधिः m. disguise खुद्मन् n. disc विम्बम् to dislike faq (2PA) to dismiss विस्त्र (6P) to dispel अपनुद (6P) **अ**पास् (4P) to display प्रकटय (den. P) to disregard उपेश (1A) disrespect अनाहर:, उपेक्षा
to dissuade निमृत्
(caus.)
distance अन्तरम् ,
विप्रकर्षः
distant दुरस्थ, विप्रकृष्ट
distinct भिन्न; स्पष्ट
to distinguish विशिष्
(7P)
distress क्लेशः, पीडा
to distribute विभन्न

to disturb शाकुलीकु, संभ्रम् (caus.) to dive अवगाह् (1A) diverse भिन्न, विविध to divide विभिद् (7P)

to divide विभिद् (7P) divine ऐश्वर, दिन्य to do कृ (8PA), साध्

(caus.)

(1P)

docile वर्य doctor भिषज् m, वैद्यः doe मृगी, हरिणी dog कुक्करः, श्वन् m. donkey गर्दभः, रासभः donor दातृ m. door द्वार् f. द्वारम् door-keeper प्रतिहारः double द्विक, द्विगुण doubt संश्यः, संदेहः to doubt संशी (2A) संदिह् (2PA) doubtful संदिग्ध
doubtless निःसन्देह
dove कपोतः, पारवतः
down अधः, अधस्तात्
to drag आकृष् (1P)
drama नाटकम्
to draw कृष् (1P),

आलिख् (6P) dread भीतिः f. to dread भी (3P), त्रस् (4P)

dreadful घोरः, भयं कर dream खप्तः to dream खप्तं दश् (1P) dress परिधानम्, नेषः to dress परिधा (caus.) to drink पा (1P) to drip स्यन्द् (1A) to drive प्रणुद् (6P),

प्रश्त (caus.)
drop कणः, बिन्दुः m.
to drown निमस्न् (6P)
drowsy निद्राञ्च
drum डिंडिमः, दुंदुभिः m.
dry शुष्क, निर्जल
to dry शुष् (4P)
dull जल, मंधर
dumb मूक
dusk प्रदोषः
dust धूलिः, f., पांसुः m.
dusty पांसुल
duty कर्तन्यम्, धर्मः

dwarf बामनः to dwell नस् (1P), अध्यास् (2A) dwelling आलयः, निनासः to dwindle अल्पीभू

E

each प्रत्येक eager उत्कंठ, उत्सुक ear कर्णः early आञ्च, प्रातरः to earn उपार्ज (10PA) earth अवनी, धरणी,

पृथिनी, भू: f. eastern पूर्व, प्राच् easy सुकर to eat अद् (2P), अश्

(9P), खाद् (1P) भुज् (7A)

echo प्रतिष्विनः m.
edge धारा
effect कार्यम् , परिणामः
to effect उत्पद् (caus.)
effort भायासः, यतः
egg अण्डम्
eight अष्टम्
eight अष्टम्
eighth अष्टम
eighteen अष्टाद्शन्
eighty अशीतिः f.
elder अग्रज, ज्यायस्
eldest ज्येष्ठ
elegant ललित

element तत्त्वम् , भूतम् elephant कुंजरः, गजः, वारणः, इस्तिन् m. eleven एकादशन् to eliminate निरस (4P) eloquence वाग्मिता eloquent वाग्मिन् elsewhere अन्यन्न emaciated ক্রয় embarrassed आकुल embodied मृते to embrace आलिंग (1P), परिरभ् (1A), भाश्चिष् (4P) emerald मरकतम to emerge उन्महज् (6P) to emit सृज् (6P) emperor सम्राज् m. empire साम्राज्यम् to employ प्रयुज् (7A) empty रिक्त, शून्य to empty रिच् (7PA), शुन्यीक्र to encourage प्रोत्सह (caus.) end अन्तः, अवसानम् to end अवसो (4P) endless अनन्त to endeavour उद्यम्

(1A), चेष्ट्र (1A), यत्

(1A)

endowed उपेत, संपन्न to endure क्षम् (1A), सह_ू (1A) enemy **अरिः** m., रिपुः m., হাসু: m, engaged in व्यम, व्यापृत to enjoin भादिश (6P), शास (2P) to enjoy भुज् (7A) enjoyment उपभोगः to enkindle समिध् (7A) enmity वैरम enough अलम् to enslave दासीक्र to enter प्रविश् (6P) enterprise आरमः to entice সন্তুম্ (caus.) entire अखिल, कृत्सन to entreat अनुनी (1P) to entrust निक्षिप (6P) envy असुया, मत्सरः to envy अस्य (den. P.) ईध्ये (1P) equal तुल्य, सम to equip सजीक्र equipment सामग्री to eradicate उन्मूल (10PA) to err प्रमद् (4P) error प्रमादः, भ्रान्तिः f.

to escape परिह (1P),

पलाय (1A)

to establish स्था (caus.) to esteem आह (6A) eternal शाश्वत, सनातन even (adv.) अपि even (adi.) सम evening प्रदोषः, सायंकालः in the evening सायम event घटना ever नित्यम् , सदा for ever शक्त every सर्व, प्रत्येक everywhere सर्वन्न evident प्रस्ट, स्पष्ट evil (n.) अहितम् , अशुभम् exact यथार्थ, निर्दोष to examine परीक्ष (1A) example इस्रन्तः to exceed अतिरिच् (pass.) to excel) अतिशी (2A) to except बुज (7P) except अन्तरेण, विना excess अतिरेकः, अतिशय: to exchange प्रतिदा (3PA) to excite उत्तिज् (caus.) to exclude वहिष्क्र to exhale उच्छवस (2P) to exile निर्वेस (caus.) to exist अस् (2P), भू (1P)

to expand विकस् (1P) to expect अपेक्ष (1A), प्रतिपाल (10P) to expel अपनुद (6P) expense व्ययः experience अनुभवः to experience अनुभ (1P)experienced निष्णात to expiate निष्क्र (8PA) expiation निष्कृतिः f. प्रायश्चित्तम् to explain व्याख्या (2P) exploit पराकमः to expose अपात्र (5PA), प्रकाश (caus.) to extend वितन् (8PA) exterior वाह्य external to extinguish निवा (caus.) eye अक्षि, चक्षुस् n. नेत्रम् eyebrow भ्रः f. eyelash पक्षन n.

F

face आननम्, मुखम्
to face संमुखीभू
facile अनायास
to fade ग्लै (1P), म्है
(1P)

to faint मह (4P) faith प्रत्ययः, श्रद्धा to fall पत् (1P), च्य (1A) false असत्य, अलीक to falter स्वल् (1P) fame की तिः f., यशस् n. family कुरुंबम्, कुलम् fan बीजनम् to fan बीज (10PA) fancy कल्पना far (adj.) दूर, दूरस्थ far (adv.) दूरम् , आरात् fast क्षित्र, द्वत to fast उपवस् (1P) fat (adi.) पीन fat (n.) मेदस n. fate अदृष्टम् , विधिः m. father जनकः, पित m. father-in-law শ্বয়ং fatigue क्लान्तिः f. fault दोषः, अपराधः favour अनुप्रहः, प्रसादः to favour अनुप्रह (9P) favourable अनुकृल fear भयम् , शंका to fear त्रस (4P), भी (3P) fearless निर्भय feather पक्षः, पिच्छम् feeble दुवल, निःसस्व to feed अश् (caus.),

भुज (caus.)

to feel अनुभू (1P) to feign विडंब् (10PA) fellow सहचर ferocious ভ্রম festival उत्सवः to fetch आनी (1P) fetter निगड, पाशः fever ज्वरः fickle चंचल, लोल fie धिक (+acc.) field क्षेत्रम् fifteen पंचदशन fifth पंचस fifty पंचाशत f. to fight युध् (4A) figure आकारः, रूपम् to fill पूर_ (10PA), प final अन्तिम, चरम to find प्राप् (5P), विद् (6PA) finger अंगुलिः f. to finish अवसो (4P). समाप् (caus.) fire अग्नि: m., अनल: firm हड, स्थिर first प्रथम, आद्य fish मत्स्यः, मीनः fisherman धीवरः fist मुष्टिः f. five पंचन to fix निधा (3PA)

flag पताका, खजः
flame अविस् n. शिखा
to flare उद्दीप् (4A)
flattery चाडुकारः
to flee पलाय् (1A)
flesh आमिषम्, मांसम्
to float प्छ (1A)
to flow वह (1P), सु
(1P)

flower कुसुसम् , पुष्पम् flute वंशः, वेणुः m. to fly डी (1A, 4A), उत्पत् (1P)

foam फेनः
to follow अनुगम् (1P)
food आहारः
fool मूर्खः
foot चरणम् , पादः
to forbid निषिध् (1P)
forehead स्लाटम्
foreign विदेशीय
forest अटवी, अरण्यम् ,

वनम्

to forget विस्मृ (1P)
to forgive क्षम् (1A)
form आकारः
to forsake त्यज् (1P),
हा (3A)

fortunate धन्य fortune संपत्तिः f. forty चत्नारिंशत् f. to found स्था (caus.)

fountain उत्सः four चतुर fourth चतुर्थ, तुरीय fourteen चतुर्दशन fowler व्याधः fragile जिंदर, भंगर fragrance परिमलः fragrant सर्भि, स्वास frank निर्व्याज fraud कपटम् , कैतवम free अवश, खतंत्र, खाधीन to free मुच (6P) fresh नवीन, प्रत्यप्र Friday शक्वारः friend मित्रम् , सखि m., सहद् m. friendship मैत्री, सौहदम to frighten भी (caus.) frog मण्डकः, व्यंगः frontier प्रान्तः, सीमन f. frost नीहारः fruit फलम् fruitful सुफलिन् , सफल fruitless निष्फल to fry भ्रस्ज (6P) fuel इन्धनम् to fulfil संपद् (caus.) full पूर्ण, संपूर्ण futile फल्ग

future भविष्यत , भाविन

G

gain **लाभः** to gain **अधिगम् (1P),** उपार्ज**् (1**P)

gait गतिः f. to gamble दिव (4P) game कीडा, लीला gaol कारागृहम् gap रन्ध्रम् to gape जुंभ् (1A) garden उद्यानम् , उपवनम् garland माला, स्रज् f. garment वस्त्रम् garrulous मुखर gate द्वारम to gather (5PA) to gaze निरीक्ष (1A) gazelle मगः gem मणिः m., रत्नम् general (adi.) सामान्य general (n.) सेनानीः m. generally प्रायशः generous उदार, दानशील gentle सीम्य genuine अक्रुत्रिम to get आप (5P), लभ

(1A), आसद् (caus.)
ghee चृतम्
ghost भूतः
gift दानम्, वितरणम्
girdle मेखला

gratitude क्रवस्ता

girl कुमारी, बालिका to give दा (3PA), विस्जू (6P)

glad प्रहुष्ट, उल्लेखित gladden तुष् (caus.) glance दृष्टिपातः glass काचः to gleam खुत् (1A) to glean उच्छ (6P) to glitter भास (1A) globe मण्डलम् glorious विश्रुत, प्रसिद्ध to glow प्रकाश् (1A),

दीप् (4A) to go **इ (2**P), गम् (1P), या (2P)

goal लक्ष्यम्
goat अषः, क्षागः
goblin पिशाचः
God ईश्वरः, भगवान्
god देवः, सुरः
goddess देवी
gold कनकम्, सुवर्णम्
good साधु, भद्र, शुभ
to govern ईश् (2A)

शास_ (2P)

grain बीचम् grape द्राक्षा to grasp प्रह् (9P),

अवगम् (1P)

grass तृ**णम्** grateful ऋतज्ञ

to graze बर (1P) great बृहत् , महत् greed लोभः greedy छुन्ध green हरित to greet कद् (1A) grey धूसर grief आधिः m , शोकः to grieve হ্যব (1P) to grind खुद् (7P) gross स्थल, अश्लील ground क्षितिः f., भूमिः f. group गणः, समूहः to grow एध् (1A), वृध् (1A) guarantee प्रतिभूः m. to guard अव (1P). रक्ष (1P) guardian पालकः to guess अनुमा (3A). **ऊह् (1A)** guest अतिथिः m guide नेतृ m. to guide नी (1P)

Н

guilt अपराधः

guilty अपराधिन्

habit वृत्तिः f., शीलम् hail! नमः, खस्ति hair केशः, लोमन् n. half अर्थ hall शाला to hamper प्रतिहध्

(7PA)

hand करः, पाणिः m., हस्तः folded hands अंजलिः m. handsome रमणीय to hang अवलंब् (1A) to happen घट् (A).

वृत् (1A)

happiness सुखम् happy संतुष्ट, सुखिन् to haras पीड् (10PA) hard कर्कर, कठिन hardship कष्टम, क्लेशः hare **হাহাঃ** harm अपकारः, अहितम् to harm अपक्र (8PA) harp बीणा harsh परुष, कठोर haste **जवः, त्वरा** to hasten त्वर (1A) hastily महिति hasty **सत्वर,** क्षिप्र to hate द्विष् (2PA) hatred घृणा, द्वेषः hawk श्येनः he अयम , असी, सः head मस्तकम् , मूर्धन् m, शिरस् n.

to heal विकित्सते health आरोग्यम् , स्वास्थ्यम healthy नीरोग, स्वस्थ heap राशिः m., ओघः to heap संचि (5PA), राशीक

to hear आकर्ण (10PA), निशम् (4P), श्रु (5P)

heart हृदयम्
heat घर्मः, आतपः
to heat तप् (1P)
heaven आकाशः, गगनम्,
दिव् f., स्वर्गः

heavenly दिव्य, स्वर्गीय heavy गुरु, भारिन् heaviness गरिमन् m. height उच्चत्वम् heir अंशभाज् m., दायादः hell नरकः to help उपक् (8PA).

प्रवृत् (caus.)
helpless अशरण, अनाथ
hen कुक्कुटी
hence अतएन
henceforth अद्यप्रमृति
herd यूथम्
here अत्र, इह
here below इहलोके
hermit तापस, मुनिः m.
hermitage आश्रमः
hero चीरः, श्ररः

heroism शौर्यम्, पराक्रमः

to hesitate संशी (2A), दोलायते

to hide गुह्र (1P). अपह्रु (2P)

high उच, उन्नत, तुंग hill अहि: m.

to hinder निरुष् (7PA) hindrance विद्यः

hip नितम्बः hither इतः

hoe खनित्रम् hog बराहः

to hold **সন্ত** (9P), ঘূ

(1P), धा (3PA) hole बिलम् , गर्तः

holy पित्रज्ञ, पुण्य honest सरल, साधु honey मध्

to honour आह (6A), पूज (10PA), संगन

A), संमन् (caus.)

hood फणा hoof खुर:

hope आशा, प्रतीक्षा to hope आशंस् (1A),

आशास् (2A), प्रतीक्ष् (1A)

hopeless निराश horn श्रंगम् horrible दारुण, भीषण horse अश्वः, तुरंगः, हयः, hostile विपक्ष, वैरिन hot उष्ण, प्रचण्ड house गृहम् , भवनम् ,

household कुटुंबम् householder गृहस्थः how? कथम् how much? कियत्

how many ? कति huge विशास, स्थूल to hum गुंज् (1P)

humble नम्न, विनीत to humiliate अवमन्

to humiliate **अवमन्** (caus.)

humility नम्रता, विनयः hundred शतम् hunger खुष् रि., बुभुक्षा to be hungry खुष्

(4P)

to hunt মৃগ্ (10A) hunter ভুড্মক:, আধ: to hurry কে? (1A)

to hurt क्षण् (8P),

हिंस् (7P) husband पति: m.,

husband and wife

जंपती, दंपती hut बटबः, कुटीरम् hymn गाथा, स्तोत्रम्

hypocrisy दम्भः hypocrite दम्भिन्,

दाम्भिकः

T

I अहम ice हिमम idle अलस, तन्द्राल idleness आलस्यम् if यदि, चेत् ignorance अज्ञानम ignorant পর ill अस्वस्थ, व्याधित to illumine दीप (caus.) चृत् (caus.) illustrious विख्यात image प्रतिमा, मूर्तिः f. to imitate খনুছ (8PA) to immerse अवगाह (caus.) निमस्ज (caus.)

immobile अनल immortal अमर, अक्षय to impair न्यूनीकृ impartial समद्शिन्,

मध्यस्थ
impatient असहिष्णु
to impede प्रतिबन्ध्
(9P), बाध् (1A)
to impel प्रणुद् (caus.)
to implore प्रार्थ (10A)
importance गौरवम्
to impose निधा (3PA)
समारह (caus.)
impossible अश्वय,
असाध्य

improper अनुचित inborn सहज, नैसर्गिक incarnate मूर्त, देहिन् to incite ডিনিজ (caus.) to increase एवं (1A), ब्रध (1A) indeed दिल, खलु, नूनम् independent स्वाधीन India भारतवर्षम् to indicate निर्दिश (6P), सूचय (den. P) indifferent उदासीन to induce সমূব (caus.) inert जड, निश्वल infant डिम्भः, दारकः to inform निविद् (caus.) to injure दु (5P) हिंस (7P) inner अन्तर innocent निदीष अनघ to inquire अनुयुज् (7A), अन्विष (4P) insect कीटः insignificant রুভ্ন to insist निबन्ध (9P) insolent अवलिप्त to inspect निरीक्ष् (1A) to inspire प्रेर_(caus.) instant क्षणम instead स्थाने to instruct उपदिश् (6P), शास (2P)

instrument करणम् to insult अधिक्षिप (6P), अवधीर (10PA) intellect घी: f., बुद्धि: f. intelligent प्राज्ञ, मेधाविन् to intend अभिन्ने (2P) intent on ब्यन्न, ॰पर, ०परायण intention अभिप्रायः, उद्देशः internal अन्तर्गत intrepid খৃষ্ট to introduce प्रविश (caus.) to invade आक्रम् (1P) अभिद्र (1P) invaluable अमृत्य to invent आविष्क्र to invert विपर्यस (4P) invisible अहर्य to invite निमंत्र (10A) to invoke आहे (1P) iron अयस् n. लोहः irony व्याजस्तुतिः f. to irritate क्लिश्, (9P), **5**4 (caus.) island द्वीपः it तद्, अदस् jackal क्रोप्टु m. श्रगालः

jail कारागृहम्

jar कुम्भः, घटः
jaw हतुः f,
jealous अस्यक
jealousy अस्या, मत्सर
jester विद्षकः
jewel मणिः m.
to join युज् (7A), संधा
(3PA)

journey प्रवासः, यात्रा
joy आनन्दः
judge धर्माधिकारिन् m.
to judge विचर् (caus.)
judgement विचारः
juice रसः
to jump उत्प्छ (1A),
बल्ग् (1PA)

jungle अरण्यम् junior कनीयस् just न्यायिन् , युक्त just (adv.) एव justice समञ्जत्तिः f., योग्यता

to justify समथे (10PA)

K

keen तीक्ष्ण, तीव to keep धृ (1P), पा

kettle स्थाली lamp प्रदीपः to kill व्यापद् (caus.), land स्थलम्, भृ सृद् (1A), हन् (2P) language भाषा

(2P)

kind (n.) जातिः f. kind (adj.) कृपाञ्ज, सदय to kindle इन्ध् (7A),

ज्वल् (caus.) | king नृपः, राजन् m.

kingdom राज्यम

भूभृत् m.

kiss चंबनम्
to kiss चंब (1P)
kitchen महानसम्
knave कितवः, शठः
knee जानु
knife छुरी
knot अन्धिः m.
to know अवगम् (1P),
ज्ञा (9PA) प्रतिपद्

(4A), विद् (2P) knowledge ज्ञानम

1

labour परिश्रमः
lac अलक्तकः
to lacerate विदू (9P)
ladder सोपानम्
lady आर्या. भवती
lake कासारः, सरस् ः.
lame खंज, श्रोण
to lament परिदेव् (1P)
lamentable शोचनीय
lamp प्रदीपः
land स्थलम्, भूमिः f.

to languish म्लै (1P), म्लै (1P)

lap अंकः, उत्संगः
to lapse अती (2P)
large पृथु, निपुल
last अन्तिम, परम
late निलंबिन
to laugh इस (1P)
law नियमः, न्यायः
iax शिथिल, श्लय
to lay निक्षिप (6P),
निधा (3PA)

lazy अल्स, मंथर to lead नी (1P), प्राप् (caus.)

leader नायकः leaf दलम्, पन्नम्, पर्णम् to leak क्षर् (1P), स्यन्द् (1A)

lean ক্লয়, तनु to lean अवलंब् (1A) to leap বন্দ্তে (1A) to learn अधी (2A), शिक्ष् (1A)

leather चर्मन् n. to leave त्यज् (1P), हा (3P)

to take leave आमंत्र (10A), आप्रच्छ (6A) left (adj.) वाम, सव्य leg जंघा

leisure <mark>अवकाशः</mark>

length आयितः f., दैर्ध्यम् less अल्पतर, न्यून to lessen न्यूनीकृ, हस् (1P)

lesson पाठः letter अक्षरम्, वर्णः, पत्रम् liar असत्यवादिन् m. to lick लिह् (2PA) to lie असत्यं वद् (1P) to lie down शी (2A) life जीवनम् ; प्राणाः m. pl. to lift उन्नम् (caus.) light (n.) आलोकः, ज्योतिस् n., तेजस् n. light (adj.) ਲਬੂ lightning चपला, तडित् f., विद्युत् ∫. . like (adj.) तुल्य, संदश like (adv.) इब, यथा ०वत

to like=to be pleased limb अंगम्, अवयवः limit अवधिः m., मर्यादा line रेखा, राजिः f. to linger चिरय (den. P) lion केशरिन् m., सिंहः lip अधरः, ओष्ठः महिरा,

सुरा to listen=to hear little अणु, सुद्र a little मनाक्, स्तोकम्

to live जीव (1P) livelihood जीविका to loathe जुगुप्सते, <u>ब</u>ीभत्सते loathsome जुगुप्सित logic न्यायः logical तार्किक, युक्त to loiter विलंब (1A) lonely एकाकिन्, विविक्त long आयत, दीर्घ how long? कियत्कालम् as long as यावत् तावत् to long for अभिलप (1P) स्प्रह (10PA) longing अभिलापः, स्पृहा to look अवलोक (10A) to look down अवमन् (4A)to look for अपेक्ष् (1A) to look on प्रेक्ष् (1A) loose शिथिल, इलथ to loosen उद्प्रन्थ (9P), उन्मुच् (6P), शिथलीक to loot ਕੁੰਡ੍ (1P) lord प्रभु: m., भत् m. to lose हा (3P) loss नाशः, हानिः f. lotus कमलम्, सरोजम्

lotus stalk बिसम

loud उच, तार

lotus pond प्रकरिणी

love अनुरागः, प्रेमन् m. n.,

वात्सत्यम

to love मिह् (4P) god of love मदनः, मन्मथः lovely कान्त, मनोज्ञ low नीच, निकृष्ट to lower निपत् (caus.) loyal इढनिष्ठ ludicrous उपहास्य lustre कान्तिः f., प्रभा lute नीणा

M

mace गदा machine यंत्रम् mad उन्मत्त, वातुल to madden उन्मद् (caus.)

madness उन्मादः magic अभिचारः,

इन्द्रजालम् magician अभिचारिन् m. magnanimous महात्मन् magnet लोहचुंबकः to magnify वृध्

(caus.), इलाघ् (1A)
maid कन्या, कुमारी
to maim व्यंगीकृ
maimed विकल, व्यंग
main प्रधान, मुख्य
to maintain मृ (3PA),
परिपुष् (4P), (9P)

majesty प्रतापः

to make ক (8PA), ঘ্ৰ (caus.), निर्मा (2P), उत्पद् (caus.) to make out अवगम (1P) malediction अभिजापः malevolent अहितैषिन malice होह: man नरः, मनुष्य , पुरुषः manhood मनुष्यत्वम् manly पौरुष to manage **অ**খিন্ডা (1P) mango आम्रम mango-tree चूत: manifest प्रकट, व्यक्त to manifest आविष्क. प्रकटय (den. P), व्यंज (7P), प्रकाश (caus.) manner प्रकारः, रीतिः f. mansion हम्येम many अनेक, बह as many as यति...तति, यावत्...तावत् so many इयत् , एतावत् to march प्रया (2P) mark अंकः, लक्षणम to mark अंक (10PA) market आपणः marriage परिणयः, विवाहः to marry परिणी (1P). विवह (1P)

Mars (planet) मंगलः mass निकरः, समहः master ईश:, नाथ:, पतिः to match ਅਲਂ ਮ੍ਰ (1P), स्पर्ध (1A) matchless अनपम. अद्वितीय matter उपादानम्, द्रव्यम् meal भोजनम् mean अध्म, शह to mean अभिन्ने (2P) उद्दिश (6P), विवक्षति (des.) means उपायः, साधनम् by all means सर्वथा meantime अञ्चान्तरे measure प्रमितिः f..

मात्रम्
to measure परिसा (2P)
meat आसिषम्, मांसम्
medicine अगदः, औषधम्
mediocre साधारण
to meditate ध्ये (1P)
meek नम्न, सौम्य
to meet आसद् (caus.),
समागम् (1P), संमिल् (6P)
to melt गल् (1P), द्व

member अंगम्, सदस्यः memory स्मरणम् to menace तर्ज (10PA) mendicant भिक्षकः mental मानस
to mention उदाउ (1P)
merchant विषाज m.
Mercury (planet) बुधः
mercy करुणा, द्या
merit पुण्यम्
to merit अहं (1P)
message वार्ता, संदेशः
messenger दृतः
metal धातुः m.
middle मध्य
might सर्जस् n., प्रभावः
mild मृदु
milk कीरम्, दुग्धम्,
पयस् n.

to milk दुह् (2PA) million नियुतम् mind अन्तःकरणम्,

चेतस् n., मनस् n. mine मदीय, मामक, मम mine (n.) आकरः, खनी minister अमात्यः, मंत्रिन् m.

minstrel वंदिन् m.
minute (n.) क्षणम्
minute (adj.)सूक्षम
mirage मृगतृष्णा
mirror भादर्शः, दर्पणः
mischiet भपकारः
mischievous खल, दुष्ट
misconduct दुराचारः
miser कदर्थ, ऋपण

miserable दुःखार्त misery आपद् f.. दैन्यम् misfortune दुर्भाग्यम् misgiving शंका mist कूहा mistake दोष:, भ्रान्तिः f. to mix मिश्र (10PA),

संगम् (1A) to moan विलप् (1P) mobile चल, चंचल to mock उपहस् (1P) mockery विडंबना,

उपहासः moderate परिमित to moderate उपशम् (caus.) मन्दीकृ

modern आधुनिक modest विनीत, शालीन moist आई, क्लिन to moisten क्लिड्

(caus.)

moment क्षणम् , मुहूर्तः Monday सोमवारः money अर्थः, धनम्, वित्तम् mongoose नकुलः monkey कपिः m , वानरः monsoon वर्षाः f. pl., प्रातृष् f.

month मासः moon इन्दुः m., चन्द्रः, शशिन् m.

moonlight चन्द्रिका

morality नीतिः f.
morning प्रभातम्
tomorrow परेयुः , श्वः
mortal मर्त्यं
mosquito मशः
mother अम्बा, जननी,
सात f.

mother-in-law श्वश्नः f. motion गतिः f. श्रमनम् motive प्रयोजनम्, हेतुः m to mount अधिरह् (1P) mountain गिरिः m..

पवेत:

mouse मूषकः
mouth आस्यम् , वदनम्
to move चल् (1P), इ
(2P)

much प्रचुर, बहु
as much as यावत्...
तावत

how much ? कियत् so much इयत् , एतावत् mud कर्दमः, पंकः mule अश्वतरः to multiply गुण् (10PA)

multitude ओघः, जनता to murmur गुंज् (1P) muscle झायुः m. music संगीतम् must अर्ह् +inf. mute मुक to mutter जप् (1P) mutual अन्योन्य, परस्पर mutually परस्परम् , मिथ: mysterious गृह mystery गुह्मम् , रहस्यम्

N

nail नखः, कीलकः naive अकपट naked नम्न name नामन् ११. अभिधा to name अभिधा (3PA), नामक्र

by name **नाम** to narrate **उ**पाख्या

(2P), कथ् (10PA)
narrow संकुचित
nation देश:
natural खाभाविक
nature प्रकृतिः f., खभावः
navel नाभिः f.
near निकषा, समीपे
near (adj.) अन्तिक,

आसन्न

nearly प्रायेण
necessary अनिवार्य, अवस्य
neck ग्रीवा
nectar अमृतम् , पीयूषम्
need अपेक्षा, प्रयोजनम्
to need अपेक्ष (1A)
needle सूची
to neglect उपेक्ष (1A)

negligence उपेक्षा, प्रमादः

negligent प्रमादिन्
to neigh हेष् (1A)
neighbour प्रतिवासिन् m.
nerve नाडी
nest कुलायः, नीडः
net जालम्
never न कदापि
new नव, नूतन
news वार्ता
night क्ष्या, निशा, रजनी,
गिताः f.

at night नक्तम nine नवन् nineteen जनविश्वतिः f. ninety नवति: f. no न. नहि noble उदार, अभिजात noise ध्वनिः m., निनादः none न कोऽपि noon मध्याह north उत्तर nose घ्राणम् . नासिका not न, नो nothing न किंचित to nourish gq (4P, 9P) now अध्ना, इदानीम्,

संप्रति nowhere न कवापि

nowhere न कुत्रापि numb जड, स्तम्मित nurse धात्री nymph अप्सरस् f.

O

oh! अग्रि. अरे. भो: oath शपथः obedience बज्यता obedient হ্যপ্নৰ to obey अनुह्य (4A), अनुवृत् (1A) object विषयः, अर्थः, पात्रम् to object आक्षिप (6P). विवदु objection अपवादः, आक्षेप: oblation बलि: m.. हिवस n. to oblige बन्ध (9P), अनुप्रह (9P) oblique तियेच oblivion विस्मरणम

(3PA), निरीक्ष (1A)
obstacle अन्तरायः, विघ्नः
to obstruct अवरुष्
(7PA), बाष् (1A)
to obtain अधिगम्

obscene अञ्लील

to observe अवधा

(1P), लभ् (1A). प्राप (5P)

obvious সক্ত, সংযক্ষ occasion প্ৰকাষ: to occupy अधिवस् (1P) to occur घट (1A), संपद् (4A) ocean सागरः, समुद्रः odour गन्धः, वासः offence अपराधः

अतिकम् (1P) to offer उपह (1P), प्रदा (3PA)

to offend अपराध (4P),

offering उपहार: often मुह्मेहुः, भूयः oil तैलम old जरठ, जीर्ण, वृद्ध, पुरातन old age जरा of old get omen निमित्तम् once सञ्चत , एकदा at once युगपद् , सपदि one एक one by one एकैकम cniv अवलम् , एव to open अपात्र (5PA) opportune अनुकृल to oppose विरुध (7PA) to oppress पीड

(10PA), बाध (1A) or अथना, वा order आज्ञा, शासनम् to order आदिश् (6P), आज्ञा (caus.)

origin उत्पत्तिः f., संभवः

ornament अलंकारः
other अन्य, इतर, पर
otherwise अन्यथा
outside बदिः
outward बाह्य
to overcome अभिभू
(1P)
to overturn विपर्यस्

to owe घृ (10PA) owl उल्कः own निज, स्व to own अंगीकृ ox अनडुह् m., वृष्भः

${f P}$ pain आति.f वेदना

to paint आलिख् (6P)
painting चित्रम् ,
आलेखनम्
pair द्वरम् , युगलम्
palace प्रासादः
palate तालु
pale पाण्डुर
parrot शुकः:
part अंशः, भागः
partial पक्षपातिन्
past अतीत, भूत
path अध्वन् m., मार्गः
patience तितिक्षा, धैर्यम

patient तितिक्ष

peace शान्तिः f.

peaceful शान्त peacock मयुर: peak कूटः, शिखरः pearl मका pen कलमः, लेखनी penance तपस n., तपस्या people जनाः m. pl. to perceive उपलभ् (1A) perfect सिद्ध, उत्तम to perform **অনু**য়া (1P) to perish अवसद (1P). ध्वंस (1A), नश (4P) permanent ध्रुव , नित्य to permit अनुज्ञा (9PA) permission अनुमतिः f. perpetual सतत, शाश्वत to persecute उपद्र (1P) person जनः personal स्वीय to perspire खिदु (P) perspiration घर्मः, स्वेदः to persuade प्रती (caus.) to perturb आक्लीक to pervade व्याप (5P) petal दलम , पत्रम petty तुच्छ, लघु physician चिकित्सकः picture चित्रम् to pierce व्यध (4P) pig सुकरः pigeon कपोतः pillar स्तम्भः, स्थाणः

pillow उपधानम्, वालिशम्
pink पाटल
pious धार्मिक
pitcher कलशः, कुम्भः
pitiful दयाई
pitiless निष्दुर, निर्दय
pity अनुकंपा, करुणा
to pity अनुकंप (1A),
दय (1A)

place स्थानम्
to place न्यस् (4P)
planet ग्रहः
plank फलकम्
plant उद्धिद् f.
to plant कह् (caus.)
plantain कदली, रम्भा
platform पीठिका
play कीडा, खेलनम्
to play कीड् (1P),
खेल्, (1P)

to please an (caus.).

प्री (9PA), हच् (1A)
pleasure प्रमोदः, उपभोगः
plough लांगलम्, इलम्
to plough लृष् (6P)
to plunder लुंट् (1P)
to plunge अवगाह (1A)
poem कान्यम्
poet कविः m.
poison गरलम विषम्
to polish संस्त्र (8PA)
polite दक्षिण, सभ्य

politics राजनीतिः f. pond तडाग . हदः to ponder विमृश (6P) poor दरिद्र, निर्धन possible शक्य, संपाद्य to postpone व्याक्षिप (6P) poverty दारिद्रचम power प्रभावः, शक्तिः f. praise प्रशंसा, स्तृतिः f. to praise प्रशंस (1P), रुवाध (1A) स्त (2P) to prattle जल्प (1P) to pray अभ्यर्थ (10PA) prayer उपासना, प्रार्थना to prepare प्रयुज् (7A). सजीक presence उपस्थितिः f. present (n.) उपहारः present (adi.) उपस्थित. वतमान, इदानींतन to present उपह (1P) to pretend व्यपदिश (6P)

pretext व्यपदेशः pretty वार to prevail AH (1P) to prevent निव (caus.), प्रतिषिध (1P) price अर्घः, मृत्यम pride अवलेपः, गर्वः priest ऋत्विज m. पुरोहितः

prince राजकुमारः principal प्रधान principle तत्त्वम , बिधिः m. prison कारागृहम् prize पारितोषिकम् to proceed प्रश्त (1A) to proclaim aq (10PA)

prodigal अतिव्ययिन to produce उपपद् (caus.), जन (caus.) profession बत्तिः f. professor अध्यापकः proficient अभिज्ञ, प्रवीण progress प्रगतिः f. promise प्रतिज्ञा to promise प्रतिज्ञा (9A), ম্বরিপ্ন (5P) to promote সমূব (caus.) संबुध (caus.)

to pronounce বস্থ (caus.) proof त्रमाणम् to prop अवस्तम्भ (9P) proper उचित, युक्त to propitiate प्रसद् (caus)

prose गद्यम् to prosper ऋध (4P) prosperity समृद्धिः f. prosperous समृद्ध to prostrate प्रणिपत (1P)

to protect 97 (2P). रक्ष (1P)

protection रक्षा, शरणम proud गवित, समद,

प्रगल्भ to prove प्रमाणीकृ, सम्थे (10PA)

proverb आभाषाकः province प्रदेश: prudent दक्ष, विचल्लण prudence विवेकः, दक्षता public सार्वजनीत in public प्रकाशम to publish সকাৰা (caus.)

to pull কুৰু, প্ৰাক্তৰ (1P) pungent उप, कट to punish दण्ड (10P). शास् (2P)

pupil (of the eye) तारका pupil छात्रः, शिष्यः

to purchase की (9PA) pure शुद्ध, शुचि, निर्मल to purify 9 (9PA) purpose उद्देशः, प्रयोजनम to pursue অনুধাৰ (1P) to push প্ৰল (caus.) to put निक्षिप (6P), निधा (3PA)

to put on परिधा (3PA)

to put out निर्वा (caus.) pyre निता

Q

to quake कम्प् (1A)
quality गुणः, विशेषः
quantity परिमाणम्
quarrel कलहः. कलः m
विवादः
to quarrel विप्रलप् (1P)
quarter तुरीयम्, पादः,
दिश् f,
queen राज्ञी, महिषी
question प्रश्नः

(7A), प्रच्छ (6P) quick आशु. क्षिप्र quickly आशु. शीघ्रम् quiet स्तब्ध. स्तिमित to quit परिस्यज् (1P) quite सर्वथा. नितराम

to question अनुयूज्

R

rabbit शशः
race जातिः f., गोत्रम्
radiant अंग्रुमत्, तेजस्विन्
radiance तेजस् n., प्रभा
to radiate भा (2P)
rain पर्जन्यः, वृष्टिः f.
to rain वृष् (1P)
rainbow इन्द्रधनुस् n.
rainy day दुर्दिनम्

rainy season वर्षाः र्. pl., प्रात्रूष f. to raise उन्हिं (1PA) उन्नम (caus.), उन्नी (caus.) ram मेष: to ramble परिश्रम (1P, 4P)at random र उच्छा rare दुलेभ rascal कितवः, शठः rat मूशकः rather वरम ray अंद्य: m., किरण:. रिमः m. razor क्षरः to reach प्राप् (5P) to read पठ (1P) वच (caus.). अधी (2A) reader पाठकः ready सज, उद्यत real सत्य, तथ्य, यथाथे realm राज्यम reason हेतु: m., विवेक: reasonable विवेकिन to rebuke उपालभ (1A)to receive आदा (3A), **ग्रह**ू (9P) to recite पठ् (1P), आवृत् (caus.) reckless साहसिक

to recline शी (2A) to recognize अभिज्ञा (9PA), उररीक्ट r ad कषाय. रक्त to redeem निष्की (9PA), उद्धु (1P) to reel प्रस्खल (1P). विचल (1P) to refer उद्दिश (6P) reference उल्लेख: to refine उपस्कृ. संस्कृ (8PA) to reflect धे (1P). विमृश् (6P) to refrain विरम् (1P) refuge आश्रयः. शरणम् to refuse अपाकृ (8PA). प्रत्यादिश (6P) to regard अवलोक (10PA), आह (6A) region देश: regret अनुतापः, उद्देगः to regret अनुतप् (pass.), अनुशुच् (1P) regular नियत, यथाक्रम rein प्रयहः, रिकाः m. to reject अपास् (4P) to rejoice मुद् (1A). रम् (1A) to relate कथ (10PA) निविद् (caus.) relative बान्धवः

to relax স্বথ (6PA) to release मच (6P). सृज् (6P) relish भाखादः, रुचिः f. to relish आखाद (1A) reluctant विमुख to rely आलंब (1A) to remain अवशिष (pass) remain अवशेषः remedy प्रतिकारः to remedy चिकित्सते to remember EF (1P) to remind ## (caus.) remorse अनुरायः remote द्र, विप्रकृष्ट to remove अपनी (1P). द्रीकृ to rend (9P) to renew नवीक to renounce संन्यस (4P)renunciation संन्यासः, त्यागः to repair प्रतिसमाधा (3PA), पर (10PA) to repeat अभ्यस (4P) to repent अनुशी (2P) reply उत्तरम् to reply प्रतिभाष (1A) report वार्ता

to report आविद्

(caus.)

to reprehend गहे (10A)to reprimand निर्भत्से (10A)to repudiate प्रत्याख्या (2P) to rescue परित्रे (1A) to reside अधिवस (1P) to resist प्रतिरुध् (7PA) to resort आश्रि (1PA) to resound प्रणद् (1P). प्रतिध्वन (1P) respect आदरः to respect आह (6A) पूज (10PA), संमन् (caus.) rest विश्वामः, निदा to rest विश्रम् (4P), शी (2A)restless अशान्त, चंचल to restrain निग्रह (9P), नियम्(1P) restraint नियमः result परिणामः, फलम् to result उत्पद् (4A), परिणम् (1PA) to retaliate प्रतिकृ (8PA) reticent मितालापिन retinue परिश्रहः, परिजनः to return प्रतिगम (1P), निवृत (1A)

to reveal fag (5PA) **भाविष्क्र, प्रकटय** (den. P) revelation श्रतिः f. to revere भज (1PA) to revile अपभाष (1A). कुत्सय (den. A.) to revolt द्वह (4P) revolution विप्लबः to revolve आवृत् (1A), परिवृत् (1A) reward पारितोषिकम rice तण्डलः, ब्रीहिः m. boiled rice ओदनम rich धनिक, श्रीमत riches अर्थः, धनम , संपत्तिः f. to ridicule उपहस (1P) ridiculous उपहास्य right (adj.) उचित, सत्य : दक्षिण right (n.) न्यायः, अधिकारः all right साधु, बाढम् ring अंगुलीयम् to ring क्वण (1P); स्वन् (caus.) riot कोलाइलः, तुमुलः ripe पक , परिणत to ripen पच (pass,) rise उदयः, उन्नतिः f. to rise **आरह** (1P), उदि (2P) rivalry स्पर्धा

robber चोरः, तस्करः
rock शिला, प्रावन् m.
rogue खलः, धूर्तः, शठः
to roll घूर्ण् (1A)
root मूलम्
rope रज्जः f.
rose जपा
round गोल. वर्तुल
to rouse जाग्र (caus),
प्रबुध् (caus.)

row भावितः f., राजिः f.
to rub घृष् (1P)
rudder कर्णः
ruin उत्सादः, विनाशः
rule नियमः, शासनम्
to rule शास् (2P)
rumour जनप्रवादः
to run धाव् (1P)

sacred पवित्र sacrifice यज्ञः, बलिः m. sad स्तिज्ञ. विषण्ण sage मुनि: m., ऋषि: m. for the sake of ऋते salary वेतनम् salt छवणम् to salute नमस्कृ, वन्द्

sand सिकता: f. pl.
sandal पादुका
sandalwood चन्दनम्
to be satisfied तुष्
(4P), तृप् (4P)
to satisfy तुष् (caus.).
प्री (9PA)
Saturday क्षानिवार:
Saturn (planet)
शनि: m.
to save परित्रै (1A)
saw कक्ष्मचः
to say गद् (1P), षच्

scale तुला
scar किणः, त्रणः
to scare भी (caus.)
to scatter अवकृ (6P)
school पाठशाला
science विज्ञानम्
to scold तर्ज (10PA)
to scratch कंड्रय
(den PA)
to scream आकृश् (1P)
sea अर्णवः उद्धः m,
सम्रदः, सागरः

to search भन्धिष् (4P), गवेष् (10P) season ऋतुः m. seat भासनम् second द्वितीय secondary गौण secret (adj.) गुप्त, निमृत secretry निमृतम्, रहसि to see ईक्ष् (1A), हश्

seed बीजम्
to seek सग् (10A)
to seem हर्ग (pass.)
to seize ग्रह (9P)
self आत्मन्, स्वयम्
to sell विकी (9A)
विपण् (1A)
to send प्रस्था (caus.)

to send प्रस्था (caus.) प्रहि (5P), प्रेष (caus.)

sense इन्दियम्
sentiment भाषः, आश्रयः
to separate वियुज्
(7A), विरह् (1P)
serene प्रसन्ध
series परंपरा, श्रेणी
serious गंभीर, धीर
serpent अहिः m., नागः,
भाजाः, फणिन m. सर्पः

भुजंगः, फिषन् m., सर्पः servant किंकरः, दासः to serve उपचर् (1P), सेव (1A) to set निक्षिप् (6P), निविश् (caus.), न्यस् (4P) to set out प्रस्था (1A)

प्रया (2P)

seven सतन्
seventh सतम
seventh सतम
seventeen सतस्तन्
seventy सतिः f.
several विविध
to sew सिव् (4P)
shade छाया
shadow प्रतिच्छाया
to shake वेप् (1A), धु
(5PA), घू (9PA)
shallow गाध
shame त्रपा, रुज्जा, हीः f.
shape धाकारः, रूपम्
share अंशः, सागः

বিমজ্ (1P) sharp বীধ্দ, বীর, নিষিব to sharpen নিয়া (4P) to shatter অড্ (10PA), বিমুব্ধ (9P)

to share अंश (10PA),

to shave স্ত্রু (6P) to shed गল (caus.), স্ত্রু (caus.)

sheep मेषः, मेषी shelter शरणम् shepherd मेषपालः shield चर्मन to shine दीप् (4A), धुत् (1A,) काश् (1A), भा (2P)

ship नौका, नौ: f.
shoe उपानह f., पाडुका
shop आपणः, विपणि: f.
shore कूलम्, तीरम्, वेला
short इस, लघु
shoulder अंसः, स्कन्धः
to shout उत्कृश् (1P)
to show दश (caus.),
प्रकट्य (den. P),
निनिश (6P)

shower दृष्टि: f.
to shrink । संक्रम् (1P),
to shrivel | (6P)
shrub गुल्मः
to shun परिष्ठ (1P)
to shut अपिधा (3PA)
shy भीर, लज्जालु
sick रूपण, व्याधित
sickness रूज् f., रोगः
side पार्श्वः, पक्षः
sigh निश्वासः
to sigh उच्छ्वस (2P),

निश्वस् (2P) sight दर्शनम् in sight प्रत्यक्ष out of sight परोक्ष sign अंदः, स्थलम् , चिह्नम् to signify उद्दिश्

(6P), स्वयं (den.P)

silence मौनम्
to silence मुकोक्ट silent तूष्णीक, मूक silently तूष्णीम् silver रजतम् similar तुल्य, सदश, सम simple ऋजु, सरल to simulate विदंब्

simulation विडंबनम् simultaneous समकालीन simultaneously युगपद् sin अधम्, एनस् n., दुष्कर्मन् n., पापम

sinful पाप, पापिन्
sinless अनघ, निष्पाप
sincere अकृत्रिम्, सरस्र
to sing गै (1P)
singer गातृ m., गायकः
to sink निमस्न् (6P)
sister भगनी, खर f.
to sit आस् (2A),
उपविश् (6P),
निषद् (1P)

six षष् sixth षष्ठ sixteen षोडशन् sixty षष्टिः f. size आकारः, परिमाणम् skill कौशलम् , नेपुण्यम् skilful प्रशीण, विशारद skin चर्मन् n., त्वन् f. skull कर्परः, कपालः sky अंबरम, आकाशः यगनम , f., दिव् f., नभस् n., वियत् n.

slander अपनादः to slander अपनद् (1P) slap चपेटः slave दासः slavery दास्यम् to slay व्यापद् (caus.), इन् (2P)

sleep निद्रा, सुप्तिः f.
to sleep स्वप् (2P)
sleepy तंद्राछ
to slide सुप् (1P)
slight छुद्र, स्तोक
slightly ईषत् , मनाक्
to slip प्रस्वल् (1P)
slow मंथर, मन्द
slowly मन्दम् , शनैः
sly कुटिल
small छुद्र , तनु
smear अज् (7P), दिह्

to smell प्रा (1P)
smile स्मितम्
to smile स्मि (1A)
smith लोइकारः
smoke धूमः
to smoke धूमाय
(den. A)
smooth मस्ण, मंजुल

snake अहि: m.. सर्पः snare जालम to sneeze 蜀(2P) รถดาป घोणा snow तुषारः, हिमम so इत्थम् , ६वम् sob गद्गदः sober धीर, संयत social सामाजिक society संघ , समाजः soft मृद्, कोमल, पेलव soil मृद् f., भूमिः f. soldier भटः, योधः, सैनिकः solid घन. इढ solitude विविक्तम some किंचित्, कतिपय somehow कथंचित sometimes कदाचित somewhere क्वापि son आत्मजः, तनयः, पुत्रः song गाथा, गीतम , गानम soon अचिरात् , शीघ्रम् sorrow आधिः m., खेद:, व्यथा. शोक:

soul आत्मन् m., जीव: sound (adj.) अक्षत,

sound (adj.) अक्षत, स्वस्थ sound (n.) नादः.

ध्वनः m. to sound क्वण् (1P), स्वन् (1P)

sour अम्ल

source उद्भवः, उत्सः
south दक्षिण, अवाच्
to sow वप् (1P)
space व्योमन् n., अवकाशः
spade खनित्रम्
spark स्फुलिंगः
sparse विरल
to speak ज़ (2AP), भण्
(1P), वद् (1P)

spear कुन्तः, शूलः special विशिष्ट spectacle दश्यम् spectator प्रेक्षकः speech गिर् र्., भारती, भाषा, वाच र्., वाणी

speed जन:, नेग: to spend व्यय् (10PA), नी (1P)

spendthrift वृथाव्ययिन् m. sphere गोलः, वर्तृलम् to spit ष्टीव् (1P) spite असूया, ईध्यां to split विभिद् (7P) to spoil दुष (caus.),

विक्र (8PA) sport विहार:, क्रीडा to sport रम् (1A), विह (1P)

spray शीकरः to spread वितन् (8PA), प्रस् (caus.), विस्तृ (caus:)

spring वसन्तः to sprinkle सिच् (6P) sprout अंक्ररः, पल्लबः spy चरः to squander अपन्यय (10PA) stable (adj.) स्थिर stable (n.) मंदुरा, गोशाला to stagger स्वल् (1P) stain कलंकः to stammer गद्गद्गिरा वद् to stand स्था (1P) सह_{_} (1A) stanza इलोकः star तारका, तारा state अवस्था, दशा statue प्रतिमा, मृति: f. steady अचल हढ to steal चुर (10PA) मुष् (9) steam बाष्पः step क्रमः, पदम sterile मोघ, बन्ध्य stick दण्डः, वेत्रम to stimulate उद्दीप (caus.) stone अर्मन् m. उपल:, हषद् f., पाबाणः, प्रस्तरः to stop रुध् (7PA), विरम् (cars.)

story आख्यानम , कथा straight 電訊 strange अपूर्व, विचित्र, अद्भुत stratagem युक्ति: f. stream धारा, प्रवाहः स्रोतस् n. street रध्या strength बलम् , शक्तिः f. to strengthen प्रबलीकृ to stretch आतन (8PA) प्रस (caus.) to strike तड् (10PA), प्रह (1P) striking आश्वर्य to strive उद्यम् (1A), यत् (1A) strong प्रबल, बलिन study अध्ययनम् to study अधी (2A). शिक्ष (1A) to stumble प्रस्वल (1P) stupid जड, मूखे to stutter सगद्गदं भाष् (1A)to subdue अभिभू (1P). वशीक्र subject अधीन : आयत subjects प्रजाः f. bl. substance द्रव्यम , सारः to substitute प्रतिनिधा (3PA)

to succeed सिध (4P) success सिद्धिः f... साफत्यम् succession परंपरा. संततिः f. such ईहरा, एवंविध to suck चूष् (1P), वे (1P) suckling खनंधयः sudden अकाण्ड suddenly अकस्मात्. सहस्रा to suffer अनुभू (1P), भुष (7A), क्लिश (4A), व्यथ (1A) sufficient पर्याप्त sugar सिता sugarcane इक्षुः m. to suggest सूचय (den. P), व्यंज (7P) summer श्रीषाः summit कूटः, शिखरम sun अर्कः, दिवाकरः, भानः, रविः, सूर्यः sunrise स्योदयः sunset अस्तः, अस्तगमनम Sunday रविवार: superfluous अतिरिक्त support आधारः, उपस्तंभः to support उपरांभ (9P), मृ (3PA) supreme परम

sure ध्रुव surely ध्रुवं , निःसंशयम् to surpass अतिरिच् (pass.), अतिशी (2A) to surround परिवेष्ट् (1A)

to survive अतिजीव् (1P)

to swallow गिल् (6P), त्रस् (1A)

swamp अन्पः swan हंसः to sway दोलाय (den. A)

to swear शप (1P)
sweat घर्मः, स्वेदः
to sweat स्वद् (4P)
to sweep मृज् (2P)
sweet मधुर, स्वादु
sweetmeat मोदकः
to swell श्वि (1P), स्फाय्

to swim प्छ (1A) swing दोला, प्रेंखा to swing दोलाय (den. A) swollen श्रुन, स्फीत

(1A)

to swoon मुह् (4P) sword असिः m., खङ्गः syllable अक्षरम् sympathy अनुकम्पा synonym पर्यायः

T

table पीठिका
taciturn त्ष्णीक
tail पुच्छः, लांगूलम्
tailor स्चिकः
to take मह (9P), आदा
(3PA)

talented गुणिन् , धीमत् to talk बद् (1P), आलप् (1P)

tall तुंग, प्रांशु to tally संवद् (1P) tank जलाशयः, तडागः target लक्ष्यम् to tarry चिराय

(den. P)
to taste खाद् (1A)
tasteful सरस
tasteless नीरस
to teach अनुशास् (2P),
ंडपहिश् (6P)

teacher शिक्षकः
tear अश्रु, बाष्पः
to tear विदू (9P,) विपट्
(10PA)
tedious दीर्घसत्र

tedious दीर्घसूत्र to tell आख्या (2P), कथ् (10PA)

tempest बात्या temple देवालयः to tempt प्रलुभ् (caus.)

ten दशन् tender कोमल, पेलव tenth दशम tepid कदरण terrible घोर, दारुण terror भयम् , संत्रासः testimony साक्ष्यम् that तद्, अदस् theatre रंगभमिः f. theft चौर्यम then तदा, ततः there तन्न thereafter तद्बन्तरम् therefore तस्मात् thick धन, निविड thief चोरः, स्तेनः thigh ऊठ: m, सक्थ thin तनु, कृश, क्षीण thing वस्त to think चिन्त (10PA), मन् (4A)

third तृतीय
thirst तृष् f, तृष्णा, पिपासा
to thirst तृष् (4P)
thirsty पिपास
thirteen त्रयोदशन
thirty त्रिंशत f.
this इदम्, एतद्
thorn कंटकः
thought ध्यानम्, भावना,
मतिः f.

thousand सहस्रम्

thread तन्तुः m., स्त्रम्
threat तर्जनम्
to threaten तर्ज्
(10PA), भर्त्स् (10PA)
three त्रि
thrice त्रिः
thrill पुरुकः, रोमांचः
throat कंठः
to throb स्पंद् (1A),
स्फुर् (6P)
throne सिंडासनम्

to throw अस् (4P), क्षिप् (6P)

thumb अंगुष्ठः thunder गर्जनम् Thursday बृहस्पतिनारः thus इत्थम, एवम् to tickle कंड्रय (den.

PA)

to tie बन्ध् (9P), ग्रंथ् (9P) tiger व्याग्नः, शाद् लः time कालः, समयः tip अग्नम् tired क्लान्त today अद्य to toil आग्नस् (4P),

परिश्रम् (4P)
to tolerate क्षम् (1A)
tomorow श्वः
tongue जिह्वा, रसना
too अतीव, अपि

tool यंत्रम् tooth दन्तः top शिखरम top-knot বুৱা tospy-turvy विपर्यस्त torment पीडा, यातना to torment पीड (10PA) torrent महौधः tortoise कुमेः tortuous कुटिल to touch स्प्रश (6P) touch-stone निकवः toward प्रति town नगरम (०री), to trample मृद् (9P) to transform परिश्रत (caus.) to transgress अतिक्रम (1PA) treasure कोशः, निधिः m.

(1PA treasure कोशः, निधः n tree तरः m., हुमः, हुसः to tremble कंप् (1P) tribunal धर्मासनम् to trickle सु (1P) triple त्रिगुण trivial तुन्छ, असार troop गणः, समूहः trouble कष्टम्, हु शः to trouble हिस् (9P)

true सत्य

truth सत्यम

truthful सत्यवादिन् trunk स्कन्धः, करः trust प्रत्ययः, विश्रंभः to trust प्रती (2P), विश्वस् (2P)

to try प्रयत् (1A)
Tuesday मंगलवारः
to tumble स्वल् (1P)
tumult डमरः, तुमुलम्
turban उष्णीषः
to turn परिश्रम् (4P),
ध्र्णे (1A)

tusk दंष्ट्रा
twelve द्वादशन्
twenty विश्वतिः f.
twice द्विः
twilight सन्ध्या
twin यमः
to twine संगंध (9P)

गुंफ् (6P) to twinkle निमिष् (6P) twinkling निमेषः to twist व्यादृत (caus.)

गुंफ् (6P)

two द्वि

TJ

ugly कुरूप, विरूप ultimate अन्तिम umbrella छत्रभ् uncle पितृन्यः, मातुलः unction विलेपः unctuous क्रिग्ध under भधः, अधस्तात् to undergo अनुभू (1P), सह् (1A)

to understand अवगम् (1P)

to undertake आरम् (1A)

unfavourable प्रतिकृत unfortunate दुर्भाग्य uniform एकविध union संयोगः unique अद्वितीय to unite संयुज् (7A) एकीक्ट, एकीभ

unity एकता, ऐक्यम् universe विश्वम् until यावत् , आ to uphold समर्थ् (10PA)

to uproot उन्मूल् (10PA)

to upset निपर्यस् (4P), क्षुभ् (caus.)

to urge प्रणुद् (6P) अनुनी (1P)

use प्रयोजनम्
to use उपयुज् (7A)
useful उपयोगिन्
useless निरुपयोग, निर्थक
uselessly वृथा
utmost परम

V

vague अव्यक्त vain निरर्थक, गवित vanity असारता, गर्वः valour शौर्यम , विक्रमः value अर्घः, मूल्यम् to vanish तिरोधा (3PA) vapour बाष्पः various विविध vegetable शाकः (०कम) vehement सरभस vehicle यानम veil अवगु ठनम to veil अवगुंठ (10PA) vein नाडी vengeance प्रतिद्रोहः Venus (planet) যুক্ত very अतीव vessel पात्रम vice पापम , दुष्कृतम vicinity संनिधिः m. victor जेत् m. vigil जागरणम vigilant जागहक vigour प्रभाव:, ओजस n. vile अधम, जघन्य village ग्रामः violence प्रसभ:, रभस n. violent प्रचंड, सरभस virgin कन्या, कुमारी virtue साधुता, सद्गुणः

virtuous साधु, सुशील visible दर्ग visibly पत्यक्षम् vision दृष्टिः f. to visit अभ्यागम् (1P) voice वाच् f., वाणी, गिर् f.

to vomit **बम्** (1P), उद्गृ (6P)

vow वतम् vulgar प्राकृत, असभ्य vulture गुज्ञः

W

wages पणः, भारम् , वेतनम् to wail परिदेव् (1P), विलप (1P)

waist कटी
to wait प्रतीक्ष् (1P)
प्रतिपाल् (10P)
to wait upon परिचर्
(1P), सेव् (1A)

to wake জায় (2P), সন্তুঘ (4A)

to waken জায় (caus.) to walk যা (2P),

भ्रम् (1P, 4P) wall भित्तिः f., प्राचीरम् wallow छुठ् (6P) to wander परिभ्रम्

(1P, 4P)

to wane क्षि (1P),
इस् (1P)
want अभावः, विरहः
to want अपेक्ष (1A)
wantom स्वेर
war युद्धम् , विग्रहः
to ward off अपन्न
(caus.)
warm उच्छ

warm उष्प to warn अनुयुज् (7A), तर्ज (10PA) to wash क्षल (10P), धाव (10P), निज् (3PA) washerman रजकः

waste क्षयः, व्ययः, हानिः f. to waste अपन्यय (10PA), अपन्ति (5PA). क्षि (1P) watch जागरम् , प्रहरः to watch रक्ष (1P). प्रतिपाल (10P) water अम्भस् n., जलम् , वारि, सलिलम् wave ऊकि: m. f., तरंगः to waver दोलाय (den. A) way अधन् m., बर्सन n. weak दुवल, क्षीण wealth अर्थः, धनम weapon अस्त्रम् , शस्त्रम्

to wear परिधा (3PA).

वस (2A)

to wear out হ্বি (1P), জু (4P)

weary क्लान्त, खिन्न to weave वे (1PA) weaver तंत्रवायः Wednesday बुधवारः week सप्ताहः to weep रुद् (2P) to weigh বুল (10PA) weight तोलः, भारः welcome खागतम् to welcome संस्क (8PA), संभू (caus.) welfare कल्याणम् well (adv.) सम्यक , साध well (n.) कूपः, वापी west पश्चिम wet भाई , विलन्न to wet आर्दीकृ, क्लिद् (caus.)

wheel चकम्
when? कदा
when यदा
whence? कुतः
whence यतः
where? कुत, क्व
where यत्र
to whet निशो (4P)
which? किम्, कतम
which (of two)? कतर
which यद्

whip कशा
whirlpool आवर्तः
whirlpool आवर्तः
whirlwind वाताली
to whisper उपांगु वद्
white गौर, गुक्ल, श्वेत
whole अशेष, कृत्स, अखिल
why? किमर्थम्, कुतः
wick तूला, वितः f.
wicked दुष्ट
wide आयत, पृथु
widow विधवा
wife कलत्रम्, जाया, पत्नी,
भार्या

wild बन्य to win जि (1P), विजि (1A) wind अनिलः, पवनः, मरुत्

m., बायुः m. window वातायनम् wine मदिरा, सुरा wing गहत् (m.), पक्षः wink निमेषः to wink निमिष् (6P) winter शिशिषः

to wipe मृज् (2P) to wipe out अपमृज् (2P), विनश (caus.)

wisdom प्रज्ञा wise प्राज्ञ. विद्राध wish इच्छा, अभिलाषः, कामना, स्पृहा

to wish **इ**ष् (6P), **आकां**झ् (1PA) with सह, साकम्, साधम् to wither गलै (1P). म्लै (1P) without अन्तरेण, विना witness साक्षिन m. wolf बुकः woman नारी, स्त्री womb गर्भः, योनिः f. wonder आश्चर्म to wonder विस्म (1A) wonderful चित्र. चमत्कारिन् wood काननम्, वनम्, काष्ट्रम् , दारु wool ऊर्णा word शब्दः, पदम् work कर्मन् n., किया to work कर्म विधा (3PA), उद्यम् (1P) श्रम् (4P)

world जगत् n., भुवनम् , लोकः in this world इहलोके in the other world परत्र worm कृमिः m. worn जीर्ण worry चिन्ता, बाधा to worry पीड (pass.), उद्विज् (6A) worship अर्चना, पूजा to worship अर्च (1P), पूज् (10PA), उपास (2A)worthless असार, व्यर्थ worthy योग्य, ०अई wound त्रणः to wound क्षण (8P) wretched दीन, मंदभाग्य wrinkle वली. भंगः

to write लिख् (6P) wrong (adj.) अशुद्ध, सदोष, अनुचित wrong (n.) पापम्, अनर्थः to wrong अपकृ (8PA)

Y

to yawn जंभ (1A)
year बत्सरः, वर्षः
to yearn स्पृह् (10P)
to yell आकंद (1P)
yellow पीत
yes एवम्, बाढम्
yesterday ह्यः
yet तथापि
yoke धुर् f., युगम्
to yoke युज् (7A)
young तरुण, युवन
youth यौवनम

SYSTEMATIC INDEX OF PARTS I & II

(The figures refer to the marginal numbers)

I. The Sanskrit Alphabet

Vowels—I, 1; Consonants—I, 2; Consonants followed by vowels—I, 3; Compound consonants—I, 4; Numerical figures—I, 5.

II. Euphonic Combination (Sandhi)

- Vowel Sandhi: Guna and vrddhi—I, 6(3); Sandhi of similar simple vowels—I, 31(1); Sandhi of dissimilar vowels—I, 31(2); Sandhi of diphthongs and vowels—I, 31(3); Special sandhi rules: for the augment—I, 47(3); in conjugations—I, 7(2); I, 16(3); I, 23(3); I, 32(3); I, 40; I, 46(2); I, 55; II, 13(4); II, 27(4); II, 36; II, 69(4) and (5); II, 110; Absence of vowel sandhi—I, 31(4); I, 70(2).
- 2. Visarga Sandhi: I, 15(2); I, 27; Visarga standing for final —I, 54; Absence of visarga sandhi—I, 67 (p. 36).
- 3. Consonant Sandhi: Change of $\exists$ to $\neg$ —I, 17; Change of $\exists$ to $\neg$ —I, 45; Final consonants allowed—I 72(1, 2, 3); Hard and soft consonants—72(4, 5, 6); Final $\exists$ —I, 15; Final $\exists$ —I, 87; Dentals combined with palatals, cerebrals and $\neg$ —I, 88; Transfer of aspiration—I, 77(7); Special rules for conjugations—II, 37-44.

III. Declension

1. Stems ending in Vowels: Masc. and neuter nouns in 写一I, 10 and 11; Fem. nouns in 哥—I, 38; Masc. nouns in 宝 and 玉—I, 28; Fem. nouns in 云—I, 50; Fem. nouns in 云—I, 58; Masc. and fem. nouns in 云—I, 52-53; Neuter nouns in 云,I and 云—I, 64.

- Irregular nouns in अ and आ—II, 1-5, Irregular masc. and fem. nouns in इ, ई, 'उ and ऊ—II, 10-12; II, 17-18; II, 24-26; Irregular neuter nouns in इ—II, 32; Nouns in ओ and औ—II, 54.
- 2. Stems ending in Consonants: Nouns and adj. with one stem —I, 74-77; Nouns and adj. with two stems—I, 79-82; I. 83, I. 85; I. 89-92; I. 94; Nouns and adj. with three stems—I, 97-107; Irregular nouns in eq.—II, 63-68; Miscellaneous irregular nouns—II, 78-83.
- IV. Formation of the Feminine: I, 66; I, 108-112; II, 205.
- V. Degrees of Comparison: I, 93-94.
- VI. Numerals: From 1 to 19—I, 126, 130-131; from 19 to 99—II, 22-33; from 100 to 1,000—II 30-31.
- VII. Pronouns: Personal—I, 67; II, 167; Demonstrative—I, 67; 69-70; II, 168; Relative—I, 114; II, 169; Interrogative—I, 113; Possessive—II, 171; Indefinite—II, 172; Reflexive II, 173: Pronominal adjectives—I, 96; II, 174.
- VIII. Indeclinables: Prepositions—I, 37; Adverbs—I, 128; II, 196(2).

IX. Compounds (Samāsa)

- 1. Generalities: II, 175-180,
- 2. Dvandva: II, 181-185.
- 3. Tatpurusa: II, 186-188; Karmadhāraya—II, 189-191; Dvigu—II, 192; Prādi-samāsa—II, 193-194; Gatitatpurusa—II, 197, Upapada-samāsa—II, 198.
- 4, Bahuvrihi: II, 199-204.
- 5. Avyayibhava: II, 213-215.

X. Primary and Secondary Suffixes (कृत् and तिद्धत)

- 1. Generalities: II, 95-97.
- 2. Primary Suffixes: 574—II, 98; Other primary suffixes—II, 102-104; II, 125; II, 128-131; II, 139; II, 206-207.
- 3. Secondary Suffixes: II, 208-211.

XI. Conjugation

- 1. Generalities: I, 6; The Augment—I, 47; II, 140; II, 218; Reduplication—II, 70; II, 107; II, 152; II, 161; II, 225.
- 2. Conjugational Tenses and Moods
  - (1) Generalities-II, 6-8; I, 34.
  - (2) Terminations—I, 8; I, 40; I, 48; I, 55; I, 59; II, 9.
  - (3) Unchangeable bases: 1st, 4th, 6th and 10th conjugations:

```
1st Conj. ( भ्वादि )—I, 6-9, 18
4th Conj. ( दिवादि )—I, 16, 18
6th Conj. ( तुदादि )—I, 23-25
10th Conj. ( जुरादि )—I, 32-33
```

(4) Changeable bases: 2nd, 3rd, 5th, 7th, 8th and 9th conjugations:

2nd Conj. (अदादि)—II, 33-53, 55-62.

3rd Conj. (हादि)—II, 69-77.

5th Conj. (खादि)—II, 13-16.

7th Coni. (रुधादि)—II. 84-87.

8th Conj. (तनादि)—II, 19-21.

9th Conj. (क्यादि)—II, 27-29.

3. Non-Conjugational Tenses and Moods

Perfect (किट्)—II, 105-106; Reduplicative—II, 107-121; Periphrastic—II, 122-123.

Aorist (평택)—II, 216-225.

Future (ड्रट् and ल्रट्)—II, 132-133; Periphrastic—II, 135-137; Simple—II, 136-137.

Conditional (평택)—II, 141.

Benedictive (आशीलिंड)—II, 143.

4. Derivative Conjugations—II, 144.

Causative (णिच्)—II, 145-146.

Desiderative (सन्)—II, 152-155.

Frequentative (यह)-II, 161-164.

Denominative (नामधातु)—II, 195-196.

5. The Passive

Pres., Imperfect, Imperative, Potential—I, 68, 71(3); Perfect—II, 124; Future—II, 138; Conditional—II, 141; Benedictive—II, 143; Aorist—II, 226.

6. Participles

Pres. part, act. & pass. (शतु, शानचू)—I, 83; II, 102-104.
Perfect participles: active (জাৰৱু)—I, 85; (ফাৰম্ভ)—II, 125; passive (জা)—I, 85.

Future participles (स्यतु, स्यमान)—II, 139. Potential part. pass. (ऋत्य)—II, 98.

rotential part. pass. (इस्य)—11, 90, Indecl. past. part. (क्र्या, णमुल्)—I, 115; II, 128.

7. Infinitive (उम्रन्)—I, 122.

XII. Syntax

1. The Cases: The Nominative—I, 13; The Accusative—I, 14; II, 88-89; Double Accusative—II, 90, 147; Prepositions governing the Accusative—II, 93; The Instrumental—I, 21; II, 100-101; The Dative—I, 22; II. 126-127; The Ablative—I, 29; II, 148-151; The Genitive—I, 30; II, 157-159; Genitive Absolute—I, 119; The Locative—I, 35; II, 165-166; Locative Absolute—I, 117-118; The Vocative—I, 36.

- 2. The Agreement of the Adjective—I, 66; II, 94.
- 3. Tenses and Moods: The Present—I, 8; The Imperfect, The Perfect and The Aorist—I, 46; II, 105; II, 216; The Two Futures—II, 132; The Imperative—I, 55, 61; The Potential—I, 59-61; The conditional—II, 140; The Benedictive—II, 142; The causative—II, 145; The Desiderative—II, 152; The Frequentative—II, 161.
- 4. The Participles: Present and Perfect Participles—I, 86; II, 212(3); Future Participle—II, 139; Potential Part. Pass.—II, 99; Indecl. Past. Part—I, 116.
- 5. The Infinitive-I, 123.
- 6. The Passive Voice: Change of Voice—I, 71, 86(2), 116; II, 91; Passive Impersonal—I, 78, 86(3).
- 7. The Subordinate Clause: The Noun-clause—I, 124; The Adjective-clause—I, 125; The adverb-clause—I, 127-129.

